

MIDENDORF

TAKTIKA
UPOHODU
NARUSIJI

B. DVS.

Библиотека	ДОМА ЈНА - БЕОГРАД
Система турса	III-14977 вр. +
Инв. Бр.	13129

VOJNA BIBLIOTEKA INOSTRANI PISCI

KNJIGA DVADESETDRUGA

UREĐIVAČKI ODBOR

Radomir BABIĆ, Rade BULAT, Savo DRLJEVIĆ,
Milinko ĐUROVIĆ, Vekoslav KOLB, Anton KOLUNDŽIĆ,
Božo LAZAREVIĆ, Petar TOMAC, Josip VRTAČNIK
Milisav PERIŠIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA

»VOJNO DELO«

BEOGRAD

1958

МИДЕЛДОРФ

ТАКТИКА У ПОНОДУ НА РУСИЈУ

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА ВЈ

БЕОГРАД

СМ. ЈУН. III-10-1971

15545

EIKE MIDDELDORF

TA KTIK
IM RUSSLANDFELDZUG
ERFAHRUNGEN UND FOLGERUNGEN

Prevod sa nemačkog

Redigovao prema originalu
артиљериски потпуковник
MILORAD M. DAMJANOVIĆ

S A D R Ž A J

Strana

Napomene uz naše izdanje	1
Propratna reč generala Hojzingera	3
Predgovor pisca	5

A. — BORBENA ISKUSTVA GLAVNIH RODOVA VOJSKE

7

I. — PEŠADIJA	7
a) Suština i zadatak	7
b) Nemačka pešadija u Drugom svetskom ratu	9
c) Sovjetska pešadija	12
d) Budući način borbe	14
e) Zaključci za formaciju, naoružanje i obuku	22
f) Samohodna (jurišna) oruđa	30
g) Završna razmatranja	37
II. — OKLOPNE JEDINICE	38
a) Suština i zadatak	38
b) Nemačke oklopne jedinice u Drugom svetskom ratu	39
c) Sovjetske oklopne jedinice	45
d) Budući način borbe, naoružanje i formacija	46
1. Opšta razmatranja	46
2. Oklopni korpus	48
3. Oklopna divizija	48
4. Oklopna borbena grupa	51
5. Tenkovski bataljon	62
6. Bataljon oklopnih grenadira	66

	Strana
e) Izviđanje oklopnim jedinicama	80
f) Završna razmatranja	95
III. — ARTILJERIJA	96
a) Suština i zadatak	96
b) Nemačka artiljerija	97
c) Sovjetska artiljerija	128
d) Budući način vođenja borbe	136
e) Zaključci u pogledu naoružanja i formacije	149
f) Završna razmatranja	159
B. — BORBENA ISKUSTVA U OSNOVNIM VIDOVIMA BORBE	163
I. — NAPAD	163
a) Sovjetske odbrambene metode	164
b) Napad iz pokreta	169
c) Napad na neprijatelja koji se blogovremeno pripremio za odbranu i utvrdio	171
d) Posebna iskustva	173
1. Napad na položaj na zadnjem nagibu	173
2. Borba u dubini odbranbenog pojasa	177
3. Proboj protivtenkovske linije	180
II. — GONJENJE	183
a) Pripreme	183
b) Izvođenje	184
III. — ODBRANA	186
a) Sovjetske metode napada	188
b) Izbor položaja	195
c) Organizacija položaja	200
d) Izviđanje položaja	203
e) Rasporед i posedanje položaja	204
f) Vođenje borbe	208
g) Protivnapad oklopnih jedinica	210

	Strana
C. — MARŠEVANJE	215
D. — SADEJSTVO KOPNENE VOJSKE I VAZDUHOPLOV- STVA	222
E. — PROTIVTENKOVSKA ODBRANA	235
F. — PROTIVAVIJSKA ODBRANA	263
G. — BORBE U NAROČITIM USLOVIMA	274
I. — NOĆNE BORBE	274
II. — BORBA U GRADOVIMA I NASELJENIM ME- STIMA	288
III. — BORBA U ŠUMAMA I MOČVARAMA	308
IV. — BORBA ZIMI	320
V. — OKRUŽENJE	326
a) Borba za okruženje	327
b) Borba u okruženju	329
VI. — PARTIZANSKO RATOVANJE	340
H. — OPŠTA BORBENA ISKUSTVA	356
I. — KARAKTERISTIKE SOVJETSKOG NAČINA VO- ĐENJA BORBE	356
II. — KARAKTERISTIKE NEMAČKOG NAČINA VO- ĐENJA BORBE	360
Pogovor	362
Piščevi saradnici	364
Vojnička karijera pisca	364

NAPOMENE UZ NAŠE IZDANJE

Mideldorf je učestvovao u pešadiskim i oklopnim jedinicama na Istočnom frontu, a kao generalštabni oficir bio je 1944-45 godine referent za proučavanje borbenih iskustava u nemačkoj Vrhovnoj komandi. Istu je dužnost vršio nekoliko godina i u posleratnom Blankovom uredu od koga je 1955 formirano zapadnonemačko Ministarstvo odbrane. Rezultat tog njegovog višegodišnjeg iskustva i rada na ovoj problematici jeste ovo delo koje u prevodu dajemo našim čitaocima.

Taktika u pohodu na Rusiju predstavlja interesantno delo ove vrste u posleratnoj vojnoj literaturi, u kome je data uporedna analiza iskustava glavnih rodova vojske kod Nemaca i Sovjeta na Istočnom frontu. Od takтиčkih radnji zahvaćene su: napad, gonjenje, odbrana, marševanje, sadejstvo kopnene vojske i vazduhoplovstva, PTO, PAO, a od borbi u naročitim prilikama: borbe noću, u naseljenim mestima, u šumama, zimi i u okruženju. Partizanskom načinu ratovanja posvećeno je posebno pozglavlje, kao i opštim karakteristikama sovjetskog i nemačkog načina vođenja borbe. Ali ono što posebno privlači pažnju u ovom delu jeste to što je pisac pri analizi borbenih radnji uporedo razmatrao organizaciju i formaciju taktičkih jedinica, njihovo naoružanje i ostalu ratnu opremu. U pogledu primene taktike, Mideldorf je za takozvanu direktivnu taktiku čiju suštinu vidi u tome što se potčinjenim ne izdaju detaljisane zapovesti, već im se daje samo zadatak sa najvažnijim podacima u okviru celine, a njima se ostavlja izbor načina izvršenja.

Mnoga iskustva iz ove knjige biće našim čitaocima poznata još iz našeg Narodnooslobodilačkog rata, jer su

Nemci svoja iskustva brzo uopštavali i koristili ih i na ostalim frontovima. S druge strane, mnogi nemački borbeni postupci biće sada jasniji, jer je pisac nastojao da ih obrazloži i objasni. On posebno ističe odbranu na zadnjem nagibu. Usled porasta vatrene moći i njene preciznosti, odbrana na prednjem nagibu izložena je velikim gubicima, ali on dalje napominje da ni položaji na zadnjem nagibu nisu lek za sve.

Pisac odaje priznanje sovjetskom pešaku, sovjetskoj artiljeriji i tenkovima, kao i njihovoj veštini u brzom utvrđivanju i maskiranju. Ali se on ipak nije mogao udržati a da najveći broj poređenja ne ispadne na štetu njegovih protivnika, te ovo nalaže čitaocu obazrivost pri oceni piščevih zaključaka, utoliko pre što o tome nedostaju i sovjetski podaci.

Sem toga, pisac naročito ističe sovjetsko nedovoljno vođenje računa o ljudskim gubicima pri izvršenju zadataka, kao i njihovu materijalnu nadmoćnost koja je sve više rasla tokom rata blagodareći razvoju sovjetske industrije i savezničkoj pomoći. Tako on navodi da su Nemci proizveli u toku rata 25.000 tenkova, a da je iz sovjetskih fabrika izišlo 150.000 tenkova, što treba primiti, razume se, sa rezervom. Na odgovarajućim mestima u tekstu Redakcija je u primedbama navela raspoložive podatke o proizvodnji ratnog naoružanja u toku rata u Nemačkoj i SSSR, koji protivreče ovom piščevom tvrdjenju.

No, i pored pomenutih nedostataka, ovako sređena zapažanja o taktičkim dejstvima rodova vojske na najvažnijem i najkrvavijem frontu Drugog svetskog rata korisno će poslužiti kako za svestranije proučavanje ovog rata, tako i pri razmišljanju o novim borbenim postupcima koje nameće savremen razvoj ratne tehnike.*)

*) Sem ovog dela, Mideldorf je napisao još: *Handbuch der Taktik i Taktische Aufgaben*, izdanje Mittler und Sohn, Berlin.

PROPRATNA REČ

Među mnogobrojnim političkim, istoriskim i biografskim knjigama o Drugom svetskom ratu dosad nije bilo nijedne knjige koja bi se bavila obimnim **taktičkim problemima** pohoda na SSSR.

Međutim, pojavom dela „Taktika u ratnom pohodu na Rusiju“ popunjena je jedna osetna praznina. Taktičko iskustvo — stečeno protiv žilavog i priznato hrabrog, ali i neumoljivog protivnika — iskristalisalo se u temeljna saznanja i pouke koje mogu da pretstavljaju dragocen potsticaj.

U sažetom i pristupačnom obliku, knjiga pruža mnoštvo dosad jedva poznatih ili samo u odlomcima poznatih činjenica. Ako se već teži da se dobije jasan pregled značaja zadataka i načina borbe glavnih robova kopnene vojske u taktičkim okvirima bataljon — divizija, onda se time dobija i solidna osnova koja se može uzeti u obzir za buduću formaciju, naoružanje i obuku.

Dugogodišnje iskustvo pisca, kao trupnog i generalštabnog oficira na Istočnom frontu i kao referenta za iskorišćenje taktičkih iskustava u Generalštabu kopnene vojske, pretstavlja zalogu uspeha u rešavanju ovako teškog zadatka.

Uprkos poznatim teškoćama u pribiranju materijala i njegovom iskorišćenju, stvorena je knjiga u kojoj su se

izlaganjem osobina nemačkih i sovjetskih borbenih dejstava iskristalisala **iskustva i pouke u svim oblastima taktike**. Stoga će ovo delo pri stvaranju budućih oružanih snaga biti od velike koristi.

Dela nemačkog vojnika i težina njegove borbe na Istoku opet su nam tako živo pred očima. Pri razmišljanju o vođenju borbe u atomsko doba, ova se knjiga ne može mimoći. Iskustva iz prošlosti treba da budu putokaz za budućnost.

General-potpukovnik
Hojzinger

PREDGOVOR

„Iskustva nisu nikakva odmor
rišta već putokazi.”*)

Pošto je prošlo gotovo deset godina od završetka rata, izgleda da taktička iskustva treba iskoristiti na što široj osnovi i prikazati ih u celini.

Države zapadnog sveta, koje danas uz velika finansijska sredstva i na savremenoj osnovi izgrađuju i naoružavaju svoje oružane snage, ne mogu mimoći borbenih iskustva iz ratnog pohoda na SSSR**) i ne mogu sebi dozvoliti da iz toga ne izvuku zaključke.

Mada su se od kraja rata mnoga nova oruđa i borbenih sredstava razvila ili se postojeća usavršavaju, nemačka borbenih iskustva iz prošloga rata ostaju u potpunosti na snazi, čak i iskustva iz Koreje i Indokine potvrđuju ovu činjenicu.

Iako je Nemačka izgubila rat, ne treba zaboraviti da je „pobeđeni više sklon kritičkom ispitivanju uzroka poraza, nego pobedilac, koji rado pada u grešku, zadovoljavajući se nadmoćnošću koju je dokazao na bojnom polju”.

Pošto su nemačke arhive najvećim delom uništene ili izgubljene, bilo je važno dostupan materijal sistematski skupiti, prečistiti ga i iskoristiti.

Kao izvori za knjigu koja se pred nama nalazi stajali su na raspolaganju:

*) „Erfahrungen sind keine Rastplätze, sondern Wegweiser”.

**) Pisac je mesto SSSR, Sovjeti i sovjetski svuda upotrebljavao Rusija, Rusi i ruski, što je u prevodu ispravljeno — Prim. red.

- Najvažniji materijal o iskustvima bivše Komande kopnene vojske (Generalstab kopnene vojske), Nastavna uprava — naročito sva njena izdata uputstva za izvođenje nastave i izveštaji o stečenim iskustvima.
- Obiman materijal bivše pešadijske škole u Debericu (Döberitz), kao i škola oklopnih jedinica u Vinsdorfu (Wünsdorf) i Bergenu.
- Posleratna vojna literatura u zemlji i inostranstvu.
- Lična sećanja i dnevnički pisca i njegovih saradnika.

Naročitu zahvalnost dugujem svim svojim saradnicima, koji su mi s velikim stručnim znanjem i neumorno radeći pomogli pri izradi ove knjige.

Bon, januara 1956

Ajke Mideldorf

A. — BORBENA ISKUSTVA GLAVNIH RODOVA VOJSKE

I. — PEŠADIJA¹⁾

a) Suština i zadatak

„Pešadija je glavni rod vojske. Svi ostali rodovi je potpomažu“.

Ovo je bila rukovodeća misao bivšeg nemačkog pravila „Komandovanje i borba pešadije“ (Führung und Kampf der Infanterie) od 18 januara 1940 s kojom je nemačka pešadija krenula u rat na Francusku i SSSR.

U upadljivoj je protivrečnosti s ovom suštinskom postavkom činjenica da u posleratnoj vojnoj literaturi pešadija zauzima jedva vidljivo mesto, mada se još 1945 godine u obe velike kopnene sile prošlog rata, SSSR i Nemačkoj, oko 80% operativnih jedinica sastojalo iz pešadijskih, odnosno streljačkih divizija.

Je li pešadija prestala da igra odlučujuću ulogu u ratu? Je li ona još **glavni rod vojske**?

Na početku Prvog svetskog rata postojala su tri glavna roda vojske:

- pešadija,
- artiljerija i
- konjica.

U Drugom svetskom ratu su iz konjice proizašli novi odlučujući rodovi vojske u bici-**oklopne jedinice i vazduhoplovstvo**. Pešadija sa vozilima s konjskom zapregom

¹⁾ Izraz „pešadija“ treba uzeti kao zbirni pojam. On obuhvata sve one vrste pešadije, koje borbu, načelno, vode peške, kao naprimjer: strelce, grenadire, lovce i planinske lovce, oklopne grenadire samo utoliko ukoliko se u naročitim prilikama bore peške.

i brzinom kretanja od 3 do 4 km na čas, bez dovoljne protivtenkovske i protivavionske odbrane, postala je žrtva tehnički najvećih pronalazaka — tenka i aviona.

Gubici u poslednjem ratu na drastičan način potvrđuju da je pešadija stvarno nosila glavni teret borbe. Gubici jedne jedine pešadijske čete iznosili su, naprimer, u prve tri godine rata na Iстоку 1.500 ljudi u mrtvima i ranjenima. Ovo, pri brojnom stanju čete u prednjim linijama od oko 100 ljudi, znači da je prosečan vek pojedinog pešaka iznosio dva i po meseca. Retko je, pak, koja tenkovska, vazduhoplovna ili artiljeriska jedinica morala makar i približno da podnese takve žrtve.

Ali se značaj jednog roda vojske ne sme gledati samo sa gledišta napora. Pogled na bilo koju situacionu kartu nemačkog fronta na Iстоку u prošlom ratu pokazao bi da su se u žarištima mnogih odbranbenih bitaka i na težištima mnogobrojnih probaja prvenstveno nalazile pešadijske jedinice. Pešak mora da stane nogom na ono što treba zauzeti, samo on, i niko drugi, može da zauzme zemljište i da ga drži. U tome, u doglednom vremenu, svakako neće ništa promeniti ni atomska bomba, ni napalm, ni druga savremena oružja ili borbena sredstva. U vezi s tim ponimo Čerčilovo mišljenje: „Sve dok marševski korak nemačke pešadije ne odjekne iznad londonskih skloništa za zaštitu od napada iz vazduha, Engleska nije izgubljena“.

Svakako će nekoliko novih momenata određivati borbu pešadije u budućnosti:

1. — **Kretanje:** motorizovanje svih pešadijskih jedinica i puna sposobnost kretanja svih motornih vozila na zemljištu.
2. — **Tenkovi i samohodna (jurišna) artiljerija** (Sturmartillerie): nijedan napad niti odbrana pešadije na težištima borbe ne treba ubuduće da se vrši bez obilne podrške tenkova, odnosno samohodnih topova.
3. — **Rešenje pitanja protivtenkovske i protivavionske odbrane:** pošto pronalazački duh stalno

stvara sve savršenije tenkove i avione, ne može se dati nikakvo potpuno rešenje ovog problema odbrane. Međutim, u svakom momentu se mora raspolagati tako savremenim odbranbenim sredstvima, da je moguća odbrana od neprijatelja koji raspolaže jakim oklopnim jedinicama i da snage u vazduhu budu bar jednake.

Ako su ova tri preduslova ispunjena, pešadija će u budućnosti, uz podnošljive gubitke, moći da izvrši svoje odvajkada glavne zadatke:

da neprijateljske **glavne snage** ne samo veže već da ih napadne i izvrši proboj;

da bude u stanju, pored toga, da u odbranbenoj bici uspešno brani širok i često suviše širok front.

Ako bi pešadija mogla da izvršava ove zadatke, ona bi bila rod vojske koji odlučuje bitku. Ali bi i to bilo uz ograničenje, jer u doba tenkova i aviona pešadija ne može biti najvažniji rod vojske i kraljica bitke, mada to ona u svom domenu zaista može da bude.

b) Nemačka pešadija u Drugom svetskom ratu

Van svake je sumnje da je od obe velike pešadijske sile poslednjeg rata — SSSR i Nemačke — nemačka kopnena vojska, kako na početku tako i pri kraju rata, imala pešadiju s jačom udarnom snagom. Pritom se treba ograničiti i dodati da je sovjetska pešadija u mnogim važnim pitanjima obuke i naoružanja, naročito u početku rata, bila nadmoćnija.

To su:

aa) Obuka:

- noćne borbe,
- borbe u šumama i močvarama,
- obuka snajpera,
- uređenje položaja i,
- borbe zimi.

bb) Naoružanje:

- automati i
- minobacači.

Nasuprot tome stoji, pak, jaka nemačka nadmoćnost u ovome:

- napad,
- obuka nižih starešina,
- sadejstvo rodova vojske i
- naoružanje mitraljezima.

U toku rata su oba protivnika učila jedan od drugoga i dopunjavala se ugledajući se jedan na drugog. U daljem izlaganju treba ustanoviti da li su s nemačke strane bila iscrpena sva sredstva koja bi pešadiji obezbedila najjaču udarnu snagu.

Naoružanje i oprema

Godine 1903 u Švajcarskoj je konstruisana prva poluautomatska puška²⁾, a 1923 prva potpuno automatska puška³⁾.

U Nemačkoj je dvadesetih godina zaista bilo naprednih pešadiskih oficira koji pouke iz Prvog svetskog rata nisu zaboravili, već su ih dalje unapređivali. Tako se u jednom poznatom pešadiskom puku, bogatom tradicijama, nalazio oficir koji je još 1926 propagirao sasvim savremen način bliske borbe i, naročito, uvođenje automata kao glavnog strelčevog oružja. Ipak, svakoj tehničkoj novini potreban je znatan vremenski period da se uvede u trupu. Potreba za brzim naoružanjem Nemačke zahtevala je ja-

²⁾ Poluautomatska puška: jedinačno dejstvo pri kome strelac ne mora sam da puni pušku.

³⁾ Automatska puška: jedinačno i automatsko dejstvo pri kome strelac ne puni pušku.

ku serisku proizvodnju. Tako temeljno preoružanje, kakvo bi bilo ukidanje puške M. 98 i uvođenje automatskog ručnog oružja, odbačeno je zbog pomenutog zahteva.

Nemačka pešadija je 1939 godine pošla u rat sa ručnim vatrenim oružjem „koje je bilo uvedeno 1898 godine na osnovu iskustava iz ratnih pohoda od 1864, 1866 i 1870/71 godine“.

Slaba je uteha što ni SSSR ni napredna Amerika nisu na početku rata imale neko bolje ručno vatreno oružje. Nemačka jurišna automatska puška, koja je izrađena u toku Drugog svetskog rata, nije stigla da se masovno primeni u trupi. S njenim uvođenjem se odugovlačilo zbog proizvodnje naročite municije za nju.

Nemačka kopnena vojska je u mitraljezu M 42 imala najbolji mitraljez svih vojski. On je krajem rata bio još više usavršen:

umesto 11 kg samo 6,5 kg težine,

umesto 25 metaka 40 metaka u sekundi.

Tek pri kraju rata su, međutim, postojala tri uzorna i za serisku proizvodnju zrela modela (sa oznakom mitraljez M 42 v ili mitraljez M 45).

Razlog za tako nedovoljan broj automatskih pušaka treba tražiti van oblasti uticaja kopnene vojske. I oklopne jedinice ni približno nisu raspolagale dovoljnim brojem tenkova. Međutim, pri kraju rata su protivnapadni pešadije bez dovoljnog broja jurišnih oruđa unapred bili osuđeni na neuspeh.

Najžalosnije pitanje nemačke pešadije pretstavljalо je zaista pitanje protivtenkovske odbrane. „Pucketanjem“ iz motorizovanih protivtenkovskih oruđa kalibra 37 mm, 50 mm do 75 mm obeležen je put stradanja pešadije u odnosu na sovjetski tenk T 34. Ostaće neobjašnjeno zašto od prve pojave tenka T 34 u avgustu 1941 do aprila 1945, dakle za tri i po godine, nije pronađeno nikakvo odbrambeno sredstvo koje bi se pešadiji stavilo na raspolažanje.

A u istom periodu su bili konstruisani i dovedeni na front tako izvrsni tipovi tenkova kao „Panter” i „Tigar”.

„Ofenror“*) i „Pancerfaust“ bili su u svakom slučaju samo sredstvo u nevolji.

c) Sovjetska pešadija

Formacija

Sovjetski streljački bataljon je na osnovu iskustva iz Drugog svetskog rata, ukoliko je poznato, ovako naoružan i formiran:

— 3 streljačke čete po 118,	354	čoveka	(8 lakih mitraljeza, 24 automata, 64 karabina, 22 pištolja);
— 1 minobacačka četa,	51	čovek	(7 bacača 120 mm, 12 automata, 22 karabina, 12 pištolja);
— 1 mitraljeska četa,	47	ljudi	(9 teških mitraljeza, 20 automata, 12 karabina, 15 pištolja);
— 1 protivtenkovski vod,	20	ljudi	(2 topa 76,2 mm, 12 automata, 6 pištolja);
— 1 vod protivtenkovskih pušaka,	17	ljudi	(PT PUŠAKO 9 teških mitraljeza, 20 automata, 6 automata, 7 karabina, 4 pištolja) i
— 1 štab,	83	čoveka	(3 laka mitraljeza, 20 automata, 30 karabina, 30 pištolja).

Svega: 572 čoveka, od kojih 46 oficira. 1000 188

U svemu ovome pada u oči:

— veliki broj automata i automatskih pušaka,

*) Cev iz koje se s ramena baca mina na tenk. Primitivno sredstvo („Sulundar“) koje u neku ruku pretstavlja začetak reaktivnih oruđa. — Prim. red.

- veliki kalibar minobacača,
- streljačka četa bez teških oruđa, ali zato u bataljonu postoje dve čete sa teškim naoružanjem,
- veliki broj oficira,apsolutno i relativno, u odnosu na veoma mali broj ljudstva,
- jako naoružanje u odnosu na ukupan broj ljudi.

Način borbe u napadu i odbrani

U toku rata na Istočnom frontu sovjetska pešadija je, ako ne bi postigla početni uspeh, redovno i u najkraćem vremenu izvodila drugi, treći, četvrti i peti **napad**. Ovo je nastajalo zbog toga što su sovjetski komandanti uvek bili lično odgovorni za neuspehe i otuda težili da po svaku cenu što pre jave o uspehu naređenog napada.

Sovjetska pešadija bi i danas bila jedva sposobna da radi drugačije a ne po propisanoj šemi. Ma kako bila vešto i celishodno upotrebljena u napadu, njena sposobnost da se u toku napada prilagodi neočekivanim događajima biće možda i u budućnosti ograničena ovim činjenicama:

- niskim kulturnim nivoom većine vojnika;
- slepom poslušnošću, u izvesnoj meri, komandanta i nižih starešina, koja većinom isključuje samostalan rad na bojnom polju;
- načinom izbora starešina Sovjetske armije, koji „bikovski tip” prepostavlja superiornijem „duhovnom tipu”;
- nedostatkom dovoljne obuke u borbi združenih robova, koja se ne može šematski naučiti ili „narediti”.

Vid borbe koji većinom odgovara sovjetskom mentalitetu jeste **odbrana**. Za kakve podvige je sovjetski pešak sposoban s obzirom na pasivne crte njegovog narodnog karaktera dokazuje najzad i neuspeh nemačkog poduhvata „Citadela” (severno i južno od Kurska u julu 1943).

Ogorčeno, do poslednjeg daha, rvanje pojedinog sovjetskog strelca u svom zaklonu, ovde su na svojoj koži osetile čak i potpuno naoružane nemačke napadne divizije.

Sovjetsko Pešadisko borbeno pravilo iz 1942 godine striktno propisuje:

„Pešadija ne sme da se boji okruženja i mora umeti u njemu da se bori i da se iz njega u potpunom redu propuste. Ako je pešadija okružena, starešine moraju čvrsto držati jedinice u rukama. Odbrana treba da se organizuje u sve strane i da se preduzmu sve mere da se neprijatelju spreči da okružene jedinice razbije u manje delove. Proboj iz okruženja može da se izvede samo po naređenju najstarijeg komandanta. On se mora vršiti u potpunom redu i ni u kom slučaju u malim grupama“.

Sovjetska pešadija je, osim toga, pokazala visoku obučenost i u ovim radnjama:

- utvrđivanju i maskiranju,
- odbrani naseljenih mesta i
- noćnim napadima.

d) Budući način borbe

Poslednji period borbe na Istočnom frontu (od 1943 do 1945) protekao je u ogromnim nesrazmerama obostranih snaga u pešadiji, artiljeriji, tenkovima i avionima, da sva stečena iskustva ne mogu pretstavljati podlogu za određivanje budućeg načina borbe pešadije. Sem toga, nemačke jedinice većinom nisu bile potpuno obučene, naoružane i dovoljno dobro vođene.

Naprotiv, korišćenje pešadiskih iskustava zapadnih pobedničkih sila moglo bi vrlo lako dovesti do pogrešnih zaključaka. Ona su stečena gotovo isključivo u periodu rata u kome su nemačke jedinice bile znatno oslabljene ili su se — što je slučaj s jednim pešadiskim pukom koji je bio angažovan na težištu invazionog fronta severno od Sen Loa, u rejonu širine 24 km — borile na veoma širokom frontu i u beznadežnoj situaciji s obzirom da su bile mnogo slabije u naoružanju i opremi. Zar bi bilo čudno ako bi se iz ovih iskustava sa zapada izvukli zaključci o tome da

će se budući način borbe odvijati po načelima „policiske akcije”?*)

Kao podloga za naredna razmatranja moraju se, na-protiv, pored nemačkih iskustava, prvenstveno koristiti shvatanja druge velike pešadijske sile prošlog rata, SSSR.

Pošto će napadu kao najjačem vidu borbe i ubuduće pripasti odlučujuća uloga, ali kako — s druge strane — i u savremenom napadu pešadija često mora jurišem da izbori poslednju odluku, onda treba razmotriti uticaje koji određuju metode komandovanja pešadijom u napadu. Na osnovu onoga što je poznato iz poslednjeg rata ne postoje nikakva borbena sredstva, sem napalma i radara, koja bi mogla odlučno da promene način borbe pešadije, koja se s neprijateljem bori većinom u neposrednom dodiru. Ta okolnost i danas pretstavlja sigurnu zaštitu od nuklearnog naoružanja i vođenih raketa. Ali su se snažno povećali broj i brzina dejstva oruđa koja vode borbu zajedno s pešadijom. Teoriski, jedan savremen pešadijski bataljon može danas sa 50 mitraljeza i 500 automatskih pušaka da ostvari gustinu vatre od oko 5.000 metaka u sekundi, u odnosu na 1.000 metaka pešadijskog bataljona iz 1945 godine. Povećan broj minobacača i povećanje borbenog kompleta i kalibara omogućava otprilike isti porast vatrenog dejstva teških oruđa bataljona. Ovo povećanje vatrene moći pešadije prvenstveno koristi braniocu. **Vatra** je osnovni elemenat njegove borbe. **Pokret** kao elemenat dužan je da koristi napadač. Kakve nam mogućnosti nudi tehnika u borbi u poređenju sa 1945 godinom?

Motorizacija

Motornim vozilom, sposobnim za kretanje van puteva, pešak se dovozi na bojno polje, pa može svež i odmoran da stupi u borbu.

*) Pisac verovatno misli na brze akcije čišćenja terena.
Prim. red.

Ojačavanje oklopnim jedinicama

Nikakav napad pešadije bez dovoljne podrške tenkova ili samohodnih topova. Savremene mogućnosti proizvodnje tenkova stvaraju preduslove za to.

Naoružanje i oprema strelca

Savremena borba zahteva pešaka lako naoružanog koji se bori poput lovca. Pešak ne sme da se preoptereće naoružanjem kao „tovarni magarac“ jer se telesno brzo iscrpljuje, tako da postaje nesposoban za borbu. Uprkos snažnom povećanju vatrene moći nijedan vojnik u streljačkoj četi ne sme da nosi više od 10 kg naoružanja, opreme i odeće, nasuprot ranjem teretu od 30 kg! Tako bi u Koreji oprobani najljonski grudnjak trebalo da povrati pešaku u napadu samopouzdanje u odnosu na braniočevu vatru i da smanji gubitke.

Snabdevanje municijom i evakuacija ranjenika

Lako oklopljena i potpuno terenska gusenična vozila snabdevaju jedinice pešadiskom municijom do prednjih napadnih talasa koji su delimično zaklonjeni, a na povratku prevoze ranjenike. Oba momenta su od velike psihološke i praktične vrednosti.

Ispunjeno gornjih tačaka je bezuslovna potreba savremene pešadije i osnovni preduslov za mogućnost njenе upotrebe u napadu uopšte.

Šta sada kažu taktičari o novoj situaciji koja je stvorena daljim razvojem tehnike? Za napad pešadijom mogle bi doći u obzir ove tri mogućnosti.

Akcija čišćenja neprijateljskog položaja

Avioni, tenkovi, samohodna artiljerija, artiljerija, minobacači itd. najžešćom koncentracijom vatre razbijaju

pre početka napada neprijateljski položaj na celoj njegovoј dubini i dovoljno širokom frontu. Pešadija prati ovaj vatreći val od linije do linije u promenljivoj borbi koja često traje danima, čisti borbeni prostor od neprijateljskih ostataka još sposobnih za borbu ili čak bez borbe zauzima određene ciljeve napada. Nesumnjivo idealan način borbe. Prema brojno jakom, fanatičnom i za odbranu potpuno spremnom neprijatelju taj se način bar u početku rata isključuje.

Napad sa ubacivanjem

Ako, s jedne strane, ne stoje na raspolaganju dovoljna oruđa za podršku napada na glavnom pravcu, a s druge, ako treba neprijatelja zavarati o sopstvenim namerama ili stvoriti polazni položaj za neki docniji probor, ubacivanje često pretstavlja idealno sredstvo. Pritom se male grupe ubacuju u neprijateljski odbranbeni položaj, utvrđuju se na njemu i sa početkom napada vrše prepade na vatrene položaje i komandna mesta ili na čitave rejone položaja. I pojedini strelnici, ili po dvojica, mogu u kratkim skokovima, u razmacima od više minuta, prodirati i dejstvovati u neprijateljskom borbenom rasporedu, dok se, što često traje mnogo časova, pa čak i dana, cele jedinice ili formacije ne približe neprijatelju ili se ne ukopaju. Pritom su važniji povoljni uslovi za zaklanjanje nego za vatreno dejstvo. Noć, magla, teško prolazno zemljište, ili sneg idu na ruku ovome. Sve ovo zahteva veliku žilavost, mnogo vremena i naročito dobro obučenu jedinicu. Relativno skromni operativni rezultati ubacivanja karakterišu ovaj način borbe kao postupak koji, doduše, obećava uspeh, ali ipak samo kao pomoćni postupak.

Napad s jurišem

U prošlom ratu su nemačke pešadiske jedinice često vršile probor neprijatelja (organizovanog za odbranu) na ovaj način: trupe su se za napad prikupljale u rogovima

ili pozadi rovova koji su iskopani u toku poslednjih odbranbenih borbi, a većinom su se nalazili na udaljenju do više stotina metara od neprijatelja. Korektura vatre artiljerije za podršku vršena je, neupadljivo, u toku više dana pre početka napada. Neposredno pre početka napada, često u svanuće, usledila bi kratka artiljeriska priprema iz svih cevi u trajanju od 15 do 30 minuta, većinom na neprijateljski prednji kraj. Odmah zatim nastupala je pešadija. Ona je trebala da se probije duboko u neprijateljski položaj. Ovaj način je potpuno potvrdio svoju vrednost 1941, a i 1942 godine. U daljem izlaganju pokušaćemo da na odgovarajući način prilagodimo ovaj postupak savremenim prilikama.

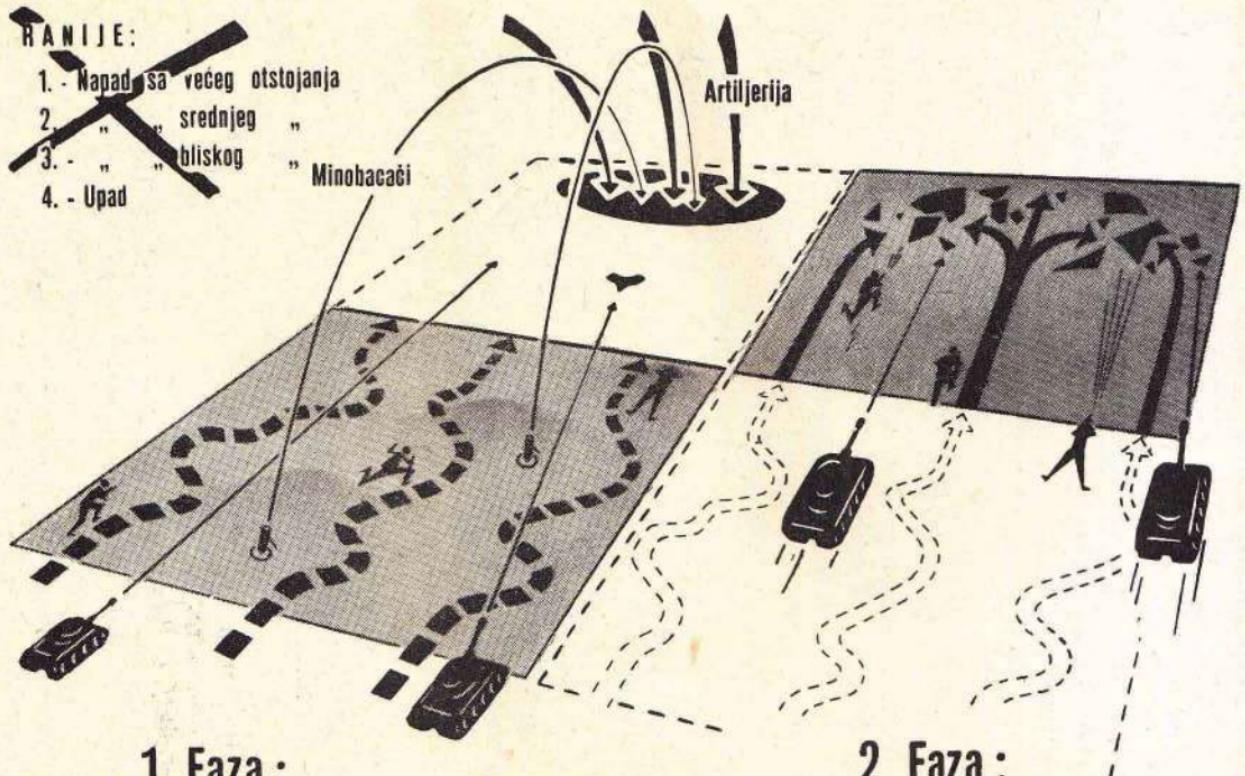
Odlučujući značaj mogu imati ove dve činjenice:

— artiljeriska priprema u vidu kratkog vatrenog naleta često je nedovoljna pri današnjem naoružanju i dejstvu braniočeve vatre. U odnosu na ranije norme, danas se mora raspolagati najmanje dvostrukim količinama municije. Cilj je ove artiljeriske pripreme da se za kasniju blisku borbu pešadije stvore povoljni uslovi. Uprkos tome, ne može se očekivati potpuno razbijanje neprijatelja posle koga bi trebalo da uslede akcija čišćenja i posedanja položaja;

— pod današnjim borbenim uslovima veoma retko će biti moguće tako uništiti ili neutralisati neprijateljska odbranbena oruđa da se u **osmatranoj** neprijateljskoj vatri s uspehom može izvesti približavanje pešadije sa ostojanja od 1.000 metara do jurišnog položaja (100 do 200 metara od neprijatelja). Usled toga, **noćni napad** dobija za pešadiju odlučujući značaj. Razume se, to isto važi i za primenu veštačke magle u obimu koji na nužnoj širini i dubini stvara noćne uslove od nekoliko časova.

Na osnovu ovoga, napad sa jurišem bi se mogao izvesti na ovaj način (vidi sl. 1).

Dan pre napada snažnom artiljeriskom pripremom iz svih vatrenih oruđa što jače neutralisati neprijateljsku artiljeriju i uništiti najvažnije odbranbene objekte na prednjem kraju.

1 Faza :
PRIBLIŽAVANJE

2 Faza :
JURIŠ

Noću uoči napada: približavanje pešadije vršiti pod zaštitom mraka do jurišnog položaja, ne prekidajući artiljerisku pripremu. Sređivanje jedinica i ukopavanje.

U svanuće: izbijanje pešadije u kratkim skokovima, po mogućnosti ne otvarajući vatru, kako bi se krajnjim naprezanjem što pre došlo na jurišno otstojanje. Neodložno potom izvršiti juriš, gađajući iz svih mitraljeza i automatskih pušaka.

Samo se po sebi razume da ovaj postupak nije pravilo za sve, niti se može šematisovati ili primeniti u svakoj situaciji. Često će se u pogledu vremena i mesta kombinovati napad ubacivanjem i napad jurišem, a ponekad i neko srednje rešenje između ova dva načina.

Oba načina su bila posebno opisana radi što boljeg isticanja razlike.

Za vreme borbe u dubini pešadija se kreće u užem i dubljem poretku. Često će se čete u toku borbe u dubini pomerati napred jedna za drugom ili posebno pod zaštitom svih oruđa za podršku bataljona. U ovoj fazi su samohodna oruđa i minobacači od odlučujućeg značaja.

Napad iz pokreta protiv neprijatelja koji nije organizao položaj za odbranu izvodi se na način sličan gore izloženom. Posle uspelog proboga, pri napadu na bok i pozadinu neprijatelja ili u borbi protiv okruženog neprijatelja, takav napad se može i danas primeniti. Naročito ga primenjuje potpuno motorizovana pešadija. On je uvek predstavljaо snagu nemačke pešadije. Gipko komandovanje, visok stepen obuke i nadmoćan ofanzivan duh u ovom slučaju naročito dolaze do izražaja.

Odbrana

Odbrana se uglavnom zasniva na vatri artiljerije i teških oruđa. Njihovom vatrom treba neprijateljski napad slomiti pred otpornim tačkama na prednjem kraju i između njih, a najkasnije pred otpornim tačkama ispred artiljeriskih položaja. Stoga pešadija iz svojih odbranbenih

objekata (gnezda otpora i otpornih tačaka) otvara vatru iz automatskih oruđa tek na najpovoljnijim udaljenjima.

Gnezda i streljački zakloni moraju se vatrom međusobno pomagati kako bi se neprijateljski napad zapleo u neprekidnu vatrenu mrežu.

Duboko ukopani i dobro maskirani strelci veoma kasno se uočavaju, pa mogu iz zaklona i zasede da izvrše vatreni prepad na neprijatelja.

Da bi se oslabio neprijateljski napad treba ga razbiti u borbe za svako gnezdo, pri čemu se neprijatelj efikasnog vatrom iz susednih i zadnjih gnezda tuče u bok i pozadinu.

U ovoj borbi protiv neprijateljske pešadije odluku donosi izdržljivost i otpornost svakog pojedinca u borbi prsa u prsa.

Ako je naređeno otstupanje posada pojedinih gnezda otpora, vatra preostalih gnezda se upravlja u bokove i pozadinu napadača koji nadire.

Svaki odbranbeni objekat mora da se uredi za kružnu odbranu, tako da je u slučaju okruženja u stanju da i dalje vodi borbu u sve strane.

Prodrlom neprijatelju se ne sme dozvoliti da dobije u vremenu radi utvrđivanja. Stoga se moraju odmah preduzeti protivnapadi, makar i najmanjim, energičnim grupama i neprijatelja uništiti u bliskoj borbi upotrebom svih odgovarajućih sredstava. Vodovi i čete moraju unapred pripremiti snage za trenutne protivnapade, da bi se uz podršku pojedinih tenkova i jurišnih topova neprijatelj izbačio iz rejona probaja. Duge pripreme i oklevanje dovode do veoma ozbiljnog gubitka vremena, a svaki minut je dragocen.

Ako neprijatelj napada tenkovima, pešadija otvara vatru prvenstveno na neprijateljsku pešadiju. Ako joj je uspelo da je odvoji od tenkova i da je primora da legne, produžava borbu protiv neprijateljskih tenkova.

U svakom se odbranbenom objektu moraju nalaziti dovoljna sredstva za borbu protiv tenkova. Pri borbi protiv tenkova, mora se imati u vidu da će neprijateljski tenkovi međusobno štite. Treba iskoristiti svaku povoljniju

priliku da se neprijateljski tenkovi napadnu s boka ili straga koristeći pritom zaklon. U rovovima su za to načito pogodni prelomi i bočni ogranci rovova, kao i traverse. Ostupanje bez zaštite vodi uništenju. Tenkove onesposobljene za pokret treba uništiti koncentričnom vatrom.

e) Zaključci za formaciju, naoružanje i obuku

Pešadijske jedinice u motorizovanim grenadirskim divizijama mogle bi u budućnosti da se formiraju u više borbenih grupa promenljive jačine. Borbene grupe bi se prema situaciji ojačavale tenkovima, samohodnim topovima, lovcima tenkova, pionirima itd. Uključivanje jedinica ojačanja odmah u borbene grupe protivrečilo bi ideji o obrazovanju težišta. Sem toga, ovo bi išlo i na štetu obuke.

Takođe su potrebne temeljne promene i u formaciji grenadirskog bataljona. Grenadirska četa, kao i dosada, obrazuje jezgro grenadirskog bataljona. Stoga se mora poći od njene formacije kao osnove. U budućem načinu borbe ona isključivo ima zadatak da u **napadu** slomi poslednji otpor neprijatelja, a u **odbrani** njegov poslednji nalet. Prema tome, otpada raniji način otvaranja vatre u napadu na većim, srednjim, a većinom i na bliskim otstojanjima, koji je bio svojstven streljačkoj četi. Zamenjuje ga nastupanje (vidi sl. 1), po mogućnosti bešumno i bez otvaranja vatre, poput lovca, eventualno noću, po magli (uključujući i veštačku) i uz „sapiranje“. Ali uvek pod zaštitom oruđa za podršku, snažno ojačanih brojno i većeg kalibra. U odbrani je postupak isti: strelnici leže u odeljenjskim, vodnim, često i četnim otpornim tačkama, uređenim za kružnu odbranu, prikupljeni na zaklonjenim položajima ili na položajima na zadnjem nagibu. Zaklonjeni time od ugleda i osmatranog neprijateljskog dejstva, oni očekuju poslednji nalet neprijatelja, već desetkovanih dejstvom oruđa za podršku.

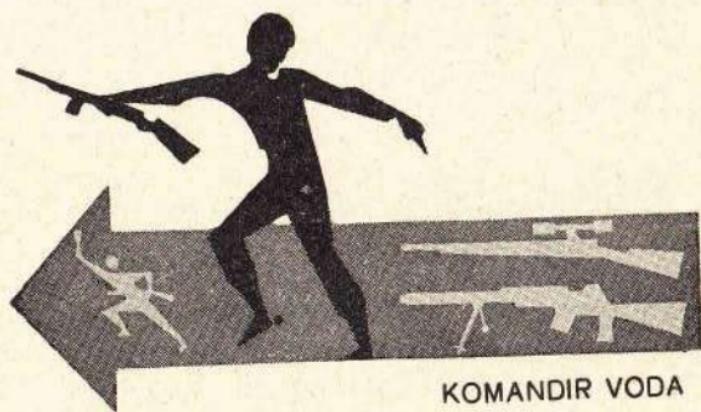
Za ove zadatke u napadu i u odbrani grenadirskoj četi se mora dati ono što joj je potrebno, a oduzeti ono što joj nije potrebno. Grenadirска četa se sastoji iz više boraca — pojedinaca, tj. vojnika koji se bore isključivo **jednim** oružjem ili **jednim** borbenim sredstvom, dakle, bez pomoći nekog drugog čoveka. Ona je u pravom smislu reči „jedinica”, suprotno bataljonu, koji vodi borbu združeno.

U smislu novih zadataka grenadirske čete, bilo bi pogrešno, težeći povećanju njene borbene moći, dati joj u sastav teška oruđa, minobacače, teške mitraljeze itd. Komandir čete i komandir voda moraju opet da vrše samo svoje prvobitne zadatke, da vode na juriš i da rukovode njegovim odbijanjem (vidi sl. 2). Komandir čete u napadu ne može jednovremeno, u današnjim uslovima borbe, da „gura” svoje vodove napred i da dodeljuje zadatke svojim teškim oruđima. Tempo približavanja i napada jedne jedinice zavisi uvek od njenog najsporijeg dela. Savremena odbrana zahteva najjaču koncentraciju vatre oruđa za podršku. Moderne radiofonske stanice, pridate svakom pojedinom teškom oruđu, omogućavaju to.

Grenadirskoj četi se, dakle, baš radi nje same, moraju oduzeti sva teška oruđa. Pa, šta joj se mora dati?

Automatska puška je postala osnovno oružje pešaka. Njene dobre strane ne leže samo u brzini gađanja (5 do 8 metaka u sekundi), već i u tome što se ne mora puniti i što se cilj neometano može držati na oku. Nemačka automatska puška, težine 4,2 kg, u pogledu tačnosti pogađanja do 300 m imala je vrednost puške M 98, a do 600 m bila je nešto slabija. Njena sila od 197 m/kg na ustima cevi bila je znatno veća od automata sa 98 m/kg (puška M 98 = 350 m/kg) i potpuno dovoljna za borbu protiv svih neoklopljenih živih ciljeva.

Mitraljez može danas da poslužuje **jedan** čovek. Ako je mitraljez M 42 bio težak preko 10 kg, mitraljez M 42 (v) 6,5 kg, onda je težina današnjih modernih mitraljeza od 5 kg jedva nešto veća od nemačke automatske puške. Sad je na tehnici da ujednači municiju i za mitraljez i za automatsku pušku. Razlika stvarno nije više velika. Prob-

Slika 2

lem je u tome da se kod ovih pušaka uprkos maksimalnoj težini od 4 kg, dobije snaga od 250 m/kg na ustima cevi, a kod mitraljeza iste snage na ustima cevi brzina gađanja od 40 metaka u sekundi, kao i da se zagarantuje rukovanje bez zastoja. Težina ovog jedinstvenog metka nije više tako odlučujuća, pošto je pešadija motorizovana, a municijom je do prednjih linija snabdevaju gusenična vozila.

Postavlja se pitanje — čemu još mitraljezi uopšte služe? Mnogi iskusni oficiri su 1945 godine smatrali mitraljez prevaziđenim oružjem. Nesumnjivo, on više ne pretstavlja glavno oružje streljačke čete. U svojoj današnjoj izradi, pri neznatno većoj težini od puške, on još ima tri odlučujuća preimุćstva:

- jedan mitraljezac može za isto vreme da izbací na neprijatelja jednak broj metaka kao 5 strelaca sa puškom;
- usled velike brzine gađanja može se očekivati veliko moralno dejstvo;
- mitraljez može za gađanje noću i po magli lako da se učvrsti na jedno pomoćno postolje.

U kojem odnosu će automatske puške i mitraljezi biti zastupljeni u grenadirsкој četi zavisće od zahteva na osnovu koga jedna snažna jurišna četa treba da raspolaže sa 3 voda sa po 3 jurišna odeljenja od po 7 ljudi. Njoj se na vod pridaje jedna vatrena grupa sa dva mitraljeza. Za odbranu bi bilo celishodno dati svakom jurišnom odeljenju još po jedan mitraljez kao „dopunsko naoružanje”.

Naročito pažnju zaslužuje problem snajpera. Nema skoro nijednog pešadiskog pitanja u kome su ratna iskustva došla u tako jaku protivrečnost. Na jednoj strani se traži **vod snajpera u stalnom sastavu** čete ili bar bataljona, a na drugoj strani se najveći izgled na uspeh daje **paru snajpera**. Sledeći predlog treba da pretstavlja pokušaj kojim će se zadovoljiti svi zahtevi. Treba praviti razliku između snajpera „amatera” i snajpera „profesionalca”. Amateri, po mogućnosti dva u svakom odeljenju, dobijaju za svoje puške nišanski durbin sa četvorostrukim uvećavanjem. Uostalom, oni su obični strelcii sa puškama, ali

sa dopunskom snajperskom obukom. Ako je upotreba snajpera nemoguća, oni nose nišanski durbin u futroli i bore se kao strelci s puškama. „Profesionalac”, po mogućnosti 2 u svakom vodu ili 6 u četnoj komandnoj grupi, dobija specijalnu pušku sa preko 1.000 m/sek početne brzine i nišanski durbin s visokom jačinom svetlosti i šestostrukim uveličavanjem. Pored ostalog „profesionalac” može „slobodno da lovi” u borbenom rejonu čete.

Ako situacija i zemljište zahtevaju upotrebu voda snajpera, onda tome ništa ne stoji na putu, pošto četa raspolaze sa 24 snajpera (18 „amatera” i 6 „profesionalaca”).

Pitanje protivtenkovske odbrane pešadije nije bilo rešeno u pet godina prošlog rata. O tome još ni danas tehnika nije kazala poslednju reč. Dalji razvoj tromblona i bazuke, kao i bestrzajnih lakih topova i vođenih raketa, postigao je veliki uspeh. Ono što je pešadiji potrebno jeste moćna, aktivna protivtenkovska odbrana, koja masi neprijateljskih tenkova ne dozvoljava da joj pride bliže od 1.000 metara.

Borbena jačina grenadirske čete, s njena 3 voda od po 3 jurišna odeljenja i 1 vatrene grupe, uključujući vodne i četnu komandnu grupu, (u čijem se sastavu nalaze snajperi i lovci tenkova), iznosi oko 120 ljudi; valja naglasiti da se četa, s obzirom na veoma jako naoružanje automatskim oružjem, i posle pretrpljenih gubitaka, može i sa 80 do 90 ljudi još smatrati sposobnom za borbu.

Odlučujuće teško oruđe u grenadirskom bataljonu je minobacač. Prema svom dejstvu raniji teški mitraljez ne opravdava više visok utrošak ljudstva i materijala.

Pri svom uvođenju u naoružanje pred poslednji rat, minobacač je važio kao osnovno oruđe u rukama komandira streljačke čete. Doduše, šest bacača su bili u organizmnom sastavu mitraljeske čete, ali su, načelno, u borbi bili potčinjeni grenadirskoj četi ili su bar sadejstvovali s njom po odeljenjima. Da budemo pravični, oni su tada, u odnosu na smrtonosno dejstvo teškog mitraljeza koji je gađao posredno, bili prava pastorčad. Do toga je dovelo nepoverenje koje se gajilo prema ovom novom oruđu, nedovoljna nišanska sredstva i sredstva veze, kao i teško

izvodljiva koncentracija vatre. Rat je ove predrasude temeljno prečistio. Mada je već pred kraj rata minobacač 80 mm, kao standardni tip, pretstavljao izvrsno oruđe, sve mogućnosti koje su u njemu postojale nisu bile iscrpene. Dalji razvoj ovog, za grenadirske bataljone odlučujuće važnog teškog oruđa, mora da se kreće u ovim pravcima:

- težina zrna,
- snabdevanje municijom,
- sredstva veze i
- kružno dejstvo od 360°.

Granate od 3 i 6 kg kod bacača 80 mm ne odgovaraju više savremenim zahtevima. Ovo uslovljava ne samo činjenica što sovjetski streljački bataljon koristi isključivo bacač 120*) mm, već i težnja da se postigne uspešnije dejstvo na savremenom bojnom polju s jako rastresitim porecima kao i protiv lakih poljskih utvrđenja ako se za to ukaže prilika. Samo granata od 10 do 12 kg sa udarnim upaljačem ili upaljačem sa usporačem ili blizinskim (Bodenabstandzünder) upaljačem odgovara sadašnjim zahtevima. Ostaje i stari zahtev — da se ovo trodelno oruđe i dalje može kilometrima nositi. Dakle, da ukupna težina ne prelazi preko 60 kg. Dometu se može učiniti koncesija, pri čemu se 3.000 metara uz manje rasturanje smatra dovoljnim.

Teži se daljem poboljšanju kružnog dejstva, s tim da se podloga ne pomera i da bacač ne mora ponovo da se učvršćuje. Jasno je da se novo oruđe mora drugačije nego dosad snabdevati municijom i sredstvima za vezu. Zahtev je: snabdevanje municijom vršiti motornim vozilima do samog vatrenog položaja, kao i obezbediti radiofonsku vezu svakog bacača sa vodom i istaknutim osmatračem.

Celishodno je formirati minobacačku četu od 3 voda od po 4 bacača. Vatrena jedinica je vod, u izuzetnim slučajevima četa ili odeljenje (dva bacača).

*) U originalu стоји 122 mm. — Prim. red.

Obuka

U poslednjem ratu je nemački pešak obučavan najpre dvanaest, docnije samo šest nedelja. Ratnim iskustvima došlo se do zaključka da je savremenom pešaku za obuku u ulogama pojedinog borca u mirno doba potrebno šest meseci. Tome bi trebalo dodati otprilike tri meseca odeljenjske, vodne i četne obuke, a zatim tri meseca združenih vežbi koje se docnije, postupno, u sve većim jedinicama izvode. Već posle prvih šest meseci obuke čovek je kao pojedini borac sposobljen za borbu u sastavu homogene kadrovske ili ratne jedinice, mada se jedinačna obuka, na koju se ima staviti težište, mora produbljivati i ponavljati za vreme celog roka službe.

Večito pravilo, po kome „u ratu uspeva samo ono što je prosto”, važi u naročitoj meri za obuku. I to kako za pešadiju u celini, tako i za pojedinca. Od pešadijskih starešina se ne sme zahtevati da svoju pažnju i energiju, pored čisto pešadijske obuke, unose i u raznovrsnu obuku specijalista, obuku na samohodnim oruđima, obuku pionira, vezista itd. Kako ratno iskustvo uči, ovakav rad nijednom nije imao uspeha niti je ospособio starešine za komandovanje jedinicama svojih rodova i združenim jedinicama. U ovome se mnogo bolje i temeljnije uspeva na uzastopnim kursevima za komandante bataljona i komandante združenih odreda. Znatno viši stepen obučenosti, uz manji utrošak vremena i novca, postiže se ako se pešadija za vreme mirnodopske obuke osloboди „nepešadijskih jedinica” i ako joj se tek na početku združenih vežbi dodele oruđa za podršku. Ali, da ne bi bilo reči o jednostranosti, mora se zahtevati da se svaki pešadijski starešina, od komandira voda pa naviše, najmanje tri meseca otkomanduje u oklopne i artiljeriske jedinice. Prirodno je da isto treba učiniti i u obrnutom smislu.

Radi uprošćavanja obuke treba izbegavati usku specijalizaciju pojedinaca. Svaki vojnik mora danas biti u stanju da rukuje svim osnovnim naoružanjem: puškom, mitraljezom, ručnom bombom i sredstvima za blisku borbu protiv tenkova. I sredstva veze su (sem telegrafskih

aparata) danas tako prosta i mnogobrojna da se svaki čovek može obučiti kako da se njima služi. Prema tome, u pešadiskim jedinicama ne preostaje mnogo onih koji bi se još mogli nazvati specijalistima sem poslužilaca minobacača, lovca tenkova i pionira.

Šta mora svaki vojnik u pešadiskoj jedinici da nauči?

- 1— Da se kao lovac danju i noću neprimetno kreće po zemljištu, da izviđa, da obezbeđuje, da se ukopava i maskira.
- 2— Da u svim situacijama iskoristi pogodnosti prirode.
- 3— Da se zalažući se do krajnih granica fizičke moći, pre borbe i u toku borbe kreće napred. Uprkos svoj motorizaciji, noge pešaka su i danas važan borbeni činilac.
- 4— Da svim osnovnim naoružanjem rukuje „zatvorenih očiju” i da ih na pravom mestu i u pravom trenutku najcelishodnije upotrebi.

Gde i kako on to treba da nauči?

Kasarnski krug treba koristiti samo kao zborno mesto i sportsko igralište. Savremen pešak mora da se obučava na mestu na kome će se jednom i boriti tj. u prirodi gde se upoznaje i uči da koristi svetlost i senku, noć i maglu, vetar i atmosferske prilike. Borbena obuka, spojena sa nastavom gađanja, osnovna je obuka. Obuka na oružju, nastava i sport spadaju u pomoćnu obuku. Strojeva obuka priprema jedinice i pojedinca za javne nastupe, pa je zbog toga treba svesti na minimum.

Celokupnu obuku treba izvoditi u uslovima što bližnjim ratnim. Gađanje iz svih oruđa preko sopstvenih trupa, prelazak tenkovima preko sopstvenog položaja, gubici starešina, višednevni život na položaju, moraju postati navika. Nikakvu obuku ne izvoditi bez podataka o neprijatelju! Na početku je, naprimer, dovoljno reći: „Vis, pravo, 300 m, posednut je od neprijatelja”.

Iz obuke sa oružjem treba izbaciti svaku suvišnu teorijsku. Savremena oruđa praktično dejstvuju bez zastoja i, između ostalog, veoma su sigurna. Za pešake je od drugostepenog značaja unutrašnji izgled mitraljeza ili

puške. On mora svoje oružje, pre svega, držati čisto i naučiti da njime gađa i pogađa.

U pogledu sredstava za obuku ne bi se smelo štedeti. Neograničena količina municije za pojedinog strelca, nastavni filmovi, poligoni za blisku borbu i borbu u šumi, pretstavljaju samo neke od zahteva savremene obuke.

f) Samohodna (jurišna) oruđa

1. — Nastanak i upotreba

Jurišna oruđa su nastala u Prvom svetskom ratu. Pri probojima se pokazalo da sama, makar i najjača artiljeriska vatra, čak i na uskom prostoru, nije uspevala da uništiti sva neprijateljska pešadijska gnezda otpora. Čim se, polaskom pešadije na juriš, „vatreni val” prenosio u dubinu neprijateljskog glavnog položaja, napadač je dospevao u vatru još nedirnutih pojedinih mitraljeza i trpeo velike gubitke. Za savladavanje ove faze napada pešadije, koja je obilovala gubicima, trebalo je da se „pešadijske prateće baterije” s konjskom vučom ili pojedini topovi kreću napred sa pešadijom koja juriša i da neposrednim gađanjem uništavaju ova gnezda otpora.

Bez obzira na hrabrost njihovih posluga, proboj nije imao uspeha. Zaprege su brzo bile pobijene, a topovi se nisu mogli kretati u polju izrivenom levkovima.

Napredak tehnike je omogućio da se top i njegova posluga zaštite oklopom i da se pomoći motoru i gusenica osposobi i za kretanje po zemljištu izrovanom levkovima.

Tako je postao „tenk”. Njegov privremen nemački naziv „jurišna kola” jasno označava u ovoj fazi razvoja njegovu prvobitnu namenu. On je — naoružan mitraljezom ili topom — ustvari bio „jurišni top”.

Na ovim iskustvima su se pre Drugog svetskog rata u nemačkoj vojsci usavršila u artiljeriji samohodna oruđa. U jačini od tri baterije od po 7 topova, ona su prvi put upotrebljena u napadu na Francusku. Na početku pohoda na

Istok postojalo je 12 diviziona od po 3 baterije, koji su 1944 godine formirani u brigade, time što se baterija pojačala na 10 oruđa, a svakoj brigadi je po ratnoj formaciji dodeljena jedna pešadiska prateća četa i jedan pionirske vod. Pri kraju rata je postojalo 54 brigade s brojnim stanjem od oko 1.500 samohodnih oruđa. Brigade su bile neposredno pod Komandom kopnene vojske i stalno su potčinjavane onim divizijama koje su izvršavale važne operativne zadatke. Divizije su koristile brigade većinom za podršku pojedinih pešadiskih pukova. Mali broj brigada samohodnih oruđa, s obzirom na nemogućnosti izrade novih oruđa zbog nedostatka vremena i materijala, kao i usled stalne krize u protivtenkovskoj odbrani pešadije, doveo je do toga da samohodna oruđa većinom nisu bila upotrebljavana u smislu svog prvobitnog zadatka. Sama činjenica da su do kraja 1943 godine samohodna oruđa uništila 13.000 tenkova — kasnije podatke nemamo na raspolaganju — ukazuje na obim u kome su se samohodna oruđa udaljila od svog pravog zadatka — podrške juriša pešadije na poslednjih 300 metara.

Mnogobrojna neprijateljska ukljinjavanja i proboji uslovljavali su i to da se ono malo postojećih brigada upućuju kao brze vatrene jedinice na žarišta borbe, drugim rečima, da se upotrebe za ono što uopšte ne odgovara borbenim načelima za primenu ovih oruđa.

Ako se ovo novo samohodno oruđe uprkos toga izvanredno pokazalo, onda to najpre govori u prilog izvrsnog borbenog duha posade, a zatim nužnosti da se takvo oruđe **stalno** i u dovoljnem broju stavi i ubuduće na raspolaganje pešadiji.

2.— Budući način borbe

Budući zadaci jedinica samohodnih oruđa*), tog čvršćeg i samostalnijeg sastavnog dela divizije, mogu da postoje samo u tesnoj vezi s pešadijom, ali da se vidno razlikuju od zadataka tenkovskih jedinica.

*) Pod ovim pisac podrazumeva oklopne bataljone grenadirske divizije. — Prim. red.

Bataljon od oko 70 samohodnih oruđa na grenadirsку diviziju pretstavlja glavno sredstvo divizije i s jačim nje-
govim naoružanjem ne treba računati ni u jednoj savreme-
no naoružanoj vojsci. Zbog toga bataljon samohodnih oruđa
treba upotrebljavati samo uskupno i u sadejstvu sa jedini-
cama na težištu napada. Ratna iskustva dokazuju da je upo-
treba ovih oruđa sasređenih na jednom mestu dovodila uvek
do odlučujućeg uspeha. Ako treba izvršiti više borbenih za-
adataka za koje su potrebna ova oruđa, onda se takvi zadaci
moraju izvršavati postupno, **jedan za drugim.**

Glavno dejstvo bataljona samohodnih oruđa leži u nje-
govoj masovnoj i pokretnoj **vatri**, koja je, zajedno s nje-
govim oklopom, sposobna da neposrednim i posrednim dej-
stvom uništi **svaki** bliski cilj u borbenom rejonu pešadije.
Bataljon samohodnih oruđa je isključivo **napadno sredstvo**.
Angažuje se na težištu borbe, bilo pri nekom napadu većih
razmara, bilo u odbrani — u protivudaru, odnosno pro-
tivnapadu. Uprkos tome, bataljon ovih oruđa ne može se
uporediti sa tenkovskim bataljonom. On nije, za razliku
od ovoga, nikakvo oruđe za proboj koje samostalno izvr-
šava zadatak, već stalno sadejstvuje s pešadijom, kojoj
svojom **vatrom** pomaže u izvršenju **njenih** borbenih za-
adataka.

Suština i zadatak bataljona samohodnih oruđa ništa se
ne menjaju time što se on često upotrebljava i za zadatke
protivtenkovske odbrane. Protiv neprijatelja nadmoćnijeg
u tenkovima on će često stajati u prvim linijama, utoliko
pre što će se u savremenom neprijateljskom tenkovskom
napadu morati stalno računati s kombinovanim napadima
tenkova i pešadije. Samo usko sadejstvo između sopstvene
pešadije i samohodnih oruđa može da obezbedi neprekidnu
upotrebu ovih oruđa protiv onog neprijatelja koji je pe-
šadiji najopasniji.

Samohodna oruđa su borbeno sredstvo visoke tehničke
vrednosti, ali su osetljiva. Posle svake veće upotrebe, ona
se moraju čistiti, podmazivati i popravljati, za što se obično
koristi noć. Stoga je samo u naročito teškim situacijama
opravdana njihova upotreba noću. Pešadija mora voditi
računa i o tome da svaki top može sa sobom da nosi naj-

više 100 granata. Međutim, ako se snabdevanje municijom vrši oklopnim vozilima, izbegava se duga vožnja samohodnih oruđa radi popune municijom.

Samohodna oruđa moraju tesno sadejstvovati i sa jedinicama ostalih robova u diviziji. Odlična radiooprema omogućava im izveštavanje artiljerije o ciljevima i rezultatima dejstva. Ova oruđa ulaze u plan protivtenkovske odbrane.

3.— Naoružanje i formacija

Kakvo naoružanje i formaciju treba, na osnovu gornjih zadataka, tražiti za bataljon samohodnih oruđa?

Kao standardno samohodno oruđe dolazi u obzir vozilo od oko 30 tona, koje na šasiji srednjeg standardnog tenka dobija top kalibra do 90 mm s kojim se može uspešno boriti protiv pešadijskih ciljeva do 2.000 m i svih danas poznatih tipova tenkova do 1.000 m. Što se tiče kupole, nje se može odreći u korist jačeg čelnog oklopa i veće količine municije. Naročito su važni mala visina oruđa i dobre sposobnosti za savlađivanje zemljišta. Pored naoružanja topom 90 mm celishodno je predvideti i jedan top od 20 mm da se „većim topovima ne bi morali i vrapci gađati”. Kao prelazno rešenje može se uzeti u obzir i tenk niske gradnje.

Standardnim samohodnim topom morali bi se naoružati prvi i drugi vod svake čete, a za treći vod bi bilo pogodnije primeniti haubicu od 105 mm ili, još bolje, višecevni bacač, kako bi se uspešno tukli i veoma zaklonjeni ciljevi (komandna mesta). Četvrti vod treba da je naoružan četvorcevnim protivavionskim topovima, koji mogu takođe postići znatan uspeh i protiv otkrivenih pešadijskih ciljeva. Za četvrti vod bi bila povoljnija šasija savremenog oklopног transportera, sem ako se zbog jednorodnosti načelno ne želi upotrebiti samo šasija srednjeg standardnog tenka.

Ako se na vod predvidi 4 topa, na četu 4 voda i na bataljon 4 čete, onda se bataljon samohodnih oruđa, uključujući komandna vozila štaba bataljona i četa, sastoji

od oko 75 oruđa; time se otprilike postiže ista jačina koju ima tenkovski bataljon.

Bataljonu nisu neophodni prateći grenadiri koji su u poslednjim godinama rata postojali u brigadi samohodnih oruđa, pošto savremen bataljon samohodnih oruđa, shodno ratnoj formaciji, treba da bude u sastavu grenadirске divizije i stoga ne dolazi u pitanje nikakvo stalno prebacivanje iz divizije u diviziju. Naprotiv, izgleda celishodno da se u bataljonu predviđi pionirski vod, pošto u svakoj borbenoj situaciji treba računati na mine i prepreke.

4.— Način borbe

aa) Napad

Naoružanje, formacija i oprema bataljona samohodnih oruđa omogućavaju kako angažovanje celog bataljona, tako i angažovanje po četama. Prema ratnim iskustvima, angažovanje bataljona u celini je najuspešnije i stoga mu treba težiti. Zadatak ili zemljište mogu da utiču na to da angažovanje po četama bude korisnije, naprimjer, u ovim slučajevima:

- u napadu iz pokreta na neprijatelja nespremnog za odbranu,
- u gonjenju ili povlačenju,
- u noćnoj borbi, borbi u naseljenom mestu, borbi u šumi, itd.

Pri napadu sa polaznog položaja i protivnapadima, bataljon samohodnih oruđa većinom se angažuje u celini, pod komandom svoga komandanta bataljona. Pritom se bataljon upućuje na sadejstvo sa pešadijskim snagama na težištu napada divizije, gde prvenstveno potpomaže napad jednog grenadirskog bataljona, kako bi se najpre ovome omogućilo da izvojuje odlučujući uspeh. Pošto je širina fronta bataljona samohodnih oruđa na odgovarajućem zemljištu oko 1.000 m, u izuzetnim slučajevima on može jednovremeno da potpomaže napad i dva grenadirска bataljona. Preduslov je da cilj napada oba bataljona i zemljište doz-

voljavaju zajednička dejstva. U svima drugim slučajevima grenadirski bataljoni se potpomažu jedan za drugim, s tim da bataljoni napadaju u različito vreme. Pri prebacivanju bataljona samohodnih oruđa na nov cilj napada mora se po svaku cenu izbeći vraćanje unazad; ali će posle uspešnog prodora većinom doći do zaokretanja samohodnih oruđa, što će omogućiti uspešnu posrednu podršku. U tom slučaju, samohodna oruđa moraju dobiti pešadišku zaštitu.

Najčešći borbeni poredak samohodnih oruđa je u obliku slova V, tj. dve čete napred, u liniji, ostale čete pozadi u međuprostoru, u uskom i dubokom poretku. Isto važi i za borbeni poredak čete. Ovaj postroj unapred omogućava dejstvo na širem frontu, a masa oruđa može jednovremeno da otvara vatru. Pojedine čete, načelno, bore se objedinjeno na osnovu jasno datog borbenog zadatka. Vatrena jedinica je vod. Svako rasparčavanje mora da se spreči. I pojedina samohodna oruđa se bore tesno povezujući vatru i pokret. Njihov tempo napada uslovljava tempo strelaca koji nadiru ispred njih. U toku sadejstva sa njima ne sme da dolazi do nagomilavanja u blizini oruđa. U naročitim situacijama, naprimer u gonjenju, mogu pak strelci da se popnu na samohodna oruđa ili da ih prate na kamionima.

Pridavanje samohodnih oruđa grenadirskom bataljonom nije u prošlom ratu dalo pozitivne rezultate. Ono nije ni potrebno ako obe strane međusobno poznaju svoje osobine i načela upotrebe i nesebično se zalažu u izvršenju zajedničkog zadatka. Tesni i lični međusobni dodiri starešina, kao i korišćenje radiofonske veze, obezbeđuju sadejstvo i u situacijama koje se brzo menjaju.

Tamo gde napadaju samohodna oruđa uvek se nalazi težište napada. Stoga starešina jedinice ovih oruđa mora blagovremeno da dâ svoje predloge za pretstojeći napad, da se jedinica ne bi angažovala na nepovoljnem zemljistu. Jednom započet napad uz upotrebu samohodnih oruđa može se veoma teško preorientisati. U tome se i ogleda bitna razlika u odnosu na napad oklopnih jedinica.

Različita brzina pešadije, koja napada peške, i samohodnih oruđa pretstavlja glavni problem u njihovoј saradnji. Pošto samohodna oruđa većinom zastaju radi otvaranja vatre, pešadija ima priliku da ih sustigne.

bb) O d b r a n a

U odbrani bataljon samohodnih oruđa, shodno svom zadatku kao jedinice ofanzivnog karaktera, obrazuje težiste protivudara i protivnapada pešadiskih rezervi. Komandant divizije ga, zajedno s pešadiskim rezervama, sa centralno postavljenog očekujućeg položaja, čime se izbegavaju nepotrebna veća pomeranja, angažuje na težištu i time protivudaru, odnosno protivnapadu, daje odlučujuću snagu.

Ako je za čišćenje manjih, lokalnih probaja potrebno, mogu se i pojedine čete samohodnih oruđa odrediti za podršku pešadiskih rezervi koje vrše napad. Posle izvršenog zadatka, one se moraju odmah vratiti u sastav bataljona.

Nužno je izvršiti brižljivo i blagovremeno izviđanje zemljišta na eventualnim pravcima napada i uspostaviti tesan dodir s komandantima pešadiskih rezervi. Kolonski putevi za kretanje samohodnih oruđa, zaklonjeni i dobro obeleženi, pokazali su se korisnim. Ne sme se zazirati ni od izviđanja peške.

Rejon očekujućeg položaja treba po mogućnosti da se nalazi van neprijateljske artiljeriske vatre, koju on može da osmatra. U tom rejonu jedinice se moraju postaviti rastresito i zaklonjeno od osmatranja iz vazduha, kako jaki vazdušni napadi i koncentrična vatra neprijateljske artiljerije ne bi jednovremeno tukli veći broj njihovih oruđa. Uvođenjem ovako postavljenih bataljona samohodnih oruđa u plan protivtenkovske odbrane, ova se ojačava naročito po dubini.

Da bi se obezbedilo blagovremeno angažovanje bataljona samohodnih oruđa i osmatranje bojišta, pojedini vodovi ovih oruđa mogu, kao neka vrsta „objavnica”, da se

isture u zasedu na privremene položaje. Njihovo prisustvo obezbeđuje pešadiju i daje joj moralnu podršku. Upotreba bataljona po pojedinim samohodnim oruđima je necelishodna; ona dovodi do rasparčavanja i stoga se mora odbaciti. Borbeni postupak u protivudaru i protivnapadu odgovara borbenom postupku u napadu.

Posle izvršenog zadatka, samohodna oruđa ostaju u zoni dejstva pešadije sve dok se ne srede. Potom se povlače i u novom očekujućem rejonu snabdevaju gorivom i municijom.

g) Završna razmatranja

U dva minula rata u kojima su gubici bili ogromni, nemačka pešadija je dala veliki danak u krvi. Nove žrtve, po treći put, naš narod ne bi mogao podneti. Stoga budući put nemačke pešadije ne sme opet da bude put stradanja.

Saznanje, da će ona i ubuduće biti stub vojske i da će u tesnom sadejstvu s drugim rodovima doneti odluku na bojnom polju, mora biti presudno za njenu izgradnju.

Skupljena su iskustva koja su ranije važila. Sadašnja situacija, koja omogućava da se počne iznova i ni iz čega, pruža jedinstvenu priliku za praktično iskorišćavanje skupo plaćenih pouka.

Za „sutrašnju pešadiju“ ističu se tri zahteva:

- izbor najboljeg ljudstva i što bolja oprema,
- temeljna i što bliža ratnim uslovima obuka sa ciljem da se uštedi krv,

- strogo vaspitanje i napredan duh koji se temelji na staroj oprobanoj pešadiskoj tradiciji i „konjički duh“ spojeni s motorizacijom.

Pouke iz prošlog rata zahtevaju bezuslovno ispunjenje ovih visokih zahteva u pogledu ličnog sastava, obuke i pešadije u mirno doba.

Za njenu upotrebu može se opet s pravom reći:

„Jednostavna i hrabra, nekad i sad,

neustrašiva u jurišima,

vrla pešadijo,

neka te bog zaštiti!“.

II. — OKLOPNE JEDINICE

a) Suština i zadatak

Masovna primena motora omogućila je u Drugom svetskom ratu upotrebu oklopnih i motorizovanih jedinica, koje su, nastavljajući tradiciju konjice, bile u stanju da dejstvuju na velikoj udaljenosti.

Oklopne jedinice imaju zadatak da napadnim dejstvom odluče bitku. U tu svrhu vrše iznenadne napade na duboke ciljeve na osetljivim mestima neprijatelja (bokovi, pozadina, međuprostori u frontu itd.) s namerom da se dostignu operativne ključne tačke, da se neprijatelj okruži i uništi. I odbranbeni zadaci se većinom rešavaju ofanzivno.

Iznenadan napad oklopnih jedinica najteže pogađa neprijatelja u pokretu. Frontalan napad na neprijatelja spremnog za odbranu ima manje izgleda na uspeh. Juriš oklopnih jedinica na poljska utvrđenja, opremljena modernim sredstvima za protivtenkovsku odbranu, brzo dovodi ove jedinice do teških gubitaka.

Pokretni rat je svojstven oklopnim jedinicama; one se upotrebljavaju na većem i udaljenijem prostoru a ne na uskom. Blagodareći svojoj velikoj pokretnjivosti i vatrenoj moći, one su u stanju:

- da iznenadno i brzo izvrše udar na odlučujućem mestu i
- da se snažno i bezobzirno ukline u neprijateljski raspored.

Najvažniji preduslovi za uspeh oklopnih jedinica u borbi jesu nesalomljiva napadna volja, čvrsto međusobno potpomaganje i povoljno zemljiste.

Svako rasparčavanje oklopnih snaga, svako cepanje jedinica pretstavlja tešku grešku. Ako je postavljeno više borbenih zadataka, oni se imaju rešiti jedan za drugim. Red određuje trupni komandant.

Na dejstvo oklopnih jedinica nepovoljno utiču:

- neprijateljska nadmoćnost u vazduhu,
- veoma ispresecano ili pokriveno zemljište, prepreke svih vrsta i
- nepovoljne atmosferske prilike.

Oklopna divizija je najveća združena jedinica koja se prema ratnoj formaciji sastoji od svih vrsta oklopnih jedinica.

Ona se upotrebljava u sastavu oklopnog korpusa, koji je obrazovan od više oklopnih divizija ili divizija oklopnih grenadira. Tenkovski bataljon, odnosno bataljon oklopnih grenadira, pretstavlja najmanju samostalnu borbenu jedinicu u oklopnoj diviziji. On je i u borbi i u pogledu snabdevanja nedeljiv. Više bataljona se sjediniuju u „oklopne borbene grupe“ pod komandom komandanata borbenih grupa.

b) Nemačke oklopne jedinice u Drugom svetskom ratu

Pohod na Francusku 1940 godine i ofanzive na SSSR 1941/1942 dokazali su da sasredene i gipko vođene oklopne jedinice mogu brzo da dovedu do uništenja neprijatelja i odluke bitke.

Ove uspehe su izvojevale mlade nemačke oklopne jedinice, naoružane većinom lakim tenkovima i s nešto srednjih, protiv delimično teških tenkova protivnika. I brojni odnos je bio nepovoljan. Godine 1941 i 1942 sovjetska nadmoćnost u tenkovima bila je otprilike četvorostruka ili petostruka, od 1943 do kraja rata ona je usled rata na više frontova, većeg kapaciteta proizvodnje i američkih isporuka postala otprilike sedmostruka.⁵⁾ U vezi s tim

⁵⁾ Nemačka je od 1 januara 1941 do kraja rata proizvela oko 25.000 tenkova, a SSSR oko 150.000 tenkova.*

mora se spomenuti da su za vreme celog pohoda na Istok gubici naneti vatrenim oružjem stajali otprilike u razmeri 1:10, tj. na jedan nemački uništeni tenk dolazilo je 10 sovjetskih. Ukupni odnos gubitaka često je bio za Nemce nepovoljniji od 1:10, naročito kada se pri otstupanju usled malih oštećenja nemački tenkovi nisu mogli odvući ili su bili izgubljeni zbog neelastičnog vođe-

*) U sovjetsku produkciju tenkova pisac je, izgleda, uračunao i tenkove sa nekim motornim vozilima isporučenim od strane Saveznika. Od raspoloživih podataka u vezi sa ovim pitanjem Redakcija navodi:

— N. Voznesenski, Ratna ekonomika SSSR u periodu Otadžbinskog rata, izdanje „Kultura”, Beograd, 1948, str. 70, piše da je sovjetska proizvodnja tenkova decembra 1942 u poređenju sa proizvodnjom iz decembra 1941 porasla za skoro dva puta, ali ne daje nikakve brojne podatke.

— F. W. von Mellenthin, Panzer Battles 1939—1945, str. 271, piše da je SSSR u toku rata dobio 12.280 tenkova od SAD, Velike Britanije i Kanade i 406.000 motornih vozila od SAD.

— Prema podacima u delu Bilanz des Zweiten Weltkrieges 1953, Nemačka je proizvela 1942 godine 9.300, 1943 — 12.700 i 1944 — 27.000 tenkova.

— Die Deutsche Industrie im Kriege 1939 — 1945, Berlin, 1954, daje ovakve zvanične podatke:

— Nemci su proizvodili: početkom 1942 godine mesečno oko 350 tenkova, a 50 pt topova, dok tenkovi-lovci uopšte nisu rađeni.

— Početkom 1944 otpočelo se sa izradom i lovaca-tenkova, a sredinom 1944 proizvođeno je mesečno 600 pt topova, 200 lovaca-tenkova i 800 tenkova.

Uopšte, oklopna vozila su u Nemačkoj ovako proizvođena po godinama:

	1940	1941	1942	1943	1944
— laka oklopna kola	800	2.300	3.600	7.900	10.000
— srednji tenkovi	1.400	2.900	5.600	9.400	12.100
— teški tenkovi	—	—	100	2.500	5.200

nja borbe koje je naredio Hitler u borbama u okruženju (Staljingrad, Čerkasi itd.).

Ako su, uprkos ovoj velikoj brojnoj i materijalnoj nadmoćnosti neprijatelja, nemačke oklopne jedinice nadirale u unutrašnjost SSSR do Lenjingrada, Moskve i Staljingrada, onda ovi uspesi podvlače presudan značaj pravilnih pogleda primenjenih pri stvaranju nemačkih oklopnih jedinica:

- **najveća pokretljivost** ne samo prilikom razvoja za borbu već, pre svega, i u borbi,
- **konzentracija na malo** odlučujućih tačaka i
- smelo angažovanje snaga.

Godina 1943 donela je u toku letnje ofanzive neuspeh nemačkim oklopnim jedinicama. Napad koji je sa ukupno 16 oklopnih jedinica i 23 pešadijske divizije jednovremeno izvršen s juga i severa na Kursk (poduhvat „Citadela”, od 3 do 21 jula 1943) zastao je posle izvesnih početnih uspeha. To je u četiri godine rata na Istoču bio jedini nemački veliki poduhvat koji nije urođio uspehom. Činjenica što su oklopne jedinice bile nosioci ovog poduhvata dala je povoda maršalu Konjevu, koji je komandovao kod Kurska, da kaže da je letnja bitka u rejonu Kurska bila „labudova pesma” nemačkih oklopnih jedinica! Ova tvrdnja ne odgovara stvarnosti ni u odnosu na gubitke, ni u pogledu napadnih ciljeva. Gubici su, svakako, bili teški, ali nisu znatno premašili tadašnju mesečnu proizvodnju nemačke industrije u tenkovima i jurišnim oruđima.

Tako je, naprimjer, početkom 1944, dakle jednu i po godinu posle poduhvata „Citadela”**), na Istočnom frontu stajao na raspolaganju dvaput veći broj tenkova i samohodnih oruđa nego što je upotrebljeno kod Kurska, mada

**) Štamparska omaška, pošto je od bitke kod Kurska (3—21 VII 1943) do početka 1944 prošlo pola godine, a ne godina i po.

— Prim. red.

se usled sve teže situacije zbog rata na više frontova u februaru 1944 na Istočnom frontu borilo samo oko 50 procenata, a u januaru 1945 samo 33 procenta svih nemačkih tenkova i samohodnih oruđa.

Što se tiče negativnog ishoda bitke kod Kurska, posmatranog u celini, mora se konstatovati da su u sve tri armije u napadu gotovo same oklopne divizije obrazovale napadne klinove. One su, većinom ostavljene same sebi, probile u prvih pet dana dva, čak i tri duboko raspoređena i jako posednuta neprijateljska položaja i prodrle delimično do 25 km u dubinu. Njihov napadni elan je popustio tek kada su protivnapadi daleko nadmoćnijih neprijateljskih snaga⁶⁾ pogodili njihove otvorene bokove, za čiju su zaštitu, usled nedostatka dovoljnih pešadijskih snaga, morali da se upotrebe suviše jaki sopstveni oklopni delovi.

Ali je od još odlučnijeg značaja bila nesrećna osnova poduhvata. Hitler je kao politički i istovremeno vojnički vrhovni vođa lično naredio vreme i mesto napada i upotrebu snaga do mnogih pojedinosti. Tako je — protivno mišljenju vojnih stručnjaka — neprijatelj bukvalno „uhvaćen za rogove” na mestu na kome je bio najjači, najdragocenije oklopne snage gurnute su u laverint sovjetskih poljskih utvrđenja, a usto se izgubilo iz vida svako iznenadenje u pogledu mesta i vremena.

Već samim tim što su oklopne trupe pod ovim okolnostima mogle uopšte postići tolike uspehe u napadu dokazuje da nema mesta sumnjanju u vrednost oklopnih jedinica, akamoli nekoj opravdanoj priči o „labudovoj pesmi”.

Razlozi za neuspeh „Citadele” u svakom slučaju se ne mogu tražiti u dejstvu nemačkih oklopnih jedinica, niti trupa koje su u poduhvatu učestvovale.

Izostajanje odlučujućeg uspeha u proboru i protivnapadu nemačkih oklopnih snaga 1944/1945 dalo je povoda da se u posleratnoj vojnoj literaturi i u širokim krugovima nemačke javnosti pojavi mišljenje da je vreme tenka prošlo, da je on preživeo.

⁶⁾ Ukupan odnos raspoloživih snaga kod Kurska iznosio je oko 1:2 u korist Sovjeta, dok načela za komandovanje u gotovo svim vojskama sveta zahtevaju napadačevu nadmoćnost od oko 3:1

Sledeće činjenice pobijaju ovo na nedvosmislen način.

Strategisku inicijativu su bili preuzezeli Sovjeti, njihove ofanzive su izvođene na frontu dugom 3.000 km, koji je grupno posedalo oko 150 nemačkih divizija primenjujući kordonski sistem otpornih tačaka, bez potrebne dubine pri čemu se težište, pre svega, protiv ovih divizija, koje su u protivtenkovskoj odbrani bile krajnje slabe i nemotorizovane, stalno menjalo. Tako su Sovjeti pred kraj rata postizali često više jednovremenskih proboga koji su sve više rasli u obimu i dubini.

Ako su se za protivnapad pripremljene oklopne jedinice pojavljivale na bojnom polju makar i u približno dovoljnoj jačini, odbranbeni uspeh je većinom bio obezbeđen. Međutim, tek što bi na ovaj način bila zatvorena jedna breša, nova kriza bi nastajala na drugom, često stotinama kilometara udaljenom mestu. U takvoj situaciji je oko 25 nemačkih oklopnih jedinica danonoćno, ne štedeći ljudi i materijal, gonjeno tamo-amo. Protivnapadi celih oklopnih divizija postajali su sve redi. Obično je u trenutku pristizanja njihovih prvih delova na frontu toliko buktalo da je, nasuprot svim načelima, neminovno dolazilo do počesnog angažovanja po bataljonima.

Usled ogromnog prostranstva i brojne i materijalne nadmoćnosti protivnika, nemačke oklopne jedinice su bile rascepke, te je otupelo i to najbolje oruđe nemačke kopnene vojske.

Pokušaj nemačkog rukovodstva da nepovoljnu taktičku i operativnu situaciju popravi organizaciskim mera-ma nije uspeo. Tako je moralo biti, pošto su nedostajali odlučujući preduslovi. Mada su u poslednjem ratu izazvale revoluciju u ratovodstvu, nemačke oklopne jedinice u svojoj izgradnji ipak nisu bile revolucionarne. Iako su još 1940 godine oklopna vozila u nemačkoj oklopnoj diviziji predstavljala samo neznatan deo — na okruglo 3.000 neokopljenih motornih vozila na točkovima svake vrste, koja su teško napuštala puteve, dolazilo je samo 300 tenkova — Hitler je, i pored toga, pre napada na SSSR na-

stojaо na tome da oklopno jezgro smanji na manje od 200 tenkova, umesto da ga pojača.

Ovu grešku je trebalo popraviti 1944 godine uspostavljanjem oklopnih korpusa. Ali se time nije moglo otstraniti i osnovno zlo — mali broj tenkova. Obrazovana su tri tenkovska korpusa („Grosdojčland”, „Herman Gering” i „Feldhernhale”) od po dve divizije, od kojih je svaka imala samo po jedan slab tenkovski puk, od koga većinom nije moglo da se upotrebi više od 50 do 100 tenkova. Ovi oklopni korpsi su se zaista dobro pokazali, ali njihov unutrašnji odnos — broj tenkova prema ostalim delovima divizija — nije odgovarao zahtevima koje su nalaгala ratna iskustva. Pritom se naročito sudbonosno pokazalo to što su se oklopni klinovi — u napadu i protivnapadu — često zadržavali samo zato što su se njihovi džinovski repovi na točkovima zaglavljivali u blatu. Spajanje tenkova sa vozilima na točkovima, prema svojoj brzini i taktičkoj upotrebi dva potpuno različita elementa, dovodilo je uvek do cepanja formacije divizije. Ili su delovi na točkovima izmakli po putevima ili autostradama daleko ispred oklopnih delova, ili su pak tenkovi prestigli oklopne grenadire koji su ih na zemljištu pratili peške, ukoliko svoju brzinu nisu mogli da prilagode njihovoј, što je opet bilo u suprotnosti sa svakim taktičkim načelom komandovanja.

U poslednjoj fazi rata Sovjeti su svoje metode organizacije protivtenkovske odbrane i borbu protiv tenkova tako usavršili da im se moglo prići samo kombinovanim napadima. Za to se nije raspolagalo dovoljnim brojem oklopnih transporterera, na kojima bi oklopni grenadiri mogli da prate napad tenkova, da iz njih vode borbu i da s tenkovima **tesno** sadejstvuju.

Veoma malo oklopnih divizija je imalo takve bataljone oklopnih transporterera. Uostalom, tadašnji oklopni transporter je pretstavljao samo sredstvo za nevolju; oklopne ploče utvrđene na šasiji traktora napravile su ga isključivo oklopnim vozilom za **transport** ljudstva, ali ne i **oklopnim transporterom**. Oskudica u čeliku i druga tesna grla nemačke industrije naoružanja nisu dozvoljavali da

se u broju tenkova ili oklopnih transporteru i u njihovoj konstrukciji nešto bitno promeni.

Sovjetske oklopne jedinice — koje su raspolagale bogatim izvorima i koje su u poslednjem delu rata u potpunosti dejstvovalle po nemačkim načelima komandovanja — dokazale su svojim velikim probojima 1944 i 1945 godine da, uprkos snažno povećanoj protivtenkovskoj odbrani, oklopna jedinica upotrebljena u operativne svrhe predstavlja oruđe koje **odlučuje bitku**.

Tako je došlo do tragičnih okolnosti u kojima su nemačke oklopne jedinice, iako pioniri „tenkovskog rata”, morale doživeti da im smrtno ranjena nemačka ratna mašina nije više mogla dati u ruke oruđa i sredstva kojima bi zadavale udarce koji odlučuju rat.

c) Sovjetske oklopne jedinice

Načela komandovanja i način vođenja borbe sovjetskih oklopnih jedinica podrobno su razmotreni u poglavljima „Obrana” i „Protivtenkovska obrana”. Stoga je izlišno opet opisivati to. Tim pre što su u poslednjoj fazi rata oni ustvari pretstavljali kopiju nemačkih metoda prenesenih na sovjetske prilike.

U **formaciji** sovjetskih oklopnih jedinica naročito zaslužuje da se pomene jako **tenkovsko jezgro**. Tako je pri kraju rata jedna „mehanizovana armija”⁷⁾ imala dve oklopne divizije i jednu ili dve mehanizovane divizije. **Svaka oklopna divizija** imala je: **dva tenkovska puka**, zatim, jedan streljački puk, jedan puk minobacača, jedan puk protivavionske artiljerije, jedan divizion artiljerije, jedan oklopni izviđački odred, jedan pionirski bataljon, jedan bataljon veze i pozadinske službe. Armiji su, načelno, bili neposredno potčinjeni: jedna artiljeriska brigada, jedna divizija protivavionske artiljerije, jedan puk gardiskih minobacača („kaćuše”), jedan pionirski puk, jedan puk veze i pozadinske službe.

⁷⁾ Odgovara nemačkom oklopnom korpusu.

Ukupna jačina sovjetskih oklopnih divizija iznosila je pri dvostrukom broju tenkova otprilike 10.000 ljudi u odnosu na oko 15.000 ljudi ranije nemačke oklopne divizije.

d) Budući način borbe, naoružanje i formacija

1) Opšta razmatranja

Ako posmatramo vođenje borbe i formaciju nemačkih oklopnih trupa za vreme Drugog svetskog rata, otkrivamo dve tendencije razvoja: na jednoj strani koncentrisanje oklopnih jedinica u oklopne korpusu i armije, na drugoj strani podelu na oklopne borbene grupe ranga jedinica nižih od divizije, sposobnih za izvršenje samostalnih borbenih zadataka.

Ako pratimo tok operacija za vreme različitih faza Drugog svetskog rata, možemo konstatovati da se pri poходу на Zapad 1940 и при великим nemačkim napadnim operacijama на Истоку 1941/1942, a delom и 1944, sastav korpusa u toku borbi veoma malo menjaо. Od 1943 počela je u sve većoj meri živa promena divizija u korpusu, a delimično kombinovanje jedinica čak i u divizijama. Do čega je imalo dovesti napuštanje tako oprobanih načela u prvom delu rata? Za odgovor na to pitanje od značaja su ove činjenice:

1. — U prvoj fazi rata, fazi strategiske nadmoćnosti i inicijative, nemačko rukovodstvo je imalo svega u izobilju, i neprijatelju je nametalo svoju inicijativu; nije bilo nikakve nužde „za kombinovanjem jedinica“.
2. — U drugoj fazi rata, posle gubitka strategiske inicijative, nemačka vojska se nalazila u odbrani. Hitlerova koncepcije о tome да се сваки положај, свако место, сваки метар земљишта држи до kraja postala je savremena potvrda isprav-

~~X~~ nosti reči Fridriha Velikog: „Ko brani sve, ne
brani ništa!”

SIMON

Drugim rečima: Hitler je htio da vodi linisku (kordon-sku), statičku i nepokretnu odbranu. Pritom su, upravo zbog svoje visoke pokretljivosti i udarne moći ako su dejstvovale objedinjeno, tako dragocene oklopne jedinice, pod njegovim pritiskom, podeljene na bataljone, rasparčane i pojedinačno „utrošene”. To je bila „ljubazna usluga” neprijatelju koji je usled toga mogao na jevtin način svojim masama „da zgnječi protivnika”, umesto da bude prinuđen da vodi velike odlučujuće tenkovske bitke. To je utoliko lakše mogao da izbegne što se okruglo 80 procenata nemačke vojske na Iстоку sastojalo od pešadijskih divizija s konjskom vućom i sasvim nedovoljnom protivtenkovskom odbranom. Usled toga su žarišta stalno nicala na tako mnogobrojnim mestima fronta da su se oklopne jedinice morale neprekidno bacati tamo-amo. Njihovo trošenje je bilo ogromno, mada one ni na jednom mestu nisu učestvovalle u **odlučujućim** udarima. Njihovi uspesi su u ovakvim borbama retko izlazili iz lokalnih, čisto taktičkih okvira; operativno su oni većinom bili bez značaja. Međutim, oklopne jedinice su stvorene za izvršavanje zadataka od odlučujućeg značaja. To podjednako važi i za odbranu i za napad.

Savremena borba je stalno gibanje borbenih dejstava, svakodnevna, često i svakog časa, smena napada i odbrane. Oklopne jedinice su pritom glavni elemenat pokreta, napada, a time apsolutno i odluke. One treba najsnažnijim sasređenim dejstvom da razbiju neprijateljsku borbenu snagu na odlučujućem mestu. Posle ovoga treba nastavljanjem borbenih dejstava, neprekidnim danonoćnim pokretom, neprijateljski otpor konačno slomiti i zauzimanjem prostora rasparčati neprijateljski borbeni sistem.

Ova brza smena borbe i pokreta mora biti zagaran-tovana i u najmanjim taktičkim borbenim dejstvima isto onako kao i u operativnim. Po ovome zahtevu mora se upravljati celokupna formacija i organizacija, i voditi borba, oklopnih jedinica.

2) Oklopni korpus

Oklopni korpus objedinjuje udarnu snagu do tri sive je oklopne jedinice na uzanom prostoru. Širina fronta napada iznosi 10-15 km; u pokretu, kad nema organizovanog fronta, korpus može da dejstvuje na širini do 20 ili 30 km. Jedna jedina oklopna divizija je u napadu ili protivnapadu suviše slaba; širina fronta njenog poretka u odnosu na cilj napada suviše je uska. Većinom je obuhvataju s obe strane i time se slabi njena frontalna udarna snaga.

Između dva oklopna korpusa može se u napadu ostaviti deo fronta koji se neće napadati. Neprijateljski delovi, koji se na njemu nalaze, uništavaju se većinom u toku borbe.

Kao što ratna iskustva pokazuju, u sastavu oklopnog korpusa treba vršiti što manje promena, tj. ista komanda korpusa treba još u mirno doba i da obučava svoje divizije i da ih u ratu angažuje. Ali se ovaj nepromenljivi formacioni sastav ne može smatrati kao neko „organsko“ stapanje. Ako bi se tako shvatilo to bi značilo da se oklopne divizije mogu boriti i snabdevati samo u sastavu jednog istog korpusa. To bi protivrečilo zahtevu najveće „elastičnosti“ formacije i organizacije.

3) Oklopna divizija

Oklopna divizija je najjača oklopna jedinica koja u svom organskom sastavu ima sve robove vojske. Da bi omogućila brz prelaz iz borbe u pokret i obratno kao i tesno sadejstvo rodova vojske, ona mora da se tako formira da je u kratkom roku, po volji, moguće svako kombinovanje glavnih rodova vojske, a da to ne ide na uštrb komandovanja, veze ili snabdevanja. Na početku rata sve su oklopne divizije bile formirane od pukova pojedinih rodova vojske. Tenkovi, tenkovski grenadiri i artiljerija obrazovali su homogena tela. Tek divizija je bila združena jedinica. Pred kraj rata se u pukovima redovno primenjivalo razbijanje homogenih tenkovskih pukova i pukova oklop-

nih grenadira i obrazovanje oklopnih borbenih grupa od različitih rodova vojske. Formiranje ovih grupa vršeno je delom u zavisnosti od konkretnih prilika, a delom organski, prema ratnoj formaciji.

Suština komande borbene grupe ogleda se u njenom sposobljavanju za komandovanje svim raspoloživim rodovima vojske u diviziji. Komanda time odgovara zahtevu za najvećom taktičkom pokretljivošću trupne jedinice, za razliku od ranije krutih pukova. Oklopna borbena grupa je dokazala svoju vrednost ovim činjenicama:

- 1) Borbena grupa je, kao pravi organ za komandovanje i obuku, i u ratu i miru oslobođena teške brigade o jednovremenu dvostepenom staranju i o bataljonima i četama (što je slučaj s pukovima). Bataljoni su u svakom pogledu samostalni i stoga, ako to situacija zahteva, mogu lako prelaziti iz jedne borbene grupe u drugu. Time je komanda borbene grupe znatno rasterećena i može se sasvim posvetiti komandovanju i obuci svojih bataljona.
- 2) Protivreči principu pokretljivosti da se u borbenim grupama obrazuju jedinice pukovskog tipa. Sva teška oruđa se već nalaze u bataljonima, ali se u naročitim situacijama mogu u borbenoj grupi sasrediti pod jednu komandu.
- 3) Savremen način vođenja borbe zahteva najtešnje sadejstvo tenkova s oklopnim grenadirima i samohodnom artiljerijom. Tenkovi i oklopni grenadiri su već na mirnodopskoj obuci, zajedničkim smeštajem i na trupnim vežbama tako tesno i stalno spojeni u borbenoj grupi da pretstavljaju isti rod vojske, pri čemu jedan od njih ima samo još dopunski naziv. Usto im se i na najmanjim vežbama pridaje odgovarajuća samohodna artiljerija. Jer oklopna borbena grupa pretstavlja u borbi nedeljivu celinu koja se sastoji od: tenkova, oklopnih grenadira i samohodne artiljerije.

Jedna takva združena jedinica, ako se cela upotrebi, moći će, kad se ukaže prilika, da izvršava i samostalne zadatke, ali, načelno, ona treba da dejstvuje samo u zajednici sa više takvih jedinica. Breše koje napravi jedna takva borbena jedinica suviše su uzane, tempo njenog prodiranja je tako jak da se neprijateljske linije pozadi nje mogu opet zatvoriti. Međutim, „okretanje nalevokrug” pretstavlja smrt svakog tenkovskog napada. Ova opasnost će se izbeći ako se najmanje dve oklopne borbene grupe bore u sastavu divizije, s tim da oklopni korpus raspolaže sa tri ovakve divizije. I u mirno doba će oklopna divizija načelno imati tri štaba borbenih grupa, čije se potčinjene jedinice mogu upotrebiti u sledećem sastavu:

- 1 oklopna borbena grupa od 2 oklopna bataljona i 1 bataljona oklopnih transporterata;
- 1 oklopna borbena grupa od 2 bataljona oklopnih transporterata i 1 oklopnog bataljona; i
- 1 oklopna borbena grupa od 1 oklopnog bataljona i 1 bataljona oklopnih transporterata, i usto odgovarajuća artiljerija, pioniri, protivavionska artiljerija itd.

Međutim u borbi — prema situaciji i zemljištu — moguć je i svaki drugi sastav. Tako može doći do toga da se od ovih snaga obrazuju samo **dve** jake borbene grupe, a da se treći štab drži u pripravnosti za specijalne zadatke, naprimjer, za komandovanje prednjim odredom ili zaštitnicom, za regulisanje saobraćaja itd.

Pri obrazovanju borbenih grupa mora se imati u vidu da je veoma važno poznavanje potčinjenih komandanata i njihovih jedinica sa psihološke i praktične strane. Način vođenja borbe se usavršava, a moral trupe raste ako se obrazuju borbene zajednice u kojima će sadejstvo biti inicijativno i počivati na zajedničkim borbenim iskustvima. Stoga treba težiti da se borbena grupa uvek bori u

istom sastavu i pod istom komandom. Gipkost komandovanja i odluka o težištu i dalje zadržavaju odlučujući značaj. Tako će se moći iskoristiti velika udarna i vatrena moć **objedinjenih oklopnih bataljona**, kojima će komandovati komanda jedne borbene grupe, naročito ako je neprijatelj manje spremjan za borbu, a zemljište dozvoljava upotrebu tenkovskih masa. Ovo objedinjavanje postaje **nužnost** ako se neprijateljske tenkovske mase budu upotrebile za čisto tenkovsku bitku.

Oklopna divizija se, dakle, može boriti u dva osnovna oblika:

- u **mešovitim** oklopnim borbenim grupama, obrazovanim od svih rodova vojske i
- u **jednorodnim** oklopnim borbenim grupama (čisto oklopne jedinice i čisto oklopne jedinice grenadira).

Mešovitim borbenim oklopnim grupama davaće se prvenstvo. **Svaka** borbena oklopna grupa načelno se mora tako pojačati artiljerijom, pionirima i protivavionskom artiljerijom da se u sastavu oklopne divizije može samostalno boriti.

4) Oklopna borbena grupa

Težište borbe oklopne divizije u savremenom ratu pada na borbenu grupu, i to iz ovih razloga:

- Savremene oklopne jedinice su brojno i načinom dejstva oružja, kao i brzinom i sposobnošću svih borbenih sredstava za savlađivanje zemljišta tako snažno povećale svoju borbenu moć da često i jake borbene grupe mogu da preuzmu zadatke ranije **oklopne divizije**.
- Pri izvanrednoj pokretljivosti savremene borbe, s jedne strane, i velikoj gipkosti svih jedinica, s druge strane, divizija često uopšte nije u stanju da podigne tako blizu frontu kako bi to, načelno, bilo potrebno kad su u pitanju oklopne jedinice.
- Sadejstvo između tenkova i oklopnih grenadira je

postalo odlučujući faktor u borbi oklopnih jedinica. Oklopna divizija nije više u stanju da reguliše ovo sadejstvo na bojnom polju u potrebnim pojedinostima.

Mogućnosti upotrebe i oblici borbe jedne mešovite borbene grupe su raznovrsni. Oni zavise od zadataka, situacije i zemljišta. Uglavnom, postoji **pet takvih mogućnosti:**

1) Tenkovi napred — oklopni grenadiri ukrcani, prate neposredno ili na bokovima (vidi sl. 3). Ova vrsta upotrebe pretstavlja pravilo ako su ispunjeni sledeći preduslovi:

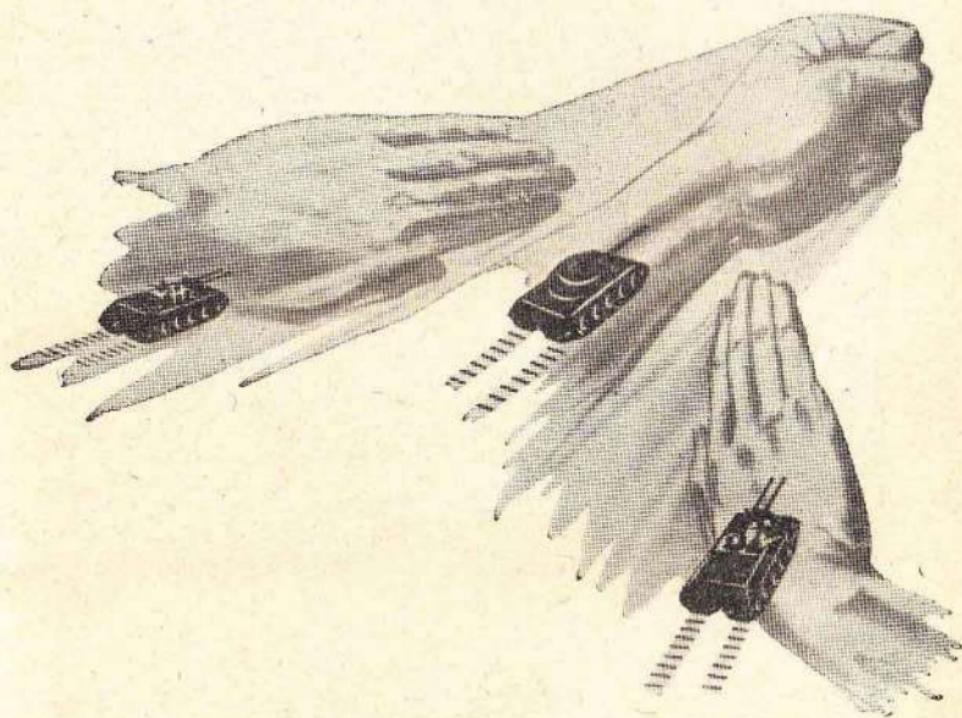
- povoljno zemljište za napad tenkova i dobro osmatranje;
- preovlađujući broj oklopnih jedinica u borbenoj grupi, naprimjer, dva oklopna bataljona i jedan bataljon oklopnih transportera;
- savlađivanje neprijateljske protivtenkovske odbrane pomoću artiljerije.

Napad tenkovskog jezgra odlučuje. Celokupna artiljerija ga podržava koncentričnom vatrom. Takav napad tenkova vrši se načelno u dva talasa (vidi sl. 4).

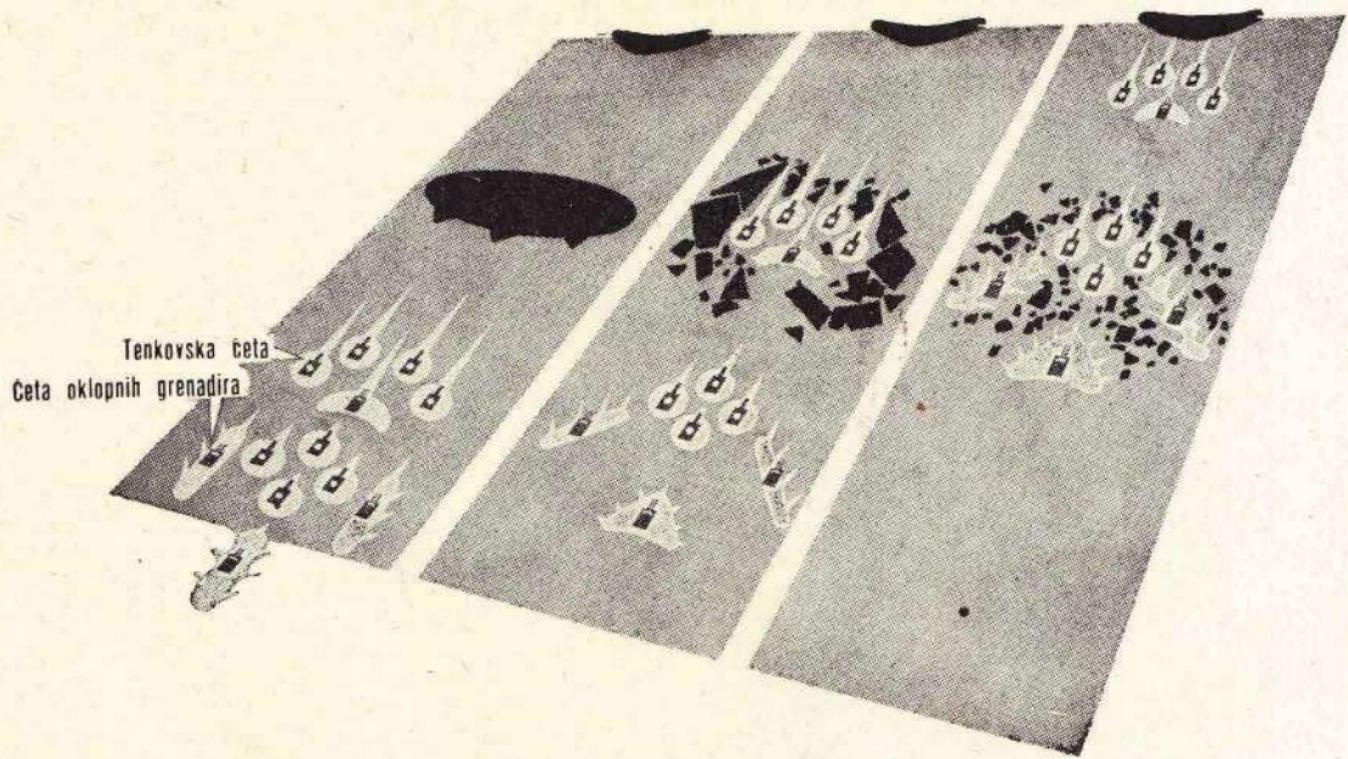
Prvi talas, gađajući iz svih cevi i mitraljeza u pokretu, dostiže najvećom brzinom neprijateljski položaj, probija ga izbegavajući svaku blisku borbu i uništava neprijateljsku protivtenkovsku odbranu.

Drugi talas s potčinjenim delovima oklopnih grenadira (ljudstvo na vozilima) najpre štiti vatrom prvi talas tenkova iz skrivenih vatreñih položaja, sasređujući preciznu vatru na prednja neprijateljska gnezda i protivtenkovska oruđa. On **odmah** prati prvi talas tenkova kad ovaj prodre u neprijateljski položaj kako bi zajedno s potčinjenim delovima oklopnih grenadira čistio neprijateljski položaj i proširio mesto proboga ustranu.

Gro oklopnih grenadira, prema situaciji i zemljištu, prati prvi ili drugi talas tenkova s obe njihove strane, raspoređen stepenom nazad i ustranu, radi proširenja uspeha i zaštite bokova. Trenutak izvršenja udara u dubinu glavnog položaja radi uništenja neprijateljske artiljerije odre-

Slika 3

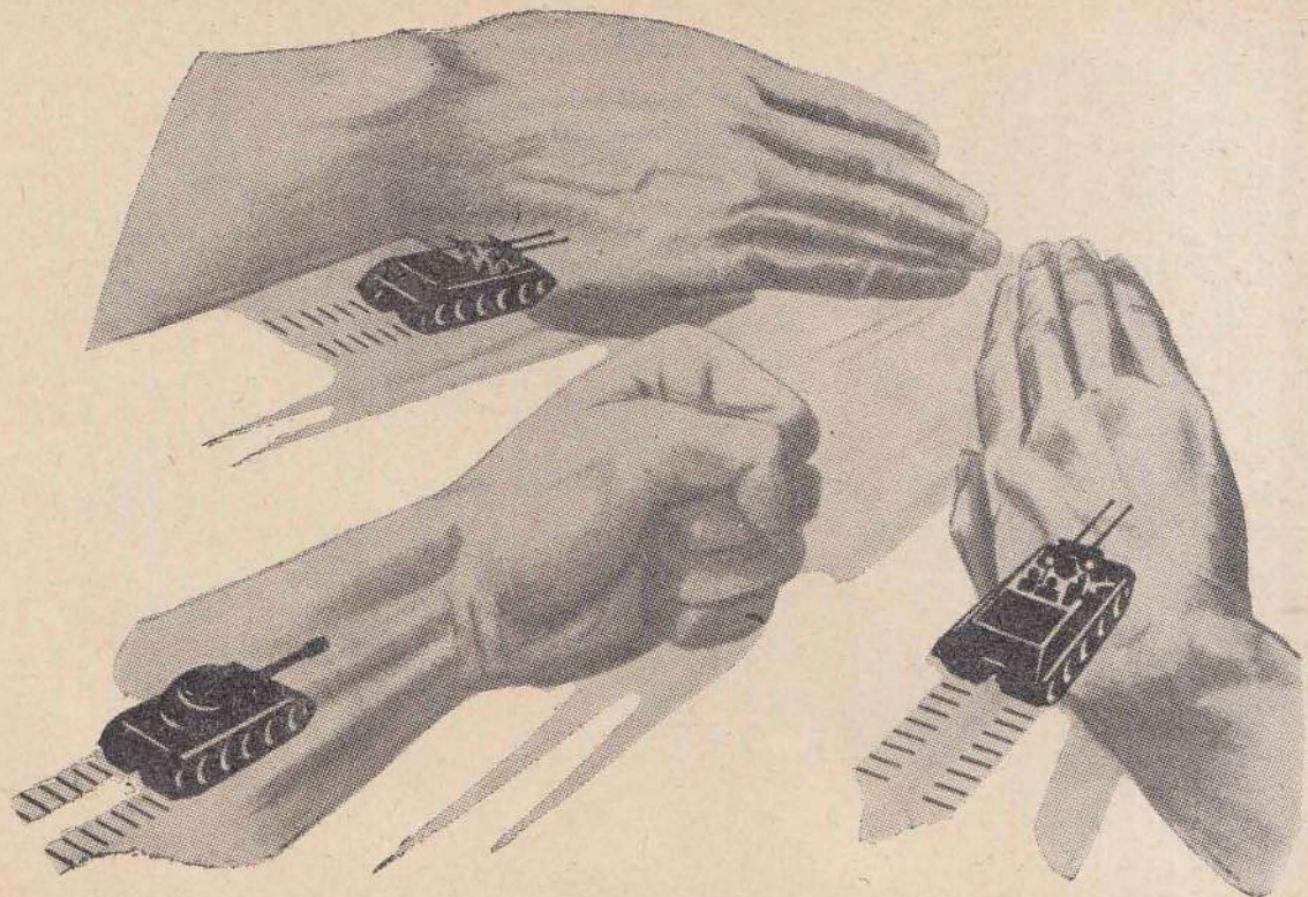
Slika 4

đuje se prema situaciji i zemljištu. Po mogućnosti, treba težiti brzom napadu, da bi se potpuno iskoristili momenat iznenadenja i moralno dejstvo. Pri dejstvu u dubini često će morati da se menja oblik borbe. Tako se, pri iznenadnom nailasku na protivtenkovska oruđa ili dotad neotkrivena minska polja u dubini neprijateljskog položaja, može ukazati potreba da oklopni grenadiri krenu prvi, a ako zatreba i da napuste vozila i da vrše napad peške.

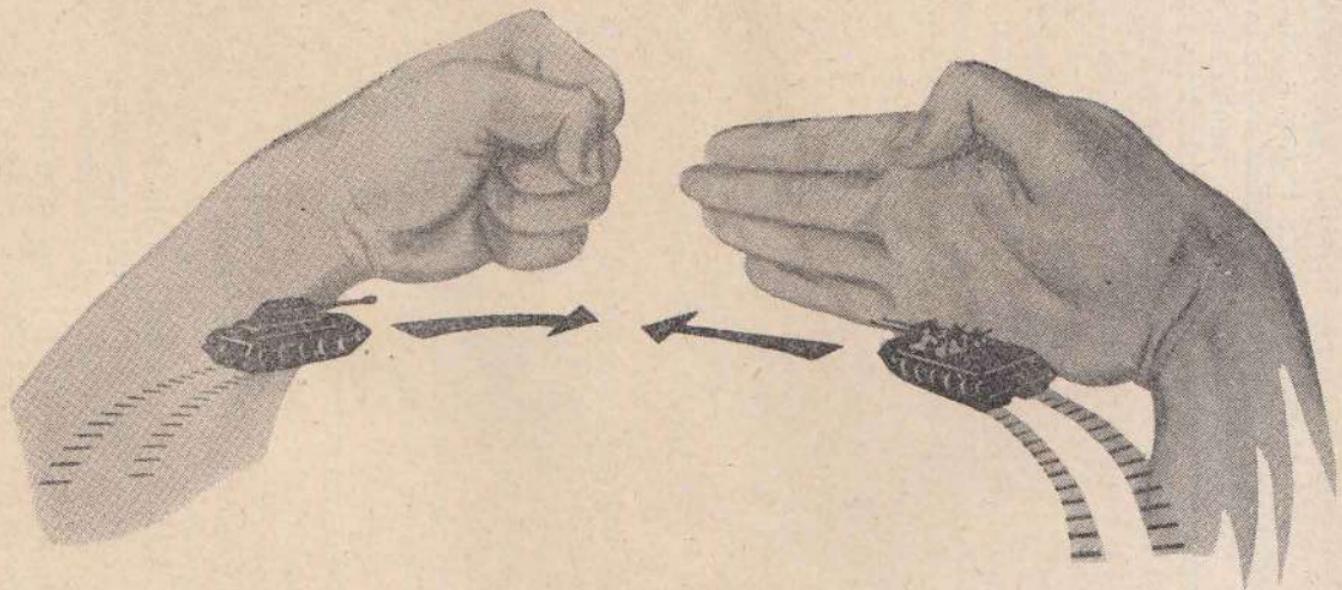
- 2) Oklopni grenadiri napred (ljudstvo na vozilima), tenkovi neposredno za njima (vidi sl. 5). Ovaj oblik se bira na veoma pokrivenom zemljištu ili zemljištu koje otežava pokret tenkova, pri postojanju jakih neprijateljskih minskih polja ili protivtenkovskih rovova, dalje, noću, u sumrak, po magli i mečavi.

Pri ovom obliku borbe oklopni grenadiri, pretežno na vozilima, krče put tenkovima, obezbeđuju ih od iznenadenja i stvaraju im, uklinjujući se u neprijateljski položaj, uslove za probor u dubinu neprijateljskog položaja. Pritom ih tenkovi koji se kreću pozadi štite vatrom iz topova i mitraljeza. Oni preciznom vatrom tuku neprijateljska gnezda i protivtenkovska oruđa koja ometaju pokret; sude luju u proširenju mesta probora, dejstvom u dubinu neprijateljskog položaja sprečavaju dovođenje rezervi, a uništenjem neprijateljske artiljerije dove de do sloma celokupnog neprijateljskog položaja. Sopstvena artiljerija podržava prvenstveno oklopne grenadire. Pritom je naročito važno onemogućiti dejstvo neprijateljskih tenkova, neutralisati neprijateljska protivtenkovska oruđa i zaštititi bokove.

- 3) Tenkovi i oklopni grenadiri napadaju sa različitim pravaca i stiču se na cilju (vidi sl. 6). Ovaj oblik borbe donosi najveće uspehe, naročito ako iznenadenje potpuno uspe. On jednovremeno stavlja neprijatelja pod jaku vatu i zadaje mu snažan udar i dekoncentriše neprijateljsku odbrambenu vatru. Njegovo sprovođenje u velikoj meri zavisi od povoljnog zemljišta i od dobre vidljivosti; osim toga,

Slika 5

Slika 6

potreban mu je i vrlo brižljivo pripremljen plan borbe. Samo solidno obučene trupe, s odgovarajućim borbenim iskustvom, pogodne su za ovaj oblik borbe. Artiljeriska podrška je neobično otežana. Koncentrična vatra mora biti obezbeđena i pred oklopnim grenadirima i pred tenkovima.

- 4) Oklopni grenadiri kreću se napred **peške** — tenkovi prate (vidi sl. 7). Ovaj oblik borbe dolazi u pitanje samo onda ako je oklopna borbena grupa izuzetno prinuđena da napada pod ovim uslovima:
 - protiv neprijatelja potpuno organizovanog za odbranu u fortifikaciskim objektima stalnog tipa ili u poljskim utvrđenjima ojačanog tipa;
 - pri prelasku jako branjene reke;
 - u šumi, na močvarnom zemljištu, noću pri vidljivosti ispod 50 metara;
 - pri borbi oko tesnaca, u planini itd.

Uspeh u ovim borbama većinom je nepovoljan, nije u srazmeri sa gubicima u ljudstvu i materijalu.

Bez obzira na sve to, u toku izvršenja napada prema obliku 1 do 3 (vidi gore) redovno će doći do toga da se oklopni grenadiri ili njihovi delovi — ponekad i na pojedinim mestima — iskrcavaju i vode borbu peške. Pritom je od presudnog značaja pružanje **artiljeriske podrške** oklopnim grenadirima. Ona se uopšte vrši po načelima za podršku napada pešadije.

- 5) Oklopni grenadiri napadaju samostalno — tenkovi ih samo štite vatrom (vidi sl. 8). Ovaj oblik borbe najmanje odgovara jačini i osobinama oklopnih jedinica, pošto se odriče pokretljivosti i moralnog dejstva tenkova, dajući im pečat samohodne artiljerije. Celishodan je samo u slučaju oskudice u artiljeriji za podršku oklopnih grenadira, kad se na ovaj način ta oskudica želi nadoknaditi.

Navednih pet vrsta sadejstva u oklopnoj borbenoj grupi ne smeju se shvatiti kao šablon. Često će se u toku

Slika 7

Slika 8

jednog napada primenjivati dva ili tri različita oblika borbe jedan za drugim ili istovremeno. Za svaku vrstu sadejstva odlučujuća su ova dva preduslova:

- sve više i niže starešine, kao i vojnički sastav borbene grupe moraju biti obučeni u sadejstvu i moraju borbeni uspeh videti u izvršenom borbenom zadatku **celokupne** borbene grupe; i
- sve starešine, od komandanta bataljona do komandira voda, moraju imati radiovezu s odgovarajućim starešinama oklopnih grenadira, odnosno tenkova.

Na kraju treba još naglasiti da artiljerija u borbenoj grupi pretstavlja najjaču vatrenu snagu. Bez artiljeriske vatrene nadmoćnosti teško se i savremeni tenkovski napadi mogu izvoditi. Artiljerija je u stanju da se osmatranom ili neosmatranom koncentričnom vatrom neprekidno bori protiv pojedinih ili površinskih ciljeva svih vrsta i da ih neutrališe, što ne može učiniti ni tenkovski top, zbog ograničene količine municije i razantne putanje, ni taktičko vazduhoplovstvo, zbog ograničenog trajanja svog napada. Naročito od uvođenja oklopljene samohodne artiljerije, spremne u svako doba za otvaranje vatre, koja je, usto, u stanju neposredno da prati tenkove u napadu, artiljerija je postala sredstvo za krčenje puta tenkovima u svakom napadnom dejstvu. Efekat dejstva artiljerije se povećava ako ona bude mogla da prati napad tenkova krećući se u prvim napadnim talasima, zaštitivši dobro svoje osmatrače oklopom i održavajući direktnu radiovezu sa starešinama tenkova i oklopnih grenadira.

Razmatrajući pitanje oklopne borbene grupe, mora se zaključiti da u savremenoj borbi može da izvojuje odlučujuće uspehe još samo združena jedinica u kojoj tesno sadejstvuju svi rodovi vojske. Oklopna borbena grupa, ponikla na iskustvima poslednjeg rata, pretstavlja idealnu osnovu za to. **Razdvojeni**, njeni pojedini delovi dejstvuju kao rašireni prsti otvorene ruke, a **sjedinjeni**, oni imaju udarnu snagu stegnute pesnice.

5) Tenkovski bataljon

a) Naoružanje i formacija

Kao standardna oklopna kola tenkovskog bataljona, a time i oklopnih jedinica uopšte, mogao bi doći u obzir srednji tenk od oko 40 tona težine s dizel-motorom jačine od oko 20 KS po toni i s vazdušnim hlađenjem. Velika gip-kost i pokretljivost, kao i probojna snaga topovskog zrna smatraju se, na osnovu nemačkih iskustava, važnjim od oklopa. S topom kalibra oko 90 mm i povoljnim oklopom, ovaj tenk bi u pogledu moći oruđa trebalo da bude nadmoćan ili bar jednak odgovarajućem neprijateljskom tenku. Povećanje kalibra išlo bi na račun pokretljivosti tenka i količine municije koju sobom nosi. Veći domet i veća udarna snaga zrna ni u kom slučaju ne mogu biti naknada za izgubljenu pokretljivost, pošto prednosti od dometa i veće udarne snage dolaze do izražaja samo u fazi obostranog približavanja tenkova, dok pokretljivost i korišćenje zemljišta mogu s uspehom da naknade nedostatke nastale usled manjeg dometa i slabije udarne snage zrna. Rđave strane se ispoljavaju u svim fazama borbe tenkova i pri bilo kome načinu njihove upotrebe.

Pored standardnog tipa, kao teški tenk dolazi u obzir tenk od oko 55 tona, s odgovarajućim jačim naoružanjem i oklopom. Teški tenk je glavno probojno oruđe tenkovskog bataljona. On obrazuje stvarno jezgro i srednjim tenkovima služi kao oslonac. Čeoni oklop bi ga morao na svim otstojanjima sigurno štititi od protivtenkovskog topa svakog kalibra. Top tenka bi morao da ima najmanje kalibr oko 10,5 mm.

Ako nas i povrh toga postojanje nekog suviše teškog tenka kod protivnika prinudi na izgradnju nekog još težeg tipa, celishodno bi bilo potražiti rešenje u nekom teškom razaraču tenkova, tj. odreći se kupole i teškog bočnog oklopa u korist topa i jačeg čeonog oklopa.

Iz gore datih podataka o jednom srednjem i jednom teškom tipu tenka automatski proizilazi da bi formacija tenkovskog bataljona trebalo da izgleda ovako:

3 čete srednjih tenkova i
1 četa teških tenkova

svaka četa od oko 15 do
20 tenkova

Uključujući tenkove komande bataljona, to čini oko 80 tenkova na bataljon.

b) Uticaj zemljišta na kretanje i borbu

Zemljište naročito jako utiče na kretanje i borbu tenkovskog bataljona.

Smatra se povoljnim:

- blago talasasto ili brežuljkasto zemljište bez strmih padina;
- lako do srednje prolazno tle;
- otkriveno ravno i džbunovito zemljište.

Atmosferske prilike (kiša, sneg, poledica) mogu i povoljno zemljište načiniti neprolaznim, a neprolazno zemljište učiniti upotrebljivim (mraz). Pre svake upotrebe tenkova zemljište mora da se proceni na karti, pomoću aerofotosnimaka, podataka organa izviđanja, iskaza meštana i, pre svega, ličnim izviđanjem.

c) Odlike i način dejstva tenka

Vatra iz tenkovskog topa otvara se s velikog otstojanja. Od odlučujućeg značaja je koncentrična vatra voda, često i cele čete, na isti cilj. Najuspešnije dejstvo pancirnim granatama protiv neprijateljskih tenkova postiže se na otstojanju od 1200 od 2000 metara; s razornim granatama se nezaštićeni ciljevi mogu uspešno tući do na 4.000 metara. Mitraljezima se sa mesta mogu uspešno tući veliki ciljevi na otstojanju od 1.200 m, u pokretu do 400 m. Pri vožnji sa zatvorenim kupolama pojedini strelnici u streljačkim zaklonima raspoznaju se tek na oko 100 do 150 m, a ako su naročito dobro maskirani, tek na najbližim otstojanjima.

Za blisku borbu posade tenka protiv grupa koje su podišle tenku i koje su u mrtvom uglu, služe automati, pištolji i ručne bombe. Ako se tenkovi nepripremljeni angažuju za izvršenje praktično neizvodljivih zadataka, pretrpeće teške gubitke i oslabiće svoje dejstvo koje je odlučujuće za ishod borbe.

d) Načela za upotrebu

Starešine svih tenkovskih združenih sastava i jedinica načelno se nalaze napred da bi imale dobru preglednost zemljišta koja pretstavlja jedan od uslova za komandovanje tenkovima. Brzina kretanja i izvršenja borbenih radnji zahteva brzu procenu i brze odluke. Za izvršenje svakog zadataka mora se uvek primeniti više rešenja. Smelije rešenje većinom je dobro rešenje. Na osnovu borbenog zadataka komandant bataljona vrši ove borbene pripreme:

- upućuje organe izviđanja radi pribavljanja podataka o neprijatelju i zemljištu, ako je potrebno i pešice;
- podilaženje, dovođenje u rejon prikupljanja, odnosno u očekujući rejon;
- detaljno upoznavanje svih starešina sa zemljištem;
- uspostavljanje veza sa potčinjenim oruđima i oruđima za podršku;
- koristi najnovije aerofotosnimke;
- obezbeđenje veza i snabdevanja i
- kratak tehnički pregled tenkova neposredno pre početka napada.

Ove pripreme se ubrzavaju avizo-zapovestima i ranijem izviđanjem. Svaka žurba vodi neuspehu.

Pri izvršenju napada treba se držati ovih osnovnih pravila:

- kratko i jasno izdavanje zapovesti;
- jednostavan plan borbe (plan vatre i plan pokreta);
- češća promena načina izvršenja napada;
- lovačko lukavstvo pri napadu na neprijateljske tenkove i protivtenkovska oruđa, i

— brza koncentracija svih tenkova na odlučujućem mestu.

Uostalom, podilaženje, izvršenje napada, otvaranje vatre itd. upravljuju se po opštim taktičkim načelima sa sledećim osobenostima vezanim za ove vidove borbe:

Prikupljanje, marš i pokret

- 1) mogućnost: čete jedna pozadi druge dubina oko 5.000 m;
- 2) mogućnost: po dve čete jedna pored druge, svaka četa u zasebnoj koloni, dubina oko 2.600 m;
- 3) mogućnost: po dve čete jedna pored druge, svaka četa u zasebnoj dvojnoj koloni, dubina oko 1.300 m.

Borba u susretu i kad je situacija nejasna:

- 1) mogućnost: 1 četa u uzanom klinu (1 vod napred, 2 i 3 vod levo, odnosno desno nazad, ešelonirani; ukupna širina 800 m ukupna dubina 2.000 m)
- 2) mogućnost: 1 četa u uzanom klinu, 2 i 3 četa takođe u uzanom klinu levo, odnosno desno nazad, ešelonirane. Štab i 4 četa u sredini pozadi 1 čete; ukupna širina 1.500 m ukupna dubina 1.000 m

Napad iz podilaženja u širokom poretku na otvorenom zemljištu

- 1) mogućnost: 1 i 2 četa jedna pored (za ešelon-sko dej-stvo po dubini) druge u širokom klinu (dva voda jedan pored drugog, jedan vod u sredini pozadi), štab u sredini pozadi, 3 i 4 četa u dvojnoj koloni pozadi 1, odnosno 2 čete; ukupna širina 1.000—2.000 m; ukupna dubina 800—1.000 m;

2) mogućnost: 1, 2 i 3 četa jedna po-	ukupna širina
(za frontal- red druge, svi vodovi u 'ou prednjoj liniji, štab i	1.800—2.000 m;
za krilno 4 četa pozadi u dvoj- dejstvo) noj koloni	ukupna dubina 800—1.000 m.

Konkretna širina i dubina zavise od situacije u vazduhu, zemljišta i neprijateljskog protivdejstva. Ono će se u toku borbe često menjati.

U odbrani se tenkovski bataljon koristi isključivo aktivno, za protivudare i protivnapade.⁸⁾

6) Bataljon oklopnih grenadira

a) Sustina i zadatak

Idea vodilja pri formiranju oklopnih divizija bilo je saznanje „da sam tenk, i samo u sadejstvu sa pešadijom, nikad ne može da bude od odlučujućeg značaja i da bi tenkovi samo onda bili sposobni za najveće uspehe ako bi se i drugi rodovi vojske, na čiju su pomoć oni stalno upućeni, s njima izjednačili u pogledu brzine i sposobnosti za kretanje van puteva“.⁹⁾

Uprkos ovom već blagovremeno postavljenom zahtevu, tehnički razvoj „specijalnih jedinica za potpomaganje tenkova“, pre svega razvoj oklopnih grenadira, vrlo lagan je napredovao — najpre zbog nepoznavanja njihovog značaja, možda i zbog precenjivanja tenka, kasnije i usled suviše malog kapaciteta nemačke industrije u toku rata. Tako se za vreme celog rata raspolagalo sa veoma malo bataljona pravih oklopnih grenadira; ogromna većina ovih jedinica samo je nosila naziv oklopnih grenadirskih jedinica, ustvari nije bila ništa drugo nego ukrcana pešadija na motorna vozila.

⁸⁾ Vidi stranu 210 „Protivnapad oklopnih jedinica“.

⁹⁾ Guderian: „Erinnerungen eines Soldaten“ (Uspomene jednog vojnika), 3 izdanje, strana 18.

Ovo malo bataljona oklopnih transporterata pokazalo se izvrsno. Usled stalnog jačanja protivnika, neoklopjeni i stoga na borbu peške upućeni „oklopni grenadiri“ nisu više mogli s uspehom i celishodno da sadejstvuju sa tenkovima. Oni su kočili silinu tenkovskog napada, ili nisu bili u stanju da dovoljno brzo postignute uspehe potpomognu ili iskoriste. Ali, s druge strane, tenkovi su, uporedo sa usavršavanjem oruđa za blisku borbu protiv tenkova, bili sve više upućeni na traženje zaštite od oklopnih grenadira. „Nedostajanje stvarnih oklopnih grenadira gorko se osvetilo. Iako je 300 tenkova bilo upotrebljeno skupno, svaki napad se izjalovio uz znatne sopstvene gubitke“ — piše u jednom izveštaju o iskustvima iz 1943 godine.

Izvucimo iz dobrih i gorkih iskustava poslednjeg rata pouke za budućnost:

Tenkovi jesu i ostaju glavno borbeno sredstvo oklopne divizije. Oni će i dalje nositi glavni teret borbe, te ih stoga u njihovoj borbi moraju potpomagati sve ostale jedinice divizije.¹⁰⁾ Ali i pored obimnog korišćenja mehanizacije u ratu i pored primene najtežih tenkova, atomske artiljerije i vazduhoplovstva, **poslednja** odluka će ipak pasti u bliskoj borbi čoveka protiv čoveka. Zemljište mora da se zauzme, očisti i drži — „da se posedne“. Tenkovi, artiljerija ili vazduhoplovstvo nisu u stanju to da učine; to može samo onaj ko se bori izbliza — pešak, oklopni grenadir.

Dakle, uspeh koji su započeli ili izvojevali tenkovi učvršćuju oklopni grenadiri. Oni uništavaju neprijatelja u bliskoj borbi koristeći silinu udara tenkova i njihovu jaku vatrenu zaštitu. Sami tenkovi za to nisu sposobni.

Dalji razvoj naoružanja za blisku borbu protiv tenkova (pancerfaust, bazuka itd.) i njihova buduća masovna upotreba pretstavljaju znatnu opasnost za tenkove, s ob-

¹⁰⁾ U pešadijskoj se diviziji tenkovi zaista koriste kao glavno borbeno sredstvo, ali s ciljem da se pešadija potpomogne. Dakle, tenk ovde nije glavno oruđe kao u oklopnoj diviziji, već sredstvo za podršku; tenk je već unapred vezan za pešadiju. Otuda tenkovi i pešadija primenjuju sasvim drukčiji način vođenja borbe u pešadijskoj nego u oklopnoj diviziji.

zirom na to da im je osmatranje i vođenje bliske borbe otežano i da zahtevaju bolju zaštitu tenkova, naročito na nepreglednom zemljištu, noću i po magli. Dakle, tenkovi ni svoju sopstvenu borbu neće više moći samostalno da vode; njima je radi otkrivanja i uništavanja ili neutralisanja neprijateljskih protivtenkovskih oruđa potrebna podrška oklopnih grenadira.

Ukoliko je sadejstvo tenkova i oklopnih grenadira u borbi uže i neposrednije, i ukoliko više budu mogli da se uzajamno dopunjaju, utoliko će i uspeh biti sigurniji i veći, a gubici manji.

Preduslov je za to da se oklopnim grenadirima omogući takva brzina kretanja da budu u stanju da napadaju zajedno s tenkovima i da ne koče njihov tempo napada, već da ga podržavaju ili čak povećavaju.

Zato oklopni grenadiri treba da imaju:

- bar istu brzinu i sposobnost za kretanje van puteva kao i tenkovi;
- dovoljan oklop;
- jaku vatrenu moć kako u pokretu tako i na većim otstojanjima i u bliskoj borbi;
- sposobnost za vođenje bliske borbe iz transportera i
- obilna sredstva veze.

Napad tenkova ili ukrcanih oklopnih grenadira može se sprečiti:

- nadmoćnom protivtenkovskom odbranom ili jačko utvrđenim frontom;
- zemljištem (reka, šume i druge prirodne prepreke) i
- veštačkim preprekama (minska polja).

Čak i ako se pod gornjim, neuobičajenim uslovima neka viša komanda bude uzdržavala upotrebe oklopnih divizija, ipak će se često doći u situaciju u kojoj će upotreba oklopnih jedinica biti nužna.

U tom slučaju zadatak oklopnih grenadira je da najpre u **borbi peške** stvore preduslove za dalju upotrebu tenkova: da na više mesta prodru u neprijateljski položaj, da sve vrste prepreka savladaju ili otstrane (sadejstvujući

s pionirima), da održe prolaze koji su otvoreni za prolaz tenkova i da se opet ukrcani brzo kreću za njima.

I u bliskoj borbi za uništenje neprijatelja u zaklonima ili pozadi njih, delovi oklopnih grenadira moraće da se iskrcaju i da se bore peške. I drugi koji zadatak (npr. odbrana nekog položaja) može da zahteva upotrebu oklopnih grenadira peške.

Pored sposobljavanja za vođenje borbe sa vozila, oklopni grenadiri, dakle, moraju, u pogledu sastava, naoružanja i obuke, da budu sposobni i za čisto pešadijsku borbu. Naročito obeležje daju ovoj borbi teška oruđa koja se nalaze na oklopnim transporterima, brz prelaz iz borbe na oruđima u borbu peške i opet na oruđima, kao i sadejstvo ukrcanih i iskrcanih grenadira i tenkova.

Ovi raznovrsni zadaci i ovaj način borbe, svojstveni samo oklopnim grenadirima, postavljaju starešinama i jedinicama najveće zahteve u pogledu obuke i načina upotrebe.

„Oklopni grenadiri su čelične jurišne trupe oklopne divizije. Oni s tenkovima obrazuju prisnu borbenu zajednicu. Samostalne zadatke rešavaju smelo i brzim udarom. Oklopog grenadira odlikuju napadni elan i smelost, sjedinjeni s munjevito brzim donošenjem odluke i velikom pokretljivošću“.¹¹⁾

Oklopni transporter

Glavno oruđe oklopnih grenadira je oklopni transporter. On mora biti **borbeno vozilo**, a ne samo oklopljeno transportno sredstvo. Srednji oklopni transporter iz vremena rata pretstavljaо je sredstvo za nevolju i u celini je potvrđio svoju vrednost; ipak, njegova sposobnost za kretanje na zemljištu (blato, sneg), njegova snaga motora, čak ni od 14 KS po toni, nedovoljno naoružanje i, pre svega, njegov slab oklop, neće moći da zadovolje buduće zahteve.

¹¹⁾ Iz prethodne napomene uz uputstvo kopnene vojske br. 298/3a od 5 avgusta 1944.

Oklopnim grenadirima je potrebno vozilo koje će, u najmanju ruku, biti sposobno da se kreće na zemljištu kao tenk. A to može da bude samo **potpuno gusenično vozilo**. Brzina (70 km na čas), dobre mogućnosti promene brzina i velika pokretljivost pretstavljaju zahteve koji su sami po sebi razumljivi; tome treba dodati kapacitet motora od najmanje 20 KS po toni i radijus kretanja van puteva od 400 km.

Oklop mora biti znatno jači od oklopa starog transportera. Ako oklopni grenadiri treba da napadaju zajedno s tenkovima — a to je čak njihov glavni zadatak — mora im se dati potrebna oklopna zaštita: oklop mora sigurno da štiti čelo tenka od protivtenkovskih topova, a bočne i zadnju stranu tenka od protivtenkovskih pušaka i parčadi. Podesnim nagibima svih površina može se uz istu sigurnost smanjiti težina. Visina oklopnog transportera mora da ostane ispod dva metra.

Bez obzira na zahtev za dovoljnom zaštitom od atomskog dejstva, posada mora biti u stanju da preko stranki kola u sve strane osmatra i da se borи. Samo tako mogu oklopni grenadiri celishodno da potpomažu tenkove u borbi i da se brane od napada iz neposredne blizine. Gnezda otpora koja tenkovi u napadu nisu obuhvatili mogu da se unište s transportera. I bliska borba se vodi sa vozila i iz oruđa na njemu, da se ne bi gubilo vreme u iskrcavanju. U izuzetnim slučajevima, međutim, moguće je i brzo iskakanje za blisku borbu.

Radi zaštite od udarnog i toplotnog dejstva atomske bombe ili napalma, od vatre otvorene iz aviona i od zrna s blizinskim upaljačem otvoreni oklopni transporter treba odozgo da ima i **pokretni krov** kojim se može brzo pokriti. Zahtev za jednim potpuno zatvorenim oklopnim transporterom, koji se iz gore pomenutih razloga u poslednje vreme sve češće čuje, ukazuje na potpuno nepoznavanje sústine, zadatka i načina vođenja borbe oklopnih grenadira: time bi jedan takav oklopni transporter bio degradiran, od **oruđa bi postalo transportno vozilo**. U tom slučaju bi, radi vođenja borbe, ipak moralo doći do iskrcavanja, tenkovi bi, usled toga, u borbi opet bili vezani za sporu pe-

šadiju, a to znači vratiti se za 20 godina unazad! Odbrana od napada iz neposredne blizine, a da ne govorimo o zaštiti tenkova, bila bi iz jednog stalno i sa svih strana zatvorenog oklopног transporter-a, čije je polje vida znatno ograničeno a mrtvi uglovi oruđa u dejstvu veliki, isto toliko nemoguća kao i, uopšte, vođenje borbe sa vozila. Pa ipak to su upravo najvažniji zadaci oklopnih grenadir-a. Dakle, još jednom: oklopnim grenadirima je potreban oklopni transporter iz koga se može boriti, a ne nekakav „oklop-ljeni mrtvački sanduk na samohodnom lafetu“.

Standardni oklopni transporter za oklopne grenadire treba naoružati jednim veoma teškim mitraljezom (pogodnim za borbu na zemlji i protivavionsku odbranu), a isto tako mora se, ne računajući šofera i njegovog pomoćnika, obezbediti dovoljno mesta za vođenje borbe grupi od 8 ljudi, kao i mesto za municiju i ostalu opremu.

I ostala teška oruđa oklopnih grenadir-a moraju se ugraditi u oklopni transporter za dejstvo sa njega, ali se moraju moći i brzo skinuti pri iskrcavanju za borbu peške.

Svaki oklopni transporter mora još da se naoruža i jednim mitraljezom, koji se na oklopnom transporteru s minobacačem ugrađuje na prednjem kraju.

Najmodernija radiosredstva, aparati za noćnu vidljivost i uređaji za zamagljivanje, sami po sebi moraju biti na transporteru.

Time bi oklopnim grenadirima stajalo na raspolaganju pravo borbeno vozilo koje odgovara suštini i zadatacima ovih jedinica.

Teška oruđa

Oklopnim grenadirima tenkovi većinom pružaju jaku vatrenu zaštitu. I obrnuto, jedan od najvažnijih zadataka oklopnih grenadir-a sastoji se u potpomaganju tenkova u borbi protiv protivtenkovskih sredstava i u njihovoj zaštiti u bliskoj borbi. Međutim, i borba tenkovskih grenadir-a na vozilima, koju vode protiv pešadijskih ciljeva, kao i njihovo često samostalno angažovanje, zahtevaju jaku

sopstvenu vatrenu snagu. Jer, samo jaka artiljerija, bez obzira na umešnu upravu vatrom, nije u stanju da ciljeve koji se iznenadno i trenutno pojavljuju (pre svega protivtenkovski top) uništi brzinom koja odgovara razvoju borbe.

Dakle, za brz i najpokretljiviji način vođenja borbe, svojstven oklopnim grenadirima, uz koji ubuduće treba očekivati pojačana neprijateljska protivdejstva (masovno angažovanje protivtenkovskih oruđa svake vrste), nije više dovoljno samo lako pešadijsko naoružanje. Oklopni transporter, naoružan samo jednim lakim mitraljezom na prednjem kraju, bio bi isto toliko anahronističan kao i tenk naoružan topom 37 mm.

Kao **standardno oruđe ugrađeno na vozilu**, oklopnim grenadirima je potrebno jedno oruđe kojim oni, gađajući s mesta, mogu da unište pojedine ciljeve na otstojanju do 1.500 m, u pokretu do 250 m, ili da ih neutrališu do 2.000 m, odnosno 1.000 m. Ono mora s uspehom da tuče i ciljeve u vazduhu, i da dejstvuje kružno 360°. Brzina kojom se, naprimer, odigrava dvoboj s jednim neprijateljskim protivtenkovskim topom, iziskuje da se prema situaciji još u toku kretanja što brže i što više zrna dovede u cilj. Ukoliko je brzina gađanja veća, utoliko su verovatniji i pogoci za vreme kretanja.

Kao **protivtenkovsko oruđe** predlaže se **bestrzajni laki top** od oko 100 mm, kojim se neprijateljski tenk može uništiti do na 1000 m. Razvoj ovog bestrzajnog i lakog oruđa nije završen; njime će se ubuduće sigurno postići veći uspešan domet. Ovaj laki top mora biti podešen za skidanje pri borbi peške i nošenje sobom. Ako mu se dodaju razorne granate, on postaje oruđe koje se na najraznovrsnije načine može upotrebiti, ali kod koga još nije otstranjena tako uočljiva pojava bleska i dima pri opaljenju.

Minobacači su potpuno potvrdili svoju vrednost. Minobacač 80 mm mogao bi svojim dometom i dejstvom da zadovolji potrebe čete ako bi bataljon na težištu raspolagao sa nekoliko bacača od 120 mm. **Minobacači se načelno koriste sa vozila**, retko se kad skidaju. Kao oruđe

na vozilima, oni su u svako doba spremni za dejstvo. O tome bi se tehnika imala postarati.

Uprkos jakoj artiljeriji i većem broju minobacača, ne treba se odreći teškog bacača*). Najveći domet od 2.200 m, koji je postigao nemački teški bacač, mora se prevazići. Za borbu protiv površinskih ciljeva oklopni grenadiri nemaju bolje orude. Koncentričan vatreni nalet njegovim napalm ili „samo“ brizantnim ili zapaljivim minama ima i u napadu i u odbrani veliko dejstvo.

Za blisku borbu sa oklopnom transporterom, radi brze likvidacije upornih gnezda otpora i paljenja skloništa i zaklona pokazao se, kao veoma podesan bacač plamena. Ali bi mlaz plamena umesto ranijeg dometa od samo 40 m morao ubuduće imati domet od 100 m.

Ručna vatrena oružja

Za borbu sa oklopnom transporterom ili borbu peške oklopnim grenadirima su sem njihovih teških oruđa potrebni mitraljezi, automatske puške, ručne bombe, puške s nišanskim durbinom (za snajpere) i trombloni.

Naoružanje odeljenja oklopnih grenadira s dva mitraljeza izvrsno se pokazalo; s obzirom na mnogostrukе zadatke, odeljenje se ne može odreći ove jake vatrene snage ni u borbi peške.

Oruđa za blisku borbu protiv tenkova

Za sopstvenu zaštitu od tenkovskih napada, treba svako odeljenje oklopnih grenadira da ima u naoružanju najmanje jednu bazuku. Ako trenutno nije potrebna, bazuka ostaje na oklopnom transporteru.

*) Verovatno se radi o nekoj vrsti višecevnog minobacača. — Prim. red.

b) Formacija

O načelima koja u oklopnoj jedinici ravnoj bataljonu iziskuju **četvornu**, a u jedinici ravnoj četi **trojnu formaciju**, bilo je već govora na drugom mestu.

Dalje razmišljanje odnosilo bi se na raspodelu teških oruđa. Da li ih grupisati u bataljonu ili ih dodeljivati četama?

Suprotno od postupka kod pešadije, bilo bi necelishodno da se kod oklopnih grenadira sva teška oruđa, predviđena za obrazovanje težišta, formaciski koncentrišu u bataljonu. Pošto se bataljon oklopnih grenadira razvija na velikom prostoru, a borbena situacija se brzo menja, komandir čete se ne može odreći **sopstvenih** minobacača i protivtenkovskih oruđa, jer brza vatrema podrška od strane bataljona, koja bi odgovarala konkretnoj situaciji, neće biti moguća. Dakle, minobacači i laki topovi koji su grupisani u bataljonu, morali bi se, načelno, podeliti na pojedine čete, pa je prema tome bolje da se u ove unapred uvrste. Komandir čete treba da poznaje svoje ljude, pa da ih prema tome i angažuje; shodno tome, i kod teških oruđa se povećava osećanje međusobne povezanosti. Stoga bi trebalo svakoj četi oklopnih grenadira formaciski dodeliti jedno odeljenje minobacača 80 mm i jedno odeljenje lakih topova, svako od po 2 cevi. Naprotiv, minobacači 120 mm treba da budu u ruci komandanta bataljona kao izrazito oruđe za upotrebu na težištu. Mogao bi da bude dovoljan jedan vod od 6 takvih bacača na bataljon. Prianužnim, jačim koncentracijama vatre vod mora biti u stanju da upravlja i vatrom četnih odeljenja minobacača 80 mm koja su mu privremeno potčinjena — što je za kratko vreme moguće postići, s obzirom na raspoloživa radiosredstva i veliku brzinu kretanja.

Bataljon oklopnih grenadira imao bi, dakle, da se formira na sledeći način:

— Štabna četa:

štab bataljona, odeljenje za vezu, izvidačko odeljenje, vod minobacača sa šest teških minobacača, pionirski vod;

— 4 čete oklopnih grenadira:

na svaku četu: 1 komandna grupa, 3 voda oklopnih grenadira od po 3 odeljenja, 1 odeljenje minobacača sa dva srednja minobacača, 1 odeljenje lakih topova sa dva topa;

— Četa za snabdevanje.

Shodno ovoj formaciji koja se predlaže i naoružanju, bataljon oklopnih grenadira bi raspolagao sa oko 80 oklopnih transporteru i time bi po jačini, pokretljivosti, udarnoj i vatrenoj moći bio dorastao ratni drug tenkovskom bataljonu.

c) Načela upotrebe

Brzina, sposobnost za kretanje van puteva, oklop, jača vatrena moć i radiosredstva — pretstavljaju pet faktora kojima je **tehnika**, stavljajući ih na raspolaganje oklopnim grenadirima, stvorila ovima sve preduslove za uspešno vođenje borbe.

1. Brzina: Marš i svi borbeni pokreti ne vrše se više pešačkim tempom od 4 km, već pet, deset, petnaest puta brže! Tako, naprimjer, prethodnica jedne marševske kolone, da bi dospela do neke vidljive prepreke, udaljene 300 metara, nema više od 4,5 minuta za razmišljanje, jer je već posle 36 sekundi, što zavisi od okolnosti, ili pala u klopku ili je zauzela prepreku na prepad. Glavnini na maršu — da ostanemo pri ovom primeru — za obilazni manevr od 4 km nije više potreban 1 čas, jer posle samo 8 minuta obilaznog kretanja (**bez telesnog naprezanja**) iznenadno i s neočekivanog pravca može da napadne neprijatelja.

Kao što ova dva prosta primera pokazuju, brzina, dakle, postavlja oklopnim grenadirima **dva zahteva**:

- 1) Brzo razmišljanje, predviđajući unapred brze, često smele odluke, i sposobnost da se donete odluke isto tako brzo pretvore u zapovesti i dela.
- 2) U svim zamislima i odlukama treba računati sa brzinom koju je omogućila tehnika, da bi se postiglo iznenadenje neprijatelja ili potpuna pobeda.

2. Sposobnost za kretanje van puta

O zavisnosti oklopnih jedinica od zemljišta bilo je već govora.

Izbor povoljnog zemljišta za borbu je jedan od odlučujućih preduslova za uspeh. Stoga je za svaku upotrebu jedinica neophodno izviđanje zemljišta. S druge strane, velika sposobnost oklopnih transporterera za kretanje van puteva dozvoljava stvarno i opsežno **iskorišćavanje zemljišta** za pokret i borbu.

Ali ako je zemljiše i za oklopni transporter neprolazno ili neka prepreka zatvara put, oklopni grenadiri — ako se to ne može izbeći ili skretanje s puta nije moguće — mogu i da se iskrcaju i ne samo peške da produže marš već i da se bore. Ali čim zemljiše opet dozvoljava, oni se ukrcavaju na oklopne transportere, koji su u međuvremenu privedeni, i zatim se marš i borba brzo nastavljaju.

3. Oklop

Oklop savremenog oklopног transportera štiti od pešadijske vatre, vatre protivtenkovskih pušaka i dejstva parčadi. Kroz neprijateljsku pešadisku vatru kreće se bezobzirno.

Ali oklop ne pruža sigurnu zaštitu od tenka, protivtenkovskog topa (dejstvo u bok!) i sredstava za blisku borbu protiv tenkova, pri punim pogocima, koji probijaju oklop. Stoga ove glavne neprijatelje treba blagovremeno uočiti i izbeći njihovo dejstvo:

- korišćenjem zemljišta i maskiranjem (taktički pravilnim vožnjem);
- neprekidnim osmatranjem bojnog polja i
- pokretom.

Na otkrivenom zemljištu oklopni transporter se usled svoje veličine (poprečni presek oko 4 m^2) raspoznaće na velikom otstojanju. Kad se zaustavi, on i na većoj udaljenosti čak i nišandžiji-početniku pruža cilj koji se ne može promašiti. Oklopni transporter u pokretu teže je pogoditi, a u brzoj vožnji, od zaklona do zaklona, veoma teško.

Stoga zaključak, u pogledu oklopnih grenadira, sa svim svejedno da li su u napadu ili odbrani, glasi:

„Pokret je pobeda, zaustavljanje uništenje”

Podređenost transporterskog oklopa tenkovima i protivtenkovskim oruđima primorava pri sudaru s ovim jatim neprijateljima na ove mere:

- 1) Ako zemljište, situacija i zadatak dozvoljavaju **skretanje** (iskorišćenje brzine), napad se nastavlja na drugom mestu po načelu o kome se suviše malo vodilo računa, a koje glasi: „Ne udarati (bezuslovno) glavom o zid, već tražiti otvorena vrata!”
- 2) Ako oklopni grenadiri — protivno svim osnovnim pravilima — moraju da napadaju na nadmoćnu neprijateljsku protivtenkovsku odbranu ili prekominskih polja, nedovoljan oklop će ih, u tom slučaju, primorati na iskrcavanje i privremenu borbu peške. Tenkovi, oklopni transporteri i artiljerija štite ih vatrom.

4. Vatrena moć

Osim oruđa kojima raspolaže 80 oklopnih transportera, svaka četa ima dva laka topa i dva srednja minoba-

cača, a bataljon, sem toga, šest teških minobacača. Sva oruđa su stalno spremna za dejstvo.

S ovakvom vatrenom moći može se, ne samo teorijski već i praktično, slomiti svaki otpor neprijatelja na otvorenom zemljištu i bez oklopa, koji koči naše napredovanje, a u najmanju ruku neutralisati neprijatelja u poljskim zaklonima. U zaklonima ili pod lakim nastrešnicama neprijatelj se uništava minobacačima ili se primorava da ih napusti; ako se neprijatelj uporno brani, upotrebljava se teški bacač. U bliskoj borbi ova se vatra pojačava mnogobrojnim mitraljezima i automatskim puškama, bacačima plamena i ručnim bombama.

Upadljiva snaga oklopnih jedinica počiva prvenstveno na međusobnoj **povezanosti vatre i pokreta**: pokret je glavni elemenat njihove borbe, on omogućava otvaranje vatre na neprijatelja do njegovog potpunog uništenja. Vatra pak štiti pokret ili stvara preduslove za njegovo izvršenje; stoga je za oklopne jedinice **vatra samo deo pokreta**.

Zato oklopni grenadiri vode borbu kombinujući brze pokrete i kraće zaustavljanje radi izvršenja gađanja; kratki vatreni naleti u pokretu neutrališu neprijatelja; za ovo neutrališuće dejstvo koriste se i sva kraća gađanja sa mesta, kojima se dosad samo neutralisani neprijatelj (vatrom) stvarno i uništavao. Na otstojanjima ispod 250 m i iz pokreta postiže se uništavajuće dejstvo.

Oklopni grenadiri se približavaju neprijatelju gađajući

Prostor koji bataljon zauzima i brzina razvoja borbe ne dozvoljavaju jedinstvenu upravu vatrom u bataljonu; čete, vodovi, kad se ukaže prilika i pojedini oklopni transporteri, otvaraju vatu samostalno, u opsegu svog **borbenog zadatka**. Brza koncentracija vatre, pre svega u okviru voda, moguća je u svako doba.

Najjače oruđe u rukama komandanta bataljona jeste vod teških bacača. Pokretljivost oklopnih transporteru

dozvoljava brzu promenu težišta vatre u svim pravcima, koja odgovara trenutnoj situaciji. Teška oruđa, koja potpomažu napad, bore se iz poluprikrivenih ili zaklonjenih vatrenih položaja koji se moraju često menjati.

Ako su delovi jedinica ili ceo bataljon oklopnih grenadira prinuđeni da borbu vode peške, borba će se voditi prema pešadijskim načelima; ipak, oruđa sa oklopnih transporterera koji se kreću pozadi i angažuju **u pokretu**, jakom koncentričnom vatrom potpomažu iskrcana odeljenja. Ako se iskrcani oklopni grenadiri (izuzetno!) upotrebile za odbranu, pojedini oklopni transportereri potpomažu odbrambena dejstva otvarajući vatru s položaja koji se imaju često menjati. Masa oklopnih transporterera se, pak, povlači u zaklon i drži spremna za protivudare i protivnapade. Ukopavanje oklopnih transporterera ili „vezivanje” za pojedina mesta na položaju ne dolazi u obzir.

5. Radiosredstva

Obilna radiosredstva omogućavaju vezu pojedinih oklopnih transporterera, vodova, četa, teških oruđa i bataljona kako međusobno, tako i s drugim sadejstvujućim rodovima vojske. Ova veza je moguća u svako doba, u svakoj situaciji i na svim otstojanjima koja se praktično pojavljuju. Upravo ona i omogućava komandovanje i toliko neophodno sadejstvo svih delova, kao i gipku upotrebu oklopnih grenadira.

Baš kao i brzina oklopnih transporterera, tako i brzina radioveze (300.000 km/sek.) postavlja svim oklopnim grenadirima dva zadataka:

- 1) uvek koristiti vezu za predaju zapovesti i izvestaja, kao i za razgovore; i
- 2) pri svakom razmatranju i donošenju odluka računati i s brzinom ove veze kako bi se koristila **u pokretnim** dejstvima i za brže postizanje pobeđe!

Kratak zaključak

Tehnički preduslovi: brzina, sposobnost za kretanje van puteva, oklop, vatrena moć i radiosredstva **omogućavaju** oklopnim grenadirima izvršenje njihovih zadataka, ali ih, osim toga, **obavezuju** na njihovo potpuno iskorišćenje primenom odgovarajućih načela za upotrebu.

Svaki pojedini od pet preduslova je posebno važan, svako zapostavljanje tehničko ili u pogledu ličnog sastava bilo koga od njih, znatno snižava borbenu snagu ili je parališe. Samo uzajamni rad celokupne tehnike, nadahnut duhom i snagom starešina i jedinica, i zasnovan na **planiranju**, omogućava uspešno sprovođenje borbenih dejstava.

Borba oklopnih grenadira, komandovanje viših starešina, pa i način izdavanja zapovesti, imaju se zasnivati na ovom načelu:

pokret je njihov elemenat, a u napadu leži njihova snaga.

e) Izviđanje oklopnim jedinicama

Prema načelima za upotrebu oklopnih jedinica, uspeh donosi samo dubok i iznenadan udar na neprijateljeva osetljiva mesta.

Pored izviđanja iz vazduha, mogu se komandantima na velikom prostoru samo izviđanjem oklopnim jedinicama sa zemlje pribaviti potrelni podaci. Bez detaljnog poznavanja bojišta i neprijateljske situacije bitka je izgubljena pre nego što je i počela.

Zbog svoje velike pokretljivosti oklopne jedinice u izviđanju mogu i u velikom prostoru u potpunosti da ispolje svoju snagu. Sužavanje i ograničavanje na pojedine rejone ugrožava uspeh izviđanja. Često će tek borba izviđačkih organa doneti potrebne rezultate.

Prema tome, za ove zadatke formiran, opremljen i naoružan oklopni izviđački bataljon pretstavlja važno sredstvo u rukama komandanta oklopne divizije.

On mora biti u stanju:

— da upućivanjem na znatno udaljenje izvidi veliki prostor;

— da brzom koncentracijom svojih borbenih snaga dođe do podataka, i

— da, koristeći odgovarajuća sredstva veze, brzo i sigurno dostavi komandantu rezultate svog izviđanja.

Karakteristike načina borbe ovog bataljona zahtevaju njegovu upotrebu u celini. Svako cepkanje bataljona ometa zajednički rad njegovih snaga i škodi njegovom načinu borbe.

Dvostruki zadaci i pogrešna upotreba vode ka brzom slabljenju njegove moći. Ako mu se posle uspešnog izviđanja, nasuprot njegovoj nameni, dodele borbeni zadaci, on više **nije** sposoban za dalje izviđanje. Nisu samo oklopne izviđačke jedinice nosioci ovog izviđanja, već su to sve jedinice. Izdvajanje izviđačkih jedinica ili borbenih jedinica iz sastava bataljona pretstavlja osnovnu grešku. Time se borbenim jedinicama oduzima „oko”, a izviđačkim jedinicama oslonac.

Stoga ne postoje nikakvi „izviđački zadaci” koji bi se mogli dati odvojeno od „borbenih zadataka”. Izviđanje oklopnim jedinicama je **borba**. Zaštita otvorenog boka ili gonjenje takođe su zadaci koje oklopni izviđački bataljon rešava na njemu svojstven način borbe.

Glavni zadatak oklopног izviđačког bataljona u svakom vidu borbe oličen je u otkrivanju **jakih i slabih mesta** protivnika. On se nikad ne sme čvršće vezati za jača mesta protivnika. Ako je pak otkrio slabo protivnikovo mesto, oštrim i odlučnim zalaganjem stvorice **polazni položaj** za sasređeni napad cele svoje divizije. Ovo podjednako važi i za napad i za odbranu. Dok u napadu iz pokreta zabija prvu bodljу u slabo mesto protivnikovo, u odbrani njegovo dejstvo postaje slično radu vrha klešta, koja traže tačku na kojoj se protivnički udarni klin može odlučno otseći.

2) Nemački oklopni izviđački odredi u Drugom svetskom ratu

Kad su nemački oklopni izviđački odredi 1941 na čelu svojih divizija prodrli u ogroman prostor SSSR, našli su se u potpuno novoj situaciji.

Ne samo što je savlađivanje drumske putne mreže, koja se s evropskim prilikama većinom ne može uporediti, postavljalo izvanredne i nove zahteve čoveku i materijalu, već je i protivnikov način borbe prinuđavao na nov način postupanja.

Majstorstvo istočnog protivnika u maskiranju na zemljištu i uvlačenje glave u zaklon čak i kad se čovek nalazio neposredno pred njim, u mnogim slučajevima je učinilo neuspešnim izviđanje samo oklopnim izviđačkim jedinicama. „Lupkanja” protivnika nisu više bila dovoljna. Moralo se oštro i odlučno napadati kada je trebalo postići upotrebljive rezultate izviđanja. Jako vatreno dejstvo i brz obuhvat pokazali su se pritom kao naročito uspešni.

U tu svrhu je oklopnim izviđačkim odredima, u tadašnjem sastavu, nedostajala potrebna **borbena snaga**. Pripnudno je došlo do tesnog sadejstva s najbržom jedinicom oklopne divizije, bataljonom motociklista.

Ova iskustva dovela su dotle da se krajem 1941 i početkom 1942 godine oklopni izviđački odred (dosad sa dve oklopne izviđačke čete, jednom četom motociklista i jednom teškom četom) i bataljon motociklista (dosad sa tri čete motociklista (laki mitraljezi), jednom četom motociklista (teški mitraljezi) i jednom četom teških oruđa) spoje u ovu formaciju:

- 1 izviđačka četa oklopnih automobila (na izviđačkim oklopnim automobilima sa 8 i sa 4 točka),
- 3 oklopne izviđačke čete (na motociklima ili lakinim tenkovima, u konkretnom slučaju može i jedna četa na lakinim oklopnim transporterima),
- 1 teška četa,
- 1 četa za snabdevanje.

Dalji razvoj od 1943 vodio je ka ponovnom preformiranju odreda koji se sastojao od:

- 1 izviđačke čete (na izviđačkim oklopnim automobilima sa 8 i sa 4 točka),

- 1 izviđačke čete (na lakiim oklopnim transporterima),
- 2 oklopne izviđačke čete (na lakiim tenkovima, u konkretnom slučaju može jedna četa na lakiim oklopnim transporterima),
- 1 teške čete, i
- 1 čete za snabdevanje.

Osnovna zamisao za ovo preformiranje bila je da se **formaciski** povežu načini dejstva izviđačkih i borbenih jedinica odreda. Želelo se da se dobije mešovit odred sposoban da samostalno vodi ovakvu borbu.

Nema sumnje da je ova zamisao načelno odgovarala iskustvima stečenim na frontu i da je bila ispravna, mada se to rešenje iz 1942 godine u prvo vreme negativno odražilo na elemenat izviđanja.

Nemačka industrija naoružanja, mada su do maksimuma bili stavljeni u pogon njeni kapaciteti, nije mogla da proizvede potrebno naoružanje i opremu za oklopne izviđačke odrede, te se u pogledu opremanja odreda ostalo do kraja rata na **improvizacijama** sa svima posledicama koje one prouzrokuju.

Jedan pogled na vrste vozila, koje su postojale u odredima, dovoljan je da se o tome dobije pretstava.

Izviđačka četa oklopnih automobila sa svojim oklopnim izviđačkim automobilima sa 4 i sa 8 točkova nije imala potrebnu sposobnost kretanja van puteva. Tek u poslednjim godinama rata oklopna izviđačka kola 220 (Tp) sa 8 točkova, koja su proizvođena u većem broju, pokazala su se u neku ruku dorasla zahtevima. Ali ona nisu bila proizvedena u dovoljnoj količini.

O želji da se za izviđačke čete dobije vozilo koje je nisko, brzo i sposobno za kretanje van puteva, počelo je da se vodi računa tek od 1943, od formiranja izviđačkih četa na lakiim oklopnim transporterima pa je i ovo rešenje bila improvizacija.

Oklopne izviđačke čete, pretežno na motociklima i lakiim oklopnim automobilima, nisu mogle, što je sasvim prirodno, da vode borbu na zadovoljavajući način. Njihova visoka pokretljivost na putevima i drumovima pri povoljnim vremenskim prilikama nestajala bi pri napuštanju

puteva. Borba sa vozila nije bila moguća, a borba peške nije mogla iznenadnim udarom da pridonese uspešnom izviđanju.

Samo oklopni izviđački odredi s jednom oklopnom izviđačkom četom na laki oklopni transporterima mogli su, bar jednim svojim delom, da se bore sa vozila i u pokretu. Ova borba je u većini slučajeva dovodila do **punog uspeha**, mada je laki oklopni transporter kao **borbeno** vozilo smatran samo pomoćnim sredstvom.

Borbena iskustva pokazuju da je i oklopnim izviđačkim četama potrebno **potpuno gusenično vozilo** da bi mogle da odgovore prirodi svojih borbenih zadataka.

Naoružanje oklopnih izviđačkih odreda bilo je nedovoljno, delom i zbog toga što su vozila bila nesposobna za borbu s ukrcanim ljudstvom.

Ni mitraljez nije zadovoljavao u borbi oklopne izviđačke čete kad je ljudstvo bilo ukrcano na laki oklopni transporter. Nedostajao je brzometni top (20 mm) sa svojim probojnim dejstvom.

Naročito osetnu prazninu stvarala je nedovoljna protivtenkovska odbrana oklopног izviđačког odreda. Njemu je za samostalnu borbu bila potrebna brzopokretljiva i efikasna sopstvena protivoklopna odbrana. Ako nije bio pojačan samohodnim oruđima ili lovcima tenkova, nije imao nikakvih mogućnosti da se neprijateljskim tenkovima uspešno suprotstavi. Pomoć novopostavljenog topa 75 mm na oklopnim izviđačkim automobilima na 8 točkova nije u tom pogledu izazvala nikakvu temeljnu promenu. Visina automobila i veoma ograničena sposobnost kretanja van puteva onemogućavale su im postizanje većih uspeha u borbi protiv tenkova, pogotovo što probojna snaga topa nije bila dovoljna.

Upotreba odreda

Gore izloženo stvarno stanje moralо je štetno uticati na upotrebu oklopnih izviđačkih odreda. Nedovoljno naoružanje četa i njihova različita pokretljivost i sposobnost

za kretanje van puteva upravo su izazvali cepanje odreda na delove. Stoga su komande odreda morale stalno da se prilagođavaju. Komandanti su se formalno borili za pravilnu i jedinstvenu upotrebu svojih odreda, ali nisu uvek u tome uspevali.

Oklopni izviđački odred je često bio upotrebljavan ne samo za zadatke koji mu odgovaraju, već i za one za koje nije bio ni formiran ni obučen. Borbeni delovi odreda bili su ili pojačavani ili pridavani drugim jedinicama, dok su izviđački delovi radili za račun komande divizije. To je većinom pretstavljalo početak kraja oklopnih izviđačkih odreda.

Oklopne izviđačke čete su pritom trpele gubitke koji su dovodili u pitanje i njihov opstanak. Izdvojene oklopne izviđačke čete vodile su u senci diviziskih komandi vrlo nezahvalan život. Snabdevanje i oslonac su im nedostajali, tako da je njihova borbena snaga brzo popustila i njihovi uspesi su razočaravali. Izdavanje nepotpunih zapovesti, necelishodna upotreba i preterani zahtevi, većinom su dokrajčivali njihovu sudbinu. Oklopne divizije koje su se odrekle svog oklopnog izviđačkog odreda kao nosioca izviđanja i koje su želetele slepo, nasilu, da izvojuju uspeh, uvek su u borbi imale **mnogo gubitaka**.

Uprkos svojoj velikoj borbenoj snazi, oklopne divizije su osjetljive i delikatne. One ne pretstavljaju nikakve bojne sekire, već mač čija oštrica ostaje sačuvana samo ako se njome vešto rukuje. Stoga su dobri rezultati izviđanja njima potrebniji nego ijednoj drugoj borbenoj jedinici. Teza da se po načinu upotrebe oklopnog izviđačkog odreda može raspoznati veština komandovanja oklopnom divizijom, ne može se poreći.

Razvoj borbi u drugoj fazi pohoda na SSSR u naročitoj meri je doprineo stavljanju oklopnih izviđačkih odreda pred najrazličitije i najteže zadatke.

Ogromna neprijateljska nadmoćnost i kruto nemačko vrhovno rukovodstvo u poslednjim ratnim godinama, koji su oklopnim jedinicama oduzeli svaku inicijativu i doveli do njihovog čestog vezivanja za pojedine rejone, oduzeli su oklopnim izviđačkim odredima svaku mogućnost za

izvršenje zadataka koji su im, s obzirom na svojstva, odgovarali. Preformirani u borbene grupe, oni su se istrošili u nerešivim zadacima. I oni su prošli trnoviti put nemačkih oklopnih jedinica.

Ako su se oni uprkos neodgovarajućem naoružanju i opremi, i uprkos primeni koja nije bila u skladu s njihovim osobinama izvrsno borili, onda je to bio znak dobrog morala i valjanosti jedinica. Smelošću, improvizacijom i zalaganjem punim samopožrtvovanja, oni su zamениli ono što im se nije moglo dati.

3) Izviđanje oklopnim jedinicama kod Sovjeta

Za izviđanje oklopnim jedinicama kod Sovjeta karakteristična je šematičnost i rad na užem prostoru.

Van svake je sumnje da sovjetskom mentalitetu ne odgovara izviđanje velikih prostorija koje, po nemačkim načelima, vrše oklopne jedinice.

Mada su Sovjeti u svojim oklopnim divizijama raspolagali izviđačkim odredima, nije bila zapažena upotreba ovih odreda na većem prostoru uz korišćenje njihove velike pokretljivosti.

Izviđački odredi kod Sovjeta bili su mešovitog sastava. Imali su ovu formaciju:

*Izviđački odred tenkovske i mehanizovane divizije
(jačina oko 700 ljudi)*

- štab,
- vod veze,
- 1 srednja tenkovska četa T 34/85,
- 2 čete motociklista,
- 2 čete izviđačkih oklopnih automobila,
- 1 protivtenkovska četa (verovatno samo jačine voda),
- 1 jedinica za snabdevanje.

U borbi Sovjeti su razlikovali ove vrste izviđačkih organa:

Izviđačka patrola — istura se na 5 do 7 km i sastoji se od jedne grupe motociklista ili motorizovane pešadije.

Samostalna izviđačka patrola — istura se na 10 do 12 km, sastoji se od ojačane tenkovske grupe.

Izviđačka četa — istura se na 15 do 20 km, sastoji se od ojačane tenkovske čete.

Izviđanje oklopnim jedinicama kod Sovjeta karakteriše podela izviđačkog odreda na pojedine patrole i dodeljivanje zadataka vezanih za određeno mesto.

4) Budući način borbe, formacija i naoružanje

O p š t a r a z m a t r a n j a

Iskustva iz drugog perioda pohoda na SSSR, naročito ona koja se nalaze pred nama, o upotrebi oklopnih izviđačkih odreda, dovela su do stvaranja najrazličitijih gledišta o vrednosti i zadacima izviđanja oklopnim jedinicama. Izražene sumnje nisu upućene samo na račun formacije i naoružanja ovih jedinica, već se postavlja i pitanje opravdanosti njihovog postojanja uopšte.

Sve sumnje bi bile opravdane ako bi se iskustva iz **poslednjih** godina rata proglašila za načela. Pretstavljaljalo bi, pak, osnovnu grešku ako bi se iz situacije na Istočnom frontu, do koje je došlo usled ogromne nadmoćnosti protivnika i potpunog nepoznavanja načina vođenja uspešne odbrane upotrebom oklopnih jedinica, izvlačili zaključci o vrednosti i zadatku izviđanja oklopnim jedinicama.

Savremenoj borbi oklopnih divizija, koja se više nego ikad ranije sastoji od neprekidne smene pokreta i odlučne borbe, potrebno je **izviđanje** još većih prostorija primenom oklopnih jedinica.

Kao delovi koji utiru put ka uspehu, oklopni izviđački bataljoni i dalje moraju biti neophodan i organski

sastavni deo oklopne divizije. Njihova pogrešna upotreba i lakovisleno trošenje ove dragocene snage stajaće oklopne divizije budućnosti visokih gubitaka u ostalim jedinicama.

Na osnovu ovoga mogu se izvući ova osnovna **načela** za upotrebu, formaciju i naoružanje savremenih oklopnih izviđačkih bataljona:

- Komandant oklopnog izviđačkog bataljona radi u opsegu diviziskih zadataka, čak i većih. On uživa neosporno poverenje komande divizije, s kojom **zajedno razmatra probleme i radi**.
- **Upotrebu** bataljona i izviđačkih patrola reguliše načelno **komandant odreda**.
- Cepanje jedinica bataljona i davanje dvostrukih zadataka moraju se po svaku cenu izbegavati. Samo **angažovanje u celini** jamči uspeh.
- Uspesi u izviđanju postignuti brzim udarom ne smeju se nagraditi time što će se bataljonu kao borbenoj formaciji staviti u dužnost da vrši napad u dubinu odbrane protivnika. U interesu daljeg vođenja borbe, bataljon mora da se očuva za **izviđanje za račun oklopnih jedinica**.
- Oklopni izviđački bataljon mora biti **brži i sposobniji za kretanje van puteva** od svih drugih jedinica oklopnih trupa. Samo kao najbrža i naj-pokretljivija jedinica na zemljištu on može da izvrši svoj zadatak. Pritom je važno da **sve jedinice** bataljona budu podjednako pokretljive i sposobne za kretanje van puteva.
- Sva razmišljanja o budućoj formaciji i naoružanju bataljona moraju biti usmerena na to da se naj-veća **pokretljivost** poveže s **visokom vatrenom moći**. Sve što pretstavlja teret s gledišta formacije

mora se odbaciti. Dejstvo sa vozila pretstavlja osnovni način vođenja borbe. Pri opremanju i naoružavanju vozila mora se o tome voditi računa.

- Samo dovoljna radiosredstva omogućavaju brza dejstva oklopног izviđаčkog bataljona i njegovu neprekidnu vezu s oklopnom divizijom.
- Sadejstvo s vazduhoplovstvom mora da bude tesno i samo po sebi razumljivo. Vazduhoplovni oficiri za vezu redovno se nalaze u oklopnom izviđаčkom bataljonu. Sadejstvo se unapređuje davanjem zajedničkog zadatka izviđaču u vazduhu i izviđaču na zemlji.
- Moraju biti obezbeđena efikasna **protivtenkovska sredstva** koja će biti u organskom sastavu bataljona. Svako polovično rešenje treba da se odbaci.

Način borbe

Oklopni izviđаčki bataljon vodi borbu radi izviđanja korišćenjem pokretljivosti **svih svojih delova**.

Njegov način dejstva se sastoji u kombinaciji osmatranja i borbe. Mada su borbene jedinice bataljona različito formirane, njih ujedinjuje zajednički rad koji ih vodi **zajedničkom cilju**.

Rad bataljona karakteriše traženje načina i polazne tačke za iznenadan udar oklopne divizije. Osmatranje na većem otstojanju, brza reakcija i snažna koncentracija bataljona na odlučujućem mestu donose uspeh. Neposredna i stalna veza s oklopnom divizijom obezbeđuje njen angažovanje.

Dok izviđаčke čete oklopnih automobila ispisavaju neprijatelja i, angažujući svoje snage prema težишту akcije, ukazuju na put za uspeh u izviđanju, oklopne izviđаčke čete su nosioci pokretne borbe, koja se vodi veštoto.

koristeći zemljište, s ukrcanim ljudstvom, tražeći uspeh u iznenađenju protivnika.

Za borbu oklopog izviđačkog bataljona ne postoji **nikakva** šema. On vodi borbu bez recepta, pri čemu je načisto s tim da svaki šematičan postupak protivreči odlikama njegovog načina borbe i vodi neuspehu.

Posle prve u smirenijim okolnostima izdate zapovesti za upotrebu, dalje vođenje borbe karakterišu **izveštaji** i kratke **radiozapovesti**.

Uspeh bataljona neobično mnogo zavisi od prefinjenog osećanja, sposobnosti za brzo reagovanje i smelosti komandanta bataljona, kao i svakog pojedinog čoveka. Iskorišćenje povoljne situacije treba samo u veoma retkim slučajevima da se naredi. Svaki čovek u bataljonu mora znati ono što je bitno. Svi mogu doći u situaciju u kojoj lično donesena brza odluka ima odlučujući značaj. Oklopni izviđači misle kao lovci. Imaju bogatu fantaziju i bezbrižni su. Plašljivim ljudima nije mesto među njima.

Načela o savremenom vođenju borbe oklopog izviđačkog bataljona mogu se svesti na ovo:

- Izviđanje oklopnim jedinicama se ne sastoji u opreznom kucanju na vrata protivnika. Vrata se u konkretnom slučaju iznenadno i oštro otvaraju, ako postoje izgledi za uspeh. Svi treba da teže samo ovome.
- Prenagljena prva upotreba bataljona je prvi korak ka neuspehu. Zapovesti treba da su dobro smisljene i da se izdaju na miru. Vođama oklopnih izviđačkih patrola su za izvršenje zadataka neophodne jasne zapovesti.
- U svakom vidu borbe treba se **suprotstavljati cependanju** snaga. Velika pokretljivost bataljona dozvoljava da se u svako doba stvore rezerve, koje su naročito važne pri dejstvu na širokom frontu. Samo komandant bataljona koji u ruci drži rezervu raspolaže mogućnošću da se snažno suprotstavi iznenađenju i da iskoristi povoljne situacije.

- Ako postoji mogućnost da se brzim udarom postigne odlučujući uspeh za dalja dejstva, mora se **odmah** napasti. Svako oklevanje dovodi uspeh u pitanje i može da prouzrokuje nepotrebne gubitke od strane neprijatelja koji je postao obazriv.
- Načelno, organe izviđanja više interesuju **slaba mesta protivnikova** nego jaka. **U ovome** leži izgled za uspeh. Svako vezivanje za jakog protivnika na jednom delu fronta oduzima pregled i vezuje snage za pogrešno mesto.
- **Maskiranje** u svakom obliku prati borbu bataljona. Spojeno sa obmanjivanjem i lukavstvom, ono je preduslov iznenađenja. I noć može da bude važan saveznik u borbi bataljona.

U toku borbe oklopnog izviđačkog bataljona mogu se, načelno, razlikovati ove faze:

1 faza

Upotreba nekoliko manjih oklopnih izviđačkih patrola u cilju ustanovljavanja stanja kod neprijatelja i zemljišnih prilika u određenoj zoni izviđanja. **Svi** dosad poznati rezultati izviđanja (izviđanjem iz vazduha, iskazima zarobljenika, izveštajima agenata) neophodni su radi izdavanja zapovesti za upotrebu patrola i moraju stajati na raspolaganju. Novi iscrpni rezultati izviđanja ove vrste saopštavaju se oklopnim izviđačkim patrolama i potpomažu njihov rad.

2 faza

Pojačano izviđanje upućivanjem novih oklopnih izviđačkih patrola na težišta izviđanja. Za to su odluču-

jući izveštaji oklopnih izviđačkih patrola iz prve faze i drugi rezultati izviđanja (izviđanje iz vazduha itd.).

Dovodenje borbenih delova bataljona pozadi težišta izviđanja.

Prikupljanje oklopnih izviđačkih patrola iz prve faze, ukoliko njihovo učešće u izviđanju nije više potrebno, a u konkretnom slučaju novo angažovanje u prostoru težišta izviđanja.

3 faza

Oklopne izviđačke čete napadaju i brzim udarom obezbeđuju uspeh izviđanja. Oklopne izviđačke patrole obmanjujući neprijatelja i angažujući svoje vatrene snage potpomažu rad borbenih delova.

Oklopne izviđačke patrole se prikupljaju i drže u pripravnosti za novu upotrebu. Ako postoji mogućnost za proširenje uspeha, one se ponovo angažuju.

Za iskorišćenje uspeha izviđanja brzo se privode **borbeni delovi oklopne divizije**.

4 faza

Oklopna divizija jakim udarnim snagama prelazi liniju koju drži oklopni izviđački bataljon i vrši udar u protivnikovu dubinu.

Oklopni izviđački bataljon se izvlači iz borbe i drži u pripravnosti za nov zadatak.

Formacija i naoružanje

Način borbe oklopног izviđačког bataljona je odlučujući za njegovu **formaciju i naoružanje**.

Formacija mora biti jednostavna. Odnos snaga između jedinica za izviđanje i jedinica za borbu mora da omogući uspešno sadejstvo.

Ista brzina i sposobnost **svih** delova bataljona za kretanje van puteva pretstavlja bezuslovan zahtev za borbu bataljona u pokretu. Oklopnom izviđačkom bataljonom malo koristi ako su mu neka vozila vrlo brza, ali nisu sposobna za kretanje van puteva, a druga su veoma sposobna za kretanje van puteva, ali nisu brza. Brzina i sposobnost za kretanje svih vozila van puteva moraju se međusobno uskladiti. Način borbe bataljona zahteva **jednovremenost i istovetnost** pokreta.

Pokretljivost je načelno **važnija** od oklopa. Nije u duhu borbe oklopног izviđačkog bataljona da pred protivnika istupi glomazan i jako okopljen.

Oklopnom izviđačkom bataljonu je potreban tip otvorenog potpuno guseničnog vozila, koje je nisko, brzo i veoma sposobno za kretanje van puteva. Oklop sa strane i sa čela morao bi da štiti od parčadi.

Ako takvo vozilo postoji, mogu i izviđačke i borbene jedinice da se opreme **istim** vozilom.

Naoružanje bataljona se uslovjava zahtevom za velikom vatrenom moći. Pored pokretljivosti, vatrena moć bataljona je najvažniji preduslov za borbu s ukrcanim ljudstvom. Mora postojati mogućnost za iznenadno obasipanje protivnika vatrom i za uspešnu odbranu od njegovih tenkova.

Prema tome, glavna oruđa bataljona su **automatski top od 20 — 30 mm i top 75 mm (dugački)**.

Izviđačke i borbene jedinice se moraju naoružati sa toliko topova 75 mm da se uspešno mogu odbraniti od tenkova.

Pritom se mora naglasiti da naoružanje topom od 75 mm koji je dosta težak, ne pretstavlja **nikakvo** idealno rešenje. Dalji tehnički razvoj mora da vodi tome da se sva borbena vozila za borbu protiv tenkova naoružaju sredstvima kojima se lako rukuje i male su težine.

Sredstvo za komandovanje bataljonom je **radio**. Mora se zahtevati da se bataljonom komanduje isključivo po-

moću radija. Bataljon, osim toga, treba da se snabde radiostanicama većeg dometa. Upotreba bataljona na većem prostoru, neprekidna veza s divizijom, veza s vazduhoplovstvom i rad oklopnih izviđačkih patrola na većim otstojanjima još više potkrepljuje ovaj zahtev.

Prema tome, za buduću formaciju i naoružanje oklopnog izviđačkog bataljona treba da se sažeto postave ovi zahtevi:

- **uravnotežen odnos** između izviđačkih i borbenih jedinica;
- podjednako velika pokretljivost i sposobnost **svih** delova za kretanje van puteva;
- **velika vatrena moć** izviđačkih i borbenih delova, naročito uzimajući u obzir uspešnu protivtenkovsku odbranu, i
- dovoljna **radiosredstva**.

Imajući u vidu gore postavljene zahteve, formacija budućeg oklopnog izviđačkog bataljona trebalo bi da izgleda ovako:

- štab, vod veze, pionirske vod (grupisani u štabnoj četi),
- 2 izviđačke čete oklopnih automobila,
- 2 do 3 oklopne izviđačke čete, 1
- 1 četa za snabdevanje.

Rezime

Upotreba oklopnog izviđačkog bataljona u savremenoj borbi pretstavlja odlučujući faktor za uspešno dejstvo oklopnih jedinica. Svako zanemarivanje njegovog naoružanja i svaka pogrešno shvaćena upotreba nužno smanjuju sposobnost ovog dragocenog instrumenta za rešavanje zadataka koji su mu postavljeni.

f) Završna razmatranja

Nemačke oklopne jedinice u Drugom svetskom ratu izvojevale su svoje uspehe zahvaljujući taktičkom misioniranju najjačih snaga na težištu, potpunoj motorizaciji i napadnom duhu stvorenom po uzoru na smela konjička dejstva.

Bez obzira na to, nova oruđa i borbena sredstva zahtevaju beskompromisani dalji razvoj oklopljenih divizija.

Stoga se naročito sve oklopne jedinice, od prve do poslednje, moraju snabdeti borbenim oklopljenim i potpuno guseničnim vozilima i kamionima za dotur a svi kamioni moraju biti **potpuno** sposobni za kretanje van puteva. Time one postaju nezavisne od puteva i manje osetljive na dejstvo iz vazduha. To znači da oklopne jedinice u napadu u toku približavanja u veoma rastresitim porecima mogu izborom taktički najpovoljnijeg zemljišta da upotrebe svoje borbene snage u smislu savremeno primenjene Moltkeove izreke: „Razdvojeno maršovati, sjedinjeno se tući“.

III. — ARTILJERIJA

a) Suština i zadatak

Artiljerija se i u Drugom svetskom ratu pokazala kao klasično sredstvo za podršku pešadije i tenkova. U oba elementa borbe — vatra i pokret — osnovno je za borbu artiljerije vatrica. Ukoliko pokret postaje brži, utoliko artiljerija u borbi mora pri praćenju da bude pokretljivija da bi pravovremeno mogla da interveniše svojom vatrom.

Vek tehnike i prirodne nauke dali su artiljeriji jaku vatrenu moć. U Prvom svetskom ratu ona je krčila put pešadiji pri borbi oko utvrđenih položaja. Jaka vatrena moć je tada na obe strane u napadu i odbrani ipak znatno ograničavala operaciske mogućnosti. Posle Prvog svetskog rata u nemačkoj vojsci se putem komandovanja i obuke težilo razvijanju jednog načina borbe koji bi opet omogućio odlučujuće operativne pokrete na zemljištu.

Kao sredstva za to stajali su na raspolaganju: oklopne jedinice, motorizacija i sredstva veze. Radi daljeg razvoja nemačke artiljerije težilo se, dakle, tome da se primenom novih tehničkih sredstava poveća pokretljivost i da se majstorstvo u gađanju, postignuto u Prvom svetskom ratu, gipko prilagodi u pokretnom ratu s tenkovima. Tehnika i nove artiljeriske formacije dale su oruđima, čak i teškim kalibrima, veću pokretljivost i omogućile i u pokretnom ratu savršeniju taktičku upravu jakim koncentracijama vatre.

Za način borbe i pravac razvoja artiljerije bilo je značajno da se sve metode gađanja primene kao sredstvo za postizanje **uspeha u borbi**.

b) Nemačka artiljerija

Početak Drugog svetskog rata zatekao je nemačku artiljeriju, ukoliko je to dozvoljavalo kratko vreme za obnovu vojske, na nivou koji je proizilazio iz dostignutog razvoja. Taktička **misao vodilja** za njeno komandovanje i način dejstva bila je oličena u tesnom sadejstvu sa pešadijom i tenkovima, po mogućnosti i sa vazduhoplovstvom. Ovome treba dodati prilagođavanje brzo promenljivim borbenim situacijama i otvaranje jake vatre uz brzo premeštanje bez pripreme. Ubrzavanje tehnike gađanja i uprave vatrom bilo je postignuto mehanizovanim metodima i pomoćnim sredstvima.

Smetnje je pritom izazivalo suviše brzo i iznova obrazovanje mnogobrojnih artiljeriskih jedinica pre rata i u toku rata. One nisu uvek dozvoljavale nužnu temeljnu obuku. Oprema artiljerije nije bila dovoljno prilagođena klimatskim i zemljишnim uslovima Istočnog ratišta.

Najvažnija oruđa

Glavno oruđe diviziske artiljerije bila je laka poljska haubica M 18, kalibra 105 mm, sa dvokrakim lafetom i najvećim dometom od oko 13 km. Njen kalibr, domet i horizontalno polje dejstva pokazali su se kao dovoljni za izvršenje glavnog zadatka, podršku pešadije i tenkova.

Teška poljska haubica M 18, kalibra 150 mm, s dometom od 13.325 m, naročito se dobro pokazala na težistima borbe, kako protiv neprijateljske artiljerije, tako i pri uništavanju tenkova na očekujućim položajima.

Merzer 210 mm, s dometom od 16 km, pretstavljaо je najomiljenije teško oruđe i pripadao artiljeriji RVK; s obzirom na putanju i domet, on je vrsta najteže haubice. Usled svog dejstva, pokazao se kao izrazito oruđe koje se upotrebljavalo na težištu borbe, za izvršenje gotovo svih zadataka u napadu i odbrani.

Top 100 mm M 18/40 (motorizovan), s najvećim dometom od 21 km (artiljerija RVK, dodeljuje se po baterijama artiljeriji oklopnih divizija), bio je potreban za tučenje neprijatelja na težištu borbe na otstojanjima koja su prevazilazila domet diviziske artiljerije.

Top 150 mm M 18, s najvećim dometom od 24,7 km (artiljerija RVK), bio je izvanredno povoljan za borbu protiv ciljeva u dubini na približno dvostrukom dometu diviziske artiljerije. Njegova korisna vrednost u artiljerijsko-taktičkom pogledu znatno je prevazilazila vrednost topa 100 mm. Pri gađanju udaljenih baterija ili ciljeva ograničenog prostranstva dobijana je, usled njegovog malog rasturanja, gušća slika pogodaka.

Artiljeriska sredstva za vuču

Konjska zaprega diviziske artiljerije, koja je zadovoljavala na srednjem zemljištu, nije mogla da odgovori zahtevima na dugim i ogromnim marševima, s obzirom na zemljišne i atmosferske prilike na Istočnom ratištu. Tako su katkad nastajale osetne poteškoće kod pokretljivosti oruđa diviziske artiljerije. Naprotiv, tegljači za luke i teške topove u celini su potvrdili svoju vrednost. Kao sredstvo za vuču nije se dobro pokazao u ratu izrađeni tegljač RSO*).

Razvojem **samohodnih oruđa** došlo se u toku rata do **Wespe** (laka poljska haubica 105 mm) i **Hummel** (teška poljska haubica 150 mm). Njihova konstrukcija je odgovarala želji za oruđem koje će, u toku borbe oklopnih jedinica, raspolagati bržom gotovošću za dejstvo „s mesta na kojem se zateklo“ i visokom pokretljivošću na zemljištu. Uprkos pojedinim tehničkim nedostacima, oklopna samohodna oruđa su se potpuno dobro pokazala u svoj-

*) *Raupen-Schlepper Ost* — „Tegljač-guseničar za Istočni front“
— Prim. red.

stvu prateće artiljerije u borbi tenkovskih jedinica, pa su stoga neophodna i za rešavanje budućih zadataka artiljerije.

Minobacači

Prvobitno usavršen za ispaljivanje dimnih granata bacač je u toku rata pretežno upotrebljavan za plotunsko gađanje razornim minama. Mogućnost izbacivanja izvanredno velikog broja i teških razornih mina na prostor u kome se nalazio cilj dala je oruđu izraziti artiljeriski karakter. Da bi se ovaj karakter očuvalo, plotunska paljba je po mogućnosti vršena po pukovima, čak i po brigadama, a najmanje u divizionu od tri baterije. Ona je u napadu ulazila u plan vatrenje artiljerije kao jak vatreni udar u tačno određeno vreme na težištu. U toku borbe vatra bacača se štedela za momente kulminacije ili krize borbe. Formacionski se uglavnom u artiljeriskim pukovima pojedinih oklopnih divizija nalazila po jedna baterija minobacača.

Artiljeriska municija

Glavna vrsta zrna bila je razorna granata s osetljivim udarnim upaljačem za izazivanje fizičkog i moralnog dejstva protiv živih ciljeva. Ispaljena u velikom broju, velikom brzinom, imala je znatno dejstvo i protiv oklopljenih vozila. Ono je bilo znatno povećano i upaljačem sa usporačem, kojim su se postizali rikošeti. Time su parčadi granate i po frontu i po dubini maksimalno obasipala ukopanog neprijatelja. Do rikošeta je dolazilo na bliskim otstojanjima pri udarnom uglu od oko 20 stepeni i na zemljištu koje nije bilo suviše meko. Gađanje s rikošetom smatralo se u nemačkoj artiljeriji kao normalan vid gađanja protiv živih ili nepokretnih ciljeva. Njegovo izvanredno veliko dejstvo — po mogućnosti sa što nižom tač-

kom rasprskavanja — u ratnoj praksi se potpuno potvrdilo.

Prvobitna namena upaljača sa usporačem — probijanje zaslona — došla je do izražaja pri gađanju za rušenje dobro pokrivenih ciljeva. Ovo gađanje je ipak ograničeno samo na slučajevе u kojima je taktička nužnost opravdavala znatan utrošak municije i vremena do kojih je dolazilo usled male verovatnoće pogađanja.

Za blisku **borbu protiv tenkova** neposrednim gađanjem bio je primenjivan udarni upaljač.

Za dejstvo protiv tenkova bilo je, sem toga, u toku rata upotrebljeno i kumulativno zrno. Ovo se zrno u bliskoj protivtenkovskoj odbrani odlično pokazalo i moralo nalaziti u dovoljnoj količini pored svakog topa.

Dimno zrno je bilo pogodno za sprečavanje neprijateljskog osmatranja, naprimer, za zaslepljivanje neprijateljskih osmatračica, za dejstvo protiv neprijateljskih gnezda protivtenkovskih oruđa i za zaštitu sopstvenih, kao i za otežavanje pokreta neprijateljskih tenkova; dalje, pri prelasku preko reke za zaslepljivanje teških neprijateljskih oruđa na suprotnoj obali i za maskiranje nameravnih mesta prelaza. Pri borbi protiv neprijateljskih artiljeriskih položaja dimne granate su u nekoj pogodnoj prilici mogle da postignu iznenađujuće dejstvo. Pri korekturi osmatranjem dimna zrna su činila dobre usluge u pronalaženju sopstvenih zrna na naročito nepreglednom zemljištu, kao i pri osmatranju iz vazduha plotuna dimnih zrna.

Dobro se pokazao pojam „brzina gađanja” za označavanje količine municije. Ona je pretstavljala broj metaka koji se oruđem mogao u minuti ispaliti najvećom brzinom vatre (top 105 mm 6—8 zrna u minuti, 150 mm 4 zrna u minuti). Za upravljanje vatrom „brzina gađanja” bila je praktičan pojam koji je pružao znatne koristi. Ovome pojmu treba dodati i postojeće pojmove: pola „brzine gađanja” ili dvostruka „brzina gađanja”.

Sredstva veze

Nemačka artiljerija je raspolagala formaciskom opremom koja je brojem telefonskih i radio sredstava odgovarala zahtevima za upravljanje vatrom i izvršenje gađanja u borbi.

Baterije su u svojim odeljenjima veze imale dovoljno telefona i radiostanica za upravljanje vatrom, tako da su, sem glavne osmatračnice, i jedne do dve dalje osmatračnice (istaknute ili bočne) mogle imati telefonsku vezu sa vatrenim položajem. Dve osmatračnice i vatreni položaj mogli su održavati radiofonsku vezu.

Divizion je raspolagao divizionskim vodom veze. Njegov je zadatak bio da u borbi obezbedi komandantu diviziona vezu za tri potčinjene baterije, u borbi u pokretu da prvenstveno obezbedi vezu komandnog mesta diviziona sa osmatračnicama tri baterije.

Puk je imao vod za vezu za uspostavljanje veze sa četiri do šest potčinjenih divizionala.

Artiljeriski puk divizije sastojao se, uglavnom, od 3 laka divizionala (laka poljska haubica M 18 od 105 mm) i 1 teškog divizionala (teška poljska haubica M 18 od 150 mm).

Pukovski štab imao je vod za vezu, meteorološki vod i topografsku sekciju.

Cetiri štaba divizionala imala su po jedan vod za veze i topografsko odeljenje. Puk se ukupno sastojao od 12 baterija od po 4 oruđa.

Oklopnom (samohodnom) artiljeriskom puku većinom su, sem toga, pripadale jedna oklopna osmatračka baterija i jedna baterija minobacača.

Komandant artiljeriskog puka imao je **zadatak** da predlaže **komandantu divizije** način upotrebe artiljerije. Pritom je bilo važno da se komandant divizije izveštava o toku borbe i da mu se, radi donošenja odluke i izrade plana borbe, izloži taktička procena situacije artiljerije. Ovo je, s obzirom na jačinu neprijatelja i zemljiste, moralno da dovede do izbora načina upotrebe artiljerije koji

bi, u skladu s odlukom i planom borbe, omogućio njen najefikasnije dejstvo. Iz toga je proizilazila artiljeriska zapovest divizije.

Dobro je bilo što borbeni zadatak koji je dat artiljeriji nije uopštavan, već se sastojao iz pojedinačno izraženih zahteva u tesnoj vezi s borbenom namerom. Nije bio dovoljan, naprimer, izraz „podržava napad ...”, ili „štiti nastupanje ...”, već ruši otpor na ivici šume x ...”, ili „neutrališe flankirnu vatru sa visa y ...”, ili „razbija neprijateljske grupacije u rejonu južno od z ...” i slično. Ove pojedinosti iz diviziske zapovesti, koje se odnose na artiljeriju, izložene redom ili prema vremenu otvaranja vatre, bile su važne i za pešadiške i oklopne jedinice.

Komandant puka je većinom imao da komanduje sa četiri do šest diviziona (četiri pukovska diviziona i jednim do dva pridata diviziona iz sastava RVK). Potreba za tenu sadejstvom sa ostalim rodovima vojske dovela je do toga da se po jedan divizion lakih poljskih haubica načelno stavlja na neposredno raspolaganje pešadijskom puku ili oklopnoj jedinici. Komandantu artiljeriskog puka ostajali su, prema tome, na neposrednom raspolaganju većinom dva do četiri diviziona. Težilo se tome da se sve jedinice puka, uključujući ojačanja, što je moguće pre kao celina stave u dejstvo radi izvršenja borbenog zadatka divizije.

Načela za upotrebu artiljeriskih pukova u pešadijskim i oklopnim divizijama bila su ista. Način komandovanja i ostale mere uslovjavao je način borbe brzih jedinica, kojima se artiljeriski puk, brzim donošenjem odluka i pokretima, imao da prilagodi da bi se mogao u celini pravovremeno upotrebiti.

Pri napadu iz pokreta divizionima treba zadatke u borbenoj zapovesti tako precizirati da oni, u sadejstvu sa pešadijom i tenkovima, mogu taktički pravilno da dejstvuju, a ako je potrebno i samostalno. O posedanju položaja i otvaranju vatre diviziona koji neposredno sadejstvuju s jedinicama u napadu većinom su samostalno i na osnovu razvoja borbe odlučivali komandanti diviziona. Ostale divizione, shodno namerama divizije, imala je, u

početnoj fazi borbe, komanda puka blagovremeno da doveđe na položaj. Uprava vatrom prešla je na puk čim su usled jačeg otpora bili nužni jači vatrene naleti, ostvarivani koncentracijom vatre.

Napad na neprijatelja koji se blagovremeno pripremio za odbranu i utvrdio zahtevao je plansku artiljerisku pripremu napada, artiljerisku podršku juriša i artiljerisku obezbeđenje borbe u dubini odbranbenog pojasa. Pritom je obim priprema bio vrlo različit. Trajanje pripreme moglo je da iznosi nekoliko časova ili manje (u pokretnom ratu) ili nekoliko nedelja (u napadu protiv jako utvrđenih položaja). U tome je veština upravljanja vatrom došla do punog razvoja. Temeljno izviđanje ciljeva, sigurne veze i pripreme za gađanje morali su da se izvrše u najkraćem vremenu. To su bili uslovi za veštu upravu vatrom od strane puka u primeni njenih jakih koncentracija.

Promena položaja u puku u toku napada vršila se po divizionima. Dok su divizioni koji su podržavali jedinice u napadu vršili promenu položaja, po pravilu, samostalno, samo izveštavajući puk, dotle su ostali divizioni menjali položaj po naređenju puka kako je to zahtevao borbeni zadatak divizije i potreba obrazovanja težišta. Pored toga, uslovi za osmatranje, rejoni za vatrene položaje i stanje puteva igrali su izvesnu ulogu. U toku borbe u dubini trebalo je da potreban deo puka bude stalno na vatenom položaju spreman za otvaranje vatre, dok su ostali delovi vršili promenu položaja unapred. S druge strane, bilo je potrebno, ako se borba u dubini brzo razvijala, da se svi delovi puka što bliže privuku prednjim delovima kako bi u slučaju pojave novog jakog otpora mogli što brže da intervenišu jakim koncentracijama vatre.

Vatreno dejstvo artiljeriskog puka u odbrani

Artiljerija je morala vešto da se prilagodi kombinacijama napada i odbrane. Njeno dejstvo je bilo utoliko jače, ukoliko se odbrana duže vodila na istim položajima.

Pri prelazu u **odbranu** glavni je zadatak bio da se napadač zaustavi i razbije pred ugroženim otsekom osmatranom i koncentričnom vatrom, što se naročito postiže punim iskorišćavanjem mogućnosti manevrovanja putanjama i korišćenjem rokadnih saobraćajnih veza. U očekivanju neprijateljskih napada vršila se priprema zaprečnih gađanja i gađanja za uništenje, pre svega, ispred najugroženijih otseka fronta. Korektura za izvršenje zaprečnih gađanja ispred najvažnijih otseka morala je da se vrši pre pada mraka, odmah po postizanju dnevnih napadnih ciljeva.

U odbrani koja je trebala da traje **duže vremena**, zadatak komandanta puka bio je da odredi dalje tačke i rejone na zemljištu ili po karti za izvršenje korekture. Divizioni su vršili korekturu na zemljištu. Celokupan rad na izvršenju ovih priprema odvijao se otprilike ovako:

Osmatrači su vršili korekturu za baterije u tesnoj vezi sa odgovarajućim pešadiskim komandantima na rejone za izvršenje zaprečnog gađanja, i na ciljeve prema sopstvenoj taktičkoj oceni. Podatke o ovome, kao i podatke o tačnom protezalu sopstvenog prednjeg kraja, oni su dostavljali divizionu, a ovaj puku. Oba komandanta su naknadno određivali rejone i tačke na koje je trebalo vršiti gađanja za uništenje i uznemiravanje, pošto su imali obično širi pregled taktičke situacije i naročito uzimali u obzir mogućnosti da spojevi budu u artiljeriskoj zoni dejstva. Na taj način bila je obezbeđena vatra više jedinica na najugroženijim mestima i na spojevima između otseka.

Iz ovih mera nižih starešina dopunjениh izdavanjem zapovesti od strane komandi odozgo nastao je **plan vatrenog** u odbrani. Plan je sadržavao pregled zona osmatranja i dejstva baterija (kao i teških pešadiskih oruđa), ciljeva i zona vatrenih dejstava. Iz njega se moglo videti koja su oruđa mogla dejstvovati u određenim rejonima. On je obezbeđivao besprekorno vatreno dejstvo i bio sredstvo za brzu upravu vatrom.

Osmatračnice su morale da se rasporede po celoj širini diviziskog otseka, s tim da budu gušće grupisane na

važnim delovima. Raspored zona osmatranja trebalo je ispitati, s obzirom na ove zahteve, i po potrebi dopuniti zapovestima puka.

Ako je odbrana na istim položajima trajala **duže**, odbranbena snaga artiljerije još više se povećavala zahvaljujući još obimnijim pripremama za izvršenje gađanja i planskom rukovođenju izviđanja. Odgovornost artiljerije u odbrani još više se povećavala na Istočnom frontu, gde su otseci za odbranu bili suviše široki — 20—30 km fronta na svaku diviziju, a ponekad i više — a raspoložive pešadijske snage za odbranu ovih otseka bile su neznatne. Ponekad se posedanje glavne odbranbene linije vršilo grupno. Zbog toga je pred celokupnim otsekom divizije bila organizovana neprekidna zaprečna vatrica svih baterija (sem topova 150 mm i merzera 210 mm) čije je horizontalno polje dejstva to omogućavalo. U izvodima iz tablica vatre pojedine linije zaprečnog gađanja bile su obeležene brojevima ili nadimcima. Pomoću ovog jedinstvenog obeležavanja ciljeva vatrica mnogobrojnih baterija mogla se otvoriti brzo na one rejone na koje ju je bilo potrebno održati.

U ovom posebnom slučaju odbrane na neobično širokim frontovima raniji metod krutih zaprečnih gađanja pretvorio se u pokretljiviji. Prema tome, taj novi način upotrebe vatre nije obuhvatao samo automatsko otvaranje vatre na predviđene pravce već, po potrebi, i unapred pripremljenu promenu pravca gađanja, kao i pripremu takvog gađanja.

Pošto su Sovjeti često isturali polazne rejone i polazne položaje za napad daleko unapred koristeći gustu pokrivenost zemljišta, ti rejoni mogli su da se obuhvate zaprečnom vatrom.

Sovjeti su vršili svoje pešadijske i tenkovske napade po pravilu u obliku više uzanih i dubokih napadnih klinova s velikim rastojanjima između njih. Zbog toga je bilo moguće da se po uočavanju pravaca napada vatrica mnogobrojnih baterija koncentriše na ove pravce. Upravu vatrom često je vršio komandant puka. Pritom su se u toku

borbe u odbrani mogli koristiti: obeležavanje ciljeva, koje je važilo za organizaciju zaprečnog gađanja, i rezultati korektura vatre baterija u toku priprema za ovo gađanje.

Divizion

Divizion se sastojao iz štaba diviziona, voda veze, topografskog odeljenja, tri baterije i voda za snabdevanje.

Zadatak komandanta diviziona bio je da u duhu borbenog zadatka upravlja vatrom triju baterija koncentrišući je po mogućству protiv najvažnijih ciljeva i da obezbedi neprekidnu artiljerisku podršku prilikom izvršenja brzih borbenih pokreta. Trojna formacija diviziona je opravdala svoje postojanje.

Topografsko odeljenje diviziona, između ostalog, imalo je za zadatak da izvrši topografsku pripremu. Kad se raspolagalo dobrim kartama, zadatak topografskog odeljenja sastojao se u pravilnom određivanju mesta osnovnih oruđa i osnovnih pravaca baterija, odnosno u njihovom proveravanju. Ako nije bilo karata ili su one bile netačne, imalo je zadatak da izradi planšetu u razmeri 1:25.000 s proizvoljnim obeležavanjem kao osnovu za izvršenje koncentracija vatre u okviru diviziona („povezivanje”). Ovaj sopstveni sistem diviziona morao se kasnije povezati ili saobraziti sa stalnim tačkama koje je određivala baterija za potrebe celokupne diviziske artiljerije i koje su služile komandantu puka kao sredstvo za upravu vatrom.

Topografsko odeljenje imalo je zatim da odredi rezervne položaje za baterije i radna oruđa,* a u izvesnim slučajevima da izvrši potpuno premeravanje određenih položaja pre dolaska diviziona.

*) Pisac pod pojmom „radno oruđe” (*Arbeitsgeschütz*) podrazumeva sva ona oruđa koja imaju neki specijalan zadatak: dežurna, zavaravajuća ili korektorna oruđa. — Prim. red.

Po završetku topografskih radova ono se upotrebljavalо kao **računarsko odeljenje** diviziona za pomaganje pri **upravi vatrom.****)

Oficir za vezu sa pešadijom (tenkovima), kod štaba diviziona, sa artiljeriskim odeljenjem veze, imao je u borbi da zastupa komandanta diviziona u onim slučajevima kad komandant sam nije u stanju da održava ličnu vezu sa komandantom pešadike ili tenkovske jedinice koju je divizion podržavao. Taj oficir obaveštavao je komandanta jedinice koju je divizion podržavao o vatrenim mogućnostima diviziona. Komandant pešadike ili tenkovske jedinice obaveštavao je oficira za vezu o svojim namerama i rasporedu, kao i o toku borbe.

Za održavanje veze on je imao na raspolaganju jedno radioodeljenje. Ako se borba vodila duže vremena na istim položajima, on je uspostavljaо telefonsku vezu. Mesto artiljeriskog oficira za vezu bilo je neposredno pored komandanta s kojim je trebalo da održava vezu. Artiljeriski oficir za vezu oklopnog artiljeriskog diviziona kretao se u oklopnim izviđačkim kolima u blizini komandanta tenkovske jedinice, ali nije bio kruto vezan za mesto tog komandanta.

Baterija

Baterije nemačke artiljerije — lake i teške — (motorizovane i sa konjskom vućom) bile su uglavnom sličnog sastava. One su se sastojale iz komande baterije, odeljenja za vezu, računarskog odeljenja, vatrenega dela, dva municiska odeljenja, odeljenja za opravke (kod motorizovanih baterija) i odeljenja za snabdevanje. Sastav i oprema materijalom i ljudstvom omogućavali su bateriji kao „osnovnoj jedinici“ samostalno posedanje položaja i izvršenje vatrenih zadataka.

**) Odgovara današnjem centru za upravu vatrom, CUV. — Prim. red.

Baterija je mogla da organizuje **osnovnu** i još jednu do dve osmatračnice (istaknuto ili bočnu) i da obezbedi osmatranje sa zemlje u svim vidovima gađanja.

Pomoću **računarskog odeljenja** baterija je mogla da pripremi i izvrši plansko gađanje. Pošto je postojala veza između diviziona i baterije, ona je mogla da učestvuje u **konzentracijama vatre** više baterija u sastavu diviziona i puka.

Način vođenja borbe i komandovanja baterijom

Baterija se borila u sastavu diviziona. Upotreba pojedinih baterija u sadejstvu sa drugim rodovima oružja ili jedinicama — pešadijom, tenkovima, prednjim odredima — ograničavala se na izuzetne slučajevе u pokretnom ratu. Komandir baterije je bio odgovoran za brzo spremanje baterije za otvaranje vatre i dobro izvršenje gađanja. U to je spadala veština i umešnost u izvršenju osmatranog gađanja.

Komandir baterije je morao potpuno da se saživi sa radom diviziona u borbi kako bi mogao donositi samostalne odluke u duhu namera komandanta diviziona u onim slučajevima kad je veza između njega i komandnog mesta diviziona privremeno prekinuta. Divizion na vatrenom položaju pretstavlja više jedinicu za upravu vatrom u smislu taktike gađanja, a baterija — „aparat za izvršenje gađanja“. Prema tome, težište rada komandira baterije na vatrenom položaju nalazi se u tehniци gađanja. Iskorišćenje njenog potpunog kapaciteta zahtevalo je ipak u praksi jedinstvo komandira baterija u taktičkoj doktrini, naročito u onim divisionima koji su neposredno podržavali neku borbenu jedinicu. Pritom je lična veza komandira baterije sa komandantom jedinice koju je trebalo da podržava imala naročitog značaja za uspeh u borbi.

Razvoj diviziona u kompaktnu „osnovnu vatrenu jedinicu“, do koga je došlo u Drugom svetskom ratu, gotovo nije doveo ni do kakve promene u pogledu odgovornosti i potrebne odlučnosti komandira baterije.

Vatreni položaj morao se organizovati za blisku kružnu odbranu i za to je bilo potrebno izvršiti sve pripreme. Pri dužem trajanju borbe bateriski položaj morao je da se organizuje tako da pretstavlja oslonac u kritičnim situacijama. Izradom pokrivenih zalklona za oruđe i skloništa za poslugu položaj je mogao da postane relativno nesetljiv prema jakom artiljeriskom dejstvu na njega. Primetno je oruđe moralo da bude sposobno za kružno dejstvo. Svaka baterija je imala da pripremi jedan **rezervni položaj**. Postavljanje mina i žičnih prepreka nije smelo ometati pokretljivost oruđa, čak i prilikom promene položaja noću. Sve mere maskiranja morale su da se izvrše najbrižljivije.

Sem organizovanih osmatračica, baterije su često koristile **pokretne osmatrače** (istaknute osmatrače ili je sam komandir baterije vršio ulogu takvog osmatrača). Oni su u napadu pratili pešadisku ili tenkovsku jedinicu koju je baterija podržavala i održavali tesnu vezu s njihovim komandantima u toku napredovanja. Ove osmatrače pratilo je jedno radioodeljenje. Oni su samostalno rukovali vatrom baterije u dogовору с komandantom jedinice koju je trebalo podržavati i javljali o toku borbe. U tome je presudnu ulogu igralo brzo uspostavljanje radioveze s vatrenim položajem. Ponekiput je bilo moguće da se te veze održavaju i za vreme napredovanja. Održavanje ovih veza otežavali su težina i glomaznost tadašnjih radiostanica.

Osmatrač u oklopnim **izviđačkim kolima** (sa radiofonskom vezom sa vatrenim položajem) uključivao se sa svojim vozilom u borbeni raspored tenkovskih jedinica. On je morao tačno da poznaće njen borbeni zadatak, pravac njenog nadiranja i mesto gde se nalazio njen komandant. Po mogućству trebalo je da on bude u neposrednoj njegovoj blizini.

Artiljerija RVK (*Heeresartillerie*)

Ova artiljerija je bila uglavnom formirana u divizione od po tri baterije, a postojale su i samostalne bate-

rije. Ona je obuhvatala gotovo sve vrste oruđa nemačke artiljerije, prvenstveno teške dalekometne i specijalne topove, koji nisu ulazili u organsku artiljeriju divizije. Osim artiljerije na železničkim vagonima, ona je bila bez izuzetka motorizovana. Štabovi artiljeriskih pukova za specijalnu upotrebu služili su za komandovanje grupama obrazovanim od jedinica RVK kopnene vojske.

Mogućnost da se na težištima napada i odbrane postigne vrlo jaka koncentracija artiljerije davala je veliki **značaj artiljeriji RVK**. Njene jedinice bile su uglavnom pridavane divizijama, a u izuzetnim slučajevima kao specijalne artiljeriske grupe bile su potčinjavane načelniku korpusne artiljerije, dok su se specijalne dalekometne baterije stavljale pod komandu načelnika armiske artiljerije. Manevrovanje ovom jakom vatrenom snagom bilo je oprobano sredstvo u ruci srednjih i viših komandanata da se savladaju teške borbene krize. Ono se poslednjih godina rata u velikoj meri upotrebljavalo. Više i niže starešine artiljeriskih jedinica RVK kopnene vojske morale su ne samo da ovladaju veštinom tehnike gađanja, već i da se brzo prilagode novim taktičkim i ličnim odnosima.

„Korpsi narodne artiljerije“ („Volksartillerie korps“) bili su formirani 1944 sa ciljem da stvore potrebna artiljeriska pojačanja za vođenje velikih bitaka u obliku dovoljno velikih samostalnih jedinica. Na taj način je trebalo da se objedini dejstvo artiljerije RVK kopnene vojske i da se obezbedi kontrola nad njom, kao i njen snabdevanje. Ovi „artiljeriski korpsi“ bili su potpuno motorizovani i sastojali su se od 5 diviziona od po 3 ili 2 baterije u ovom sastavu:

- divizion protivtenkovskih topova 75 mm od 3 baterije po 6 oruđa,
- divizion lakih poljskih haubica 105 mm M 18 od 3 baterije po 6 topova,
- divizion topova 100 mm od 2 baterije po 4 topa,
- divizion ruskih poljskih haubica 122 mm od 2 baterije po 4 topa, i
- divizion ruskih poljskih haubica 152 mm od 2 baterije po 4 topa.

Kao sredstvom za komandovanje „korpus” je raspolagao **potpunim štabom** (u sastavu koji je odgovarao otprilike štabu jedne brigade), štabnom baterijom s vodom veze i obilatom opremom u sredstvima veze. Predviđena „baterija za upravu vatrom” s najnovijim uredajima nije više mogla da se opremi onako kako se želelo. Pored toga je postojala jedna **osmatračka baterija** s vodom za optičko osmatranje, vodom za zvukovno izviđanje i topografskim vodom.

Prilikom **upotrebe** „korpus narodne artiljerije” bio je većinom potčinjen korpusu (načelniku korpusne artiljerije). On je dobijao zadatak u cilju da se ojača zona dejstva diviziske artiljerije na težištu korpusa i, u granicama svoje zone dejstva, van otseka divizije. Rejon vatrenih položaja zauzimao je prostor oko 8 do 15 km širine. Vatrenom dejstvom upravljao je komandant korpusne artiljerije uglavnom prema sopstvenoj taktičkoj proceni, a u duhu borbenog zadatka i razvoja situacije. Raspored osmatrača u zoni dejstva divizija dozvoljavao je obrazovanje sopstvene mreže obaveštavanja artiljeriskog „korpusa” i stvarao taktičke uslove za upravu vatrom u toku borbe.

Preimucestva artiljeriskog „korpusa” bila su u jedinstvenom komandovanju i lakom snabdevanju jedinica u njegovom sastavu. Zahvaljujući tome što je pretstavljaо formacisku koncentraciju sredstava pod jedinstvenom komandom, artiljeriski „korpus” je, pre svega, bio u stanju da vrši snažne i česte vatrene udare, koji su neophodni u toku velikih bitaka i da uništi ili neutrališe veliki deo neprijateljske artiljerije. Njegove **loše strane** bile su često nejasni komandni odnosi prema diviziskoj artiljeriji u toku vatrenog dejstva. I artiljeriski „korpus” i diviziska artiljerija izvršavali su slične ili iste borbene zadatke u istoj zoni, a njihovi komandni odnosi nišu bili regulisani. Služba javljanja njihovih osmatračnica na istom bojištu bila je povezana posebnim mrežama za dve različite komande koje nisu uvek dobijale iste utiske o toku borbe. Zbog toga je bilo otežano da se izvrši kon-

centracija vatre diviziske artiljerije i artiljeriskog „korpusa” do potrebne jačine. Razvoj u pravcu celishodnijih komandnih odnosa nije se bio završio do kraja rata.

Izviđački divizion

Izviđački organi artiljerije razvili su se u značajan sastavni deo ovog roda vojske. Sredstva za izviđanje bila su koncentrisana u osmatračkom divizionu. Divizion se sastojao iz štaba diviziona, baterije zvukovnog izviđanja, baterije optičkog izviđanja, topografske baterije i meteorološkog voda. U sastav pojedinih osmatračkih diviziona ulazila je i po jedna balonska četa (baterija). Divizion je bio opremljen radiosredstvima, potpuno motorizovan i primenjivao je racionalne mehanizovane metode rada. Zbog toga je nemačka artiljerija u ovom divizionu imala jednu savremenu opremljenu osmatračku jedinicu koja je brzo mogla da se spremi za dejstvo i koju je u početku Drugog svetskog rata jedva ko nadmašio. Zahvaljujući temeljnoj stručnoj obuci i dugotraјnom praktičnom iskustvu osoblja, rezultati izviđanja i korekture bili su gotovo uvek pouzdani. Formiranje osmatračkih diviziona kao rezervnih jedinica u početku rata pokazalo se pogrešnim.

Baterija zvukovnog izviđanja mogla je pod odgovarajućim atmosferskim prilikama da vrši sigurno izviđanje čak i protiv jakih neprijateljskih artiljeriskih grupacija, a takođe i korekturu vatre. Bilo je potpuno moguće da se u mnoštvu otkrivenih neprijateljskih baterija tačno razlikuju baterije raznih kalibara, broj topova i da se utvrde mesta stalnih ili privremenih položaja ili položaj jednog oruđa u dejstvu. Zvukovno izviđanje u pogledu sigurnosti nadmašilo je izviđanje i korekturu iz vazduha. Za vršenje korekture po zvuku bili su uopšte pogodni kalibri od tek 150 mm i veći, koji su imali jaku detonaciju pri rasprskavanju.

Granice moći baterije zvukovnog izviđanja su se pojavile — ne uzimajući u obzir nepovoljne atmosferske

prilike — pri iznenadnoj masovnoj vatri mnogobrojnih novih neprijateljskih baterija, tj. u trenutku, u kome je naročito bilo potrebno trenutno kontrabatiranje, naprimjer, za vreme artiljeriske pripreme neprijateljskog napada. U takvoj situaciji ona je mogla samo grubo da odredi rejone vatrenih položaja novih neprijateljskih baterija ili da potvrdi položaje već prethodno izviđanih baterija. Njeni uređaji za hvatanje zvuka nisu mogli da utvrde mesta neprijateljskih minobacača. Baterija zvučnog izviđanja taktički mogla je da se upotrebi najbolje onda kada je bilo potrebno da se prikupe podaci za izvršenje sopstvenog napada. Ali u dužoj odbrani ona je mogla da odredi položaje mnogobrojnih neprijateljskih baterija i da dâ svoj ideo u osetnom rasterećenju jedinica.

Baterija optičkog izviđanja mogla je da vrši izviđanje na povoljnem zemljištu i po mruku. Ravni predeli SSSR, na kojima je bilo mogućno samo plitko zaklanjanje artiljerije, pretstavlјali su za nju pogodno zemljište za izviđanje. Gipki način izvršenja korekture pomoću visokih tačaka rasprsnuća odlično se pokazao čak i za kontrabatiranje baterijama malog kalibra, čije eksplozije nisu bile pogodne za vršenje korekture po zvuku. Po danu je njihov zadatak bio taktička kontrola bojišta koja se uvek pokazala korisnom. U njen zadatak spadalo je i izvršenje korekture na vrlo udaljene ciljeve i to po karti danju, a noću pomoću visokih tačaka rasprskavanja. Na taj način je bio postignut znatno povoljniji položaj slike pogodaka nego kod čistog gađanja po karti. Postavljanje optičkih osmatračica po vodovima pokazalo se dovoljnim.

Korektura i grupno gađanje protiv neprijateljskih baterija vršili su se shodno oprobanim pravilskim propisima pomoću istih izviđačkih sredstava koja su omogućila da se cilj otkrije. Za izvršenje grupnog gađanja moralo se upotrebiti najmanje 180 metaka 150 mm ili 240 od 105 mm da bi se neutralisala jedna neprijateljska baterija. Naročito preim秉stvo bilo je u tome što je baterija zvučnog izviđanja mogla i za vreme grupnog gađanja utvr-

diti sliku pogodaka i, ako je potrebno, poboljšati izvršenje gađanja. Tada su većinom bile u pitanju samo neznatne korekture.

Zadatak **topografske baterije** je bio da stvori jedinstvenu osnovicu za sistem stalnih topografskih tačaka za izvršenje artiljeriskog izviđanja i gađanja. Po svojoj suštini ona je samo onda došla do punog izražaja ako su se borbe vodile izvesno duže vreme na istom zemljištu. Pri ulasku u borbu stanice zvukovnog i osmatračnice optičkog izviđanja i dejstvujuće baterije imale su uglavnom same da izvrše merenje, nezavisno jedna od druge. Da bi se olakšala uprava vatrom u većim jedinicama, za plansko gađanje po karti na otkrivene ciljeve i za preuzimanje rezultata korekture od drugih baterija bio je neophodan sistem stalnih topografskih tačaka sa jedinstvenim orijentisanjem i obeležavanjem u razmeri 1:25.000 ili 1:50.000, koji je obuhvatao celokupnu divizisku zonu ili je prelazio njene granice.

Zadatak **balonske čete** bio je u tome da osmatranjem na veću dubinu pokrije i dopuni zone osmatranja drugih osmatračkih organa. Pomoću osmatranja **korekture** iz **balona moglo se dejstvovati protiv** ciljeva na većim udaljenostima, kao što su, naprimjer, neprijateljske baterije, saobraćaj za snabdevanje na železničkim stanicama i pristaništima (Lenjingrad 1942 godine). Dragoceni su bili **kosi aerofotosnimci** bojišta snimljeni iz balona na velikoj dubini. Oni su pružali objašnjenja, koja su bila itekako dobrodošla o stvarnom sklopu zemljišta u poređenju s kartom i pomagali vršenje procene situacije prilikom planiranja kako u napadu tako i u odbrani.

Nedostaci balona poticali su od njegove velike osetljivosti na napade iz vazduha i od toga što su mu atmosferske prilike ograničavale preglednost na velikim otstojanjima. Zaštita sopstvenom lovačkom avijacijom retko se mogla ostvariti u dovoljnoj meri. Ako je neprijatelj pripremao napad, njegovi lovci su sistematski obarali balone i takav njihov postupak potvrdiova je da neprijatelj ima nameru da preduzme napad. Vezani baloni koji

se pune lako zapaljivim gasom više ne odgovaraju zahtevima savremenog rata.

Meteorološki vod diviziona za osmatranje bio je potreban da bi se omogućilo određivanje uticaja atmosferskih prilika na zvuk i putanju zrna. Uticaj atmosferskih prilika na odbijanje zvučnih talasa morao je tačno da se uzme u obzir, ako se želelo da se ciljevi planski i tačno otkrivaju, tj. da se mesta ciljeva lako određuju na osnovu odbijanja zvuka, što je artiljeriji omogućavalo izvršenje gađanja po karti sa sigurnim elementima.

Stoga je meteorološki vod morao da utvrdi i javi da li su atmosferske prilike pogodne za merenje zvuka. Dugogodišnjom ratnom praksom proširilo se saznanje o **ponašanju zvučnih talasa** pod različitim meteorološkim uslovima.

Meteorološki izveštaji koji su služili artiljeriji za određivanje uticaja atmosferskih prilika na gađanje (Barbara-Meldung)* objavljivali su se u tačno određeno vreme preko radija. Oni su imali vrlo veliku vrednost za izračunavanje potrebnih popravki gađanja i praktično su istisnuli pomoćna meteorološka merenja koja je trebalo da vrše meteorološka odeljenja pojedinih artiljeriskih jedinica.

Opštevojno izviđanje pretstavljalо je poseban zadatak baterije optičkog izviđanja. Osmatračnice optičkog izviđanja, koje su se premestale napred u toku napada, bila su planski obučavane za vršenje mnogostrane službe osmatranja. Njihovi borbeni izveštaji pretstavljavali su dragocen izvor podataka za taktičko komandovanje. U toku brzopokretnih operacija osmatračnice optičkog izviđanja — ponekiput i istaknuti osmatrači baterije zvukovnog izviđanja — bili su najvažniji organ izviđačkog diviziona.

Izviđački podaci o neprijateljskoj artiljeriji znatno su dopunjavali opštu sliku neprijateljeve situacije. Iz grupisanja i vatrenog dejstva neprijateljske artiljerije

* „Barbara izveštaj” — šifra koja se upotrebljavala u nemačkoj vojsci za oznaku meteorološkog izveštaja. — Prim. red.

mogle su ponekiput da se otkriju neprijateljske namere za napad u pogledu mesta i vremena tako tačno da je to moglo poslužiti višim komandantima kao osnova za doношење odluke. Ovi podaci su se sticali sukcesivno u **artiljeriskom centru za prikupljanje izveštaja** u sastavu izviđačkog diviziona. Razvrstavanjem i obradom podataka ovaj centar stvarao je osnovu za artiljerisku procenu situacije, koju su vršili komandant diviziske artiljerije i viši artiljeriski komandanti, kao i osnovu za opštevojnu procenu, koju su vršili opštevojni komandanti. Bilo je korisno da se za izvršenje ovih zadataka upotrebi jedan iskusran artiljeriski oficir, dobar taktičar.

Prilikom izvršenja priprema za jedan veći napad bilo je potrebno da se što veći broj neprijateljskih baterija otkrije i utvrdi, s tim da se dejstvo protiv njih preduzme tek u okviru plana upotrebe artiljerije u napadu.

Uređenje **taktičkih komandnih odnosa** u borbi u pogledu izviđačkog diviziona sastojalo se većinom u njegovom potčinjavanju komandantu artiljeriskog puka one divizije koja se nalazila na težištu napada ili odbrane. Za razliku od odredaba mirnodopskih pravila, rat u SSSR, a naročito vrlo široki frontovi u odbrani, primorali su izviđačke baterije da se raspoređuju jedna pored druge kako bi se obezbedilo sigurno izviđanje ispred celog fronta. To izviđanje davalо je dobre rezultate ako su osmatračke stanice bile postavljene na pogodnim mestima; to je značilo postavljanje stanica zvukovnog izviđanja nešto pozadi rejona artiljeriskih položaja, oko 5—6 km pozadi sopstvenog prednjeg kraja. Istaknuti osmatrači postavljali su se 1—2 km pozadi prednjeg kraja, osmatračnice optičkog i borbenog izviđanja otprilike u rejonu istaknutih i osnovnih osmatračica artiljerije. Širina baze jedne izviđačke baterije iznosila je oko 5 do 7 km, a njena zona izviđanja oko jedan i po puta više od toga.

U različitim borbenim situacijama vršile su se promene taktičkog potčinjavanja izviđačkog diviziona. Za izvršenje kontrabatiranja u okviru napada nekoliko korpusa pod zajedničkom komandom bilo je upotrebljeno

nekoliko izviđačkih diviziona jednog pored drugog, koji su bili potčinjeni načelniku artiljerije u armiji.

U toku rata u sastav mnogih tenkovskih divizija ušle su pojedine baterije zvukovnog izviđanja sa po jednim vodom optičkog izviđanja kao jedinice u organskom sastavu oklopnog artiljeriskog puka. Ove baterije su dale dobre rezultate i u toku tenkovskih borbi koje se brzo odvijaju. Baterije su se premeštale po vodovima i u skokovima i radile u tesnom sadejstvu sa štabovima i jedinicama istog artiljeriskog puka.

Zaključak

Ograničen broj izviđačkih diviziona izazivao je potrebu da se oni stalno premeštaju, što je zavisilo od promena težišta borbe. To je katkada zahtevalo od izviđačkih diviziona da se bore sa mnogobrojnim teškoćama skopčanim sa stalnim ponovnim uživljavanjem u sve nove i nove prilike. Uprkos ovim teškoćama, izviđački su divizioni, ukoliko su pravilno upotrebljeni i snabdeveni, često umnogome doprinosili savlađivanju kritičnih situacija. Potrebne su promene i poboljšanje njihovog organskog sastava i komandnih odnosa.

Mere protiv neprijateljskog artiljeriskog izviđanja

U početku pohoda na SSSR neprijateljsko artiljerisko izviđanje jedva se osećalo i gotovo nije ni bilo potrebno preduzimati mere za njegovo sprečavanje. Pošto se ono u toku narednih ratnih godina sve jače osećalo morale su se preduzeti protivmere. Maskiranje je predstavljalo zaštitu od izviđanja iz vazduha. Neprijateljsko optičko izviđanje po mraku ometano je upotrebom specijalnog dometka u punjenje (specijalno hemisko sredstvo), koji je smanjivao blesak na ustima cevi. Bilo je potrebno, pored toga, da se pronađu nova uspešna sredstva i putevi za zaštitu od neprijateljskog zvukovnog

izviđanja, ili bar za prikrivanje sopstvenih artiljeriskih položaja. Metod se sastojao u jednovremenom ispaljivanju mnogobrojnih oruđa na takav način da zvučni talasi otprike jednovremeno pristižu u rejon gde neprijatelj vrši merenje. Nemačka artiljerija bila je uvežbana u ovom načinu gađanja. Vatreni nalet diviziona ili puka u isto vreme je imao najjače dejstvo protiv živih ciljeva.

Zbog brižljivog neprijateljskog artiljeriskog izviđanja uglavnom se odustalo od gađanja pojedinim oruđima sa položaja, i to bar za vreme atmosferskih prilika povoljnih za zvukovno izviđanje. Zbog toga su bila upotrebljavana dežurna oruđa sa rezervnih položaja za izvršenje pojedinačnih zadataka korekture, gađanja za uništenje, gadanja za uznemiravanje i drugo.

Vatreno dejstvo artiljerije

Načini gađanja artiljerije su različiti. Oni se sastoje:

- Iz **koncentracija** mnogih baterija u vidu vatrenih naleta. Ovaj način gađanja odgovara osobinama artiljerije i prestavlja najmoćniju udarnu snagu kopnene vojske u borbi — ne uzimajući u obzir upotrebu atomskih oruđa.
- Iz dejstva na **pojedinačne ciljeve**, koji su se pokazali naročito otpornim ili su takvi da ih treba sa velikih otstojanja ometati. Pored toga, baterije svih kalibara moraju da učestvuju u bliskoj protivtenkovskoj odbrani neposrednim gađanjem s otvorenih položaja. S druge strane, mora se spričiti rasturanje vatre na pojedinačne ciljeve kako bi se sačuvala sasređena udarna snaga artiljerije.
- Iz **kontrabatiranja** posle izvršene korekture ili gađanja po karti. Neprijateljske baterije treba da se unište ili neutrališu.

Osnovno pravilo je bilo: svaka baterija malog i velikog kalibra morala je da bude osposobljena za sve načine

izvršenja gađanja. Obuka u načinu izvršenja gađanja i upravi vatrom bila je jedinstvena. Baterije svih kalibara morale su biti sigurne u izvršenju brzih pojedinačnih gađanja s osmatranjem, a u isto vreme sigurne i u izvršenju zajedničkih koncentracija vatre pod upravom komandanta diviziona i puka.

Pregled načina gađanja

I. — Korektura sa osmatranjem

- 1) Korektura sa **osmatranjem sa zemaljskih osmatračica** vrši se neposredno na sam cilj ili na reper:
 - **sopstvenim osmatranjem** baterije sa stalnih osmatračica ili iz pokretnih osmatračica koje se nalaze na oklopnim izviđačkim vozilima;
 - **zajedničkim osmatranjem** sa više osmatračica za izvršenje korekture pomoću visokih tačaka rasprskavanja u kom slučaju elemente za gađanje daje puk ili divizion;
 - osmatranjem pomoću **tehničkih sredstava**, tj. pomoću jedinica zvukovnog i optičkog izviđanja.
- 2) Korektura sa **osmatranjem iz vazduha** vrši se:
 - Pomoću **izviđačkih aviona** sa radiofonskom vežom ka bateriji ili divizionu koji vrši gađanje;
 - pomoću izviđanja iz vazduha koje vrše artiljerijske izviđačke jedinice.

II. — Gađanje po karti

Dobijanje elemenata računskim putem značilo je prinudno ili dobrovoljno odricanje od izvršenja korekture zbog nepovoljnih uslova za osmatranje

ili u cilju stvaranja iznenađenja. Stepen tačnosti zavisio je od:

- **tačnih elemenata** koji su se izračunavali posle tačnog određivanja i merenja mesta cilja i posle otklanjanja raznih uticaja na putanju zrna, i koji su pružali najbolje uslove za pogađanje cilja i omogućavali smanjenje rasturanja u odnosu na površinu cilja;
- **netačnih elemenata** kojima je nedostajao jedan deo tih uslova zbog čega je bilo potrebno da se vrši gađanje prostorije, čime su se smanjivali izgledi za efikasnost dejstva.

„**Poboljšano gađanje po karti**“ zasnivalo se na korekturi na reper ili na korekturi visokih tačaka rasprskavanja; ovakva korektura mogla se uporediti sa rezultatima tačnih gađanja po karti, ako se raspolagalo dobrim kartama.

III. — Iskorišćenje elemenata dobijenih gađanjem drugih baterija ili korekturnih oruđa

Ovaj oprobani način izvršenja vatrenih prepada više baterija pretstavljao je za **bateriju koja je vršila korekturu ili za radno oruđe** jedno osmatrano gađanje, a za baterije koje su **preuzimale** ove elemente — jedno poboljšano gađanje po karti.

Elementi su se mogli preuzeti:

posle korekture na sam cilj, na reper ili korekturu pomoću visokih tačaka rasprskavanja. Prilikom izvršenja vatrenog prepada više baterija — sve baterije trebalo je da vrše gađanje sa istom daljinom, pošto se željeno rasturanje pogodaka na većoj površini dobijalo samo od sebe.

Ocena načina gađanja

Za potpuno iskorišćenje dejstva artiljerije bilo je potrebno da stoje na raspolaganju u potrebnom trenutku i da mogu odmah da se upotrebe različiti načini gađanja i razna sredstva za izvršenje korekture. Obuka u gađanju bila je samo onda potpuna ako su artiljeri mogli da se snađu u svakoj, pa i u neuobičajenoj situaciji i da budu u stanju da iskoriste svoja oruđa uprkos svim teškoćama.

Gađanje pomoću **osmatranja sa zemaljskih osmatračica** zahtevalo je naročitu izvežbanost artiljeraca u osmatranju i poznavanje pravila gađanja. U ratu su se katkada u naročitim prilikama primenjivali „slobodni način izvršenja gađanja”, naprimjer, obeležavanje putanje zrna pomoću visokih tačaka rasprskavanja na nepoznatom zemljištu, u nedostatku karata ili pri gustoj pošumljenosti, kao i smanjenje daljine radi privlačenja eksplozije zrna neposredno ispred sopstvenih linija. Svi ovi postupci bili su već predviđeni pravilima gađanja.

Gađanje po karti predviđeno planom upotrebe artiljerije u napadu i izvršeno jakim koncentracijama vatre i njenim smišljenim pomeranjem moglo je da bude dovoljno efikasno za ostvarenje uspeha u borbi.

Osmatranje

Osmatranje se sastoji u tome da se cilj otkrije i da se iz poznavanja borbenih postupaka neprijatelja izvuku pravilni zaključci, kao i da se osmotri položaj sopstvenih pogodaka u odnosu na cilj i da se brzo izvrši korektura.

Borbeni utisak osmatrača koji su se kretali (peške) bio je često samo akustičke prirode. Naročito se na vrlo pokrivenom zemljištu dobijao utisak „jakog neprijateljskog pritiska”, poglavito zbog snažnih pučnjeva lakih i teških oruđa neprijatelja, zbog eksplozija artiljeriskih zrna i buke tenkova, i ako se upočetku nisu uopšte mogli zapaziti neprijateljska pešadija ili tenkovi. Na osnovu toga

odakle se čuje zvuk i na osnovu pravca u kome padaju zrna moglo se ipak brzo ustanoviti u kom pravcu neprijatelj vrši „pritisak” i gde je težiste njegovog rada. Artiljeriskom osmatraču bilo je potrebno da utiske o zvuku dovede u vezu s onim dobro vidljivim delovima zemljišta na koje je već izvršena korektura ili na koju tek ima da se izvrši.

I na slabo pokrivenom zemljištu Sovjeti su vešto priлагodjavali svoje odbrambene objekte karakteru zemljišta. Da bi se mogao produžiti zaustavljeni napad, zemljište je moralo planski da se ispita pomoću dvogleda ili baterijskih durbina. Samo su se na taj način mogli otkriti sumnjivi položaji i pokreti. Posle izvesnog vremena mogli su se, i iz naočigled neznatnih pojedinosti, kao i po pravcu odakle se vršilo ispaljivanje, doneti odgovarajući zaključci o tome kako su bila grupisana neprijateljska odbrambena postrojenja. Ali da se dobije povezana i potpuna slika, bilo je potrebno što više planski raspoređenih osmatrača koji prate napad. Zbir njihovih izveštaja stvarao je osnovu za upravu vatrom.

Osmatrači u oklopnim izviđačkim kolima bili su zaštićeni od primanja zvučnih utisaka. I za sam tenkovski napad koristilo se takvo zemljište koje je olakšavalo daleku preglednost i išlo naruku osmatranju okom. Osmatanje okom iz izviđačkih kola zaštićenih oklopom bilo je potpuno isprobano i pokazalo se opravdanim. Osobina ove tehnike gađanja sastojala se u tome da se u pokretu uvek izabere pogodna stajna tačka za osmatranje i da putanja zrna bude vidljiva da bi se olakšala korektura. Na nepreglednom zemljištu osmatrači su često morali da napuštaju vozila radi osmatranja.

Uprava vatrom

Gipka i puna taktičkog smisla uprava vatrom u sklopu diviziona, puka ili većih artiljeriskih grupa predstavljala je „visoku školu artiljerije”. Ona će se i ubuduće

morati takvom smatrati. Pritom će glavnu ulogu igrati koncentracija vatre na jedan cilj iz što više baterija.

Za izveštavanje o toku borbe i prenošenje zapovesti za vatru uslov su sigurne veze. Uprava vatrom bila je ubrzana izvesnim pripremama, kao što su:

- obeležavanjem **ciljeva i repera** za korekturu prema verovatnom razvoju borbe ili određivanjem linije na kojoj će doći do sudara;
- zatim, **prethodnim dolaženjem do elemenata** za gađanje (na osnovu korekture ili izračunavanja).

U samoj **upravi vatrom** treba razlikovati ova sredstva:

- 1) **Pokazivanje cilja** može da se vrši ili neposrednim pokazivanjem cilja na **zemljištu** ili pomoću orijentira, i to usmeno, telefonom ili preko radija.

Isto tako, to se može izvršiti po karti ili na aerofotosnimku pomoću linije na kojoj će doći do sudara, pomoću koordinata cilja ili pomoću oleate.

Na **planu upravljaču** pokazivanje ciljeva vršilo se pomoću šeme orientira ili pomoću oleate, kao i označavanjem nadimaka i brojeva planiranih vatri.

- 2) **Određivanje elemenata za gađanje** vršilo je računarsko odeljenje jedinice koja je upravljala vatrom (divizion ili puk) ili su to radile same baterije. Elementi za gađanje mogli su da se odrede:
 - **korekturom na jedan od pogodnih načina**, isto tako korekturom pomoću korekturnih oruđa koja se postavljaju van vatreñih položaja i preračunavanjem njihovih elemenata;
 - **izračunavanjem elemenata** po karti s unošenjem popravaka zbog raznih uticaja na izvršenje gađanja;

- **preračunavanjem elemenata** dobijenih gađanjem na druge tačke ili izračunatih pomoću gađanja s kartom na sam cilj u sklopu baterije ili diviziona.
- 3) **Tehnika otvaranja vatre** određivana je zavisno od borbene situacije i vrste ciljeva, i to:
 - **otvaranje vatre na inicijativu samih baterija** da bi se omogućilo brže dejstvo;
 - davanje **opšte komande** za otvaranje vatre svih baterija vršio je centar za upravu vatrom (s tim da svaka baterija vrši popravke zbog različitog vremena leta zrna) ili je otvaranje vatre vršeno po **časovnom vremenu**. Ovaj način otvaranja vatre bio je najpogodniji za izvršenje vatre naleta i omogućavao je ometanje rada neprijateljskih sredstava zvukovnog izviđanja, te je i bio najčešće primenjivan. Mada je katkad u hitnim slučajevima bilo potrebno voditi računa o tome da se što pre otvoriti vatrica, većinom se isplatilo da se malo izgubi u vremenu radi pripremanja svih baterija za otvaranje vatre kako bi se ostvario jedan vatre nalet sa uništavajućim dejstvom;
 - **otvaranje vatre po vremenu predviđenom tablicom vatre**. Zato se naređivalo svim baterijama da sruvne časovno vreme.
- 4) **Proračun municije**. Pošto je zrno stvarni nosilac artiljeriskog dejstva, određivanje normi utroška municije pretstavljalо je jednu taktičku meru; to određivanje norme zavisilo je od vatrenega dejstva koje je trebalo postići i od stanja municije. Oba zahteva mogla su na licu mesta neposredno da se rešavaju u međusobnoj povezanosti. Različita sredstva uprave vatrom bila su prilagođena potrebama borbe i vremena, kao i osobinama tehnikе gađanja. **Merodavan** je bio uvek najkraći put koji je obezbeđivao pravovremeno otvaranje vatre s potrebnim taktičkim dejstvom na cilj.

Iskustva u upravi vatrom i u izvršenju gađanja

Uprkos razlike u načinu uprave vatrom u napadu i odbrani, postojao je stalan zahtev: da se za izvršenje što jačih vatreних udara umešno iskoriste sve raspoložive cevi. Mogućnosti manevrovanja putanjama i domete što većeg broja baterija, pa i onih koje su se nalazile izvan zona dejstva divizija, treba iskoristiti što potpunije. Promene pravca gađanja oruđa do 60 gradi*) (kod izbočina katkada i više od toga) mogle su se izvršiti za nekoliko minuta. Topovska mesta i mogućnosti nišanjenja morali su se pripremiti za ispunjenje ovog zahteva.

Ovim jakim **konzentracijama vatre** artiljerija je postizavala najsnažnije dejstvo protiv **pokretnih, nezaklonjennih ciljeva** (pešadija i tenkovi na polaznom položaju i u toku napada) i neutrališće dejstvo protiv neprijateljske artiljerije. Ovaj način uprave vatrom ipak se nije uvek mogao primeniti. Ponekad i ponovljeni, vrlo jaki i pravilno upravljeni vatreni naleti nisu mogli postići nikakvo dejstvo na neprijatelja. Sovjeti su posedovali majstorsku veština da za kratko vreme izgrade jako utvrđene položaje za pojedine borce. Ni velika gustina vatre prilikom gađanja prostorije nije mogla da obezbedi dovoljno dejstvo na pojedine otkrivene ciljeve. Zbog toga je morala da se vrši **tačna korektura** sa osmatranjem od strane pojedinih baterija. To je bio slučaj:

— Pri upornom neprijateljskom otporu u jako **utvrđenim objektima**. Napadu ili njegovom produženju prethodilo je borbeno izviđanje i izvršenje tačnih osmatranih gađanja. U tu svrhu baterijama su bile dodeljivane zone dejstva. Izvršenje koncentracije vatre po divizionima dopunjavalo je ovo dejstvo.

— U **borbama u naseljenim mestima** protiv neprijatelja u čvrstim zgradama; u borbama u sovjetskim selima katkad je bilo potrebno da se vrše pojedinačna gađanja na kuće jedne za drugom.

*) Nemci umesto stepena u artiljeriji upotrebljavaju grad (krug ima 400 gradi). — Prim. red.

— Kad su se u toku promenljive borbe **frontovi** toliko isprepletali i postali **nepregledni** da odgovorni artiljeriski komandanti nisu mogli za upravu vatrom razlikovati položaje neprijatelja od položaja sopstvenih trupa.

— Prilikom dejstva na **ciljeve neposredno ispred sopstvenih linija**, da bi se izbegli gubici do kojih bi došlo zbog rasturanja zrna pri izvršenju vatrene prepade nekoliko baterija. Artiljerija je imala i onda da interveniše ako su se bliski ciljevi nalazili u zoni dejstva teških pešadijskih oruđa, pre svega u slučajevima ako je sopstvena pešadija imala velike gubitke i teškoće u osmatranju ili ako bliski dodiri frontova nisu dozvoljavali koncentraciju vatre potrebnih razmara.

U **najodlučnijim momentima borbe** i na dovoljno preglednom zemljištu vatreno dejstvo artiljerije izvođeno je ipak pretežno u obliku vatrenih naleta pod upravom puka, a u zgodnim prilikama i diviziona. Ovi vatreni prepadi u većini su zamenjivali osmatrano gađanje pojedinih baterija. Ipak u početku borbe u odbrani baterije su imale samostalno da otvaraju zaprečnu vatru. U toku borbe mogla je i jedna jedina baterija po sopstvenoj odluci da odbije manji neprijateljski napad dobro osmatranim gađanjem. Uprava vatrom u puku počivala je na **pouzdanosti osmatrača** i njihovih veza. Trebalo je da oni stalno javljaju o toku borbe i da traže, po sopstvenoj proceni i odgovornoći i u tesnom sadejstvu sa ostalim rodovima vojske, koncentraciju vatre većih razmara. Ponekad su pojedini istaknuti osmatrači ostajali na svojim mestima i onda kad je sopstvena pešadija bila savladana i sovjetske jedinice u napadu već prošle pored njih. Oni su uprkos tome mogli da prenesu, pomoću radiotelefona, sopstvenu artiljerisku vatru pozadi svoje stajne tačke i da dejstvuju toliko dugo dok se protivnapadom ne oslobode ili dok ih neprijatelj ne savlada.

Vatreno sadejstvo

Uprava vatrom pretstavlja donošenje niza uzastopnih taktičkih odluka. Stoga je komandant koji je vršio upravu

vatrom snosio **odgovornost** za vatreno dejstvo svojih jedinica.

Da bi se dejstvo artiljerije moglo dovesti u sklad sa borbom drugih rodova vojske, može da se izvrši ili „organizacija sadejstva” ili „pridavanje”. Izbor između ova dva načina upotrebe artiljerije zavisi je od raznih taktičkih gledišta. Organizacija sadejstva, koja obezbeđuje potčinjenost artiljeriskih jedinica jednom artiljeriskom komandantu ima veća preimucestva nego pridavanje artiljeriskih jedinica komandantu jedne jedinice drugog roda. Pokazalo se celishodnim da se sadejstvo organizuje po mogućству između jednih istih jedinica artiljerije i ostalih rôdova vojske. Organizacija „sadejstva” kao načina upotrebe artiljerije pokazala je svoju vrednost pošto artiljeriska jedinica nije bila upotrebljavana isključivo za određene ciljeve. Ona je mogla da se upotrebni i za jake koncentracije vatre u interesu opštег uspeha cele divizije. Komandant jednog divizionala koji sadejstvuje mogao je, na osnovu ideje manevra i zahteva za vatrenom podrškom, da organizuje upravu vatrom po sopstvenom nahođenju. Neprestanom izmenom mišljenja dejstvo artiljerije moglo je da se prilagodi stalnoj promeni toka borbe.

Pridavanje artiljeriske jedinice komandantu neke jedinice drugog roda vojske bilo je celishodno samo prilikom vođenja borbe od strane združenih borbenih grupa na međusobno znatno odvojenim pravcima i u specijalnim slučajevima. Čim su se borbene grupe u toku borbe jedna drugoj bliže primakle, komandant artiljeriskog puka je imao da predloži da se „pridavanje” pretvori u „sadejstvo”, kako bi mogao iskoristiti ove divizione za ostvarenje vatrenih udara potrebne jačine. Dodeljivanje zadataka artiljeriji vršilo se pritom u obliku obaveznih zahteva za vatrenim dejstvom od strane trupnog komandanta, a ne više u obliku naređenja za preduzimanje tehničkih mera u borbi pokreta, mesta vatrenih položaja i vatrenog dejstva. **Sadejstvo** rodova oružja sastoji se u njihovom vatrenom dejstvu na neprijatelja. Bitno je bilo **uzajamno lično povrjenje** između artiljeriskih komandanata i komandanata drugih rodova vojske.

c) Sovjetska artiljerija

Karakteristike artiljeriskog naoružanja

Sovjetska artiljerija je u Drugom svetskom ratu imala vrlo dobro i savremeno artiljerisko naoružanje; ono je odgovaralo savremenim zahtevima kako u pogledu kvaliteta materijala, tako i u pogledu tehničke konstrukcije. Ogromna proizvodnja artiljeriskog naoružanja u SSSR omogućila je njenoj armiji formiranje artiljeriskih jedinica najrazličitijih vrsta u izvanredno velikom broju.

Glavna oruđa sovjetske diviziske artiljerije bili su **topovi 76 mm** i **poljske haubice 122 mm**. Pri upoređenju sa odgovarajućim nemačkim oruđima od 105 i 150 mm vidi se da su sovjetski kalibri bili manji za odgovarajući broj milimetara zbog toga što su sovjetska oruđa bila prilagođena zemljavišnim prilikama na Istoku; nešto manje dejstvo zrna nadoknađivalo se pokretljivošću sovjetskih oruđa. Zahvaljujući uvođenju ove dve vrste oruđa, prilagođenih topografskim uslovima svoje zemlje, Sovjeti su celishodno opremili svoje divizije artiljerijom.

Topovi 76 mm velike početne brzine i pokretljivosti, koja je odgovarala karakteru zemljista Istočne Evrope, bili su naročito pogodni za neposrednu podršku pешadije i za protivtenkovsku odbranu. Dejstvo ovih topova bilo je izvanredno u izvršenju tih zadataka. Ponekad su oni bili koncentrisani u vrlo velikom broju, a u drugim slučajevima su otkriveni upotrebljeni za neposredno gađanje. U odbrani, poredani jedan pored drugog, obrazovali su uglavnom jake „protivtenkovske linije” i pritom stvarali takvu odbranbenu snagu koja se mogla savladati samo metodičkim dejstvom na pojedine ciljeve. Protivtenkovski divizioni sovjetskih divizija bili su isto tako opremljeni ovim oruđima. Oni su organizacijski i u pogledu taktičke upotrebe ulazili u sastav artiljerije.

Uprkos pomenutim preimicstvima kalibar ovih oruđa treba smatrati nezadovoljavajućim za naoružanje savremene diviziske artiljerije. Od artiljerije se traži viši stepen materijalnog i moralnog dejstva zrna nego od teš-

kog naoružanja pešadije. Potreban je kalibar od najmanje 100 mm.

Stoga je sovjetska diviziska artiljerija za izvršenje važnih zadataka morala uvek da se pojačava artiljerijom RVK (Rezerve Vrhovne komande) koja je bila naoružana oruđima većeg kalibra.

Poljska haubica 122 mm bila je mnogostrano i savremeno oruđe. Sovjetska artiljerija je snjom mogla da postigne jako vatreno dejstvo. Konstruktivne karakteristike su bile: dvokraki lafet, dovoljno horizontalno polje dejstva i dobra pokretljivost s motornom vučom. Ballističke osobine su se sastojale u manevarskoj sposobnosti putanje, dometu od 12 km i dejstvu zrna koje je bilo oko jedan i po puta veće nego dejstvo nemačke poljske haubice od 105 mm. Usled jakog pucnja pri opaljivanju bilo je olakšano njeno kontrabatiranje pomoću korekture po zvuku.

Dalje vrste oruđa sovjetske artiljerije bile su: **poljska haubica 152 mm** s najvećim dometom 13 km, **top 170 mm** s najvećim dometom 26 km i teška **haubica 203 mm** (njiteža poljska haubica) s najvećim dometom od 16 km. Ove tri vrste oruđa pretežno su ulazile u sastav artiljerije RVK i imale su vrlo jako vatreno dejstvo.

Raketna oruđa („Staljinove orgulje“ ili popularno „Kaćuše“), kalibra 82 mm i 132 mm, bila su konstruisana za plotunsku vatrnu. Montirana na terenskom kamionu, ta oruđa su bila dovoljno pokretljiva, ali su imala visoku konstrukciju. Njihovo dejstvo bilo je različito u materijalnom i moralnom pogledu. Pojedinačna upotreba ovih oruđa protiv jedinica naviknutih na borbu nije imala presudan značaj, mada je u početku na nekim mestima prouzrokovala poražavajuće moralno dejstvo. Vrhunac dejstva raketnih oruđa upotrebljenih slično artiljeriji postizala se njihovom koncentracijom u vrlo velikom broju, ponekada na stotine, na ograničenom prostoru (naprimjer, artiljeriskim pripremama za velike napade u 1944 i 1945). Takva gustina vatre za obrazovanje težišta protiv nepri-

jatelja čija je borbena jačina bila oslabljena imala je naročito veliko dejstvo.

U sastavu artiljerije RVK Sovjeti su zatim imali jako oklopljena samohodna oruđa lakog i srednjeg kalibra od 120 mm. Njihova borbena upotreba odgovarala je otprilike upotrebi nemačke samohodne artiljerije.

Za razliku od nemačke formacije u sastav sovjetske diviziske artiljerije ulazile su **minobacačke jedinice** (minobacači od 120 i 160 mm s najvećim dometom od oko 5.670, odnosno 5.000 m). Ti su minobacači konstruisani u procesu razvoja teškog pešadiskog naoružanja i zahvaljujući tome što je njihova izrada bila vrlo jednostavna omogućena je njihova koncentracija u izvanredno velikom broju u posebne krupne jedinice. Na taj način su nastali minobacački bataljoni, pukovi i brigade, delom u sastavu divizije, a delom u sastavu artiljerije RVK. Njihova upotreba kao artiljerije omogućena je njihovim dometom i dejstvom zrna, što je odgovaralo i potrebama neposredne podrške. Vatreno dejstvo minobacačkih jedinica ulazilo je u sklop sovjetskog plana vatre s vrlo jakim koncentracijama. U pokretnim operacijama minobacačke jedinice su gotovo svuda pratile pešadiju. U borbi na ustaljenim frontovima sovjetska minobacačka vatra bila je karakteristična za zone u kojima je pešadija vodila borbu. Minobacačka vatra prouzrokovala je velike gubitke na nemačkoj strani čak i prilikom gađanja prostorija.

Formacija i organi za komandovanje sovjetske artiljerije

Diviziska artiljerija bila je, slično kao u nemačkoj vojsci, formirana u baterije, divizione i pukove. Divizija je imala artiljeriski puk sa tri do četiri diviziona s topovima 76 mm, haubicom 122 mm i jednom minobacačkom jedinicom. U sastavu artiljeriskog puka nalazio se, po red toga, i protivtenkovski divizion, takođe s topovima 76 mm. Komandant artiljeriskog puka bio je u isto vreme i komandant diviziske artiljerije. Pri znatnom pojачanju artiljerijom RVK, diviziji se dodeljivao naročiti arti-

Ijeriski starešina sa štabom, kome se u tom slučaju potčinjavao komandant diviziskog artiljeriskog puka.

Artiljerija RVK Sovjetske armije je imala lake, srednje, teške i najteže topove i bila formirana u divizione, pukove, brigade i artiljeriske divizije. U artiljeriju RVK spadale su i jedinice raketnih oruđa, kao i jedinice samohodne artiljerije. Pomoću ove jake artiljerije RVK Sovjeti su na odlučujućim otsecima u poslednjim godinama rata mogli da postignu znatnu artiljerisku nadmoćnost. Brojno stanje artiljerije RVK krajem rata bilo je višestruko veće od ukupnog brojnog stanja artiljerije svih sovjetskih divizija.

Sovjetske artiljeriske divizije, koje su stupile u borbu početkom 1943, pretstavljale su formaciju artiljeriskih jedinica diviziskog ranga. Predviđalo se da se one upotrebe kao celine za artiljerisko pojačanje na težistima napada i odbrane. One su, uglavnom, bile podeljene u dve brigade sa po dva puka. Njihovo naoružanje bilo je u raznim divizijama različito, ali je bilo izjednačeno u okviru brigada ili bar pukova (76 mm, 122 mm, 155 mm i 170 mm). Prema tome, te divizije su raspolagale izvanrednom vatrenom snagom i mogle su da postignu vatrenu nadmoćnost u predviđenim rejonima. Upotreba tako velikih koncentracija artiljerije na ograničenom prostoru zahtevala je, s jedne strane, izvestan utrošak vremena, a s druge strane, bar najmanji stepen nadmoćnosti u vazduhu. Ta dva uslova mogla su se ispuniti samo u toku priprema za veliki napad ili odbranu na ustaljenim frontovima. U pokretnim operacijama mogućnost održavanja veza i brzog praćenja trupa od strane tako jakih artiljeriskih jedinica dolazila je u pitanje.

Sovjetska artiljerija je imala **jedinice za zvukovno i optičko izviđanje**, koje su upotrebljavane za vršenje izviđanja i korekture prilikom kontrabatiranja. (Ona se povremeno koristila i vezanim balonima za osmatranje na velikim otstojanjima.) Ova sredstva izviđanja Sovjeti su upotrebljavali kao pojedinačne jedinice na onim otsecima na kojima je bilo naročito potrebno neutralisanje nemač-

ke artiljerije. Do kraja 1943 — ne uzimajući u obzir povremene uspehe — nisu se mogli zapaziti neki značajniji rezultati sovjetskog artiljeriskog izviđanja i kontrabatiranja. Tek u toku 1944 artiljerisko izviđanje i kontrabatiranje na mnogim otsecima fronta jače se osetilo i izazvalo kod nemačke artiljerije potrebu za preduzimanjem odbranbenih mera i mera za prikrivanjem. Takav tok događaja mogao je potvrditi da razvoj pune sposobnosti za rad savremenih tehničkih sredstava za izviđanje zahteva temeljna iskustva i brižljivu obuku osoblja i da se nikako ne može improvizovati.

Vatreno dejstvo

Stvarni uspeh dejstva sovjetske artiljerije bio je različit.

U sklopu pokretnih nemačkih napadnih operacija 1941—1942 sovjetska artiljerija, bar u toku vođenja brzopokretnih borbi, nije mogla da postigne nikad vatrenu nadmoćnost. Način borbe diviziske artiljerije i njeno tesno sadejstvo sa pešadijom i tenkovima bili su, doduše, u Sovjetskoj armiji potpuno shvaćeni, ali ipak nisu došli do punog izražaja.

Komandant diviziske artiljerije bio je ovlašćen da vrši veći uticaj na vođenje borbe, naročito u daljem toku rata. Ta pojava je pretstavljala posledicu nedovoljne obuke sovjetske pešadije kojoj je zbog toga utoliko više bila potrebna jača artiljeriska podrška. Vatrena podrška se često vršila pridavanjem diviziske artiljerije po divizionima i baterijama. Dejstvo sovjetske artiljerije, uglavnom, nije pretstavljalo presudnu prepreku nemačkim ofanzivama u toku ove prve dve godine pohoda na Istok.

Uzroci tog ograničenog dejstva u pokretnom ratu mogu se potražiti u nedovoljnoj opremi artiljeriskih jedinica sredstvima veze i oskudici u organima za komandovanje. Pored toga, očigledno je da kod Sovjeta nije bila dovoljno razvijena težnja za ostvarenjem jakih koncentracija vatre u pokretnim operacijama. Sovjeti su, bar u

početku, potcenili potrebu visokog stepena obučenosti i opremanja organa za komandovanje, što je neophodno za ostvarenje punog artiljeriskog dejstva u svima situacijama. Čim su se pak pokretne operacije za izvesno vreme zaustavile, oni su uspevali da u **upornoj odbrani** stvore ja-ke koncentracije artiljerije i pomoću njih postignu zna-tnu vatrenu snagu, mada utrošak velikih količina municije nije uvek izgledao taktički celishodan.

Načini gađanja sovjetske artiljerije bili su: **osmatra-no gađanje i gađanje po karti**. Sovjetski osmatrači su bili pažljivi i dovoljno vešti u rukovanju vatrom. Oni su mogli da pružaju vrlo jaku podršku sopstvenim jedinicama u borbi i da gađaju tačno, ostvarujući iznenađenja. Vešto su se maskirali i često ih je bilo teško otkriti. Uprkos to-me, sovjetska artiljerija u toku pokretnih borbi pod ne-mačkom vatrom više puta nije bila dovoljno u stanju da izvršava obimna osmatrana gađanja i koncentracije vatre. Prekidanjem telefonskih veza ometalo se njenо vatreno dejstvo, pošto nije bila dovoljno opremljena radiosredstvi-ma. Sovjeti su pokušavali ponekad da vrše pojedinačna gađanja pomoću osmatrača koji su se infiltrirali na teško preglednom zemljištu u nemačku pozadinu s radiostani-cama i upravliali vatru sovjetskih baterija iz pozadine na nemačke artiljeriske položaje. Osmatrači su takvim nači-nom rada pravili smetnje i prouzrokovali gubitke, ali nji-hov rad nije imao presudnih posledica za ishod borbe. Ovaj način upotrebe osmatrača proisticao je iz sklonosti Sovjeta ka vođenju iznuravajućeg rata primenom parti-zanskih borbi.

Sovjetska artiljerija je često vršila **gađanja po karti** po izvesnoj šemi, pre svega prilikom upotrebe jakih arti-ljeriskih jedinica na ustaljenim frontovima. U tu svrhu ona je raspolagala velikim količinama municije i pri-likom vršenja gađanja po karti obasipala velikim brojem zrna ponekad i one prostorije za koje se, očigledno bez dovoljno osnova, pretpostavljalo da se na njima nalaze grupacije nemačkih jedinica. Pored toga, sovjetska artilje-rija vršila je koncentracije vatre i **gađanja za uznemirava-nje** na velikim daljinama.

Ista šematska taktika upotrebe artiljerije po planu ispoljila se otprilike od kraja 1942 u **artiljeriskim pripremama sovjetskih napada**. U toku izvođenja artiljeriske pripreme Sovjeti su imali običaj da puste da se gađanja odvijaju tačno po izrađenom **planu vatre** s izvršenjem vatrenih naleta u trajanju od pola časa do nekoliko časova. Naročito u poslednjoj godini rata¹²⁾ Sovjeti su napadali uz podršku izvanredno jake artiljerije i sa utroškom municije, koji je omogućavao višečasovnu „bubnjarsku vatru“ u obliku vatrenega vala. Prostorija na kojoj se vršila artiljeriska priprema obuhvatala je uglavnom pešadijske odbrambene objekte, rejone osmatračnica, rejone za koje se pretpostavljalo da se u njima nalaze komandna mesta, kao i rejone za prikupljanje rezervi. Mogao se primetiti više puta ponovljeni prenos vatre u dubinu i ustranu. U plan vatre ulazilo je kontrabatiranje nemačke artiljerije, kao i gađanje za uznemiravanje na prilaznim putevima.

Za sovjetski način vođenja borbe **u napadu** bilo je karakteristično:

- **Sovjetska pešadija** se kretala za vreme artiljeriske pripreme i podrške juriša u uzanim pojedinačnim udarnim klinovima na širokom frontu neposredno iza vatrenega vala, katkad gotovo u sopstvenoj artiljeriskoj vatri (naprimjer, s kažnjeničkim četama), da bi s poslednjim zrnima vatrenega vala upala u nemačke položaje. Za pešadijom su na malom otstojanju nastupali tenkovi, većinom kao drugi napadni talas.
- Dejstvo sovjetske artiljerije prema planu vatre trajalo je do jednog određenog trenutka posle početka napada. „**Čas artiljerije**“, uglavnom je prošao u momentu kad su gađanja predviđena planom vatre završena.
- **Producenje** artiljeriskog dejstva jakim naletima po završetku gađanja po planu vatre pomoću po-

¹²⁾ U bici za Berlin upotrebljeno je po 630 oruđa na 1 km fronta ili ukupno 22.000 oruđa.

kretnih osmatrača ili pratećih baterija moglo se samo retko zapaziti.

- **Uništenje nemačkih baterija** širih razmera u toku napada do 1944 Sovjetima je polazilo za rukom samo ponekad. U poslednjoj godini rata Nemci su raspolagali samo još neznatnim ostacima artiljerije ili je čak uopšte nisu ni imali.
- Kad su se sovjetski napadi, **posle uspelog probroja**, pretvorili u operacije u slobodnom manevarskom prostoru, vatrenu podršku su produžili da pružaju pretežno teška pešadijska oruđa, tenkovi i samohodna artiljerija. Artiljeriske koncentracije vatre, bez pripreme, i koje bi se momentalno ostvarile, retko su se zapažale. Duboki prodori njihovih tenkovskih jedinica sa desantnom pešadijom vršili su se često bez neposrednog praćenja i podrške artiljerije.

U odbrani se sovjetska artiljerija postavljala duboko ešelonirana po dubini. U rejonima položaja diviziske artiljerije obrazovali su topovi 76 mm „protivtenkovske čvorove” i „protivtenkovske linije”. Divizioni topova 76 mm raspoređivali su se, vešto koristeći zemljište, po velikoj dubini i postavljali se na položaje za neposredno gađanje tenkova tako da je bilo obezbeđeno njihovo uzajamno potpomaganje vatrom.

U izgradnji takvih odbranbenih postrojenja sovjetski komandanti su postupali sistematski i veštočno. Ponekad su Sovjeti izgrađivali i **lažne položaje** koji su mogli da obmanu nemačko izviđanje iz vazduha. Međutim, upoređenjem rezultata optičkog i zvukovnog izviđanja moglo se utvrditi da li su u pitanju lažni ili pravi položaji.

Otkrivanje sovjetskih baterija olakšavalo se time što Sovjeti izgleda nisu obraćali pažnju preduzimanju mera za smanjenje bleska i zvuka pri opaljivanju. Pod utiskom osetljivih gubitaka usled kontrabatiranja, sovjetski ko-

mandanti su raspoređivali baterije u odbrani na vrlo velikoj dubini.

U naročitim slučajevima pojedine nemačke baterije ili vodovi srednjih kalibara postavljali su se privremeno daleko unapred kako bi pomoću korekture po svetlosti i zvuku učutkali daleko postavljene sovjetske baterije, čije se vatreno dejstvo naročito osećalo. Ako je nemačka artiljerija bila dovoljno jaka, više puta bi joj pošlo za rukom u toku pripreme za sopstveni napad da sovjetsku artiljeriju većim delom učutka ili da njeno upravljanje vatrom omete.

Zaključak

Dejstvo sovjetske artiljerije povećavalo se u ratu iz godine u godinu. Planska gađanja sovjetske artiljerije postepeno su se usavršavala, postajala gipkija i mnogo više nego u prvoj godini rata prilagođavala taktičkim zahtevima. Ukoliko se na Iстоку širina fronta od 1944 smanjivala, utoliko su postojale jače koncentracije sovjetske artiljerije, naročito pri prelascima preko reka (Visle i Odre). Sovjetima je bilo potrebno nekoliko nedelja za koncentraciju vrlo jake artiljerije i za njeno snabdevanje municijom. Dok je sovjetska artiljerija na ustaljenim frontovima mogla da postigne izvanrednu vatrenu nadmoćnost i da napravi breše za prodor sopstvenih tenkova, njeno dejstvo je ipak opadalo čim su se operacije počele prenositi u slobodan manevarski prostor.

Uopšte uzeto, sovjetska artiljerija — i pored mnogih pojedinih nedostataka — morala se smatrati rodom oružja jake vatrene snage i borbenog dejstva.

d) Budući način vođenja borbe

Prethodna napomena: Opšti pojam „artiljerija“ obuhvata različite vidove ovog roda vojske: zemaljsku artiljeriju (diviziska artiljerija i artiljerija RVK), bacače i

artiljeriske izviđačke jedinice. U narednom razmatranju biće govora o zemaljskoj artiljeriji koja će se nazivati **poljskom artiljerijom**, dosadašnja artiljerija RVK nazivac će se **artiljerijom na raspolaganju**, diviziska artiljerija oklopnih divizija — **oklopnom artiljerijom**.

Umesto naziva „divizion” za artiljeriju će se upotrebjavati jedinstven naziv „bataljon”, umesto „Nachrichtendienst” služba obaveštavanja („Fernmeldedienst” veza). Bacači će se nazivati **poljski raketni bacači.***)

Suština i zadatak artiljerije budućnosti

Posle Drugog svetskog rata opremanje savremene kopnene vojske razvijalo se u znaku težnje za pojačanom motorizacijom i povećanjem broja tenkova. Dok se u Drugom svetskom ratu masovna upotreba tenkova ograničavala na pojedina težišta borbenog fronta, u budućnosti treba stalno računati s masovnom upotrebom tenkova kako na sopstvenoj tako i na neprijateljskoj strani. Ova činjenica ima presudan značaj za buduće zadatke artiljerije.

Svaki tenk ima jedan top. Pojavom tenka kao glavnog oruđa top je nadmašio mitraljez i pušku kao vatreno oružje. Pešadija kao udarna snaga s automatskim ručnim vatenim oružjem ima i dalje presudan značaj za krajnji uspeh.

U čemu je sad **suština i zadatak buduće artiljerije?** Odgovor: Tenkovi su se borili kao izrazito **napadan rod vojske** s energijom i zamahom jedne vrlo pokretne „lovačke taktike” (Jägerstaktik). Tenkovi sjedinjuju u sebi borbene elemente pokretljivosti i vatre. Njihova jačina je u pokretu. Njihova vatra se upravlja na ciljeve koji se nalaze u polju njihovog neposrednog vida. Artiljerija im svojom koncentričnom vatrom daje zaštitu daleko iznad granica njihovog polja vida. Ona svojim **vatenim dejstvom** omogućava pokret i zamah tenkovskih napada.

*) Pomenuti nazivi biće i u daljem našem tekstu saobraženi našoj terminologiji. — Prim. red.

Njeni zadaci su:

Da prati tenkove brzinom njihovog kretanja, da budno osmatra celokupno bojište i da bude spremna da neprijateljski otpor lomi gustim vatrenim naletima. Ukoliko je jača protivtenkovska odbrana, utoliko postaje imperativniji zahtev za jačom artiljerijom. Utoliko je potrebnije i sadejstvo vatrom svih rodova oružja i u tenkovskim borbama budućnosti, kako se to već od Prvog svetskog rata razvilo i pokazalo u svim nijansama sadejstva između artiljerije i pešadije.

Način borbe artiljerije

U mnogo većem obimu nego dosad njeni zadaci su povezani s upotrebom tenkova. Otuda proizilaze dva osnovna zahteva: podržati **sopstvene napade** tenkova i **odbiti** napade neprijateljskih tenkova.

Konkretno, sadejstvo artiljerije s borbenim grupama divizije ostvaruje se:

- 1) **U neposrednoj podršci** pomoću artiljeriskih diviziona sa oruđima na **samohodnim lafetima**, koji neposredno **prate** napad; pomoću **osmatrača**, oficira za vezu i po mogućству komandanata **svih** diviziona koji prate napad;
- 2) **U širokoj posrednoj podršci** pomoću najjačih **konzentracija vatre** nekoliko diviziona pod **upravom vatre puka**: za **pripremu** i za početak napada; u toku borbe u dubini artiljeriskim obezbeđenjem napada, koje se često mora improvizovati.

U tu svrhu stoje na raspolaganju najpre divizioni koji nisu upućeni na neposredno sadejstvo, a kasnije celokupna diviziska artiljerija.

Oba navedena osnovna načina sadejstva treba da se prilagode svim taktičkim situacijama tako da artiljerija bude u stanju da obrazovanjem težišta uvek podrži ten-

kovske ili grenadirske jedinice koje stalno snose glavni teret borbe.

Tenkovski napad iz pokreta

Prilikom izvršenja napada iz pokreta ili posle kraće pripreme na **neprijatelja koji se nije ili se nije potpuno pripremio za odbranu** većinom otpada svaka artiljeriska priprema napada da bi se sačuvalo **iznenađenje**. Tek od **početka napada** preporučljivo je da se iznenadno otvori vatra radi pružanja podrške na frontu i zaštite bokova, u koju svrhu se može upotrebiti i gađanje dimnim zrnima.

Ako u **napadu posle kraće pripreme** nema dovoljno vremena za tačno izviđanje ciljeva, može se preporučiti da se izvrši kratka artiljeriska priprema u vidu koncentracija vatre. Trupni komandant u duhu ideje manevra odlučuje da li će se i u kojim razmerama izvršiti artiljeriska priprema. Od **početka napada** sadejstvo artiljerije sa trupama u napadu ima da se reguliše na ovaj način:

- Pokretni **osmatrači** (po mogućству u oklopnim izviđačkim kolima) **svih** artiljeriskih diviziona prate napad tenkova podeljeni na oba tenkovska talasa. Osmatrači pridatih diviziona kreću se prvenstveno s prvim talasom tenkova, a drugih pretežno u drugom talasu, s tim da se njihov raspored saobrazi težištu napada.
- Artiljeriski divizioni za neposrednu podršku (pridati divizioni) prate napad svojih tenkovskih borbenih grupa obrazujući talas samohodnih oruđa uglavnom neposredno pozadi drugog tenkovskog talasa. Komandanti artiljeriskih diviziona nalaze se pritom u blizini komandanta tenkovskih borbenih grupa, s tim da ne budu za njih vezani, a komandiri baterija u blizini komandanata tenkovskih bataljona s kojima sadejstvuju. Jedan od komandira baterija vodi talas samohodnih oruđa sastavljen od tri baterije i odgovara za njihov rad.

c) Drugi delovi diviziske artiljerije, po mogućству ojačani jednim do dva diviziona iz sastava artiljerije RVK radi obrazovanja „**grupe težišta**”, nalaze se na položaju i potpomažu sa organizovanih osmatračica i pomoću pokretnih osmatrača napad tenkova sve do granice svoga polja vida i dometa. Ako tenkovski napad napreduje brzo, bez jačeg neprijateljskog otpora, i ovaj deo artiljerije kreće se što brže napred.

Pri **sudaru** s jačim neprijateljskim snagama, za artiljeriju se postavljaju ovi zadaci:

— artiljeriski divizioni za **neposrednu podršku** (pridati) odmah posedaju položaje i gađaju. — „**Grupa težišta**”, koja se još nalazi na položaju, otvara vatru pod upravom komandanta artiljeriskog puka na osnovu izveštaja osmatrača u težnji da vatru diviziona za neposrednu podršku ojača ili da se koncentriše za potpomaganje jedne borbene grupe;

— ceo ojačan **artiljeriski puk** pod upravom vatre svog komandanta otvara vatru u koncentričnim naletima s težištem prema neprijatelju ispred fronta ili na bokovima, u saglasnosti s namerama komandanta divizije i prilagodavajući se promenama situacije.

Ako tenkovima u daljem toku napada pode za rukom da razbiju otpor neprijatelja, artiljeriski divizioni za neposrednu podršku na samohodnim lafetima prate bez odugovlačenja tenkove u napadu. Deo „grupe težišta” ostaje na vatrenim položajima da potpomaže dalji razvoj napada sve dok joj to omogućava njen domet i vidljivost. Ostali delovi te grupe vrše promenu položaja po divizionima prateći napad tako da je jedan divizion uvek spremna za otvaranje vatre za podršku napada. Ako se prema celokupnom držanju neprijatelja očekuje novi jači otpor, „grupa težišta” mora opet pravovremeno da posedne vatrene položaje kao celina i da bude spremna za otvaranje vatre. Iz-

viđanje puteva i regulisanje saobraćaja mora da obezbedi mogućnost da divizioni „grupe težišta” održavaju vezu s jedinicama u napadu.

Ovaj način vođenja borbe u toku tenkovskog napada ne sme ipak da postane šema. Ispravna je svaka mera koja obezbeđuje koncentričnu artiljerisku vatru u pravom trenutku. Obavezno je načelo: artiljerija mora neposredno pratiti napad tenkovskih jedinica, potstaknuta njihovim napredovanjem. Ona mora da predviđa tok događaja, da pravovremeno poseda položaje i vrši gađanja tako da sopstvene tenkovske jedinice u napadu ne ostanu bez zaštite od neprijateljske vatre. Ako treba da se održi tempo napada, artiljerija mora da izvrši brzu intervenciju ukupnom vatrenom snagom puka.

Uslov za to je održavanje tesne lične veze komandanta puka sa komandantom divizije, brzo donošenje odluka i izdavanje zapovesti u toku komandovanja. Treba težiti da se postigne takvo jedinstvo pogleda i doktrine u vođenju borbe da nekoliko kratkih ugovorenih znakova, čak i preko radija, budu dovoljni da artiljerija odmah preduzme pravilne mere.

Napad tenkova s polaznog položaja

Prvi način: Tenkovi se kreću napred, oklopni grenadiri pozadi na oklopnim transporterima.

Za takav napad artiljerija blagovremeno poseda vatrene položaje s organizovanim osmatračnicama i uspostavljenim vezama. Pre početka napada vrši se vatrena priprema. Plan vatre dovodi se u saglasnost s planom borbe oklopne divizije. On se razrađuje do izvesnog vremena posle početka napada i ima cilj da savlada otkrivene otporne tačke neprijatelja, kao i da zaštitи tenkove u napadu. Ako je diviziska artiljerija dovoljno ojačana, divizioni predviđeni za neposrednu podršku tenkovskih jedinica (pridati) mogu da se drže unapred spremni za praćenje tenkovskog

napada a da ne učestvuju u artiljeriskoj pripremi. Pокretni osmatrači svih diviziona raspoređuju se na napadne talase tenkovskih jedinica, uzimajući u obzir mesto težišta napada.

Dok divizioni za neposrednu podršku s talasom samohodnih oruđa prate drugi tenkovski talas u napadu, spremni da odmah otvore vatru u slučaju pojave novog neprijateljskog otpora, „grupa težišta” sadejstvuje s tenkovima koji nadiru. Ona ih prati pokretom čim izadu iz njenog dometa. Dalja koordinacija pokreta i vatre vrši se prema navedenim smernicama za napad iz pokreta.

Shodno svojoj pravoj nameri, oklopna divizija se po pravilu ne upotrebljava za probaj jako utvrđenih odbranbenih položaja. Ako se, posle probaja ili upada u neprijateljski položaj od strane drugih divizija, ona ipak upotrebi za **udar u dubinu**, oklopna artiljerija ima slične zadatake kao pri napadu iz pokreta.

U početku takvog udara, koji se vrši **kroz borbeni predak jedinica**, artiljerija tih jedinica, koja se dotle nalazila u zoni napada, potčinjava se komandantu artiljeriskog puka oklopne divizije u napadu. Prema planu borbe i jačini protivnika, nešto pre početka napada ili tek s polaskom tenkova u napad, vrše se jake koncentracije vatre u cilju podrške. Težište ove podrške je u lomljenju ostataka neprijateljskog otpora, kao i u zaštiti bokova i razbijanju neprijateljskih grupacija i priprema u dubini. Artiljerija oklopne divizije prati napad prvo divizionima na samohodnim lafetima i nazad celim pukom. Čim ceo artiljeriski puk promeni položaj unapred, artiljerija drugih jedinica prestaje da bude pod njegovom komandom.

Drugi način: Oklopni grenadiri na oklopnim transporterima kreću se napred, a tenkovi ih prate.

Suština ovog načina sastoji se u tome što je **težište artiljeriske podrške** najpre kod oklopnih grenadira, a kasnije kod tenkova. Za taj način karakteristično je: jak neprijatelj koji se blagovremeno pripremio za odbranu, iz-

građene protivtenkovske prepreke i slabo pregledno zemljište. Cilj ovog načina vođenja borbe u tome je da oklopni grenadiri izvrše upad u sistem neprijateljskog položaja da bi prokrčili put tenkovima za prodor u dubinu položaja. Zato treba rešiti pitanje podele i dodeljivanja osmatrača i vezu artiljeriskih komandanata s oklopnim grenadirima.

Celokupna artiljerija, spremna za otvaranje vatre s organizovanim osmatračnicama i komandnim mestima, potpomaže polazak u napad prvog talasa. Osmatrači artiljeriskih diviziona za neposrednu podršku prate napad u oklopnim izviđačkim kolima.

Osmatrači ostalih artiljeriskih diviziona raspoređuju se na bataljone oklopnih grenadira saobrazno težištu. Komandanti artiljeriskih diviziona održavaju tesnu vezu s komandantima jedinica oklopnih grenadira. Pošto zemljište pri ovom načinu napada većinom ne dozvoljava dobro osmatranje bojišta s preglednih tačaka, glavni zadatak osmatranja vatrenega dejstva spada uglavnom u dužnost osmatrača koji se kreću s prvim talasom. Iako pritom treba oklopnim grenadirima prokrčiti put prvenstveno uništavanjem pojedinih otpornih tačaka, to ipak artiljeriska podrška ne sme da se rasparča isključivo na gađanje pojedinih baterija. Komandant artiljeriskog puka i komandanti diviziona treba da upravljaju vatrom tako da svaki put koncentrišu dejstvo što većeg broja baterija na pojedina mesta, što bi omogućilo oklopnim grenadirima da po završenom vatrenom naletu izvrše dalji skok napred.

Artiljerija treba da obrati pažnju naročito na trenutak **polaska tenkova** s polaznog položaja kroz borbeni raspored oklopnih grenadira. U tu svrhu tenkovskim jedinicama se još na polaznim položajima dodeljuju osmatrači u oklophim izviđačkim kolima. Oni polaze u napad zajedno sa tenkovima. Polazak tenkova u napad zaštićuje se isto tako jakim vatrenim naletima pod opštom upravom vatre od strane komandanta puka prema utvrđenom **vatrenom planu**. Čim domet artiljeriskih diviziona za neposrednu podršku nije više dovoljan, ti divizioni jednim delom svojih oruđa prate drugi tenkovski talas.

Ostali divizioni zadržavaju se još na položajima, a njihovi se osmatrači u većini priključuju napadnom talasu tenkova da bi ga osmatrali. Dalje premeštanje i dejstvo artiljerije u toku tenkovske borbe odvija se po opštим pravilima koja važe za podršku tenkova, s tim da se od toga ne stvari šema. U toku dubokih probaja može se pojaviti hitna potreba da se neprijateljski artiljeriski položaji uniše osmatranim gađanjem pomoću osmatrača u oklopnim izviđačkim vozilima.

Treći način: odvojeni napad oklopnih grenadira i tenkova na isti cilj.

Ovaj način postavlja naročite zahteve u pogledu sa-dejstva. Artiljerija mora, načelno, da bude u stanju da dejstvuje ne samo ispred tenkovskih jedinica nego i ispred jedinica oklopnih grenadira. Težište rada artiljerije zavisi od mogućnosti osmatranja i zauzimanja položaja. Od njega u većini slučajeva zavisi i određivanje taktičkog težišta.

Deo artiljerije pri polasku u napad može da izvrši kratku artiljerisku pripremu, a drugi deo može krenuti istovremeno pozadi jedinica koje vrše napad kako bi mogao posesti položaj čim se ispolji prvi jači otpor neprijatelja. Odluka za to zavisi od jačine neprijatelja, plana za vođenje borbe i položaja napadnog cilja u dubini. Pri-preme za upravu vatrom u toku napada imaju se izvršiti detaljno kako za potrebe tenkova, tako i za potrebe oklo-pnih grenadira.

Podršku jedinicama koje dejstvuju na prostorno od-vojenim pravcima pružaju artiljeriski divizioni za nepo-srednu podršku, dok ostali deo artiljeriskog puka („grupa težišta“) ostaje pod komandom komandanta artiljeriskog puka. S ovim delom komandant puka u toku borbe može da stvara težište vatre nog dejstva. I divizioni koji prate borbene grupe održavaju stalnu radiovezu s komandan-tom puka. On može i njihovu vatru da iskoristi za stva-ranje koncentracije vatre prema razvoju situacije.

Ako su pravci napada tenkovskih grupa i grupa oklopnih grenadira međusobno jako odvojeni, „grupa težišta” neće imati upočetku mogućnosti da pruži podjednaku podršku i jednoj i drugoj grupi. Biće celishodno dodeliti jaču artiljeriju onoj grupi na čijem pravcu napada zemljište pruža povoljnije uslove za dejstvo artiljerije. Zadatak komandanta artiljeriskog puka sastoji se u tome da objedini vatru celog puka radi ostvarenja što jačeg udarnog dejstva u poslednjoj odlučujućoj fazi borbe čim to omogući približavanje obeju napadnih grupa cilju, usled čega zone dejstva njihovih artiljeriskih diviziona, koje su dotle bile odvojene, počinju sve više da se poklapaju. Pokreti artiljeriskih diviziona u toku napada treba da se upravljuju tako da se omogući ostvarenje ovoga cilja.

Pokretni osmatrači svih artiljeriskih diviziona prate napad tenkovske borbene grupe i borbene grupe oklopnih grenadira. Naročito je važno neprekidno izveštavanje u toku borbe, pošto se napredovanje sopstvenih trupa i neprijateljski otpor većinom ne mogu pratiti s jedne pregleđene tačke. Sem uprave vatrom komandant puka treba naročito da obrati pažnju na to da se brzim razvojem napada jedne od borbenih grupa ne ugrozi sopstvena vatra.

Četvrti način: oklopni grenadiri napadaju peške napred, a tenkovi pružaju podršku.

Ovaj način vođenja borbe je u suštini isti kao i način dejstva grenadirske divizije u napadu. Oklopni grenadiri su nosioci napada i stoga se po pravilu za sadejstvo imaju potpomoći pešadijom. Pokretni osmatrači artiljerije treba da prate grenadirske bataljone naročito u takvim borbenim situacijama koje zahtevaju brzu intervenciju radi zauzimanja važnih zemljišnih otseka. Najmanje po jedan artiljeriski divizion treba da se pridaje svakoj grenadirskoj jedinici radi ostvarenja uskog sadejstva

tako da je obezbeđena blagovremena intervencija koncentričnom vatrom.

Za napad na neprijatelja koji se blagovremeno spremlja za odbranu potrebno je da se u zajednici s komandantom jedinice koja vrši napad detaljno razradi plan artiljeriske vatre u napadu. U saglasnosti s planom borbe podrška mora da bude tako elastična, da se može prilagoditi svakoj situaciji. Da bi se ostvarilo iznenađenje, zabranjuje se, uglavnom, svako upadljivo izvršenje korekture pre napada. Utoliko je važnije detaljno izviđanje ciljeva, dobro promišljena podela ciljeva i vremenski redosled dejstva protiv tih ciljeva. Ukoliko se ne raspolaže elementima dobijenim prethodno izvršenom korekturom, ovi elementi se uračunavaju. Prostorna podela ciljeva sastoji se većinom iz podele na odbrambene objekte u pešadijskim rejonima, na položaje protivavionske odbrane, artiljeriske položaje, rejone očekujućih položaja i prilazne puteve i rejone komandnih mesta i osmatračnica.

Napad na jako organizovan neprijateljski odbranbeni položaj zahteva dužu artiljerisku pripremu s velikim utroškom municije. Koje će rejone ciljeva i u koje vreme obuhvatiti težište plana vatre, zavisi od konkretne jačine neprijatelja i plana borbe. Prenos vatre ustranu i u dubinu u pojedinim fazama borbe obezbeđuje izvršenje napada. Pre početka napada potrebno je da se po mogućnosti u toku izvesnog određenog vremena izvrši kontrabatiranje otkrivenih neprijateljskih baterija, u cilju da se one bar neutrališu u vreme početka napada i posle njega. Neposredno pre početka napada većinom je preporučljiva gustā koncentracija vatre na prednja neprijateljska odbrambena postrojenja. Njeno dejstvo u trenutku polaska u napad, tj. u momentu prenosa vatre na sledeće ciljeve, napadne jedinice treba bez oklevanja da iskoriste. Stoga jedinice treba da budu tačno obaveštene o detaljima plana vatre.

Koliko će trajati dejstvo po planu vatre posle **početka napada**, zavisi od daljeg izviđanja ciljeva i dubine i jačine neprijateljskog odbranbenog položaja. Neka šema ne bi mogla odgovoriti mnogostranim mogućnostima izvođenja

napada i u slučaju njenog uobičajenog ponavljanja dovela bi do neuspeha.

Za povećanje vatrenega dejstva vrlo je poželjno da se dejstvo **teških pešadiskih oruđa** obuhvati prvom fazom plana vatre. Učešće teškog pešadiskog naoružanja treba da se reguliše u sporazumu sa starešinama borbenih grupa. Mada je glavni zadatak tenkova, koji prate grenadire, da pruže vatrenu podršku, ipak može biti korisno ako se njihova vatra sa zaklonjenih položaja vešto obuhvati planom vatre.

Kontrabatiranje

Organizacija kontrabatiranja prilikom različitih načina izvršenja napada tenkovima zadatak je komandanta diviziskog artiljeriskog puka. Uopšte, za izvršenje **artiljeriskog izviđanja** treba računati s pridavanjem komandantu artiljeriskog puka jedne izviđačke **baterije** (sa vodom zvukovnog izviđanja, vodom optičkog izviđanja i radarskim vodom). Komandant treba da uskladi upotrebu sredstava za borbeno i artiljerisko izviđanje s borbenim zadatkom i planom borbe. Osmatrači **voda optičkog izviđanja** postavljaju se tamo gde postoji bolja preglednost. Danju se njihov zadatak sastoji u borbenom izviđanju, a pri slaboj vidljivosti oni obrazuju stanice za potrebe artiljeriskog izviđanja. **Vod zvukovnog izviđanja** upotrebljava se za sadejstvo s divizionom haubica 150 mm. Upotreba pokretnih istaknutih osmatrača na zemljištu povoljnom za zvukovno izviđanje i iskorишćenje rezultata zvukovnog izviđanja od strane diviziona određenog za kontrabatiranje treba da obezbedi što brže otkrivanje i kontrabatiranje neprijateljskih baterija koje vrše gađanje. Kontrabatiranje u toku napada može da se dodeli u okviru divizije komandantu diviziona srednjih haubica kao dopunski borbeni zadatak. Uopšte, svi artiljerijski divizioni mogu da se upotrebaju kako za izvršenje kontrabatiranja, tako i za podršku tenkova i pešadije. Samo ako je pojačanje diviziske artiljerije naročito veliko može se preporučiti da se u diviziji unapred odredi jedna grupa

za kontrabatiranje, ukoliko neprijatelj raspolaže jakom artiljerijom. Ako su pre polaska pešadije ili tenkova s polaznog položaja u napad na neprijatelja, koji se blagovremeno pripremio za odbranu, bile otkrivene neprijateljske baterije, u plan vatre treba uneti kontrabatiranje ovih baterija bez prethodne korekture od momenta polaska tenkova u napad.

Odbrana

Prilikom organizacije komandovanja artiljerijom u odbrani mora se uzeti u obzir da će neprijatelj, načelno, vršiti napade s podrškom tenkova. Tenkovi mogu kako da prate napad pešadije, tako i da se upotrebe za prođor prema ciljevima u velikoj dubini položaja. Opšta **načela** za raspored artiljerije u odbrani važe u potpunosti.

Pri izboru **vatreñih položaja** treba težiti da se postigne duboko ešeloniranje sa što većim horizontalnim poljem dejstva svih baterija i preko granica zone dejstva divizije radi ostvarenja gustog preklapanja vatre. Uprava vatrom treba da bude objedinjena.

Pri rasporedu **osmatračnica** treba težiti da se postigne što šire polje vida i međusobno preklapanje pojedinih zona osmatranja, na celom otseku koji je dodeljen za osiguranje, po mogućству sa mestimičnim naslonom na komandna mesta drugih robova vojske. Raspored komandnih mesta i telefonska i radioveza treba da obezbede siguran rad organa za upravu vatrom i službe javljanja, sigurno izvršenje pripreme gađanja i sigurno otvaranje vatre od strane puka u gustim koncentracijama.

Uprava vatrom diviziske artiljerije treba da teži da blagovremeno otkrije **polazne položaje** i rejone, pre svega, neprijateljskih tenkova, i da ih razbijе izvršenjem gađanja za uništenje. **Tenkovskim napadima** treba suprotstaviti guste vatrene zapreke, Upad neprijateljskih tenkova treba odbiti neposrednim gađanjem iz rejona artiljeriskih položaja. Svi vatreni položaji moraju se organizovati za protivtenkovsku blisku odbranu. Vatrene položaje treba tako rasporediti na zemljištu ili ih međusobno nasloniti,

da se sa njih može sigurno dejstvovati neposrednim gađanjem na celokupno zemljište koje je pogodno za upotrebu tenkova. Plan **protivtenkovske odbrane** treba da predviđi sadejštvo artiljerije s njenih vatrenih položaja i diviziskih protivtenkovskih jedinica.

Organizaciji potpomaganja **protivnapada** ili **protivudara** uz podršku tenkova mora da je cilj da se moment izvršenja kratkog ali snažnog vatrenog naleta artiljerije tako uskladi s radom jedinica predviđenih za to, da ove pođu u napad bez oklevanja u trenutku izvršenja tog vatrenog naleta. Nesporazumi u organizaciji sadejstva mogu da dovedu do toga da dejstvo artiljeriske vatre postane beskorisno.

e) **Zaključci u pogledu naoružanja i formacije**

Naoružanje i **formacija** budućih artiljeriskih jedinica treba da obezbede najbolji način izvršenja vatrenog dejstva pomoću čvrste uprave vatrom i brzih vatrenih naleta mnogobrojnih baterija, s tim da takva uprava ne koči polet pojedinih osmatrača u rukovanju vatrom svojih baterija.

Diviziska artiljerija

Za oklopne i grenadirske divizije potreban je artiljeriski puk sa dva do tri laka i jednim srednjim divizionom. Postoji mišljenje da treba objedinjenu upravu vatrom diviziske artiljerije unapred olakšati i regulisati **savremenom** podelom celog puka na čisto artiljeriske jedinice i na osmatračke organe sa sredstvima za vezu (umesto dosadašnjih baterija i diviziona). Osmatrački organi i vodovi za vezu mogli bi da se koncentrišu i obrazuju sopstvene posebne pokretne jedinice i da se u borbi uvek prema potrebama upućuju na sadejstvo s različitim borbenim grupama ili bataljonima drugih rodova vojske. Odgovorne artiljeriske starešine bi u tom slučaju komandovale čisto artiljeriskim (sa oruđima) jedinicama, starale bi se da one

posedaju najpogodnije položaje i vršile nadzor nad izvršenjem gađanja. Na taj način bi diviziska artiljerija obrazovala jedan jedini centralni i racionalno upravljeni „aparat za gađanje“. U njemu bi pojedini osmatrači i baterije predstavljali delove koji mehanički rade pod jedinstvenim upravljanjem bez organske veze. Za zadatke korekture mogla bi svaka baterija koja stoji na raspolaganju u odgovarajućoj zoni dejstva da se spoji sa ma kojom raspoloživom osmatračnicom. Puk bi mogao tehnički sigurno upravljati koncentracijama vatre svojih baterija na mehanizovani način. To bi značilo ukidanje dosada postojeće podele na baterije i divizione.

Ukidanje oprobane organske borbene jedinice „baterije“ sa njenom podelom na organe za osmatranje, vezu i vatreni položaj u korist povezanog mehaničkog aparata izazvalo bi ipak pojavu zamašnih nedostataka. Način borbe savremenih brzih jedinica zahteva od nižih starešina i osmatrača zemaljske artiljerije u istoj meri sposobnost odlučivanja u kojoj izaziva i polet u izvršenju gađanja. Ove osobine ne smeju da se ukoče centralizacijom odgovornosti na višem nivou.

Baterija

Osećanje odgovornosti u borbi samo onda dolazi potpuno do izražaja kad rukovalac vatre vrši gađanja sa svojom baterijom, kojoj pripada i za čije veze i vatreno dejstvo (kao komandir baterije) odgovara. To ni u kom slučaju ne isključuje mogućnost — ako to okolnosti zahtevaju — da se jedan osmatrač veže s drugom jednom baterijom i rukuje njenim gađanjem. Ovaj način je u borbenoj praksi pokazao svoju vrednost. Takav se način ipak ne sme da uopšti. Kao što su ratna iskustva pokazala, lična povezanost ljudi kao članova **borbene jedinice** i lično staranje odgovornog starešine jedinice predstavljaju bitni elemenat borbene gotovosti i borbene jačine svake jedinice.

Ista ta iskustva nameću zahtev da **osmatrač** treba da bude lično odgovoran za svoje osmatrano gađanje. Nje-

gova dužnost nije samo da javlja pojavu ciljeva i da označava mesto pada zrna za vreme korekture, dok organ za upravu vatrom vrši popravke i opaljivanje, već on lično rukuje gađanjem. To se dešava ne samo za vreme izvršenja korekture radi iznalaženja elemenata za celu artiljerisku grupu, već i za vreme izvršenja grupnog gađanja pojedinih baterija, mada takvo gađanje po mogućstvu treba da se ograniči samo na pojedinačne slučajevе. Teškoće pri bočnom osmatranju mogu doduše u naročitim slučajevima korekture da opravdaju podelu rada između organa osmatranja i organa za upravu i rukovanje vatrom u odgovarajućem postupku, ali ona, ipak, ne sme da postane pravilo. Načelno, podela odgovornosti za gađanje i pogađanje cilja između osmatrača i organa za upravu i rukovanje vatrom dovela bi do toga da se gađanje tako mehanizuje da osmatrač izgubi smisao za samostalan rad prilikom gađanja. Iskustva iz ratne prakse govore da je potrebno sem stroge uprave vatrom negovati i samostalnost borbenog rada nižih starešina i boračkog sastava. Zadatak komandanata artiljeriskih diviziona i puka sastoji se u tome da od baterija zemaljske artiljerije na položaju, sastavljenih od raznovrsnih elemenata, stvore jedinstven aparat za gađanje.

Osmatračnice. Prvobitni pojmovi „osnovna osmatračnica“ i „istaknut“ ili „bočni osmatrač“ za vreme rata često nisu više mogli da se jasno razlikuju. Prema tome, u pogledu budućeg sastava baterije treba iz tog izvući zaključak da svaka baterija ima, načelno, da organizuje dve do tri osmatračnice. Koja je od njih najvažnija — zavisi od toka borbe i taj stepen važnosti se menja. Komandir baterije se nalazi uvek na onoj osmatračnici koja će verovatno snositi veću odgovornost za vatreno dejstvo. Sve osmatračnice moraju da uspostave kružnu radiofonsku vezu sa vatrenim položajima koju treba što pre dopuniti uspostavljanjem telefonskih veza. Nešto pozadi rejona osmatračnica treba da se organizuje borbeni centar veze koji jednovremeno služi i kao stanica za snabdevanje osmatračnica.

U neposrednoj blizini vatrene položaja mora da se nalazi **mesto za upravu i rukovanje vatrom**. Njegovi zadaci odgovaraju zadacima ranije računarske stanice u pogledu merenja, izvršenja popravki gađanja, kao i izračunavanja i registrovanja elemenata za gađanje. Zahvaljujući neposrednoj telefonskoj vezi s komandnim mestom artiljeriskog diviziona, to mesto kao **organ uprave vatrom** diviziona dobija veći značaj.

Vatreni položaji treba, načelno, da se organizuju za kružnu odbranu i blisku protivtenkovsku odbranu. Oni pretstavljaju oslonac u dubini diviziskog položaja. Baterije treba elastično da se koriste rezervnim položajima i radnim oruđem.

Artiljeriski divizion kao jedinica za gađanje

U većoj meri nego dosad mora da važi načelo da se iz artiljeriskog diviziona, koji u svom sastavu ima tri organske baterije, obrazuje jedinica za gađanje. Posedanje i promenu položaja divizion mora da vrši pretežno kao celina. Pojedinačna upotreba baterija, koju diktuje zemljište ili borbena situacija, mora se ograničiti samo na izuzetne slučajeve. Za komandovanje i obaveštavanje između diviziona i baterija moraju da se uspostave sigurne radio i telefonske veze i da se održavaju i u toku pokreta. U samom divizionu koji se nalazi na položaju baterije moraju da raspolažu sopstvenom vezom između osmatračica i vatreih položaja. Pored toga, moraju da se uspostave veze sadejstva između baterija radi uzajamnog obaveštavanja i omogućavanja izvršenja korekture s osmatranjem. Razumljivo je da mreža za vatru baterija po pravilu treba da se objedini u centrali diviziona kako bi se bilo koja osmatračica mogla uvek povezati sa najpogodnijim bateriskim vatrenim položajem za izvršenje zadataka gađanja. Ali, takvo šematizovanje bi ipak protivrečilo ratnim iskustvima. Ne uzimajući u obzir glomaznost postupka — osmatranje, javljanje cilja divizionu, odluka komandanta diviziona, postavljanje zadatka bateriji,

uspostavljanje veze za gađanje preko centrale diviziona, otvaranje vatre — ceo taj centralizovani sistem veza je vrlo osetljiv na neprijateljsko vatreno dejstvo i jedva se može održati. Borba pod uticajem neprijateljskog dejstva puna je prepreka i trivenja. Onemogućavanje rada centrale diviziona, bilo usled slučajnog pogotka ili usled ometanja, ukočilo bi vatreno dejstvo celokupnog diviziona. Stoga treba tražiti da baterije uspostave sopstvenu vezu za vatru. Ako se borba vodi duže vremena na istim položajima, postoji mogućnost da se uspostave dvostrukе telefonske veze kako bi se u slučaju prekida jedne mogla koristiti druga veza. Isto tako, ako bi rad komandnog mesta diviziona usled neprijateljskog vatrenog dejstva bio potpuno onemogućen, baterije bi mogle uzajamno tražiti potpomaganje i ojačavanje vatre preko mreže sa-dejstva.

Uprava vatrom u divizionu, pored pravilne podele zona osmatranja, zasniva se na izveštajima bateriskih osmatrača o toku borbe, kao i na utisku koji je komandant diviziona stekao o borbi. Glavni cilj uprave vatrom sastoji se u tome da se gađanje baterija na iste ciljeve vrši koncentričnim vatrenim naletima. Da bi se omogućilo brzo otvaranje vatre, preko **centra za upravu vatrom** divizionskog štaba baterijama se na vatrenim položajima daju na celishodan način gotove komande za gađanje. Za artiljeriski divizion, kao jedinicu za gađanje, centar ima veliki značaj. Za to se taj centar na odgovarajući način mora opremiti materijalom i popuniti osobljem.

Puk zemaljske artiljerije

Za upravu vatrom puk zemaljske artiljerije treba da bude opremljen sredstvima za komandovanje. U borbi iz pokreta aktivno vatreno dejstvo zemaljske artiljerije nalazi se pretežno u rukama artiljeriskih diviziona. U ovom prvom vremenskom periodu težište rada puka sastoji se **u nadzoru** nad merama koje su preduzeli divizioni i u rasvetljavanju situacije na osnovu **borbenih izveštaja** i

izveštaja osmatrača. Time se u isto vreme obezbeđuje stalna veza sa svima potčinjenim jedinicama, što pretstavlja uslov za brzo preuzimanje **uprave vatrom od strane puka**. Stalna gotovost za preuzimanje uprave vatrom, čak i u toku brzih pokreta, pretstavlja cilj razvoja i obuke starešinskog osoblja u puku zemaljske artiljerije. Štab puka zemaljske artiljerije pretstavlja istaknut pokretan centar veze — koji isto tako ima veliku važnost i za komandovanje divizijom — i „centralu za uključivanje”, pomoću koje mora da se vrši brzo i centralizovano upravljanje putanjama diviziona. Što brža koncentracija vatre celog puka, na jedan rejon ciljeva stvara mogućnost za odlučne vatrene nalete, u slučajevima kad, naprimjer, dođe do zastoja u napadu tenkova ili se pojavi potreba da se iznenadno ugroženi bokovi zaštite. Pritom je komandovanje pukom jednostavnije ako pravci dejstva borbene grupe divizije nisu međusobno mnogo razdvojeni, već se nalaze bliže jedan drugom. Ali, u slučaju velikog rastojanja između pravaca dejstva, podela artiljeriskih diviziona i izviđačkih organa mora da se izvrši smišljeno i da se njom predvidi razvoj budućih događaja tako da ta podela izražava težnju za stvaranjem artiljeriskog težišta i da omogućava izvršenje jakih koncentracija artiljeriske vatre na onim mestima gde se za to pojavi potreba.

Za to su potrebni:

- obilna sredstva za uspostavljanje veze s potčinjenim divisionima i s drugim rodovima vojske (vazduhoplovstvo);
- **podela rada** u štabu artiljeriskog puka koji treba da bude materijalno potpuno opremljen i popunjena osobljem za komandovanje u borbi, prikupljanje i obradu podataka o neprijatelju, upravu vatrom i snabdevanje. Za kontrabatiranje treba da se odredi jedan oficir iz sastava štaba, koji će biti specijalno za to odgovoran. Radi ubrzavanja uprave vatrom puk mora biti u stanju da baterijama saopštava gotove elemente za gađanje.

Artiljerija RVK

U njenu dužnost spada pojačanje vatrenog dejstva diviziske artiljerije, a u naročitim slučajevima obrazovanje korpusne artiljeriske grupe sa specijalnim zadacima. Ona ne služi isključivo za kontrabatiranje, već i za podršku pešadijskih i tenkovskih jedinica. Formiranje ove artiljerije u pukove izgleda celishodno zbog obezbeđenja jedinstvenog snabdevanja i opremanja.

Izviđački organi u artiljeriji

Tehnička sredstva izviđanja koja su oprobana u borbi postala su sastavni deo artiljerije. Uz optičko i zvukovno izviđanje pojavljuje se i **radarsko izviđanje**. Ono omogućava određivanje mesta oruđa i minobacača u toku gađanja i u onim atmosferskim uslovima koji sprečavaju optičko i zvukovno izviđanje. Radarskom izviđanju nije potrebna tako široka baza za merenje kao ostalim sredstvima izviđanja, brzo je spremno za upotrebu i pruža dovoljno tačne podatke. Radarsko izviđanje pretstavlja dragocen doprinos artiljeriskoj službi izviđanja.

Obrada rezultata zvukovnog izviđanja treba da se tehnički usavrši. Pretvaranje krivulja zvuka koje se pojavljuju na filmskoj traci oscilografa i vremenskih razlika u pravougle koordinate cilja na planšeti treba da se ubrza daljom mehanizacijom postupka.

U budućoj **formaciji** izviđačkih organa artiljerije raniji izviđački divizion trebalo bi da se zameni manjim mešovitim i vrlo pokretljivim jedinicama kao što su bile izviđačke baterije pojedinih **oklopnih artiljeriskih pukova**, koje su se dobro pokazale u toku Drugog svetskog rata. Uopšte uzevši, dejstvo jednog voda optičkog, zvukovnog i radarskog izviđanja zadovoljava potrebe savremene di-

vizije u pokretnim operacijama. U sklopu jedne takve izviđačke baterije kod svake divizije ova različita sredstva mogu da se upotrebljavaju za stvaranje težišta u izviđanju preklapanjem njihovih zona dejstva ili dopunom na spojevima. U borbama koje se brzo odigravaju kombinovana upotreba po vodovima omogućava neprekidno osmatranje bojišta i neprijateljske artiljerije, pošto raspored po vodovima obezbeđuje bržu spremnost za merenje nego upotreba topografske baterije ranijeg izviđačkog diviziona kao celine za koju je bila potrebna velika baza. Samo za jedinstvenu obuku i lakše snabdevanje izgleda celi-shodno da se tri izviđačke baterije nove vrste koncentrišu u izviđački divizion. Njegovo potčinjavanje načelniku artiljerije korpusa za vreme mira je sasvim razumljivo. Pošto se vatrena dejstva zemaljske artiljerije pretežno ostvaruju u sklopu divizije, može svakoj diviziji da se dodeli po jedna izviđačka baterija, s tim da se one potčine komandantu artiljeriskog puka. U naročitim slučajevima i načelnik korpusne artiljerije može da zadrži jednu izviđačku bateriju na svom neposrednom raspolaganju. Isto tako, mogu da se zamisle i drugi oblici taktičke podele ili sasređivanja organa za izviđanje. Bez vezivanja za neku šemu oni treba da služe cilju kako bi se uvek zagarantovalo najbolje izviđanje i kontrabatiranje.

Budno osmatranje celokupnog bojišta uslov je za ispunjavanje zadataka savremene zemaljske artiljerije. Izveštaji izviđačkih baterija — kao što nam pokazuju ratna iskustva — dragoceni su, ako su njihovi osmatrači, kao stručno osoblje, naročito obučeni u osmatranju i izveštavanju. Osmatrači treba samo da osmatraju, a da se bore samo u slučaju nužde. Pošto borbeni utisci na njih ostavljaju manji uticaj nego na jedinicu koja se nalazi neposredno u borbi, oni mogu da podnose bolje izveštaje. Brzo izveštavanje, klasifikovanje i obrada podataka osmatranja stvaraju osnovu za brze i pravilne odluke čiji je cilj da se zadrži **inicijativa u borbi**. U tome izviđački organi artiljerije imaju široko polje rada. Sadejstvo izviđačkih organa artiljerije sa vazduhoplovstvom koje je upotrebljeno za podršku kopnenih trupa je naročito korisno.

Potrebna je obostrana razmena rezultata izviđanja da bi se ciljevi za artiljeriju ustanovili izviđanjem iz vazduha ili obradom aerofotosnimaka i da bi se izbegli napadi iz vazduha na neposednute ili lažne položaje. S druge strane, izviđačka baterija može takođe da pruža podatke o otkrivenim neprijateljskim baterijama da bi se na njih izvršio napad iz vazduha, bilo da je to dejstvo predviđeno po planu vatre ili u toku borbe.

Izviđanje iz vazduha

Izviđački avioni, koji su pridati puku zemaljske artiljerije ili su određeni za sadejstvo s njim, dobijaju u puškovskoj zapovesti ove **zadatke**:

- Za **izviđanje**, da bi se blagovremeno otkrili pogodni ciljevi u zoni dejstva, a naročito oni ciljevi koji se nalaze na velikim daljinama (za dejstvo na njih pomoću dalekometnih topovskih baterija).
- Za dobijanje **aerofotosnimaka**, koji dopunjavaju podatke iz karata i služe kao planovi za izvršenje gađanja (aerofotokarta). U tu svrhu su poželjni aerofotosnimci u boji.
- Za **korekturu** gađanja sopstvenih baterija na otkrivene ciljeve povezivanjem s jednim artiljeriskim divizionom.

Zaključak u pogledu opreme i naoružanja

Oruđa i sredstva vuče

Motorna vuča je učinila pokretljivijim i oruđa veće težine nego što je bio slučaj dotada. Ona je omogućila upotrebu većih kalibara i u pokretnim operacijama. Granica upotrebe zavisi od raspoloživog prostora za prevoz municije za oruđa velikog kalibra. Klasifikaciju oruđa treba izvršiti ponovo.

a) **Poljske haubice:**

- 1) laka poljska haubica kalibra do 105 mm,
- 2) srednja poljska haubica do 155 mm, i
- 3) teška poljska haubica kalibra do 210 mm.

b) **Poljski topovi:**

- 1) laki poljski topovi kalibra do 100 mm,
- 2) teški poljski topovi kalibra do 155 mm, i
- 3) najteži poljski topovi kalibra od 210 mm pa naviše.

Poljska haubica sa različitim punjenjima i gipkom putanjom pokazala se kao praktično oruđe za divizisku artiljeriju. Za luke i srednje poljske haubice treba tražiti dovoljno veliko punjenje da bi se postigao najveći domet do 14 km i velika početna brzina za dejstvo protiv tenkova. Zato je u budućnosti kod **svih** vrsta oruđa potrebna **kočnica na ustima cevi** koja ima dovoljno dejstvo. Dvokraki lafet se pokazao dobar i mora da obezbedi dovoljno široko horizontalno polje dejstva kao i brzo nišanje po pravcu. Teška poljska haubica je naročito pogodna za ostvarenje težišta vatrenog dejstva i predstavlja oprobano oruđe artiljerije RVK. **Poljski topovi** su potrebni za izvršenje vatrenih zadataka u rejonima koji se nalaze van najvećeg dometa diviziske artiljerije. Oni odgovaraju zahtevima za vatrenim dejstvom na većim otstojanjima u toku vođenja pokretnih operacija.

U savremenu artiljeriju dalje spadaju: specijalna oruđa za atomska zrna i raketna oruđa kalibra od 150 do 300 mm. Zatim, bestrzajna oruđa za brdske i vazdušno-desantne jedinice. U toku daljeg tehničkog razvoja potrebno je postići poboljšanje vatrenog dejstva raketnih i bestrzajnih oruđa kako bi se mnogostranije mogli koristiti nego dosada.

Naoružanje ovim različitim vrstama oruđa odgovara zahtevima koji se mogu postaviti efikasnoj zemaljskoj artiljeriji.

Oruđa na **samohodnim lafetima** pogodna su za celokupnu artiljeriju oklopne divizije pošto imaju istu pokretljivost na zemljištu kao i tenkovi. Trebalo bi smanjiti visinu konstrukcije s tim da horizontalno polje dejstva oruđa ne sme biti suviše ograničeno.

U pogledu **municije** potrebno je da se pored dosadašnjih zrna i upaljača uvede u naoružanje blizinski upaljač za dejstvo protiv živih ciljeva niskim tačkama rasprskavanja kao pomoću rikošeta.

Kao sredstvo za motornu vuču zemaljske artiljerije vozilo sa gusenicama daje najveći stepen pokretljivosti na zemljištu. I motorna vozila na točkovima, sa savremenim tehničkim usavršavanjima — naprimer, pogon s trostrukim diferencijalom i duplim točkovima — dobro opremljena i jake konstrukcije, mogu uglavnom korisno da se upotrebe za vuču oruđa zemaljske artiljerije.

Oklopna izviđačka kola kao vozilo sa gusenicama treba da imaju prostor za najmanje 4 čoveka posade, za radiouredaj i optičke instrumente. Ona treba da imaju dovoljno jak oklop i nisku konstrukciju.

f) Završna razmatranja

U pogledu zadatka i dejstva artiljerije mogu i ubuduće da važe načela sadržana u pravilu za obuku artiljerije nemačke kopnene vojske „Komandovanje artiljerijom“ (AVA*), sveska 5).

„Gipkost, domet i mogućnost manevrovanja putanjama omogućavaju artiljeriji da se brzo prilagodi svima taktičkim situacijama. Razorna snaga i moralno dejstvo zrna daju obeležje njenoj borbi. Iznenadjenje, koncentracija vatre po vremenu i prostoru, kao i velika brzina gađanja povećavaju njenu dejstvo.“

*) *Ausbildungsvorschrift für die Artillerie.*

Ali do punog izražaja ovo borbeno sredstvo dolazi tek u rukama artiljeriskih starešina koji su, počev od vođe odeljenja i njegove posluge, prožeti voljom da brzo i svim sredstvima, svuda i na svaki način izvojuju vatrenu nadmoćnost nad neprijateljem i da je održe kako bi slomili njegovu odlučnost i otpornu snagu".

Način postavljanja zadataka artiljeriji

Od strane trupnog komandanta:
(šta se traži?)

Može se postići:
(postoje izuzeci)

Od strane artiljeraca:
(način izvršenja)

Uznemiravanje, zaslepljivanje, zaprečavanje, učutkivanje, neutralisanje, uništenje, razbijanje, rušenje.

Pripremom, podrškom.

Vatreni prepad, vatreni nalet, gađanje za uznemiravanje, gađanje za zaslepljivanje, gađanje za rušenje, gađanje za uništenje, zaprečno gađanje.

Objašnjenje upotrebljenih naziva

Gađanje za uništenje je snažno koncentrisano, ograničeno po vremenu, najvećom brzinom izvršeno grupno gađanje više baterija na cilj čije uništenje treba brzo izvršiti. Da bi se izvršilo gađanje za uništenje na prostoriju veličine oko 200×300 m, mora se upotrebiti najmanje 12 oruđa. Gađanje većih prostorija zahteva u odgovarajućoj razmeri veći broj oruđa. Prilikom izvršenja gađanja za uništenje svako oruđe mora ispaliti određen broj metaka u roku od jednog minuta.*). Može se pojaviti potreba za ponavljanjem gađanja.

*) Kampfsatz — vatreni komplet je broj metaka, koji je propisan da ispali jedno oruđe za jedan minut. — Prim. red.

Vatreni val se primenjuje u naročitim slučajevima. dovoljno municije za njihovo uništenje ili neutralisanje. protiv otkrivenih neprijateljskih baterija onda kad nema Izvršenje ovog gađanja na verovatne polazne položaje i Vatreni val pretstavlja gađanje koje se vrši vremenski i po prostoru prema tačno utvrđenom planu. Neprekidna vatrica mnogobrojnih baterija ispaljena što većom brzinom pomera se u skokovima od linije do linije ispred sopstvenih jedinica u napadu prema predviđenoj brzini napredovanja. Vatreni val pretstavlja pokretan vatreni zid koji se kreće napred.

Vatreni prepad (vatreni udar) je naziv za grupno gađanje koje počinje iznenadno i vrši se najvećom brzinom, a u pogledu prostora, vremena i broja oruđa ne podleže ograničenjima koja važe za gađanje za uništenje. Potrebno je iznenadno masovno otvaranje vatre. Dejstvo je najveće ako zrna svih učestvujućih kalibara jednovremeno padaju na cilj.

Zaslepljivanje ima za cilj da onemogući neprijateljsko osmatranje u vremenu koje su tačno odredili komandni organi, naročito u odlučujućim trenucima borbe ili u vreme dejstava neprijateljskih oruđa.

Neutralisanje treba neprijatelja da prinudi da se zakloni i da onemogući posluživanje oruđa u vremenu određenom od komandnih organa, naročito u odlučujućim trenucima borbe. Utrošak municije, trajanje i izvršenje moraju da odgovaraju predviđenom cilju borbe.

Uništenje ima za cilj da se neprijatelj i njegova oruđa unište. Uništenje jednog cilja zahteva mnogo municije. To se postiže izvršenjem gađanja za uništenje ili za rušenje.

Gađanje za uznemiravanje vrši se prema situaciji, a u pogledu vremena i utroška municije pretstavlja vatru koja se otvara neredovno radi uznemiravanja neprijatelja i sprečavanja njegove slobode kretanja, naročito noću. Ono se vrši na puteve dotura, komandna mesta, posednutu naseljena mesta i ostalo, i mora da se izvršava na vrlo različite načine („psihološko” gađanje). To gađanje vrši se

rejone prikupljanja i neprijateljske pokrete po noći može da se pretvori u izvršenje koncentričnih vatrenih naleta.

Gadanje za rušenje je grupno gadanje dužeg trajanja koje se zasniva na tačnoj korekturi pomoću osmatranja sa zemlje ili pomoću specijalnih sredstava i čija je svrha da se poruši cilj na koji se vrši gađanje. Povremeno povećanje do najveće brzine gađanja može biti potrebno ako u važnim trenucima borbe treba da se postigne jako moralno dejstvo na posadu.

Zaprečno gađanje je vremenski i prostorno ograničeno stvaranje vatrenih zapreka otvaranjem vatre najveće brzine u sporazumu sa pešadijom ili drugim rodovima vojske. Pri izvršenju ovog gađanja vatra što većeg broja baterija otvara se na linije koje se nalaze jedna pored druge u neposrednoj blizini sopstvenog prednjeg kraja. Ona se organizuje ispred naročito ugroženih položaja ili na onim prostorijama koje druga oruđa ne mogu da tuku i otvara se što je moguće brže na dati znak ili zapovest. Vreme trajanja zaprečnog gađanja iznosi dva minute, a utrošak municije dva vatrena kompleta. Ponavljanje gađanja za zaprečavanje treba narediti.

B. — BORBENA ISKUSTVA U OSNOVNIM VIDOVIMA BORBE

I. — NAPAD

Iskustva iz Drugog svetskog rata „istakla su napad kao osnovni vid borbe, koji jedino može dovesti do odluke“.¹⁾

Ali i oba nemačka uputstva za komandovanje²⁾, koja su izашla pre Drugog svetskog rata, smatraju napad od odlučujućeg značaja u ratu i borbi i daju mu prednost nad odbranom.

I u budućnosti će napad ostati važniji vid borbe. Psihološki i praktično napad pretstavlja osnovu komandovanja i obuke. Vojska bez napadnog duha isto je što i „vitez bez mača“. Jedinica prožeta napadnim duhom, koja je ovladala ovim vidom borbe, pokazaće se, ako je dobro obučena, vrlo dobra i u odbrani.

Cilj napada je uništenje neprijatelja. Ovo načelo se ne ostvaruje u potpunosti samo pri napadu s ograničenim ciljem ili pri demonstrativnom napadu.

„Napad se ostvaruje pokretom, vatrom, udarom i pravilnim izborom pravca“.³⁾

„Napadom se približavamo neprijatelju s ciljem da ga savladamo i inicijativa je u rukama napadača. Kvaliteti starešine i jedinice najbolje dolaze do izražaja u napadu“.⁴⁾

¹⁾ Iz jednog sovjetskog uputstva za komandovanje, izdatog posle 1945 godine.

²⁾ *Führing und Gefecht (Komandovanje i borba)*, izdanje 1922, i *Truppenführung (Ratna služba)*.

³⁾ *Ratna služba*, tač. 314.

⁴⁾ *Ratna služba*, tač. 39.

Iz mnogobrojnih pisanih dokumenata o napadnim dejstvima u pohodu na Istok naročito se ističu **tri tačke**:

- koncentracija snaga na odlučujućem mestu;
- što bolje **sadejstvo** svih rodova vojske;
- napade što više izvoditi **noću**.

U svakom napadu mora da postoji jasno određeno **težiste**.

Ono se obrazuje:

- upotrebom tenkovskih jedinica;
- koncentracijom vatre svih rodova vojske uključujući i vazduhoplovstvo;
- rasporedom jedinica, koje napadaju, na užem frontu i po dubini, i
- upotrebom rezervi i doturom svih potreba na pravcu gde se nazire uspeh.

Treba omogućiti brzo premeštanje težista ako se uspeh ocrtava na nekom drugom mestu ili ako držanje neprijatelja daje znake koji ukazuju na to. Oklopne jedinice su naročito povoljne za brzo obrazovanje novih težista.

Sadejstvo svih rodova vojske je od odlučujućeg značaja za uspeh napada.

Noćni napadi⁵⁾ mogu, prema iskustvima iz Drugog svetskog rata, da budu naročito uspešni. Onemogućavanje dejstva neprijateljskih odbranbenih oružja koja pri dnevним napadima gospodare bojištem i savremene mogućnosti za napad pri veštačkom osvetljenju povećavaju značaj noćnih napada u odnosu na ranija shvatanja.

Pre nego što se izvuku pouke za izvođenje napada, treba najpre objasniti sovjetske odbranbene metode.

a) Sovjetske odbranbene metode

Mada sovjetska pravila ističu „napad kao glavni vid borbe”, ipak odbranu treba smatrati prednošću Sovjetske armije. To, uopšte uzev, proističe iz karaktera naroda,

⁵⁾ Vidi poglavlje **Noćne borbe**.

koji se, i pored obilja žive sile, odlikuje izvesnom pasivnošću pojedinog sovjetskog čoveka. Ova izdržljivost i spremnost na lišavanje, koje dolaze do izražaja na taj način što pojedinačno „čeka da ga ubiju” u njegovom streljačkom zaklonu prezentiraju važan preduslov žilave i uporne odbrane. Taj preduslov nalazi svoju dopunu u tome što se sovjetski vojnik srodi sa prirodom koja mu, naročito kao braniocu, omogućava majstorsku izgradnju položaja i odlično maskiranje.

Drugi preduslov leži u beskrajnom sovjetskom prostoru. Ovaj prostor, koji drugim vojskama ne stoji na raspolaganju u sopstvenoj zemlji, omogućavao je Rusima da u svim vekovima svoje istorije traže ratne odluke uvek baš u tom prostoru i uz njegovu pomoć, pri čemu je neprijatelj „bivao manje poražen od mača nego od svojih sopstvenih napora”.⁶⁾

U proteklom ratu su sovjetske starešine u punom smislu izvukle korist iz ovih činjenica. Ako bi se, pak, zbog pasivnosti jednovremeno moglo očekivati i izvesno slabljenje odbrane, u pravila su dosledno unošene odgovarajuće pouke. Tako u Pešadijskom borbenom pravilu od 1942 godine, strana 12-13, piše: „Odbrana, načelno, mora biti aktivna, pošto samo aktivna dejstva omogućavaju trajno držanje odbranbenog položaja... pri čemu samo prelaz u odlučan napad može dovesti do potpunog razbijanja neprijatelja”.

Taktika sovjetske odbrane je u poređenju s odbranbenim metodima drugih vojski pokazala nekoliko bitnih razlika. To su:

- kada se očekuje napad velikim snagama-isključiva primena položaja na zadnjem nagibu i njehovo maskiranje organizovanjem istaknutog lažnog položaja na 200-300 metara ispred grebena ili na samom grebenu;
- veoma velika dubina odbranbenog položaja;
- davanje prvenstva protivtenkovskoj odbrani u

⁶⁾ Klauzevic, O ratu, izdanje Vojno-izdavačkog zavoda JNA „Vojno delo”, str. 401.

skladu sa zahtevima pešadijske i artiljeriske odbrane i obrazovanje naročitih linija protivtenkovske odbrane;

- zahtev od pešadije da okruženje smatra oblikom odbrane koji je sam po sebi razumljiv;
- uključivanje gradova, naseljenih mesta i pojedinih kuća u kružnu odbranu kao glavnog oslonca odbrane.

Sovjetska armija primenjuje dva vida odbrane:

- odbranu^{*)} (normalan vid) i
- odbranu na širokom frontu.

Oba vida odbrane, s obzirom na raspoloživo vreme i radnu snagu, imaju ove zajedničke karakteristike:

- istaknute položaje^{**) do na 10 km}, koje posedaju odredi mešovitog sastava^{***)} (pešadija, artiljerija, pioniri, povremeno i pojedini tenkovi) i koje obezbeđuju preprekama svih vrsta, pre svega minama;
- na 2-3 km pred glavnim odbranbenim položajem isturena borbena osiguranja koja se povlače u poslednjem trenutku, ali se često i žrtvuju;
- glavni položaj koji prvenstveno mora da odgovara uslovima za vođenje protivtenkovske odbrane i da bude izvrsno maskiran.

Zbog ovakve organizacije odbrane, sopstveni izviđački organi će mahom veoma teško moći da ustanove koji je vid odbrane kod neprijatelja u pitanju. Ova teškoća se povećava majstorskim maskiranjem Sovjeta, koje obuhvata ne samo prikrivanje svih odbranbenih uređaja već, pre svega, i zavaravanje pomoću veštog otvaranja vatre i taktičkog postupka uopšte.

1) Odbrana (normalan vid)

Sovjetski metod odbrane predviđa ove širine i dubine za pojedine jedinice:

^{*)} Otsudna odbrana. — Prim. red.

^{**) Pojas obezbeđenja (prepolje). — Prim. red.}

^{***) Odgovara prednjim odredima. — Prim. red.}

- za bataljon širinu 1,5 do 2 km i dubinu do 1,5 km;
- za puk širinu 4-5 km i dubinu 3-4 km;
- za diviziju širinu 10-12 km i dubinu 5-6 km.

Svi pukovi u diviziji, kao i svi bataljoni u puku, većinom se raspoređuju jedan pored drugog. Dalju dubinu položaja, preko 5-6 km, obrazuju divizije druge linije, koje kao taktičke rezerve stoje u pripravnosti iza naročito ugroženih delova položaja.

Svaki bataljonski rejon je podeljen na 2-3 četna rejona, svaki četni rejon ima 2-3 vodne otporne tačke, koje su većinom klinasto raspoređene*) i od kojih se dve nalaze u prednjoj liniji, a jedna pozadi u sredini ili obrnutu.

Uprkos ovom većinom šematskom poretku, sovjetska taktika predviđa u odbrani i obrazovanje težišta. Ona se obrazuju određivanjem različite veličine rejona i dodeljivanjem teških oruđa. Tako je u svakom četnom rejonu organizovana četna otporna tačka koja se do kraja žilavo brani. Bataljon, pak, obrazuje svoje težište na taj način što objedinjuje jedan deo pozadnjih otpornih tačaka četa, otporne tačke bataljonske rezerve i glavni deo teških oruđa. Ovo težište**) bataljonskog rejona je nosilac opštег plana vatre, plana protivtenkovske odbrane i kružne odbrane. Na ovaj način je obezbeđena jaka koncentracija vatrenih sredstava i snaga u odlučujućim rejonima. Ovo nagomilavanje snaga na težištima i osobine sovjetskih srednjih i nižih starešina da vode računa samo o sopstvenom rejonu imali su za posledicu izrazitu osetljivost spajeva.

Četna, bataljonska i pukovska rezerva upotrebljavaju se automatski. Dakle, napadač mora da računa s tim da će odmah posle prodiranja u položaj biti izložen protivnapadima. Suprotno tome, za upotrebu diviziske rezerve, odnosno taktičkih rezervi, za protivnapad, potrebno je većinom vrlo dugo vreme. Stoga takvi protivnapiadi često nisu vodili uspehu, mada su većinom bili potpomognuti tenkovima.

*) Uglov napred (nazad). — Prim. red.

**) Odbranbeni čvor. — Prim. red.

Naročitu karakteristiku sovjetske odbrane pretstavljaju takozvane „linije protivtenkovske odbrane”, koje su bile uređene na pravcima naročito ugroženim od tenkova, a protezale su se 1 do 2 km iza prednje linije. One su se sastojale od protivtenkovskih topova svih kalibara, koji su zajedno s protivavionskim topovima i artiljerijom obrazovali protivtenkovsku odbranu u dubini glavnog položaja (protivtenkovske rejone — čvorove — odbrane). Često su se takve „linije protivtenkovske odbrane” pojavčavale pojedinim tenkovima (jedan teški ili dva do tri laka) koji su, ukopani do kupole, obrazovali kičmu linije protivtenkovske odbrane. Otvaranje vatre vrši se tek na bliskim otstojanjima, kad napadač, naišavši na protivtenkovsku liniju, ne može više da je obide, niti upotrebom pešadije da je na vreme savlada.

2) Odbrana na širokom frontu

Sovjeti su vodili „odbranu na širokom frontu” ako je nekoj jedinici bio za odbranu dodeljen front čija je širina znatno prelazila normalnu širinu. Ona se poglavito primenjivala na mirnim ili operativno manje važnim delovima fronta, iza jakih prirodnih prepreka — širokih reka, močvara — zbog uštede snaga. Širina fronta pešadijske divizije iznosila je u takvim slučajevima do 30 km, a pešadiskog puka do 15 km. Sovjeti su posedali organizovane položaje prema načelima za normalnu odbranu po sistemu otpornih tačaka, odričući se rasporeda po dubini, a obimno su primenjivali lažne položaje, koje su držale samo jake osiguravajuće patrole.

Prebacivanjem teških oruđa na razna mesta i u različito vreme njima je često polazilo za rukom da prikriju da su snage na položaju slabe. Kad otkriju neprijateljeve pripreme za napad, Sovjeti su na normalni vid odbrane često vrlo brzo prelazili uturanjem drugih jedinica. Dešavalo se da jednostavno puste da jedinice koje su se nalazile na širokom frontu iskrvave, da bi se, zatim, jakim, za normalan vid odbrane pripremljenim jedinicama su-

protstavili napadu tek na narednom položaju, ili da protivnapadom jakih, unapred pripremljenih rezervi ponovo zauzmu stari položaj (naprimer u operaciji „Citadela”, jula 1943 kod Kurska).

b) Napad iz pokreta

Napad iz pokreta, tj. iz nastupnog marša ili podilaženja, vrši se:

- ako neprijatelj takođe stupi u borbu bez duže pripreme, naprimer u borbi u susretu;
- ako neprijatelj nije spremam za borbu, brojno ili moralno je slabiji (naprimer, posle uspelog sopstvenog proboga, u gonjenju itd.);
- ako se neprijatelj može iznenaditi (borba u šumi, noćne borbe itd.).

Ako se napad vrši neposredno iz marša, posle prethodnog podilaženja, kratkog zastoja radi razvoja ili kraće organizacije polaznog položaja, on se upravlja prema opštaj situaciji, neprijatelju i zemljištu.

U proteklom ratu su nemačke jedinice vrlo često izvodile napade iz pokreta. Ova vrsta napada je uvek pretstavljala karakteristično obeležje i snagu nemačkih trupa. Kako je iskustvo pokazalo, napad iz pokreta je u potpunosti zadržao svoj značaj uprkos ogromno povećanom broju i vatre u svakoj situaciji. Njega su ipak, naročito pred kraj rata, primenjivale još samo tenkovske jedinice, pošto su napadi takve vrste s nezaštićenom pešadijom uvek bili skopčani sa velikim gubicima i većinom nisu obećavali uspeh. Tenkovske jedinice imaju sve preduslove da napad iz pokreta načine veoma važnim borbenim sredstvom savremene armije. U pokretnom ratu one su u svom elementu. One su u stanju da u pokretu za najkraće vreme otvore tako snažnu vatru kakvu pešadijske jedinice mogu da ostvare tek posle dugotrajne pripreme. Ako se u napadu iz pokreta upotrebe pešadijske jedinice, samohodna

(jurišna) oruđa (Sturmgeschütze) moraju biti glavni oslonac tog napada. Stoga se ona još u toku nastupnog marša ili podilaženja imaju ranije isturiti napred, kako bi brzo bila na predviđenom mestu. Isto to važi i za artiljeriska odeljenja veze i odgovarajući broj istaknutih osmatrača, koji blagovremeno moraju biti kod prednjih pešadijskih starešina. Napad iz pokreta se razlikuje od napada na neprijatelja koji se blagovremeno pripremio za odbranu i utvrdio, i to, uglavnom, u različitoj upotrebi snaga. U samom izvođenju napada ne postoje nikakve bitne razlike.⁷⁾

Od osobite je važnosti da se već u prvoj fazi borbe smelim i odlučnim dejstvom u borbu bace što jače snage. Stoga napad mora da se izvede na širokom frontu, odričući se veliké dubine i zadržavanja snaga u rezervi. Komandanti moraju stalno težiti obuhvatu neprijateljevog boka, natkriljavanju i dejstvu na pozadinu. Od naročitog značaja može biti brzo zauzimanje odlučujućih tačaka i rejona na zemljištu. Težište napada se većinom ne može unapred odrediti; ono se obrazuje tek u toku borbe na pravcu na kome ima uspeha. Za početak napada, biće odlučujuće i mogućnosti upotrebe oklopljenih i somohodnih oruđa. Stoga im se mora obezbediti zemljište pogodno za napad. Za napad iz pokreta ne postoji nikakva šema i nemoguće je neposredno, čvrsto, držati jedinice u ruci. Daleko određeni ciljevi napada i isturanje svih starešina napred obezbeđuju nesmetan tok napada.

„Pokret znači pobedu, zadržavanje — poraz“. ⁸⁾

Ako je **neprijatelj slabiji**, prednji delovi iz marša treba da se ustreme na njega. Ne treba čekati dolazak glavnine jedinica. Brzo razvođenje čelnih jedinica iz marševske kolone, upućivanje u pravcu napada i privlačenje unapred bez zastoja svih delova, vodi najsigurnije uspehu. Da bi se izbegao gubitak vremena, ne treba čekati na rezultate izviđanja.

Kad je **neprijatelj jači**, prednji delovi vrše kraće pripreme (polazni položaji organizovani na brzu ruku). Ten-

⁷⁾ Ratna služba, tač. 384.

⁸⁾ Vidi HDV g 67 (Borbeno pravilo, poverljivo br. 67) od 16 juna 1944, Sadejstvo rodova vojske u oklopnoj diviziji.

kovske jedinice obično ne vrše nikakve specijalne pripreme, jer bi u protivnom slučaju morale računati s tim da je neprijatelj u međuvremenu izgradio protivtenkovsku liniju.

c) Napad na neprijatelja koji se blagovremeno pripremio za odbranu i utvrdio

„Vojskovođa u napadu mora da se brine da što pre izvojuje odluku; ali, s druge strane, prenagljenost može izazvati veliku opasnost, jer vodi rasipanju snaga“.*)

Ova Klauzeviceva osnovna misao o napadu ima danas veću važnost nego ikada dosad.

I u pohodu na Istok stalno isticana sposobnost Sovjeta da u najkraćem roku izrade jak, za odbranu spreman položaj, daje danas privilegovan značaj napadu posle izvršenih temeljnijih priprema.

Planska i sistematska priprema za napad potrebna je ako sopstvenoj jedinici ne podje za rukom da preduhiti protivnika. Do toga dolazi ako se neprijatelj već rasporedio za odbranu. Ovo podjednako važi i za pešadike i oklopne jedinice. Pripreme su završene:

- ako su sve jedinice na osnovu rezultata obaveštavanja i izviđanja spremne za nastupanje po jednom jedinstvenom planu borbe, vatre i pokreta;
- ako su prateća oruđa i oruđa za podršku spremna za dejstvo;
- ako su uspostavljene sve veze i
- ako su rezerve zauzele svoja mesta.

Vatrena priprema

Da li početku napada prethodi kratka, munjevita vatra iz svih oruđa ili dugotrajna vatra za uništenje i vatra

*) Klauzevic, *O ratu*, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA „Vojno delo“ str. 460. — Prim. red.

za rušenje, zavisi, između ostalog, od jačine neprijatelja i stepena izgradnje njegovih položaja. Ukoliko su jače neprijateljske snage koje su posele položaj i ukoliko je položaj dublje i bolje izgrađen, utoliko je važnija što jača vatrema priprema sa zemlje i iz vazduha. S druge strane, neprijatelju se dugom vatremom pripremom daje vremena da se pripremi za napad. Čak i ako bi posada prednje linije bila uništена, neprijatelj ipak može da pomeri rezerve u dubinu, da se pregrupiše i blagovremeno posedne pozadnje položaje. Dakle, mogućnost iznenađenja je u najvećoj meri propuštena.

Iz ovog razloga su u proteklom ratu napadi često otpočinjali kratkim, žestokim vatrenim naletom. Srazmerno jačini neprijatelja, neprijateljska artiljerija mora da se učutka stalnim i snažnim napadima vazduhoplovstva i da se jednovremeno izoluju položaji u dubini.

Za uspeh napada iznenađenje je većinom od odlučujućeg značaja. Ono se ne zasniva samo na načinu izvršenja napada, već i na izboru mesta i pravca napada, na napadnim sredstvima, kao i na trenutku njegovog početka. Dok su prva tri elementa u poslednjem ratu većinom bila veoma promenljiva, u izboru vremena napada vrlo često se postupalo šematski. Iz zaplenjenih sovjetskih zapovesti i uputstava vidi se da su nemački napadi većinom očekivani tačno **u svanuće**. Takvo vreme napada pruža ova preim秉stva:

- za pripreme stoji na raspolaganju cela noć;
- prednji delovi mogu usled slabe vidljivosti da se prikradu ne izlažući se osmatranoj neprijateljskoj vatri;
- za proširenje uspeha može se iskoristiti ceo dan.

Nedostatak je, pak, u tome, što je neprijatelj u svanuće neobično obazriv. Stoga se preporučuje da se početak napada pomeri na poslednje noćne časove ili na prve časove svanuća. Na našem stepenu širine, zavisno od godišnjeg doba, stoji nam u tom slučaju na raspolaganju još oko 35 do 50 minuta, u kojima se može računati s neosmatranom braniočevom vatrom. Jedinica ni u kom slučaju ne sme da podje u napad tako dockan da se pri-

punoj dnevnoj svetlosti nađe ispred neprijateljevog prednjeg kraja.

Pored noćnih napada i kasni prepodnevni časovi pružaju dobre mogućnosti za uspeh napada. Branilac više ne očekuje napad, nalazi se u rasporedu koji je prilagođen danu, ne preduzimajući potrebne odbrambene mere. Jedinica koja može da računa na jaku podršku vazduhoplovstva i artiljerije, ili je na njih upućena, napašće u ovim časovima, kako bi ovi rodovi vojske došli do punog izražaja. Ali, uprkos tome, ona još uvek ima dobar deo dana pred sobom.

Pri napadima sa ograničenim ciljem ili radi zauzimanja polaznog položaja za noćni napad može se preporučiti napad u popodnevnim časovima ili u rani večernji sumrak.

Izvođenje napada i sadejstvo rodova vojske.

Izvođenje napada uz sadejstvo rodova vojske kod pešadijskih, odnosno oklopnih jedinica tako je različito da je nužno odvojeno ih razmatrati. Stoga će se to učiniti u posebnim odeljcima.

d) Posebna iskustva

1) Napad na položaj na zadnjem nagibu

Drugi svetski rat je pokazao da je s porastom vatrene moći oruđa, naročito oruđa velikog kalibra s položenom putanjom pri neposrednom gađanju (tenk, samohodno oruđe, protivtenkovski top), odbrana položaja na prednjem nagibu postala skopčana sa velikim gubicima. Sovjetska armija je iz toga već u miru izvukla pouke, a u ratu je prva i s naročitim uspehom primenila odbranu „položaja na zadnjem nagibu“. Ovakav način vođenja borbe, u kome se branilac ne pokazuje otvoreno, već

pušta napadača da natrči na delove sakrivene pozadi nekog visa, a onda ga iznenadno, često na manjem otstojanju od 100 m, obasipa vatrom, odgovarao je pored toga i sovjetskom mentalitetu.

Sem napada na jako utvrđen položaj, napad na položaj na zadnjem nagibu i borba u njegovoј dubini pretstavlja najteži zadatak.

U pojedinostima, položaji na zadnjem nagibu pružaju braniocu ove koristi:

- napadač ne može da osmatra veći deo položaja i stoga, pre nego što zauzme bočne ili nadvišavajuće osmatračke tačke, ne može da ga gađa ni artiljeriskom vatrom osmatranom sa zemlje, ni neposrednom vatrom tenkova i samohodnih oruđa;
- protivtenkovske prepreke napadač otkriva dockan ili i suviše dockan (ako su dobro maskirane od ugleda iz vazduha);
- prvi delovi napadača pri izbjijanju pred položaje na zadnjem nagibu stoje često pred netaknutim položajem i njegovim dosad neuobičajenim odbrambenim postrojenjima;
- napadač je primoran da napada preko grebena, pri čemu ga neprijatelj s položaja izvanredno dobro osmatra.

Svaki položaj je često toliko jak koliko i njegovo najslabije mesto; to takođe važi i za položaj na zadnjem nagibu. Međutim, retko će se naići (pogotovo u Srednjoj Evropi) na visove koji će biti tako široki da se ne mogu obići. S druge strane, vešt branilac će u svom planu odbrane predvideti težišta baš na mestima gde zemljište „kanališe“ napad. Stoga obilaženje visova ne pretstavlja nikakvo opšte pravilo.

Ako se takav vis s njegovim padinama iz bilo kojih razloga ne može obići i time izolovati, treba najpre napadom s ograničenim ciljem, nasilnim izviđanjem, iskorisćavanjem najnovijih aerofotosnimaka itd. prikupiti

potrebne podatke. U njih spadaju: kakva je zadnja padina (strma, blago nagnuta), pojedinosti o protezanju neprijateljskog fronta, kakva je prolaznost zadnje padine za tenkove i gde se mogu nalaziti neprijateljske protivtenkovske linije. Često će odgovore na to dati tek sam napad.

Iz ovoga se može izvesti zaključak da pri napadu na položaj na zadnjem nagibu većinom nije moguće do u pojedinosti utvrditi plan napada, već da se ovaj stvara tek u toku napada. Ni u kom slučaju se ne sme napadati po nekoj šemi. Stoga ova izlaganja treba da posluže samo kao načelna uputstva čija je primena u praksi podvrgnuta češćim promenama i zahteva gipkost komandovanja.

Najbolje izglede za napad s minimalnim gubicima ima kombinovan napad tenkova s oklopnim grenadirima, ili pešadije sa samohodnim oruđima ili tenkovima za ne-posrednu podršku.

Čisto tenkovski ili pešadiski napadi bili su veoma retki. Pri kombinovanom napadu zadatak je tenkova da najpre u širokom frontu na zauzetoj padini, nasuprot neprijateljskom položaju, izmame braniočevu vatru. Prilikom se moraju otkriti slaba mesta u neprijateljskoj obrani kako bi se neprijateljska protivtenkovska oruđa iz položaja na grebenu nagnala da se povuku na zaštićenu zadnju padinu. Stalna promena položaja i markiranje napada preko grebena pretstavljaju povoljna sredstva za to. Sopstvena artiljerija otvara uništavajuću vatru na otkrivene delove neprijateljskih položaja i obezbeđuje bokove svojih jedinica u napadu.

Ako kakvi ozbiljni uzroci to ne ometaju (strm nagib, protivtenkovski rovovi, protivtenkovske mine itd.), posle otkrivanja najslabijeg mesta u neprijateljskom položaju, iznenada napadaju tenkovi, koji su dotad držani pozadi, u **uzanom i dubokom poretku** (kolona po jedan ili kolona po dva) preko grebena. Oni najvećom brzinom savlađuju greben uz vatrenu podršku ostalih tenkova (koji su na širokom frontu izbili na greben), svih teških oruđa, artiljerije i vazduhoplovstva i prodiru u neprijateljski položaj. Oklopni grenadiri, koji se kreću neposredno iza njih, moraju da prošire mesto probroja dejstvom u nepri-

jateljeve bokove. Prodrli tenkovi i tenkovi koji su dotad pružali podršku smeju se upotrebiti radi nanošenja daljeg udara u dubini neprijateljskog položaja tek pošto su jaki delovi oklopnih grenadira znatno proširili mesto proboga. U protivnom, neprijateljski otpor ponovo oživljava, stvorene breše se zatvaraju, tako da se i tenkovi i oklopni grenadiri, vodeći odvojeno borbu na dva mesta, s vremenom na vreme ostavljaju sami sebi. Bez obzira na sve to, nadiranje i lomljene neprijatelja ne sme trajati duže nego što je to bezuslovno potrebno. Neprijatelju će ne sme dozvoliti da predahne i da opet blagovremeno posedne kakav zadnji nagib. Ako kakav neprijateljev neprekidni protivtenkovski rov onemogućava napredovanje tenkova, svi raspoloživi tenkovi, u što širem rasporedu, štite vatrom oklopne grenadire koji, vršeći napad s ograničenim ciljem (njajpre do protivtenkovskih prepreka), imaju da stvore preduslove za pretstojeći napad tenkova.

Često je korisno ovaj napad s oklopnim grenadirima voditi po mraku ili pod zaštitom veštačke magle.

Za pešadijske napade sa samohodnim oruđima, prirodno, važe ista načela, koja se ovde još jednom sažeto iznose:

- temeljno izviđanje zemljišta, borbeno izviđanje i novi aerofotosnimci;
- osmatrana artiljeriska vatra pomoću artiljeriskog aviona i, po mogućnosti, napadi iz vazduha na neprijateljski položaj, pošto će, u protivnom, neprijatelj ostati nepokoleban;
- širokim frontom podići ivici grebena i, uvezviši uzan i dubok poredak, iznenada ga na **jednom** mestu preći;
- jaka vatrena zaštita najmanje polovine ukupno raspoloživih tenkova, celokupne artiljerije i, eventualno, vazduhoplovstva;
- posle izvršenog proboga, najpre širenje uspeha dejstvom u bokove, zatim bezobzirno nadiranje, da se padina, na kojoj se nalazi prvi neprijatelj-

ski položaj, koja za neprijatelja s drugog položaja izgleda kao prednji nagib, brzo savlada i da se neprijatelj koji otstupa prestizanjem i otsecanjem uništi.

Ova izlaganja su istakla svu težinu **izvođenja napada na položaj na zadnjem nagibu**. Stoga iskusne starešine treba ove napade, po mogućnosti, da izbegavaju. U mnogim slučajevima zemljište će dozvoliti napadaču da flankira ili obide položaj na zadnjem nagibu. Tada će branilac većinom biti primoran da prebaci položaj na prednji nagib. A napadač mora najpre taj položaj da napadne. Ako on može tada da osmatra položaj na zadnjem nagibu, onda je ovaj, načelno, već izgubio bitan deo svoje jačine.

2) Borba u dubini odbranbenog pojasa

Kao što je već izloženo, normalan sovjetski odbranbeni pojas ima dubinu od 4 do 6 km. On se sastoji od više uzastopnih položaja međusobno povezanih mrežom pregradnih rovova i saobraćajnica. Vešto prilagođavanje zemljištu i dobro maskiranje povećavaju njegovu vrednost. **Borba u dubini takvog odbranbenog pojasa** spada u najteže zadatke u toku napada. Uspeh, pritom, pored drugih preduslova, zavisi od pravilnog rasporeda i naoružanja jedinice.

Pri borbi u dubini jedinica se često i većinom iznenađa stavlja pred nove zadatke (naprimjer, odbrana od lokalnih protivnapada, bliska borba protiv tenkova, napad preko otvorenog zemljišta, zauzimanje uporno branjenih otpornih tačaka itd.). Brzim prestrojavanjem i pri neposrednom dodiru s neprijateljem ona mora biti u stanju da se prilagodi bilo kome zadatku. Uostalom, u savremenoj borbi je glavni zadatak pešadijskih delova svih jedinica (grenadirske čete u grenadirskim divizijama, čete oklopnih grenadira u oklopnim divizijama) da slome poslednji neprijateljev otpor, tj. da vode borbu u dubini položaja, pri čemu ih podržavaju tenkovi ili jurišna oruđa.

Stoga se ove jedinice imaju unapred formirati za ovakve zadatke. Pošto se za razliku od jurišnih grupa, koje se upotrebljavaju u poziciskoj borbi, ne mogu da vrate na svoj polazni položaj, to one moraju imati uza se oružje i borbeni sredstva koja su im potrebna za njihove raznovrsne borbene zadatke. Naročito se moraju povećati sredstva za blisku borbu. Jače opterećenje vojnika može se podneti, pošto se sredstva za blisku borbu u toku napada postepeno troše.

Formacija i sastav „jurišne pešadije”

Jurišna četa u napadu sastoji se uglavnom iz tri voda. Pošto je vod najveća jedinica nad kojom se u borbi još može imati preglednost i jedinstveno rukovodstvo, naročito su važni formacija i sastav koji odgovaraju njegovom zadatku. U poslednje dve godine rata pokazao se kao pogodan sledeći sastav:

- Vodna komandna grupa (normalno): ima još snajpere, borce za blisku borbu protiv tenkova i jednog nosioca ranjenika,
- 3 jurišna odeljenja: po 1 komandir odeljenja i 7 strelnaca, svi s automatskim puškama, od toga 3 bombaša naoružana i jajastim ručnim bombama; u jurišnom odeljenju nema mitraljeza;
- 1 vatreno odeljenje (grupa): 1 komandir odeljenja sa 7 strelnaca i 2 mitraljeza;
- 1 odeljenje minobacača: 2 srednja minobacača, koje prema situaciji i zemljištu teška četa uvek pridaje vodu za borbu ovakve vrste ili ih koristi komandir jurišne čete.

Ova formacija u odnosu na osnovnu formaciju znači neznatno premeštanje ljudstva. Prelaz na nju se može u svakoj situaciji brzo narediti i sprovesti, a posle završetka borbe opet je vratiti u prvobitno stanje.

Zbog teškoća u doturu, veće količine municije i sredstava za blisku borbu moraju se nositi sobom; ipak, samo toliko da vojnici shodno svom zadatku ostanu još dovoljno pokretljivi.

Način borbe

Osnovu plana borbe pretstavlja dobro poznavanje neprijateljskog položaja, što se postiže samo nasilnim izviđanjem ili aerofotosnimcima. Komandir čete daje vodovima borbene zadatke, u kojima se mora tačno odrediti dokle oni treba da se probiju u dubinu i širinu, tj. koji se delovi položaja imaju zauzeti, a koji se najpre imaju samo izolovati. Načelno će prednji vod dobiti zadatak da najpre u dovoljnoj širini zauzme i očisti neprijateljski glavni rov pre nego što na povoljnom mestu, naprimjer na pravcu neprijateljske glavne saobraćajnice, otpočne dalji udar u dubinu neprijateljskog položaja. Često će ovaj zadatak pripasti vodovima koji tek nailaze. Duži pregradni rovovi moraju se na dubini od 50 do 100 metara očistiti od neprijatelja i izolovati. Kratki pregradni rovovi moraju se u naletu očistiti, borbeni zakloni, skloništa i rovovske prepreke zauzeti, a posade uništiti. Ako prednji delovi ne mogu brzo zauzeti odvojene delove položaja, treba ih najpre izolovati. Njihovo konačno uništenje prepustiće se delovima koji tek nailaze.

Vodnik je duša borbe u rovovima. Njegovo mesto je odmah iza prednjeg odeljenja; odatle on može najbolje uticati na tok vođenja borbe. Svoje zapovesti izdaje kratkim uzvicima ili znacima; sa četom ima radiofonsku vezu. Teškim oruđima saopštava svoje mesto svetlosnim signalima. Kod vodnika će se često nalaziti osmatrač teških oruđa, u svakom slučaju osmatrač minobacača koji su mu pridati. Samo na taj način je moguće brzo i neometano sadejstvo delova i teških oruđa koji učestvuju u napadu. Komadir prednjeg odeljenja je samim tim i čelnii čovek voda u napadu. Često samo znacima rukom i ličnim primerom upravlja borbom svog odeljenja. Na prvih 20 do 30 metara u njegovom rasporedu ne nalazi se više od 3

čoveka, da bi se smanjilo dejstvo naprijateljskih ručnih bombi i omogućilo sklanjanje od njih.

Komandir vatrene grupe mora potpuno samostalno da radi. On mora svoje mitraljeze tako da postavi da protivnapadi i bočna vatrica ne sprečavaju napredovanje jurišnih odeljenja. Otpadne li zadatak bočnog i leđnog osiguranja, ili se ono prenese na neki nov vod koji napada, vatrema grupa tada neposredno prati svoj vod.

Podrška od strane teških oruđa i artiljerije:

Za prvi probaj moraju se, teška oruđa bataljona načelno, upotrebiti sasređeno radi podrške prednjih jurišnih vodova. Ako su oni podrli u prednji neprijateljski rov, treba da im se pridaju delovi teških oruđa, koji su dosad s njima sadejstvovali. U većini slučajeva tada se otvara puščana i minobacačka vatrica po oruđima. Uprkos tome, komandiri odeljenja i vodova teških oruđa moraju stalno težiti da ponovo koncentrišu vatru svojih oruđa. U tu svrhu moraju neprekidno da osmatraju čela jurišnih vodova i brzo neutrališu najopasnije ciljeve koji im se označavaju signalnim mećima ispaljenim u pravcu ciljeva.

Istaknuti artiljeriski osmatrači većinom će se kretati neposredno iza prednjih jurišnih vodova i sa pogodnih mesta za osmatranje upravlјati vatrom svojih baterija.

3) Proboj protivtenkovske linije

Sovjeti su se u odbrani naročito odlikovali organizovanjem tzv. protivtenkovskih linija. Ovaj način borbe, koji nije potpuno obrađen u sovjetskim pravilima, počeo se primenjivati u drugoj polovini rata. Pritom se očigledno težilo izbegavanju samostalne upotrebe protivtenkovskih topova i njihovom objedinjavanju s artiljerijom i protivavionskom artiljerijom u dubini položaja u zajedničke linije na težištima. To je tipičan primer iz koga se vidi kako je sovjetsko vojno rukovodstvo brzo iskoristilo borbena iskustva i odmah ih prenelo na sve jedinice.

Na najvažnijim mestima je često više tenkova bilo do kupole ukopano, stvarajući tako protivtenkovskoj li-

niji odličan oslonac. Protivtenkovske linije se često nisu protezale paralelno frontu, već koso ili u luku kako ispu-
čenom unazad, da bi tenkove koji napadaju brzo zahvatili
bočno, ili ih namamili u tzv. „vatreni džak“ i na taj način
ih iznenada obasuli vatrom sa tri strane. Topovi su se
većinom nalazili potpuno u zaklonu, izvrsno maskirani i
zaklonjeni od svakog ugleda sa zemlje i iz vazduha. Radi
otvaranja vatre, što se, načelno, činilo tek na bliskim ot-
stojanjima, oni su izvlačeni iz zaklona. Često su lažni po-
ložaji korišćeni odozgo maskirani, dok su cevi pretstav-
ljane stablima ili čunkovima. Pomoću streljačkih vodova,
raspoređenih u dubini, protivtenkovska linija je većinom
i pešadijski bila obezbeđena. Na stalnim odbranbenim fron-
tovima protivtenkovske linije su načelno postojale; u bor-
bi na otvorenom polju Sovjeti su bili kadri da ih u veoma
kratkom roku izgrade. Stoga je borba protiv njih svako-
dnevni zadatak svake jedinice.

Iskustva stečena u borbi sa protivtenkovskim linijama pokazala su da se borba protiv njih i njihovo unište-
nje načelno ne mogu izvesti jakim koncentracijama vatre
svih kalibara. I napad iz vazduha, zbog izvrsnog maski-
ranja, većinom obećava malo uspeha. Ako se neprijateljske
protivtenkovske linije ne mogu obići, moraju se sa-
vladati pešadijskim napadom. Ako neka jedinica mešovi-
tog sastava (tenkovi s oklopnim grenadirima ili pešadija
sa samohodnim oruđima) pri napadu ili protivnapadu iz-
nenada nađe na protivtenkovsku liniju, napad se većinom
mora privremeno obustaviti i otpočeti iznova. Pri-
tom su došle do izražaja ove mere (načelno):

- tenkovima (oruđima) naređuje se da se postave
na mestima na kojima nisu izloženi neposrednoj
neprijateljskoj vatri (upotrebor magle, topovi su
okrenuti u pravcu neprijatelja);
- podrobno pribavljanje podataka, izviđanje i osma-
tranje pomoću oklopnih izviđačkih vodova i oklop-
nih grenadira peške. U konkretnom slučaju, de-
monstrativni napadi da bi se izmamila neprijateljska
vatra. Naročito su važni podaci o prostiranju

i bokovima protivtenkovske linije, o zemljištu pogodnom za izvršenje bočnih napada; vatreni položaji pojedinih topova i minske prepreke ispred protivtenkovske linije.

Dok je delovi oklopnih grenadira, odnosno pešadije, obezbeđuju s fronta, glavnina se priprema za napad na bok protivtenkovske linije, tenkovi, odnosno samohodna oruđa, štite ove akcije. U pojedinostima se pešadiski napad izvodi ovako:

- pri polasku u napad mora se protivtenkovska linija neutralisati i vezati vatrom svih oruđa, uključujući vatru tenkova i vatru borbene avijacije kojom rukovodi oficir za navođenje (upotreba napalm bombi i magle);
- munjeviti polazak oklopnih grenadira (strelaca) s polaznog položaja pod zaštitom magle. Praćeni jedinim tenkovima (samohodnim oruđima), oni se posle savlađivanja minskih prepreka bacaju na krilo, bok ili pozadinu neprijateljske protivtenkovske linije i čiste je;
- tenkovi (samohodna oruđa) stupaju odmah zatim u dejstvo, pri čemu sopstvena artiljerija podržava probor u dubinu neprijateljskog položaja. Probor se vrši odmah posle upada u položaj.

Ako je neprijateljska protivtenkovska linija tek u izgradnji ili se na zemljištu pogodnom za dejstvo tenkova može obuhvatiti s boka ili iz pozadine, obuhvatni napad jačih tenkovskih snaga obezbeđuje brz uspeh. Razume se da su izviđanje, zaštita vatrom, podrška artiljerijom i borbenom avijacijom kao i u pešadiskom napadu.

Napad na protivtenkovsku liniju zahteva brz, a ipak smišljen rad. Naročito je važno da su pri svakom napadu starešine i jedinice pripremljeni za ovu borbu i da ne budu iznenadeni. Svi načini dejstva moraju jedinici biti do te mere poznati da su i veoma kratka uputstva dovoljna za uspešno izvršenje zadatka.

II. — GONJENJE

„Svaki zastoj od jednog uspeha do drugog pruža neprijatelju povoljne izglede...”

„Energija kojom se vrši gonjenje od odlučujućeg je značaja za veličinu pobjede”.

U ovim načelima za gonjenje od Klauzevica do danas ništa se nije promenilo. Međutim, tok takve operacije ipak se ogromno promenio. Oklopne jedinice s ciljevima operativnog značaja karakterišu savremenu fizionomiju gonjenja. S druge strane, onaj ko je gonjen dobio je nove saveznike u savremenom odbranbenom oružju, brzom miniranju i razaranjima velikih razmara.

Ako se razmatraju načela koja su dovela do stvaranja oklopnog roda vojske operativnog karaktera, onda će se na prvom mestu težiti ka postizanju potpune pobeđe uvođenjem, posle uspešnog proboga, jakih oklopnih jedinica u gonjenje sa zadatkom da se protivnik pretekne.

Ako Prvi svetski rat, sem avgustovskih i septembarских bitaka 1914 i 1915 godine, nije doneo nikakvo gonjenje velikog stila, onda je u pohodu na Istok gonjenje kao vid borbe, naročito u početku, a zatim i na kraju pohoda, potpuno došlo do izražaja.

I Nemci i Sovjeti su upotrebom oklopnih jedinica uvek sprečavali potpuno stabilizovanje frontova i u neuromnom gonjenju postizali vrhunac svojih uspeha.

a) Pripreme

Kad se probog operativnog značaja ocrta, komanda i jedinice ne mogu dovoljno blagovremeno da izvrše odgovarajuće pripreme za gonjenje. Pritom su u pojedinosti u pitanju ove mere:

- privlačenje vozila za prevoz ljudstva bliže jedinicama;
- ukrcavanje rezervi na vozila;
- obrazovanje gonećih odreda (sastav je načelan i ne pretstavlja obrazac).

Goneći odred u oklopnim jedinicama čini borbena grupa jačine od najmanje:

- 1 tenkovskog bataljona;
- 1 bataljona oklopnih transporter ili oklopnog izviđačkog bataljona;
- 1 diviziona lakih poljskih haubica (samohodnih); i
- 1 tenkovske pionirske čete.

Goneći odred u pešadiskim jedinicama sastava je:

- 1 grenadirske bataljon (3 grenadirske čete, 2 sa samohodnim oruđima, odnosno tenkovima za neposrednu podršku, a 1 četa na lakis kamionima);
 - 1 bataljon samohodnih oruđa ili tenkova za neposrednu podršku;
 - 1 divizion lakih poljskih haubica; i
 - 1 motorizovana pionirska četa.
- Ostale mere:
- ubrzano snabdevanje municijom i gorivom.

b) Izvođenje

Za izvršenje gonjenja od značaja je:

- određivanje ciljeva gonećim odredima duboko u neprijateljskoj pozadini; naročito prelaza, dominantnih zemljišnih tačaka, tesnaca, saobraćajnih čvorova;
- zauzimanje zemljišta, po mogućnosti na najvažnijim otstupnim pravcima, i neprijateljskih mostobrana, koristeći sporedne puteve, gazove, šume itd., kao i nastavljanje gonjenja noću;
- obilaženje svakog naknadno obrazovanog jačeg neprijateljskog mesta otpora i iznenadno zauzima-

- nje prelaza i izlaza iz tesnaca, često napadom iz pozadine;
- napad bez obzira na dodir sa susedom;
 - obezbeđenje bokova izviđanjem i pomoću jedinica koje slede.

Gonjenje mora da se pothranjuje iz dubine. U protivnom, uzana čela gonećih delova lako zastaju. Ako širina mesta proboga i putna mreža dozvoljavaju, korisno je obrazovati više paralelnih gonećih odreda bez međusobne veze. Glavnina jedinice mora da bude veoma blizu gonećih odreda, da neprijateljski otpor ne bi ponovo oživeo i da često uska mesta proboga ne bi opet bila zatvorena. Treba svim sredstvima sprečiti borbu gonećih delova na dva odvojena mesta: zasebno daleko isturene oklopne jedinice, a zasebno pešadijske jedinice koje ih prate. Sovjetska vrhovna komanda je 1941/42 godine videla u ovome najveću nemačku grešku i podesila je svoj način vođenja borbe prema ovoj „pukotini nemačke vojske“. Kako se ono može sprečiti ne kočeći potreban napadni zamah cele jedinice u gonjenju?

Način borbe koji uglavnom teži zauzimanju zemljišta nesumnjivo je necelishodan prema protivniku kakvi su Sovjeti. Njihove jedinice su u najvećoj meri sposobne za kretanje na zemljištu; one mogu danima da žive bez dotura, bore se za svaki metar zemljišta bez obzira na duboko prodrle goničeve tenkove. Međutim, najvažnije je uništiti neprijateljske oružane snage. Zato se, sem gonećih odreda, jaki delovi ostalih oklopnih jedinica moraju blagovremeno odvojiti za opkoljavanje. Ako se uletio i u jesen 1941 smelo pogrešiti u velikim gonećim bitkama i bitkama u okruženju, s obzirom da najveći deo sovjetskih jedinica nije imao ratnog iskustva i da je bio taktički nepokretan to se već u bitkama u ranu zimu 1941 pokazalo da su Sovjeti raspolagali odgovarajućim odbranbenim metodom. Oni su uočili da najpre treba privezati nemačke čelne tenkovske jedinice, a zatim sa masom tenkova navigati na pešadiju, koja je u odbrani od tenkova gotovo bespomoćna, da bi se ona odvojila od svojih tenkovskih je-

dinica i iznurila u borbama skopčanim sa velikim gubicima. Dakle, gonjenje sme samo da se nadoveže na bitku za uništenje, a ne da otpočne u toku ove. Ma kako da je zemljište na kome nema neprijatelja primamljivo, ipak je u mnogim slučajevima pogrešno ako goneće jedinice prodiru dalje od određenog cilja gonjenja. To može dovesti do teških neuspeha.

Komandanti svih jedinica moraju u gonjenju biti daleko napred. Kratkim „zapovestima u pokretu“ održavaju potreban tempo gonjenja. Slabiji neprijateljski delovi napadaju se iz pokreta. Ako se neprijatelj ponovo sredi i ne može se obići, mora se preduzeti planski napad. U tu svrhu se često mora sačekati na prilaženje ostalih sopstvenih snaga.

Ako je neprijatelju pošlo za rukom da se znatno odvoji, odmah se obrazuju jedan ili više gonećih odreda.

Težnja za plenom, kao i evakuacija zarobljenika, ne sme ni da usporava kretanje prednjih jedinica ni da ih brojno oslabi.

III. — ODBRANA

Ukoliko neki komandant smelije i ofanzivnije dejstvuje, utoliko će biti manje u stanju da odmeri snage kojima će dodeliti odbranbene zadatke. Nemačka pravila koja su važila za vreme poslednjeg rata propisivala su na normalnom zemljištu širinu diviziske odbranbene zone od 8 do 10 km (vidi Ratnu službu, tač. 326 i 443).

Sovjetska pravila su kao preduslov za uspešan napad zahtevala brojnu nadmoćnost napadača od 3 : 1 u odnosu na branioca.

Da bi se za vrednost oba faktora — „širina zone“ i „brojna nadmoćnost“ našlo, doduše, teorisko merilo, ovde se navode brojni podaci nekoliko značajnijih odbranbenih bitaka iz oba protekla rata:

Mesto i vreme bitke	Broj p. div.		Ukupna Širina fronta	Broj oruda		Primedba
	sopst- venih	nepr.		sopstv.	nepr.	
Aras, aprili 1917	11	16	40 km	1.016	2.817	Mali dobitak u zemljištu; visoki gubici napadača: mali lokalni prodori.
Ržev, zima 1942/43	oko 20	oko 120	120 km <i>DIVIZIJA PPA 1 KM. NE MOGUĆE! 12</i>	-	-	Luk fronta u tri velike bitke potisnut nekoliko km; probaj neuspeo, veliki gubici.
Baranov, januar 1945	3	34	60 km	200	4.000 ukl. minobac. 120 mm.	Prvog dana uspeo operativni probaj na oko 25 km širine i dubine.

Naročito pada u oči zavisnost uspeha odbrane od maksimalne širine fronta. Kod Rževa je sovjetski zahtev za trostrukom nadmoćnošću bio više nego ispunjen (skoro sedmostruk) i uprkos tome željni probaj nije ostvaren u tri duge bitke, u kojima je napadač pretrpeo veoma teške gubitke. Pa, ipak, nijedna nemačka divizija na težištu odbrane nije imala front širi od 10 km.

Ukratko se može reći da je na osnovu iskustava iz poslednjeg rata za jednu grenadirsku diviziju **u odbrani**, pred neprijateljem koji se odlučio za probaj, potrebno ispuniti sledeće uslove:

- širina fronta ne sme biti preko 10 km na zemljištu koje je uglavnom povoljno za odbranu;
- brojna nadmoćnost pešadije, tenkova, artiljerije, municije i rezervi, u odnosu na protivnika, ne sme biti manje od 1:3, u izuzetnim slučajevima do 1:5;
- operativne i taktičke rezerve jačine 1/3 do 1/6 snaga prve linije.

(Za osnovu je uzeta normalna grenadirska divizija sa tri grenadirska puka od po tri bataljona i sa naoružanjem iz 1945 godine).

Gotovo sve velike nemačke odbranbene bitke u proteklom ratu na Istoku odlikovale su se učešćem jakih tenkovskih jedinica na neprijateljskoj strani. U ovim bitkama su se slomili jaki i za odbranu povoljni položaji pred navalom neprijateljskih kombinovanih tenkovskih i pешadijskih napada.

Mada su razlozi za to većinom ležali u nadmoćnosti neprijatelja u ljudstvu i materijalu, u znatno širim frontovima branioca, u oskudici rezervi i slabom doturu potreba svake vrste, ipak su često neuspehu doprineli pogrešan izbor položaja, nepravilan raspored jedinica i kruto vođenje borbe.

Pre nego što se upustimo u razmatranje ovih, za uspešnu odbranu odlučujućih elemenata, treba se najpre upoznati sa načinom izvršenja napada koji su Sovjeti u dve poslednje godine rata primenjivali.

a) Sovjetske metode napada

„Napad je glavni vid borbe, pomoću koga se jedino može izboriti odluka ..., cilj je: probiti dubinu neprijateljskih položaja i uništiti neprijatelja... on mora da se vodi s određenim ciljem, brzo, iznenadno, živo i odlučno” (iz jednog sovjetskog borbenog pravila).

U svim odbranbenim bitkama od 1943 do 1945 godine, nemačke trupe su se sučeljavale s ovim karakteristikama sovjetskih metoda napada:

- masovno angažovanje ljudi i jedinica na najužem prostoru;
- izvanredno velika upotreba artiljeriske i minobacačke municije;
- prođor usred artiljeriske podrške bez obzira na sopstvene gubitke.

Pred kraj rata Sovjeti su znatno usavršili svoje metode napada i neverovatno brzo ih preneli na sve jedinice.

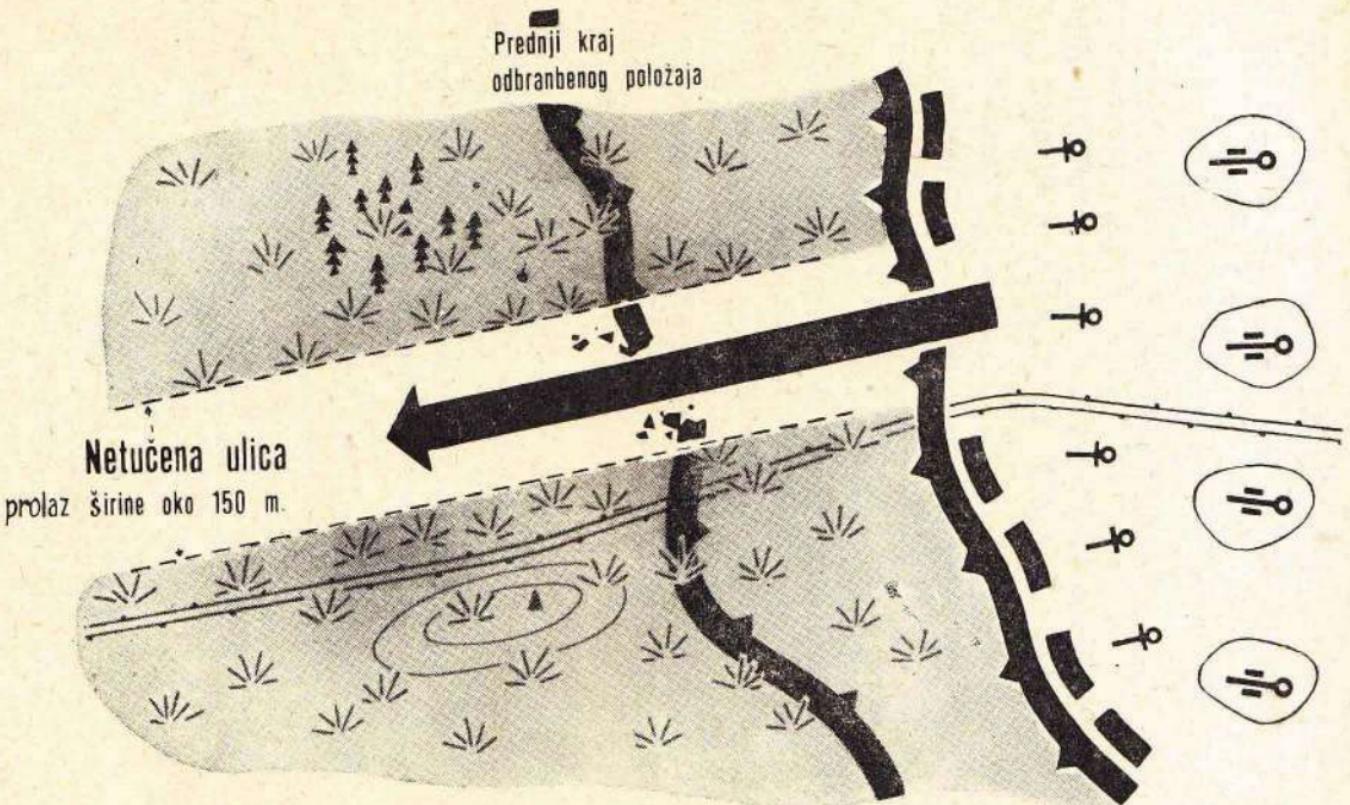
Tu naročito spadaju:

- obrazovanje netučenih ulica — prolaza (sl. 9);
- obilaženje braniočevih otpornih tačaka i njihova likvidacija pomoću trupa koje pristižu;
- upotreba operativnih oklopnih jedinica sa daleko postavljenim ciljevima već u prvim časovima napada.

Sovjetsko vojno rukovodstvo je brzo iskorišćujući iskustva stečena u prvoj fazi rata usvojilo nemačka načela komandovanja u napadu, dok su nemačke kopnene jedinice, usled nepovoljnog odnosa snaga i Hitlerovog uticaja, bile primorane da se suprotstavljaju sovjetskim metodama napada primenjujući načela koja su bila suprotna njihovim iskustvima.

aa) Znaci za pretstojeći napad velikih razmara:

- pojačanje neprijateljske vazdušne aktivnosti radi sprečavanja našeg izviđanja iz vazduha kako bi prikrio svoje pripreme za napad;
- privlačenje trupa, materijala i municije železnicom i autoputevima, naročito noću;
- pojačavanje neprijateljske artiljerije koja se nalazi pred našim frontom, korektura vatre novih baterija i drugih teških oruđa;
- akcija neprijateljskih jurišnih grupa ili lokalni napadi snagama od bataljona radi izviđanja naših snaga i borbenih postrojenja, kao i poboljšanja polaznih položaja za napad;

Slika 9

- pojačavanje neprijateljskih trupa umetanjem novih pešadijskih pukova ili smanjivanjem trupa istrošenih u borbi svežim divizijama;
- pojava tenkova ili pojačavanje već postojećih;
- uveče ili u toku noći pred početak napada povremena larma u prednjim neprijateljskim rovovima, izazvana smenjivanjem, ili pojačavanjem trupa ili izdavanjem alkohola;
- izrada rovova i njihovo ojačavanje, kao i uređenje lakih skloništa i bunkera, nisu uvek bili znaci na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da Rusi nameravaju da se brane. Oni su se, naprotiv, pred početak napada često kopanjem rovova približavali braniočevim položajima.

bb) Polazni položaj za napad i poredak sovjetskih napadnih snaga

U velikim napadima učestvovalo je više korpusa ili armija. Oni otpočinju s polaznog položaja, koji može biti inžinjeriski uređen i nalazi se na oko 150 do 200 metara ispred braniočevog prednjeg kraja. Ako je ovo, s obzirom na zemljiste, nemoguće i ako je prednji sovjetski rov udaljen više od 250 metara od našeg položaja, privlačenje prednjih napadnih trupa vrši se pred kraj artiljeriske prepreke, u jednom potezu tako da se bez daljeg zadržavanja iz nastupanja neposredno prelazi na juriš.

Divizije u napadu većinom se dele na dva tenkovska i tri pešadijska borbena ešelona (talasa) (vidi sl. 10). Pešadijski ešeloni (talasi) pojačavaju se pratećom artiljerijom, pionirima, bataljonima bacača plamena i drugim pomoćnim i specijalnim oruđima.

Divizije drugog ešelona kreću se za prednjim divizijama kao drugi ešelon korpusa.

RASPORED SOVJETSKE DIVIZIJE U NAPADU

I Talas tenkova

II Talas tenkova 1 Talas pešadije 2 Talas pešadije

3 Talas pešadije

100 - 400 m

300 - 500 m

Od zaklona do zaklona
800 - 1500 m

800 - 1500 m

Slika 10

cc) Vatrena priprema

Napad se većinom priprema višečasovnom, snažnom vatrom (bubnjarska vatra) — poglavito iz artiljeriskih i minobacačkih oruđa — koja se sasređuje naročito na naše prednje položaje, ali i na objekte u dubini položaja i na artiljeriske položaje.

Za zavaravanje u pogledu trenutka početka napada katkada se vatra s prednjih linijsa pomera u dubinu. Jедновремено са појавом lutaka, покретом мањих делова и zamagljivanjem на правцу на kome se ne namerava izvršiti napad, маркира се почетак напада. Ако тада, наше преднje snage napuste skloništa i posednu položaj, sovjetska pešadija otvara vatu iz svih svojih oruđa, a vatra oruđa koja učestvuju u pripremi opet se obara na prednji kraj.

Drugu vrstu zavaravanja pretstavlja ostavljanje uzanih, oko 150 m širokih netučenih prolaza, koje branilac zbog uopšte jake vatre nije u stanju da primeti. Кроз њих Sovjeti tada nadiru u položaj još u toku artiljeriske pripreme i prodiru duboko (vidi sl. 9).

Deset do petnaest minuta pre polaska tenkova i pešadije u napad, artiljerija za podršku, minobacači, napred privučeni topovi i mitraljezi za neposredno gađanje sasređuju svoju vatu na prvi i drugi rov. Artiljeriska priprema se često završava snažnim plotunskim vatrenim natletom raketnih oruđa („качуše”).

Borbeni avioni iz svojih oruđa i razornim avionskim bombama tuku teška oruđa i posade pozadnjih otpornih tačaka, kao i drugi i treći rov.

Laki bombarderi istovremeno tuku našu artiljeriju i rezerve u dubini položaja.

dd) Izvršenje napada

Tenkovi i prvi talas pešadije — ako se nalaze više od 250 metara od našeg prednjeg kraja — privlače se napred za vreme vatrene pripreme. Prvi tenkovski talas

prestiže prvi talas pešadije, drugi ešelon tenkova prihvata ovu pešadiju koja ga zatim neposredno prati.

Pošto su tenkovi izbili ispred prvog talasa pešadije, otvaraju žestoku vatru iz svojih topova i mitraljeza na grudobrane prednjih rovova (neutralisanje) i na uočene ciljeve (uništenje). Kad prvi talas tenkova podide na oko 100 do 150 m našim prednjim položajima, sovjetska artiljerija i minobacači prelaze na osmatranu vatru i postepeno je pomeraju u dubinu položaja.

Prvi talas tenkova, prateći vatreni val, bez zadržavanja se probija preko prvog rova ka drugom. Njega pritom neprekidno potpomažu teški tenkovi i samohodna oruđa drugog talasa tenkova.

Drugi talas tenkova, koji se kreće za prvim talasom na otstojanju od 100 do 400 m, treba da uništi preostale braniočeve snage u prvom rovu pre nego što ga dostigne prvi talas pešadije koji se kreće neposredno za njim. Posle bačenih ručnih bombi s otstojanja od 30 do 50 m, pešadija neposredno iza drugog talasa tenkova prodire u rov, pomoću tenkova i bacača plamena uništava sve što joj stoji na putu i prodire dalje, ne zadržavajući se oko preostalih braniočevih delova.

Drugi talas pešadije kreće se za prvim na 300 do 500 m. Njegov je glavni zadatak da potpomaže napad i prodiranje prvog talasa pešadije kroz ceo položaj i da odbije protivnapade iz dubine položaja. Ni drugi talas ne treba da se zadržava oko potpunog čišćenja prvog rova, već mora odmah da produži s nadiranjem. Ako je potrebno, na bokovima se obezbeđuje manjim delovima. Ako se u toku napada u prednjem napadnom ešelonu stvore praznine, njih zatvaraju snage drugog ešelona. Ako prvi ešelon bude u napadu zadržan, drugi ešelon ga prelazi i povlači ga za sobom napred.

Treći talas pešadije, nastupajući od zaklona do zaklona, kreće se na otstojanju od oko 800 do 1.500 m. On čisti zauzete delove položaja i angažuje se ako su prvi i drugi talas pešadije zadržani. On se, po mogućnosti, angažuje obuhvatno, uz prethodni vatreni prepad artiljerije i minobacača. Ako treći ešelon pešadije mora da se angažu-

odmah smeniti radi upotrebe na drugom mestu. Rezerve viših komandi se u tu svrhu moraju uzeti s nenapadnutih delova fronta, oslobođiti i blagovremeno privući. Pregazene divizije na položaju obično nisu u stanju nikog da smene.

Ako su sopstvene oklopne jedinice znatno oslabljene u proteklim borbama, ili iz kojih drugih razloga nisu potpuno spremne za dejstvo, tada zajednička upotreba iz dubine uopšte ne obećava nikakav uspeh. Možda bi u tom slučaju bilo korisno da se preostali, odnosno postojeći tenkovi, u jakim grupama (ne ispod čete, po mogućnosti jačine bataljona, kao i oklopni grenadiri i pioniri iz sastava tih jedinica) rasporede pozadi naročito ugroženih rejona radi nanošenja trenutnog udara. Njihova upotreba liči u tom slučaju na upotrebu samohodnih oruđa.

aa) Koncentracija i dovođenje oklopnih jedinica

Oklopne divizije koje se radi upotrebe drže u očekujućim rejonima moraju se postaviti toliko blizu fronta da u kratkom roku budu spremne za likvidaciju neprijateljevog prodora. Do toga mora doći automatski, čim je počeo neprijateljski napad.

Oklopne divizije koje se u dubljoj pozadini drže na raspolaganju treba da se tako postave da mogu brzo u više kolona da nastupaju u svim predviđenim pravcima kako pri dolasku u rejon upotrebe ne bi gubile vreme za razvijanje.

Napred isturen polazni položaj tenkovske grupe iz sastava divizije, koja se s glavninom nalazi na odmoru dalje pozadi, dovodi načelno do počesnog angažovanja divizije i stoga je opravдан samo u naročitim slučajevima.

Dovođenje oklopnih divizija s veće daljine — naročito na otvorenom zemljištu i za vreme kratkih letnjih noći — većinom otkrivaju neprijateljski izviđački organi. Neko operativno iznenadenje, ako je uopšte moguće, postići će se, dakle, samo jačinom snaga.

Utoliko je važnije taktičko iznenadenje protivnika u pogledu trenutka i pravca izvršenja protivnapada. Da bi uspeo, protivnapad mora neočekivano da pogodi neprijatelja na osetljivo mesto. Zadatak je više komande da stvori preduslove za to.

Prema tome, ona mora predviđajući unapred da vodi odbranu:

- 1) ili bezuslovnim držanjem zemljišnih tačaka koje su odlučujuće za protivnapad, bez obzira na to što u frontu mogu nastati praznine, ili
- 2) planskim povlačenjem, da bi se stvorili uslovi za uspešan protivnapad u tom pravcu.

Oklopne jedinice se ni u kom slučaju ne smeju frontalno upotrebiti protiv neprijatelja koji je već organizovao odbranu, niti protiv nadmoćnih neprijateljskih tenkovskih snaga u napadu, već treba, po mogućnosti, iznenada da udare u bok mesta proboga. Osim toga se mora obezbediti da oklopne divizije budu upotrebljene na zemljištu koje je za njih povoljno.

O ovome se mora misliti još prilikom njihovog dovođenja. Stoga se one ne smeju dovesti suviše blizu mesta proboga. Naprotiv, u toku noći uoči protivnapada se mora omogućiti iznenadno pomeranje divizija ustranu, da bi se time neprijatelj, koji će narednog dana produžiti nadiranje, iznenada napao u bok ili odbranbeni položaj koji je on organizovao frontalno i napao s boka.

bb) Upotreba oklopne divizije

Oklopna divizija koja je posle posedanja polaznog položaja u toku noći određena za protivnapad mora uvek da računa s tim da će udariti na neprijatelja potpuno spremnog za borbu. Pripravnost divizije za borbu, kao i njena upotreba u celini, pretstavljaju preduslove za uspeh. Napad samo s jednom isturenom tenkovskom grupom do-

vešće obično do zastajanja divizije. Ona će tada, već posle kratkog vremena, većinom biti primorana na odbranu.

Ako se ima utisak da će sopstveni protivnapad naići na neprijateljske snage u napadu koje su nadmoćne u tenkovima i artiljeriji, biće za diviziju celishodnije da najpre pusti neprijatelja da naleti na našu odbranu, pa tek posle odbijanja neprijateljskog napada da krene u protivnapad.

Ako se pretpostavlja da će neprijatelj privremeno obustaviti svoj napad, mora se sprečiti oklopnoj diviziji da bez planske pripreme stupi u napad.

cc) Izvršenje protivnapada

Oklopnoj diviziji koja je prispela u rejon upotrebe moraju viša komanda i divizije na položaju dati osnove za izvršenje napada (sopstvena situacija, procena zemljista, podaci o neprijatelju itd.). Naročito su važni podaci o neprijatelju, kao i najnoviji aerofotosnimci.

Prema protivniku čija prednja linija nije tačno poznata probaj tenkovskim grupama obećava malo uspeha. Naprotiv, vrlo je važno da se on nastupanjem oklopnih izviđačkih patrola natera na otkrivanje svog rasporeda. Tek posle toga, sopstvena artiljerija i vazduhoplovstvo lome njegove snage, a uspeh se na kraju postiže udarom sopstvenih glavnih snaga.

Ukoliko se manje vremena izgubi za brzo dovođenje oklopnih jedinica u ugroženi rejon fronta, utoliko se, s druge strane, pri planskom protivnapadu, jedinici daje više vremena za izviđanje i izradu plana napada. Uprkos svemu, često se ne može dobiti potpuna pretstava o neprijatelju, pošto se za vreme neprijateljskog napada situacija stalno menja. Tim pre su potrebni jasan plan napada i puna borbena gotovost cele jedinice za protivnapad, kao i tačno regulisano sadejstvo s artiljerijom divizija na položaju i vazduhoplovstva.

Da se sopstveni protivnapad olakša, korisno je pomoću divizija na položaju markirati napad na što ši-

rem frontu upotrebom jurišnih grupa, pokretima tenkova, artiljeriskom vatrom, primenom magle i drugim merama.

Ako cilj protivnapada — da se izgubljeni položaj ponovo zauzme — nije postignut ili se to više ne može očekivati, mora se pravovremeno doneti nova odluka. Jedinica nipošto ne sme da ostane na otvorenom zemljištu. Ona će na njemu biti brzo vatrom uništena, i protivnapad — koji ionako nije uspeo — završiće se velikim gubicima i trošenjem rezervi.

Jedinice će se većinom, po naređenju starešine, uko-pati na nekoj liniji za zaprečavanje, da bi se na položaju koji je bar delimično uređen mogle odbraniti od ponovljenog neprijateljskog napada koji treba očekivati. Korisno je ovom prilikom ispraviti front, a pritom ne napuštati zemljišne tačke od odlučujućeg značaja. Ipak, treba izbeći uporno držanje izbočina ili otpornih tačaka koje su izgubile taktičku vrednost. Važno je da se odmah iza ove još neuređene nove linije za zaprečavanje dovedu protivtenkovska oruđa i da se brzo stvori nov sistem artiljeriskog osmatranja. Oklopne jedinice načelno smeju da se izvuku tek kad se nov front konsoliduje.

C. — MARŠEVANJE

I. — OPŠTA NAČELA

Maršem treba da se jedinica blagovremeno dovede na bojno polje sveža i bez velikih gubitaka. Priprema i izvršenje marševa, kao i oblici marševa u pojedinostima, moraju na osnovu iskustava iz Drugog svetskog rata da se podvrgnu temeljnoj promeni. Kao novi i bitni faktori, između ostalog, pokazali su se:

a) Neprijateljsko vazduhoplovstvo

Broj i brzina aviona, kao i dejstvo savremenog vazduhoplovstva, dostigli su razmere koje, načelno, onemoćavaju korišćenje puteva za marš na uobičajen način. To važi u nešto manjem obliku i za noćne marševe, poštoto moderne nišanske sprave, kao i odgovarajuća sredstva za osvetljavanje i osmatranje, u svako doba omogućavaju noćne napade iz vazduha sa nišanjenjem na cilj. I sopstvena vazdušna nadmoćnost doći će uglavnom do izražaja na pojedinim mestima i povremeno, ne računajući to što je tehnika letenja danas učinila pristupačnim napadaču visine od 10.000 do 20.000 pa i više metara, na kojima je sadašnjim sredstvima uspešna odbrana jedva moguća. I borbu protiv neprijateljskih lovaca-bombardera, koji napadaju na manjim visinama, sopstvena lovačka avijacija jedva može da vodi; odbrana sopstvenom lakom protivavionskom artiljerijom pri brzinama modernih aviona pretstavlja težak zadatak.

b) Oklopna oruđa i motorizacija

Oklopna oruđa i motorizacija prouzrokuju na obema stranama stalno očekivanje promene marša, napada, odbrane i povlačenja, tako da se većinom mora maršovati u borbenom rasporedu i u potpunoj gotovosti za borbu. Marš potpuno motorizovanih trupa zahteva potpunu promenu mišljenja o vremenu, prostoru i načinu izvršenja pokreta.

Dok se uobičajeni proračuni marša nemotorizovanih jedinica zasnivaju na dužini marševskih kolona u metrima i kilometrima, kod motorizovanih jedinica bi to lako dovelo do zablude zbog često premenljive brzine, koja zavisi od stanja puteva, gustine saobraćaja, doba dana i drugih činilaca. Ovi proračuni su sem toga nestvarni, pošto je pri velikim dužinama marša (izraženim u **kilometrima**) čelo kolone većinom na cilju, a začelje se još odmara pored marševskog puta. Odlučujuća je jedino dužina kolone izražena **vremenski**, tj. vreme zauzimanja puteva u časovima i minutima. Ono uprošćava marševsku zapovest, ulaženje jedinica u kolonu i regulisanje saobraćaja.

Ulaženje u marševsku kolonu vrši se iz pokreta, po naređenju, iz rastresitog rasporeda van puteva i naseljenih mesta. Pri stupanju u borbu ili posedanju polaznog položaja, kao i pri stanovanju u nekom mestu, put mora odmah da se oslobodi od svih vozila kako se ne bi omeli pokreti ostalih delova. Duž puta odmah treba zauzeti rastresit raspored po frontu i dubini.

c) Atomsko naoružanje

Motorizovane trupe, naročito u fazi prikupljanja i na odmoru, pružaju rentabilan cilj neprijateljskom atomskom naoružanju. To naročito važi za jedinice s dragočenim specijalnim naoružanjem, tj. za tenkovske bataljone i bataljone oklopnih grenadira, artiljeriske divizione itd.

U zaključku, između ostalih protivmera, treba voditi računa o najvećem mogućem rastojanju trupa po frontu i dubini, što se postiže :

- povećanjem otstojanja između vozila na 200 m ili prelaženjem na „marš po delovima”, u grupama od 3 do 5 vozila;
- korišćenjem **svih** drumova i puteva koji vode u pravcu neprijatelja;
- korišćenjem novih pravaca kretanje preko zemljišta i prelaženjem jedinice na „marš evolucionim poretkom”. Odlučujući preduslov za to je puna sposobnost svih borbenih vozila za kretanje po zemljištu;
- izvršenjem marševskih pokreta u sumraku i po mraku, kad su oblaci niski, po magli itd.;
- izbegavanjem svakog prikupljanja ili zastoja saobraćaja primenom oštih mera za regulisanje saobraćaja. U savremenoj zoni operacija ni jedan jedini put ne sme da bude bez sopstvenog komandanta puta s odgovarajućim organima i pomoćnim sredstvima. Težište regulisanja saobraćaja je na: tesnicama na putevima, prelazima preko reka i raskrsnicama;
- stalnom pripravnošću jedinice za aktivnu borbu protiv aviona u niskom letu;
- marševskim rasporedom jedinice u borbenim grupama i onim redosledom koji, po mogućnosti, čini izlišnjim razvlačenje i prestizanje;
- zaštitom naročito važnih marševskih pokreta sopstvenim lovačkim avionima i pojačanjem trupnih protivavionskih jedinica. Ova zaštita je ograničena na pojedina mesta i vremenske periode i stoga se ti momenti moraju iskoristiti za što brže napredovanje.

Iz nabranjanja činilaca koji utiču na marš i mera preduzetih protiv njih proizilazi da je marš postao prvorazredan problem. Samo energična i obazriva komanda biće u stanju da pri nadmoćnosti neprijatelja u vazduhu brzo i uz podnošljive gubitke prebaci trupe, kolone i materijal napred. Kao i u borbi, i u ovom slučaju značajnu ulogu igra ličnost komandanta.

II. — MARŠEVSKA DISCIPLINA

Od svih jedinica i pojedinih vozila zahteva se stroga marševska disciplina, inače dolazi do gubitaka koji se ustvari mogu izbeći i ugrožava se neometani tok celokupnog saobraćaja.

U pojedinostima je potrebno:

- svako vozilo mora da se pridržava propisanih otstojanja, a kad stoji mora da osloboди kolovoz;
- svako vozilo mora imati osmatrače vazduha koji osmatraju napred i nazad;
- pri napadu ili otkrivanju napadnih namera neprijateljskih aviona vozila odlaze u zaklon, zauštavljaju se i maskiraju;
- straže na putevima i u naseljenim mestima, kao i patrole na putevima, moraju znacima skretati pažnju vozilima na neprijateljske avione;
- pri noćnim marševima — zavisno od vidljivosti — voziti bez svetla, odnosno svako drugo ili treće vozilo s najslabijim svetlom; u blizini fronta se od određene linije može voziti samo bez svetla (granica svetla!);

- snabdevanje šofera putnim kartama (eventualno i skicama), da bi se izbegao gubitak vremena, a time i nagomilavanje na raskrsnicama i mestima račvanja puteva;
- svaki vojnik mora da pribeleži maršrutu i cilj marša, da se posle napada iz vazduha sam može orijentisati.

III. — ZADACI KOMANDANTA PUTA

Na celokupnoj zoni operacija moraju se na svim drukovima i važnim saobraćajnim pravcima odrediti komandanti puteva. Samo okretni i energični oficiri mogu da obavljaju ovaj zadatku. Oni u odlučujućoj meri stvaraju preduslove za uspešno izvršenje, bez trivenja, svih marševskih pokreta. Pomoću guste mreže veze (radio, telefon, PTT linije) moraju biti u stanju da se neprekidno obaveštavaju o svim događajima na svojim deonicama puta (sistem deonica). Da bi se naređenja mogla brzo izvršiti, na putu moraju imati mnogobrojne patrole, a u naročito važnim situacijama i helikoptere. Svoje zadatke mogu da izvrše samo ako ih viša komanda **blagovremeno** obavesti o marševskim pokretima i njihovom značaju kako bi određenim kolonama davali prioritet pri prolasku kroz njihove deonice.

Dalji zadaci komandanta puta su ovi:

- postavljanje osmatračnica (stalnih) na glavnim putevima za davanje signala vazdušne opasnosti;
- izviđanje, izrada mesta za mimoilaženje i sačekivanje kolona;
- sprovođenje obilaznim pravcima kroz naseljena mesta, tesnace ili oko njih itd;

- postavljanje dopunskih (svetlećih) putokaza i tablica s nazivima u naseljenim mestima, na mesta račvanja puteva itd;
- obeležavanje puta modernim svetlosnim sredstvima;
- pravljenje prolaza kroz ograde i žive ograde s obe strane puta;
- organizovanje jedinica za opravku puteva (mesno stanovništvo);
- raskrčavanje puteva od izgorelih vozila (držati spremna sredstva za odvlačenje);
- izrada zaklona za pojedince i rovova s obe strane puteva za zaštitu od parčadi. Oni moraju biti postavljeni **poprečno** na pravac puta i obeleženi;
- obaveštavanje novoprispelih trupa o osobenostima situacije u vazduhu.

IV. — REGULISANJE SAOBRAĆAJA

Za regulisanje marša i saobraćaja odgovoran je trupni komandant. Ono time izrično postaje sredstvo **opštег komandovanja** trupom.

Regulisanje saobraćaja borbenih jedinica ima u zoni operacija prvenstvo u odnosu na pokrete radi razmeštaja. Celokupno regulisanje saobraćaja u određenoj, tačno ograničenoj zoni (većinom borbenoj zoni divizije ili korpusa) mora biti centralizovano.

Organi za regulisanje saobraćaja moraju se blagovremeno uputiti na kritična mesta marševskog puta.

Oni su dužni da na marševskom putu postave tablice s nazivima. Ove tablice većinom moraju da se dopune naročitim oznakama jedinice.

V. — ZAKLJUČAK

Svaki marš stavlja komandu i jedinicu pred mnoštvo problema koji se većinom moraju rešiti što hitnije.

Priprema i izvršenje marša se prvenstveno upravljaju prema trenutnoj situaciji u vazduhu. Ako je opasnost od dejstva iz vazduha velika, trupno komandovanje će često morati da primeni rastresite (evolucione) poretkе kao jedino sredstvo kojim se gro trupa brzo i s malim gubicima dovodi do neprijatelja.

Kretanje rastresitim porecima pretstavlja istovremeno najbolju zaštitu od atomskog naoružanja. Sve jedinice moraju naročito težiti da na ovaj način izbegnu vatu neprijateljskog atomskog naoružanja, tj. da dostignu najmanje ugroženu zonu u blizini neprijatelja. U tu svrhu jedinica mora iznenađa, brzo, na širokom frontu, krećući se preko zemljišta, zrakasto, da dostigne predviđeni rejon prikupljanja, da na njemu izvrši izvesna pomeranja i u najkraćem vremenu zauzme pravilan raspored i pređe u napad.

Ako zemljište onemogućava kretanje rastresitim poretkom, naprimjer, u šumama, močvarama i planinama, moraju se iskoristiti svi postojeći drumovi i putevi za skraćivanje znatne dubine savremenih motorizovanih jedinica (velika otstojanja vozila kao mera PAZ-a i velika brzina!).

Marš noću i pri nepovoljnim atmosferskim prilikama ima naročit značaj.

Marševi zahtevaju visoku sposobnost komandovanja. Oni u savremenim uslovima ne pretstavljaju nikakav oblik pokreta, već **deo borbe**.

D. — SADEJSTVO KOPNENE VOJSKE I VAZDUHOPLOVSTVA

U proteklom ratu je vazduhoplovstvo za podršku jedinica kopnene vojske prvi put dobilo odlučujući značaj. Na nemačkoj strani su jedinice avijacije za blisku borbu bile upućene na sadejstvo s grupama armija, armijama, korpusima, a delom i divizijama. Pod pretpostavkom vazdušne nadmoćnosti, one su mogle da izvrše dobijene zadatke i time bitno doprinesu uspesima kopnene vojske. To su dokazali ratni pohodi protiv Poljske, Norveške, Francuske, SSSR i Sredozemlja. VIII vazduhoplovni korpus, u kome je bio združen gro jedinica Štuka i jedinica jurišne avijacije, usavršio je tada sistem podrške koji je velikim delom i danas u upotrebi. Težište zadatka, posle postizanja nadmoćnosti u vazduhu, ležalo je na **neposrednoj** podršci (borba protiv ciljeva pred sopstvenim snagama). Tesno sadejstvo odgovarajućih komandnih mesta oba vida oružanih snaga i komandovanje formacijama u vazduhu pomoću dobro smišljenog sistema navođenja bili su preduslovi za uspeh.

I Sovjeti su uvideli važnost neposredne podrške. Oni su za potpomaganje kopnenih trupa koristili svoje mnogobrojne jake IL-2 jedinice. One su prvenstveno napadale u brišućem letu, obasipajući prostoriju iz svojih oruđa i bombama umesto da tuku pojedinačne ciljeve. Nasuprot tome, nemačke jedinice su napadale pretežno sa velikih visina obrušavanjem ili u poniranju tukući uglavnom **pojedinačne ciljeve**.

Gubitak nadmoćnosti u vazduhu brzo je doveo u pitanje upotrebu srazmerno sporih i sa slabom manevarskom sposobnošću jedinica „Štuka“ (Ju 87). Preoružanje

na lovački tip (FW 190) nije moglo na Istočnom frontu da doneše nikakve bitne promene, pošto je masa lovačkih jedinica bila angažovana za odbranu Rajha. Broj jedinica borbenih aviona u nemačkoj avijaciji nikad nije premašao 7 borbenih grupa — oko 600 aviona.

I. — OPŠTA NAČELA

U nastavku treba, na osnovu iskustava iz poslednjeg rata, izneti nekoliko važnih opštih načela za sadejstvo između kopnene vojske i vazduhoplovstva.

Deo savremenih vazduhoplovnih oružanih snaga koji sadejstvuje s kopnenom vojskom pretstavlja „taktičko vazduhoplovstvo”.

Ono se sastoji iz jedinica koje služe za posrednu ili neposrednu podršku kopnene vojske, naime od: lakih bombardera, lovaca-bombardera, dnevnih i noćnih lovaca, izviđačkih i transportnih aviona.

Njihovi glavni zadaci jesu:

- postizanje i održavanje nadmoćnosti u vazduhu sarađujući s ostalim vrstama avijacije;
- taktičko izviđanje za račun kopnene vojske i vazduhoplovstva;
- izolovanje bojnog polja onemogućavanjem snabdevanja, dovođenja pojačanja i pomeranja protivničkih jedinica;
- dejstvo protiv ciljeva na zemlji koji se nalaze neposredno pred sopstvenom jedinicom;
- snabdevanje opkoljenih ili otsečenih jedinica iz vazduha u teškim situacijama.

Samo poslednja dva navedena zadatka **neposredno** utiču na borbu kopnenih snaga. Po redu hitnosti oni sto-

je na poslednjem mestu, pošto se glavna pažnja, u opsegu celokupnog plana, većinom posvećuje ostalim zadacima.

Zadatak taktičkog vazduhoplovstva obuhvata, sem toga, odbranu iz vazduha njegovog područja angažovanja, u čije se pojedinosti ovde nećemo upuštati.

Uspeh zajedničkih operacija kopnene vojske i vazduhoplovstva zavisi od neometanog sadejstva ova vida oružanih snaga. Odgovarajuća organizacija mora da garantuje ovo sadejstvo. Ona počinje u najvišim ustanovama (Generalštab kopnene vojske i Generalštab ratnog vazduhoplovstva) i završava se direktno u borbi angažovanim delovima kopnene vojske i jedinica ratnog vazduhoplovstva.

Na ratištu, najviši stepen na saradnju upućenih komandi vidova oružanih snaga biće normalno grupa armija — vazdušna flota.*) Obe se potčinjavaju zajedničkom komandantu ratišta, koji donosi konačnu odluku o nerešenim pitanjima upotrebe. Oni, na osnovu dobijenih direktiva za izvršenje zadataka, zajednički planiraju potrebne operacije, uzimajući u obzir mogućnosti upotrebe i mogućnosti dejstva jedinica pojedinih vidova oružanih snaga. Preduslov za to je obostrano podrobno poznavanje načela za upotrebu i mogućnosti dejstva. Bliži međusobni razmeštaj ova štaba bitno olakšava sadejstvo.

Najniže komande u kojima se ostvaruje zajedničko operativno rukovodstvo jesu armija i vazduhoplovna divizija. Svaka dalja decentralizacija komandovanja vazduhoplovstvom protivreči principu obrazovanja težišta i vodi necelishodnom rasparčavanju u neefikasne male jedinice. Tesno sadejstvo i u ovim komandama biće zagaran-tovano međusobno bližim postavljanjem komandnih mesta i obrazovanjem zajedničkog komandnog mesta za podršku zemlja — vazduh. I ove komande, na osnovu direktiva pretpostavljenih komandi, zajedno planiraju pretstojeća dejstva i naređuju njihovo sprovođenje upotrebom odgovarajućih delova oružanih snaga.

*) Odgovara pojmu vazduhoplovne armije. — Prim. red.

Sadejstvo do najnižih jedinica kopnene vojske obezbeđuje se pomoću vazduhoplovnih oficira za vezu (u korpusu i diviziji), a u vazduhoplovstvu pomoću oficira za vezu kopnene vojske (u grupama i izviđačkim eskadrlama). Vazduhoplovni oficiri za vezu su savetodavci kopnene vojske u pitanjima upotrebe vazduhoplovstva, a oficiri za vezu kopnene vojske savetodavci vazduhoplovstva u pitanjima upotrebe kopnene vojske. Kao istaknuti organi za navođenje vazduhoplovstva, u divizijama kopnene vojske nalaze se odeljenja za navođenje aviona, koja se mogu deliti na manje delove. Ona navode avione na ciljeve koji se nalaze u vazduhu. Sastoje se od vazduhoplovnog oficira za navođenje aviona, jednog oficira kopnene vojske i radioodeljenja.

Ovakvim tesnim sadejstvom treba obezbediti:

- ekonomiju snaga pri angažovanju;
- iskorišćavanje dejstva napada iz vazduha od strane jedinica kopnene vojske;
- obrazovanje težišta;
- pravilan izbor i pravilnu podelu ciljeva;
- obostrano dejstvo na cilj;
- sprečavanje bombardovanja sopstvenih trupa.

U daljem izlaganju treba dati primer formacije jedne vazdušne flote, upućene na sadejstvo s jednom grupom armija. Ova formacija nije stalna. Upravlja se prema situaciji, namerama i raspoloživim snagama.

Vazdušnoj floti je neposredno potčinjeno:

- 1 do 4 lake bombarderske grupe (po 48 aviona)
- 1 do 4 lovačke grupe (po 75 aviona)
- 1 do 2 grupe noćnih lovaca (po 36 aviona)
- 1 izviđačka grupa (54 aviona)
- 2 transportne grupe od kojih svaka ima (po 48 aviona)

- 2 vazduhoplovne divizije od kojih svaka ima:
 - oko 2 lovačke grupe i
 - 4 do 8 grupa lovaca-bombardera (po 75 aviona) i izviđačku grupu.

Upoređenja radi, spomenimo da se, naprimjer, za vreme poslednjeg rata, na frontu Severne grupe armija angažovana Prva vazdušna flota sastojala 1944 godine otprilike od:

— 1 lovačke grupe	(oko 100 aviona)
— 1 borbene grupe	(oko 100 aviona)
— 1 izviđačke grupe	(oko 36 aviona)
— 1 do 2 grupe za noćnu borbu	(po 40 aviona).

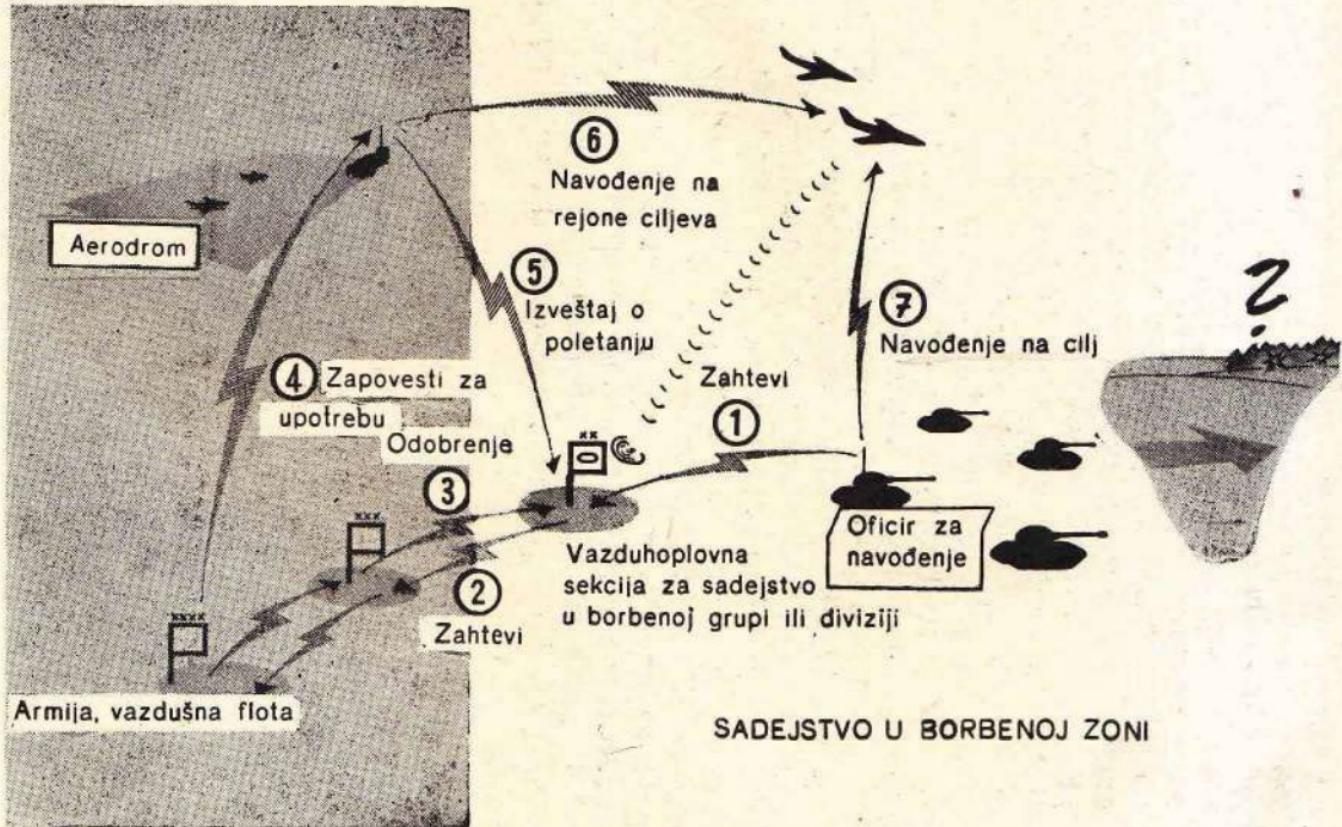
II. — NAČELA UPOTREBE

a) Plan upotrebe avijacije

S obzirom na sopstvene namere, zahteve trupa za podrškom avijacije i situacije u vazduhu, armija i vazduhoplovna divizija sastavljaju globalni plan upotrebe avijacije za naredna 24 časa. Pritom se pre svega uzimaju u obzir zahtevi trupa za izviđanje iz vazduha i neposrednu podršku, ukoliko se oni mogu uskladiti s načelima koncentracije snaga na težištima operacije (vidi sl. 13).

b) Služba navođenja

Zahtevi za neposrednom podrškom idu određenim putem za dostavljanje zahteva trupa. Taj put vodi neposredno od divizija na zajedničko komandno mesto kopnene vojske i vazduhoplovstva. Komande korpusa kao prvoprepostavljene komande u odnosu na divizije mogu da slušaju i da se umešaju, ako se ne slažu s tim zahtevima. Stanice za navođenje u prvim linijama u slučajevima krajnje potrebe imaju mogućnost da svoje zahteve neposredno dostavljaju zajedničkom komandnom mestu.

Slika 13

I ovde postoji mogućnost da komande divizija i korpusa intervenišu. Generalštabni oficiri kopnene vojske i vazduhoplovstva odlučuju na zajedničkom komandnom mestu koje zahteve za podrškom da prihvate. Posle toga se određuje stepen hitnosti tih zahteva. Na osnovu te odluke nadležna vazduhoplovna komanda upućuje vazduhoplovne jedinice na izvršenje zadataka. Ta vazduhoplovna komanda za vođenje aviona u vazduhu raspolaže službom vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja koja je opremljena radarima, radiosredstvima i drugim sredstvima za vezu. Ova služba joj omogućava da prati let jedinica, da ih u datom slučaju navodi na cilj i da otkriva nalete neprijateljskog vazduhoplovstva. U ovoj službi važnu ulogu igraju stanice za navođenje. U rejonu fronta one preuzimaju u svojim zonama vođenje vazduhoplovnih jedinica i olakšavaju posadama pronalazak cilja jasnim ukazivanjem njegovog mesta. U naročitim prilikama one mogu da saopšte promenu ciljeva ili da jedinice navedu na novopojavljene važnije ciljeve. Stoga su stanice za navođenje vrlo važno pomoćno sredstvo za taktičko komandovanje kopnene vojske i vazduhoplovstva. U posebnom interesu kopnene vojske je da im se za izvršenje njihovih zadataka pruži što veća pomoć, a naročito:

- da se stalno drže u toku situacije;
- da im se omogući što veća pokretljivost **u borbi** na taj način što će se **komandirima** stanica staviti na raspolaganje oklopna vozila iste vrste kakva koriste i komandanti odgovarajućih jedinica (tenk, oklopni transporter, izviđački automobil).

Oficir za navođenje i komandant određene jedinice moraju zajednički da prate napad svoje jedinice u neposrednoj blizini njenih prednjih delova. Samo se tako mogu uništiti pravi ciljevi i sprečiti da trupe trpe gubit-

ke od bombi sopstvene avijacije.¹⁾ Na taj način pri operacijama koje se brzo odvijaju možemo da se odrekнемo određivanja „linije bombardovanja”, čija se primena u poslednjem ratu **nije opravdala**.

Ako je cilj daleko u neprijateljskoj pozadini, stanica za navođenje ne može da se upotrebi. U tom slučaju se jedinica navodi na cilj modernim tehničkim sredstvima od strane **centra** za navođenje.

U operacijama od odlučujućeg značaja, komandant vazduhoplovne divizije ili njegov zamenik odlaze u prednje linije najvažnijih kopnenih borbenih grupacija da bi lično upravljao upotrebotom avijacije.

c) Uticaj vremena

U zajedničkim akcijama kopnene vojske i vazduhoplovstva faktor „vreme” igra važnu ulogu. Vreme ima odlučujući značaj za organizaciju sadejstva između ovih dvaju vidova. Dok je, s jedne strane, lovci bombarderu od trenutka traženja njegove upotrebe do momenta bacanja njegovih bombi i raketa na cilj potrebno obično 1,5-2 časa, s druge strane, promena cilja u toku njegovog leta vremenski većinom nije moguća usled velike brzine modernih aviona. Prema tome, traženje intervencije lovca-bombardera ne dovodi nikad do pomoći u istom trenutku kao što je slučaj sa traženjem artiljeriske vatre od jedne baterije koja se već nalazi na položaju. Upotreba lovaca bombardera može se pre uporediti sa pomeranjem napred i otvaranjem vatre novih baterija. Ovu činjenicu treba uzeti u obzir pri zahtevu i izboru cilja. U izuzetnim slučajevima odgovarajućim stepenima pripravnosti (pripravnost na zemlji ili pripravnost u vazduhu) može znatno da se smanji potrebno vreme.

¹⁾ U vezi s tim treba napomenuti da su za vreme operacije „Citadela”, u julu 1943 kod Kurska, od 16 oklopnih jedinica koje su učestvovali u napadu — dve divizije izgubile komandante i po jednog generalštabnog oficira (načelnike operativnih otseka) od bombi sopstvenog vazduhoplovstva.

d) Atmosferske prilike

Atmosferske prilike imaju za avijatičare sličan značaj kao zemljишte za pešake i tenkiste. „Ima otvora u oblaci-ma” („Wolkenloch vom Dienst”) — izraz koji se često upotrebljava pri traženju podrške vazduhoplovstva, ne može da posluži kao punovažno merilo da li vazduhoplovna jedinica može da izvrši poletanje sa svojih aerodroma (50 do 100 km u pozadini fronta) ili da li će ona imati potrebnu vidljivost u trenutku napada.

e) Lovci-bombarderi su oruđe pokretnog rata kao i oklopne jedinice

Ovde do punog izražaja dolaze kvalitet ovoga oružja i odlučnost i letačka veština njihovih posada. U savremenoj borbi, koja se odlikuje brzim promenama situacije, upotreba avijacije u pokretnom ratu vrši se „slobodnim lovom”. Stalnā načela za izbor ciljeva ne mogu se postaviti za ovakav način upotrebe. Uglavnom će izbor ciljeva zavisiti od rezultata izviđanja. Komandant jedinice odlučuje samostalno o samom načinu izvođenja napada iznad rejona cilja zavisno od situacije i neprijateljske odbrane. Lovcima-bombarderima, čije je težište borbenog dejstva u što neprekidnjem slobodnom lovu na putevima, cilj je da izoluju jednu zonu u dubini otprilike do 30 km. Kakvi su rezultati pri tome mogući, treba da pokažu ova dva primera:

U toku invazije na obalu Lamanša dve nemačke oklopne divizije morale su za marš iz Istočne Francuske do Normandije da utroše isto toliko vremena koliko im je bilo potrebno za njihovo prevoženje iz Poljske u Istočnu Francusku; druga jedna jedinica u prevoženju železnicom od Holandije do bitačne prostorije u Normandiji upotrebila je 16 dana. Ali se mora konstatovati da se takvi rezultati mogu postići samo pod uslovom sopstvene prevlasti u vazduhu. Isto tako se ne sme zaboraviti da neprijatelj može znatno da smanji dejstvo lovaca-bombardera

primenom noćnih marševa i marševa u rastresitim poraćima.

U rovovskom ratu i pri mestimičnim i vremenskim zastojima borbenih dejstava (zaustavljeni napad, neočekivan prelaz u odbranu od tenkovskih masa koje su se iznenadno pojavile) upotreba lovaca-bombardera vrši se obično na pouzdano utvrđene ciljeve pomoću stanica za navođenje. Pravilan izbor cilja u ovom slučaju ima presudni značaj. Tako je, naprimer, jevtinije i efikasnije artiljerijom dejstvovati na ciljeve velikog prostranstva nego upotrebom lovaca-bombardera. U takve ciljeve spadaju pešadija u rovovima i teška pešadiska oruđa, kao i svi ciljevi koji se iz vazduha teško mogu uočiti.

Prošli rat pruža mnogobrojne primere za to. Tako su 22. juna 1944 kod Šerbura 562 lovca-bombardera i 387 lakih bombardera napala nemačke pešadijske položaje koji su se nalazili pred frontom dveju američkih pešadijskih divizija. Iako je otstojanje između prednjih rovova iznosilo 400 m, nemački gubici nisu bili teški a probor koji su Amerikanci docnije pokušali nije uspeo. Pored toga, napadač je pretrpeo gubitke usled pogrešnog bacanja bombi.

U poslednjem ratu naročito se često tražila podrška avijacije za dejstvo na šume koje je navodno poseo neprijatelj. Takav jedan napad lovaca-bombardera unapred je osuđen na neuspeh. Šuma iz vazduha izgleda kao ravnomerna površina u kojoj se ciljevi vide samo u izuzetnim slučajevima. Na ovaj način, otpada osnovna karakteristika dejstva lovaca-bombardera — napad s nišanjenjem. Ali za bombardovanje prostorije potrebne su bombarderske grupe kojih nema dovoljno u sastavu taktičkog vazduhoplovstva i koje se obično upotrebljavaju protiv važnijih ciljeva.

Međutim, delovi šuma koji su gusto posednuti predstavljaju pogodne ciljeve za lovce-bombardere. Pritom je upotreba napalm bombe vrlo efikasna.

Upotreba lovaca-bombardera za dejstvo na mostove i njihovo razaranje zahteva veliki utrošak bombi, prouzrokuje teže gubitke usled jake protivavionske odbrane, te

je ona korisna samo onda ako su ovi objekti vrlo važni za vođenje borbe. Mostovi preko kojih se odvija živ saobraćaj i na kojima je naše izviđanje osmotrilo nagomilavanje i zato pretstavljaju vrlo primamljive ciljeve za lovce-bombardere.

Najpovoljniji ciljevi lovaca-bombardera su:

- rejoni prikupljanja pešadije i tenkova;
- nagomilavanja svake vrste;
- neprijateljski tenkovi koji su se probili;
- bateriski položaji, i
- saobraćajni čvorovi.

Ako je neprijatelj prešao u napad iz rejona prikupljanja i ako se kreće u vrlo rastresitim porecima, upotreba lovaca-bombardera daleko je manje efikasna. Naprotiv, ako je neprijateljski napad odbijen i neprijatelj se prikuplja za novi napad — napadi lovaca-bombardera mogu ga konačno razbiti.

f) Upotreba izviđačke avijacije

Izviđački avioni taktičkog vazduhoplovstva imaju zadatku da osmatraju neprijatelja na bojištu, a sem toga i da osmatraju napredovanje sopstvenih trupa. Na rezultatima njihovog izviđanja zasniva se, između ostalog, upotreba taktičkog vazduhoplovstva i jedinica kopnene vojske. Ali, ovi su rezultati bez vrednosti ako se trupama ne dostave pravovremeno. Sve komande se moraju stati za to da svi prilozi (aerofotosnimci, izveštaji o neprijatelju kao rezultati obrade aerofotosnimaka) ne ostanu u odgovarajućoj „arhivi“ viših štabova, već da se umnože i da se u **velikom broju** dostave trupama. Isto tako, nije dovoljno da se, naprimjer, u odbrani izrade i podele **samo jednom** aerofotosnimci najvažnijih otseka. Ovi snimci moraju da pretstavljaju najnovije stanje i zbog toga se aerofotosnimanje ponavlja.

Podaci izviđanja moraju da se dostave najkraćim putem jedinicama kopnene vojske, i to na ovaj način:

- posade dostavljaju podatke radiotelefonskim putem oficiru za vezu u korpusu i ostalim jedinicama uključenim u radiomrežu, kao što su pojedine divizije, izviđački odredi i drugi;
- eskadrila za izviđanje posle ateriranja — korpusu koji je postavio zadatke (preko oficira za vezu kopnene vojske);
- izviđačke grupe — armiji (preko oficira za vezu kopnene vojske).

III. — SADEJSTVO NA BOJIŠTU

Komande vazduhoplovnih jedinica koje potpomažu kopnenu vojsku, moraju imati razumevanja za tok borbenih dejstava na zemlji i stalno i tačno biti obaveštene o situaciji.

S druge strane, komande kopnenih jedinica moraju tesno da sarađuju s komandama vazduhoplovnih jedinica. **Obe** strane moraju često da traže uzajamni dodir i razgovor, što pretstavlja najbolje sredstvo za saradnju.

Vazduhoplovne jedinice moraju stalno da izmenjuju svoja iskustva sa susednim jedinicama i trupama na zemlji kako bi stalno bili obavešteni o načinu borbe i merama za obmanjivanje primjenjenim od strane neprijatelja. To je i zadatak oficira za vezu kopnene vojske i vazduhoplovstva.

Važno je da dejstvo vazdušnih jedinica kopnena vojska odmah iskoristi. U protivnom, to dejstvo gubi svoju vrednost i prouzrokuje suvišne gubitke.

Znakovi za raspoznavanje i sporazumevanje koje pravovremeno upotrebljava kopnena vojska od bitnog su značaja za dejstvo vazduhoplovnih jedinica. U tu svrhu trupe upotrebljavaju platno za obeležavanje, obojene dimne znake i sredstva za zamagljivanje, kao i dimnu muni-

ciju. Platna za obeležavanje imaju samo ograničenu vrednost pošto se mogu raspoznati samo s visine ispod 1.500 m.

IV. — ZAKLJUČAK

Tesno sadejstvo je uslov za uspešnu podršku kopnenih trupa od strane taktičkog vazduhoplovstva. I ovde je glavno načelo za upotrebu — načelo koncentracije snaga na težištu. Rasparčavanjem snaga vazduhoplovne jedinice se pojavljuju doduše na mnogim mestima, ali ni na jednom ne postižu presudan uspeh. Sloboda kretanja avijacije u vazduhu olakšava ostvarenje načela za koncentraciju snaga. Ona omogućava u kratkom vremenu koncentraciju jakih snaga na uskom prostoru i isto tako brzo premeštanje težišta na druge otseke. Osim toga, jednovremena pojava velikog broja aviona rasparčava dejstvo neprijateljske odbrane.

E. — PROTIVTENKOVSKA ODBRANA

U svim operacijama pohoda na SSSR tenkovi su pretstavljali najbitniji faktor, a protivtenkovska odbrana samim tim — najvažniji problem. SSSR i Nemačka su već u mirno doba bacile jedno od težišta svog naoružanja na izradu tenkova.

Naprotiv, protivtenkovska odbrana kod obeju sila bila je pastorče u planiranju, naoružanju i organizaciji. Zato nije ni čudo što je na obema stranama protivtenkovska odbrana uglavnom izneverila; kod SSSR naročito uleti 1941, a kod Nemaca otpočetka sve jačeg uvođenja u borbu tenkova T 34. U vezi s tim vrlo je poučno uporediti broj raspoloživih tenkova kod oba protivnika.¹⁾

U početku pohoda na SSSR nemačke snage određene za ovaj front raspolagale su sa 3.660 oklopnih bornih kola dok su Sovjeti imali otprilike četiri do pet puta više. Nemci su izgubili do kraja oktobra 1941 oko 1.900 tenkova koji su se uglavnom mogli nadoknaditi iz nove proizvodnje. Sovjetski gubici su u ovom razdoblju bili otprilike deset puta veći nego nemački. Međutim, popuna gubitaka iz nove proizvodnje bila je u odgovarajućoj srazmeri veća i znatno kvalitativno poboljšana proizvodnjom tenkova T 34. Ovaj tenk je doduše bio inferioran u odnosu na nemački standardni tenk IV iz prve godine pohoda na Istok, naročito u pogledu tehničkog i taktičkog stanja obuke posade, topa i optike, ali je u pogledu oklopa i mogućnosti savlađivanja zemljišta imao tako velika preimosti da je postao vrlo opasan protivnik nemačkim ok-

¹⁾ Sledeći podaci u ciframa uzeti su iz službenih elaborata bivše Uprave za naoružanje vojske i generalne inspecije oklopnih jedinica.

lopnim jedinicama, a nemačkim pešadiskim jedinicama i celokupnoj protivtenkovskoj odbrani — strašilo.

Nemačke oklopne jedinice za vreme pohoda na Istok morale su da se bore protiv sovjetskih tenkova čija je brojna nadmoćnost bila u stalnom porastu, prouzrokovana ratom Nemačke na više frontova, američkim isporukama po Zakonu o zajmu i najmu, kao i velikim nemačkim gubicima u toku dugih otstupanja. Tako su Nemci početkom maja 1943 po završetku borbi u dubokom povlačenju, do kojih je došlo posle katastrofe kod Staljin-grada, na celom Istočnom frontu raspolagali samo sa 1.621 tenkom, od kojih se 501 nalazio na opravci u blizini fronta. Bilo je samo 100 tenkova tipa „Tigar”; većina se sastojala iz tenkova III i IV približno u podjednakom broju. Četiri nedelje kasnije broj tenkova se doduše opet popeo na 3.032, ali ni jedne od narednih godina nije dostigao odnos povoljniji od otprilike 1:7 u korist sovjetskih tenkova. U vezi s tim značajnija je ukupna proizvodnja oba protivnika u ratu na Istoku: Nemačka je proizvela od 1 januara 1941 do kraja rata oko 25.000 tenkova, a iz sovjetskih fabrika je izišlo 150.000 tenkova.*)

U takvoj situaciji sovjetsko komandovanje je zaista moglo sebi da dozvoli da svoju protivtenkovsku odbranu — bar materijalno — zanemari, pošto sopstveni tenk pretstavlja najefikasnije sredstvo za odbranu od neprijateljskih tenkova. Drugčije je bilo kod Nemaca. Prosečno u toku četiri godine rata na Istoku, na Istočnom frontu se nalazilo oko 30 oklopnih i motorizovanih, kao i 120 do 140 pešadiskih divizija. Oklopne jedinice su imale velikih teškoća s odbranom od sovjetskih masovnih napada tenkova, a borba pešadiskih divizija za celo vreme pohoda na Istok karakteriše se nedovoljnom protivtenkovskom odbranom, što je imalo presudan uticaj na borbu.

Proučavajući ova negativa iskustva u protivtenkovskoj odbrani posleratna vojna literatura uglavnom je doš-

*) Vidi nap. na str. 39 pod 5. — Prim. red.

la do zaključka: „Izgleda da je Drugi svetski rat pokazao da je za borbu protiv tenka potreban tenk“.²⁾

Neosporno je da je tenk najefikasnije sredstvo protiv tenka. Pitanje je samo da li je on u **svim** slučajevima **pravo** sredstvo?

Pri svakom ofanzivnom vođenju borbe protiv neprijatelja koji je jak u tenkovima, tenk je danas jedino oruđe koje može uspešno da se upotrebi u napadu. Ali je Drugi svetski rat u švima fazama isto tako pokazao da jedna armija, koja je prinuđena na strategisku defanzivu, mora gorko da ispašta što pored sopstvenih oklopnih jedinica ne raspolaže i sa moćnom protivtenkovskom odbranom.

Ali pitanje protivtenkovske odbrane postaje tek onda goruće, ako se moramo boriti — po napred izloženom mišljenju — ne **jednim** tenkom protiv **jednog** neprijateljskog tenka, već **jednim** tenkom protiv 10 i više neprijateljskih tenkova. Ali s takvom brojnom nesrazmerom mora se računati ne samo u strategiskoj defanzivi, nego će se takav odnos moći očekivati, povremeno i na raznim mestima, uvek u savremenoj borbi koja se talasa tamomo. Stoga poveravanje zadatka protivtenkovske odbrane oklopnim jedinicama pretstavlja rasipanje najdragocenije borbene snage. Bila bi osnovna greška to skupoceno borbeno sredstvo utrošiti na taktičke mere protivtenkovske odbrane. Armija koja zbog nedostatka protivtenkovskog naoružanja svoju pešadiju mora da štiti tenkovima od tenkova, biće prinuđena na dalekosežnu podelu sopstvenih oklopnih snaga čime svoje najdragocenije borbeno sredstvo ispušta iz ruku.

Takvo rešenje pitanja protivtenkovske odbrane ide, dakle, na štetu oružja koje donosi pobedu i odluku.

Iskustva iz Drugog svetskog rata pokazala su da oruđa, sprave i sredstva protivtenkovske odbrane moraju biti tako laka i jevtina, da je moguća kako njihova **masovna** proizvodnja bez velikog opterećenja ratnog potencijala, tako i njihova **masovna** upotreba od strane svih ro-

²⁾ Mišljenje jednog američkog komandanta divizije.

dova vojske, a da to ne oslabi njihovu stvarnu borbenu snagu. Ako se ima u vidu da su Nemci otpočeli pohod na SSSR samo s nešto više od 3.500 tenkova i s tim tenkovima postigli velike operativne uspehe, onda će prema sadašnjim ciframa proizvodnje tenkova u svetu uloga tenka u budućem vođenju rata biti još daleko značajnija. Neka nas ne obmane to što su tenkovi podbacili u drugoj fazi rata u Koreji — „zemlji dolina po kojim se frontalno ne može kretati više od jednog tenka“.³⁾ Evropske ravnice su idealne prostorije za upotrebu oklopnih armija u takvoj razmeri kakvu Drugi svetski rat ni izdaleka nije poznavao.

Stoga ova neosporna činjenica, kao i iskustva i pouke iz Drugog svetskog rata, naročito iskustva i pouke iz rata na Istoku, kategorički zahtevaju **mere protivtenkovske odbrane izvanrednih razmara**.

I. — BORBENI POSTUPCI SOVJETSKIH TENKOVSKIH JEDINICA

Poznavanje osobina i načina borbe neprijateljskih oklopnih jedinica je osnova za sve sopstvene mere protivtenkovske odbrane. Pritom se moramo svesno oslobođiti načela kojima su se rukovodile nemačke oklopne jedinice.

Sovjetske oklopne jedinice iz Drugog svetskog rata — brojno najjače na svetu — raspolagale su otprilike od jeseni 1941, tako jasnom brojnom nadmoćnošću, koja je bila u stalnom porastu, da je njihovo komandovanje moglo sebi da dozvoli da tenkove upotrebljava na sve moguće načine.

Ti načini su bili:

- upotreba u sastavu tenkovskih korpusa ili brigada za izvršenje operativnih zadataka;
- neposredna podrška pešadije tenkovima;

³⁾ Mišljenje jednog američkog komandanta oklopnih jedinica

- upotreba tenkova kao kostura za stvaranje protivtenkovskih odbranbenih linija ili
- upotreba kao pokretna artiljerije.

Uprkos tome što su pokatkad upotrebljavali tenkove i pojedinačno, Sovjeti ipak nisu činili greške. Do 1943 njihove metode upotrebe velikih oklopnih jedinica nisu još bile savršene. Dočnije, a naročito u velikim bitkama 1945, njihove metode operativno i taktički bile su na potpunoj visini. Sovjeti su uspeli da prilagode svojim prilikama nemački način kombinovanog napada koji se zasniva na sadejstvu tenka i oklopnog transporterata. Pritom su udarnu snagu i brzinu oklopnih transporterata zamenili masom svojih ljudi. Sovjeti su vršili kombinovani napad tenkova i pešadije u pet uzastopnih talasa. Te talase obrazovala su dva tenkovska ešelona ispred i pozadi kojih su se ponekad kretali pešadijski ešeloni, tj. ukupno je bilo dva tenkovska i tri pešadijska ešelona.⁴⁾ Postupajući tako, oni su na uzoran način našli ključ uspeha savremenih napada, i to:

Pothranjivanje napada iz dubine i tesno dejstvo tenkova s pratećom pešadijom. Ta taktika je, uostalom, predstavljala odgovor na nemačku blisku protivtenkovsku odbranu s pancerfaustom i „ofenrorom“ (Ofenrohr), koja je od 1944 postajala sve efikasnija. Sovjetska načela upotrebe tenkova mogu se videti iz načina podele tenkova na jedinice. Tako je u početku 1945 ukupan broj od 30.000 sovjetskih tenkova bio verovatno podeljen na ovaj način: okruglo 10.000 tenkova na otprilike 70 oklopnih korpusa⁵⁾ i samostalnih oklopnih jedinica i 20.000 tenkova na 400 streljačkih divizija i na oklopne brigade.

Dok su oklopni korpori i samostalne oklopne jedinice bili isključivo upotrebljeni za operativne zadatke, tenkovi streljačkih divizija su bili upotrebljeni kako za neposrednu podršku pešadije (slično upotrebi nemačkih jurišnih oruđa), tako i za protivtenkovsku odbranu i kao pokretna artiljerija.

⁴⁾ Pojedinosti — vidi stranu 191, 193—195.

⁵⁾ Sovjetski oklopni korpus odgovarao je u ratu otprilike nemačkoj oklopnoj diviziji.

Naročito karakteristično za sovjetsku upotrebu tenkova u obe poslednje godine rata je temeljno dejstvo i tesna povezanost sa pešadijom. Izuzev u šumi i po naročito nepreglednom zemljištu, Sovjeti su pri tome stalno težili da napadaju s jednim talasom tenkova ispred pešadije.

U gonjenju pridata pešadija prevozila se po grupama na pojedinim tenkovima. Nastavljanje gonjenja noću bilo je pravilo.

Naročito je neprijatna bila upotreba sovjetskih tenkova kao pokretne artiljerije. Oni su često savlađivali vatrene tačke jednu za drugom neposrednim gađanjem sa većih i sigurnih otstojanja. Pritom su vešto iskorišćavali zaklone na zemljištu, brzo se pojavljivali i isčezavalii.

II. — PROTIVTENKOVSKA ODBRANA RODOVA VOJSKE

Taktička načela protivtenkovske odbrane svih rodovala vojske u velikoj meri zavise od stanja tehnike. Stoga je potrebno pozabaviti se u osnovnim crtama taktičko-tehničkim iskustvima u pogledu protivtenkovskog naoružanja pre rata i u ratu.

a) Oruđa i sredstva

1) „Klasično” protivtenkovsko naoružanje

Protivtenkovski top (motorizovan)

Prvi rezultati predratnog razvoja motorizovanih protivtenkovskih topova — topovi kalibra 37 i 50 mm — još su i odgovarali ondašnjim zahtevima u pogledu probijanja oklopa, dometa, težine i male visine konstrukcije. Početkom rata je, pak, razvoj tenka pretekao razvoj protivtenkovskog topa. Povećanje debljine oklopa i primena kosih površina uputili su razvoj protivtenkovskog topa pravcem koji ga je doveo u čorsokak: povećanje kalibra od 37 mm na 88 mm prouzrokovalo je porast težine oruđa od pola tone na 4,5 tone i zbog toga je takvo oruđe postalo taktički neupotrebljivo.

Povećanje početne brzine radi postizanja što veće probojne snage i tačnosti pogadanja zahtevalo je produženje topovske cevi od 1,50 m na 6,50 m, što je nepovoljno uticalo na taktičku upotrebljivost oruđa.

Razvoj kumulativne municije nametao je smanjenje brzine zrna što je, s druge strane, nepovoljno uticalo na tačnost gađanja. Pored toga, protivtenkovski motorizovani topovi sa svojim velikim neoklopljenim vučnim vozovima teško su mogli da se kreću na bojištu; bilo im je potrebno mnogo vremena da se spreme za paljbu (stavljanje i skidanje sa prednjaka) i zahtevali su brojno jaku poslugu koja se morala boriti bez zaštite oklopa.

Ova iskustva iz Drugog svetskog rata neosporno dokazuju da motorizovan protivtenkovski top nije mogao da prati dalji razvoj tenkova. On ni u jednom pogledu ne odgovara potrebama savremenog, pokretnog načina borbe i zato više ne dolazi u obzir kao naoružanje savremenih trupa.

2) Bestrzajni topovi

Izlaz iz ovog čor-sokaka u razvoju trebalo je tražiti u bestrzajnom lakom topu. Krajem rata bestrzajni topovi, pak, još nisu bili pogodni za upotrebu u borbi. I danas daleko vidljivi vatreni mlaz plamena pozadi oruđa, jak dim i tipičan pucanj, još umnogome ograničavaju taktičku upotrebljivost bestrzajnih topova.

Pođe li za rukom da se ovi izvori grešaka ograniče i da se postigne dovoljna tačnost pogadanja na daljinu do 1.000 m pitanje protivtenkovske odbrane na odlučujućim dometima između 300 i 1.000 m može potpuno da se reši pomoću bestrzajnih topova.

3) Oruđa za blisku borbu protiv tenkova

Veliki broj tenkova koji su nemačke trupe uništili u bliskoj borbi u proteklom ratu govori jasnim jezikom. Samo manji deo ovih tenkova bio je uništen minama,

ručnim bombama i specijalnim kumulativnim punjenjem za blisku borbu, a daleko veći deo uništen je pancerfausta koji su mogli uspešno da se upotrebe jedino na otstojanjima ispod 80 m, pošto su imali grube nišanske sprave i veliko rasturanje. Balistički i taktičko — tehnički uslovi za razvoj protivtenkovskih tromblonskih bombi (ispaljenih iz tromblona nataknutog na pušku) bili su iz sličnih razloga nepovoljni. Sem toga, za razliku od pancerfausta, njihovo dejstvo na oklop bilo je nezнатно. Stoga se ovo sredstvo za blisku borbu protiv tenkova retko upotrebljavalo.

Ove činjenice jednoduše svedoče o hrabrosti nemačkih vojnika svih robova vojske u bliskoj borbi protiv tenkova. Ali to niukom slučaju ne sme da dovede do precenjivanja mogućnosti bliske borbe protiv tenkova. To dokazuje uznemiravajuće opadanje broja uništenih tenkova otprilike od januara 1945 kad su sovjetske oklopne jedinice usavršile odgovarajuće mere za odbranu i svoje tenkove zaštite pojasmom pešaka u krugu od 100 do 200 m. Takva borba protiv tenkova je postala gotovo nemoguća, sem u slučaju kad je zemljište pružalo borcu protiv tenkova naročito povoljne mogućnosti za prikrivanje u bliskoj borbi.

Iz ovih iskustava nameće se zaključak da upotrebljivo oruđe za blisku borbu protiv tenkova pored male visine, dovoljne probajne snage i dejstva, mora imati tačnost pogađanja još na otstojanjima od 200 do 300 m. Ovo pak ne sme da dovede do znatnog povećanja težine oruđa.

4) Protivtenkovski top na samohodnom lafetu

Samohodni topovi i lovci tenkova

Samohodni protivtenkovski topovi (Pak Sf) su pt topovi postavljeni na šasiji tenka, s čeonim i bočnim oklopom (koji štiti samo od parčadi), otvorenim gornjim posrojem i malim horizontalnim poljem dejstva. Prilikom

masovnih napada neprijateljskih tenkova i njihove pokretne borbe ova visoka, slabo oklopljena i teško pokretna vozila, igrala su većinom nesrećnu ulogu.

Samohodni topovi (Sturmgeschütze) i lovci tenkova (Panzerjäger) su potpuno oklopljena terenska vozila, s jakim čeonim oklopom, zatvorenim gornjim postrojem, bez kupole i sa topom jake probajne moći.

Oni su se dobro pokazali u napadu i odbrani kao pokretljivo oruđe za upotrebu na težištima borbe. Njihove mane su: malo horizontalno polje dejstva i osetljivost u bliskoj borbi. Pošto su u pogledu utrošenih sredstava i troškova proizvodnje bili nešto jeftinije od tenkova, to se pomoću njih nije mogao bitno da uravnoteži nepovoljan brojni odnos prema neprijateljskim oklopnim jedinicima. I pored toga što su se dobro pokazali, bilo ih je odveć malo da bi mogli osetno da utiču na stanje protivtenkovske odbrane.

Njima je nedostajala bitna osobina da bi postali stvaran adut u rukama slabijeg u materijalnom pogledu. Oni nisu pretstavljali nikakvo **jeftino masovno odbranbeno** sredstvo.

5) Artiljerija i protivavionska artiljerija

U toku mirnodopskog razvoja artiljerija je u svim zemljama, više ili manje, bila isključena iz upotrebe u protivtenkovskoj odbrani, izuzev SSSR, gde je protivtenkovska odbrana spadala u nadležnost artiljerije.

Nemci su ukidanjem poljskog topa 75 mm i uvođenjem lake poljske haubice 105 mm učinili odlučan korak koji je onemogućio neposredno učešće artiljerije u taktičkoj protivtenkovskoj odbrani. Uvođenjem kumulativne municije stvorena je mogućnost da se poboljša samo-odbrana artiljerije na njenim borbenim položajima protiv tenkova, tako da je ona često imala znatne uspehe u neposrednom gađanju tenkova. Uostalom, neposredno gađanje tenkova niukom slučaju nije odlučujuće sredstvo

u protivtenkovskoj odbrani. Naprotiv, pri neprijateljskim tenkovskim napadima glavni je zadatak protivtenkovske odbrane u odvajanju neprijateljske pešadije od tenkova kao najvažnijem uslovu za sopstvenu blisku borbu protiv tenkova.

Protivavionski top 88 mm odlično se pokazao kao protivtenkovsko oruđe zahvaljujući svojoj tačnosti pogadanja i probojnoj snazi na većim otstojanjima protiv oklopljenih ciljeva. Zbog njegove veličine potreban mu je brisani prostor od najmanje 1000 m i više, koji može da se nađe samo na otvorenom i slabo talasastom zemljištu. Uostalom, to uglavnom važi i za motorizovan protivtenkovski top.

6) Dejstvo protiv tenkova iz vazduha

Iskustvo iz prošlog rata pokazalo je da avijacija može voditi borbu protiv tenkova posredno i neposredno. Nemci su specijalizovali nekoliko jurišnih eskadrila — „razarača tenkova” — za neposredan napad i postigli znatne uspehe u uništavanju. Ovaj način borbe postavlja neobično visoke zahteve i ljudima i mašinama, a uopšte uslov mu je sopstvena prevlast i povoljna taktička situacija u vazduhu.

Tok invazije na zapadu vrlo je ubedljivo pokazao koliki uticaj parališući u uslovima vazdušne nadmoćnosti imaju posredni napadi vazduhoplovstva na tenkove sa zadatkom sprečavanja svih operativnih ili taktičkih pokreta po danu i kočenja snabdevanja.

Vazduhoplovstvo je „dugačka ruka” u borbi protiv tenkova i pod odgovarajućim uslovima važan beočug u lancu mera protivtenkovske odbrane.

7) Prepreke i mine

Protivtenkovske prepreke svih vrsta (protivtenkovski rovovi, eskarpe, poplave, prepreke na putu, minska polja) u Drugom svetskom ratu su podbacile. Ali, na kraju krajeva, i sva stalna utvrđenja ili poljska utvrđenja

ojačanog tipa nisu ispunila očekivanja, jer je napadač uvek bio znatno nadmoćniji i brojno i u materijalu. U svakom slučaju ni Mažinovljeva linija ni Zapadni bedem nisu bili ozbiljno branjeni. To što su prividno izneverili ne treba toliko mnogo da se pripiše tehničkim slabostima već mnogo više slabostima branilaca, pošto se „položaji ne brane sami sobom”.

Kao suprotan dokaz mogu se navesti sovjetski odbranbeni položaji u Kurskoj izbočini, u kojima je napad **dobro naoružanih** nemačkih tenkovskih jedinica u julu 1943 bio zaustavljen. Pritom su veliku ulogu odigrali sovjetski protivtenkovski rovovi i minska polja.

Pametnije je od protivtenkovskih priprema svih vrsta očekivati samo ojačanje i olakšanje protivtenkovske odbrane. Mnogo će biti postignuto samim tim, pa i utrošeni rad će se isplatiti, ako se neprijateljski tenkovski napad skrene u određenom pravcu, ako se kanališe ili se neprijateljski tenkovi primoraju na lagano i oprezno napredovanje.

8) Rezime

aa) Taktičko-tehnički zahtevi

Na osnovu iskustava protivtenkovske odbrane u proteklom ratu nameću se ovi zahtevi u daljem razvoju protivtenkovskog naoružanja:

Najbitniji zahtev koji se postavlja protivtenkovskom naoružanju jeste taktička upotrebljivost. Ako taj zahtev nije zadovoljen, onda u praksi i najsavršenije tehničko rešenje postaje neupotrebljivo. Besmisleno je od jednog određenog modela oruđa sve zahtevati. Kompromisno rešenje je moguće samo onda ako se svesno odbace izvesne osobine u korist one najbitnije za osnovnu námenu oruđa. Naprimer, kod jednog protivtenkovskog oruđa koje je namenjeno upotrebi u prednjim linijama do met mora da se smanji da bi se mogle ostvariti odgovarajuća visina i težina oruđa. Isto tako, moraju se izbeći preterani zahtevi u pogledu probojnosti zrna, tj. unapred

se odreći od probijanja naročito teško oklopljenih mesta, ako ta mesta sačinjavaju samo neznatan delić površine cilja i ako zahtev za probijanjem takvih delova znatno pogoršava druge osobine oruđa.

U smislu prednjih načela predlažu se dva osnovna tipa protivtenkovskih oruđa.

1) Protivtenkovski top

Upotrebljava se u prednjim linijama kod grenadirskih jedinica i kod diviziskih protivtenkovskih diviziona. Koristan domet (domet uspešnog dejstva) do 1.000 m u odnosu na neprijateljske standardne tenkove; kreće se na lako oklopljenim terenskim vozilima niske konstrukcije. Ukupna težina, uključujući laki top, ne sme da pređe 3 tone, mogućnost upotrebe ne samo neposredno sa vozila iz zaklonjenih vatrenih položaja, već i „sa zemlje”, tj. posle skidanja topa sa vozila. Konstrukcija topa mora biti tako niska i laka da se on može na svakom zemljištu „pokretati na rukama”.⁶⁾ Bestrzajni laki top ne sme da se izdaje svojim opaljivanjem.

2) Lovac tenkova

Upotrebljava se kao oruđe na težištima protivtenkovske odbrane u operativnim razmerama. Zahteva se naročito jako naoružanje koje mora da probija oklop najtežih neprijateljskih tenkova još van korisnog dometa njihovih topova. Jaki čeoni oklop bez primene kupole pri čemu može, po potrebi, da se dozvoli slabljenje bočnih oklopa. Kao šasija dolazi u obzir samo šasija tenka. Kao prelazno rešenje mogu da zadovolje šasije tenkova koje su u izvesnom smislu zastarele, ali još raspolažu dobrim tehničkim osobinama u pogledu vožnje.

Kao oruđa za blisku borbu protiv tenkova predlažu se.

⁶⁾ Ako dalji razvoj raketnog naoružanja to dopušta bestrzajni top može da se zameni vođenom raketom.

Tip „bazuke” u naoružanju svih jedinica za samoodbranu od tenkova. Povećavanje korisnog dometa na ciljeve koji se kreću bočno od 150 m, a na sve ostale oklopne ciljeve do 300 m. Veličina oruđa niukom slučaju ne sme da se povećava, visina u položaju za dejstvo mora da bude što niža.

Tromblon sa protivtenkovskom bombom: njim se snabdeva što veći broj vojnika naoružanih puškom u svim rodovima vojske kao lakis i neupadljivim sredstvom masovne odbrane. Koristan domet je do 200 m, pri čemu je dejstvo u unutrašnjosti tenka zadovoljavajuće. Ako dalji razvoj to omogući, tromblon sa protivtenkovskom bombom može zameniti „bazuku”, tešku za rukovanje i lako uočljivu s obzirom na stav za gađanje i plamen prilikom opaljivanja.

bb) Potreban broj oruđa i njihovo uvođenje u formacisko naoružanje jedinica

Protivtenkovski top

Prilikom određivanja potrebnog broja oruđa za odbranu i njihovog uvođenja u formacisko naoružanje potrebno je da se u okviru taktike pođe od:

- širine fronta, koju određena jedinica treba da brani u normalnim prilikama;
- broja tenkova koje napadač obično upotrebljava u duhu svoje taktike na toj širini.

Ako se uzme za osnovu da na evropskom zemljištu prosečna mogućnost dejstva jednog protivtenkovskog topa iznosi oko 500 do 700 metara i da treba ostvariti vatrenu vezu uzajamnim flankiranjem i potpomaganjem po dubini najmanje tri protivtenkovska topa, onda najmanja potreba jedne jedinice u formaciskim protivtenkovskim topovima, uzimajući u obzir ograničenje mogućnosti ga-

đanja usled zemljišta, iznosi oko 20 protivtenkovskih topova po kilometru. Uzimajući u obzir da širina fronta divizije iznosi oko 10 km znači da svaka grenadirska divizija treba da raspolaže sa 200 protivtenkovskih topova. Ako se, s druge strane, pođe od broja neprijateljskih tenkova koji mogu učestvovati u napadu, onda se mora računati samo s jednim „prosečnim” a nikako najvećim brojem. Isto tako bi protivrečilo načelima komandovanja ako bi se svaka jedinica opremila tolikim brojem protivtenkovskih oruđa koji bi omogućavao da se sopstvenim snagama odbije i najveći tenkovski napad. Onda bi se na nenapadnutim frontovima nalazile stotine neiskorišćenih protivtenkovskih oruđa, koje bi nedostajale na težištu borbe.

Na osnovu iskustva koje pružaju poslednje godine rata mora da se označi kao „veliki napad” upotreba 200 tenkova na kilometar, a kao „normalan slučaj” — napad 3 pešadijske divizije sa oko 200 do 250 tenkova na frontu širine od 10 km.

Dakle, prema ovih 200 do 250 neprijateljskih tenkova nalazilo bi se 200 protivtenkovskih topova i oko 70 do 80 sopstvenih tenkova — odnos snaga koji se u svim uspešnim odbranbenim bitkama na Istočnom frontu pokazao dovoljnim.

Ovi protivtenkovski topovi⁷⁾ su relativno jeftino masovno borbeno sredstvo i kao takvi moraju biti konstruisani i uvedeni u formacisko naoružanje. Cena koštanja jednog takvog topa ne sme da iznosi više od oko 5% cene koštanja jednog tenka. Svaka štednja u broju protivtenkovskih topova je pogrešna.

Oruđa za blisku borbu protiv tenkova

„Bazuka” je osnovno oruđe pešadije za blisku borbu protiv tenkova. U svakom vodu trebalo bi da se nalazi po jedno odeljenje s najmanje dva, a bolje tri takva oruđa. Sem toga, svaka četa i svaki bataljon, kao i štabovi svih jedinica, treba da raspolažu posebno odgovarajućim brojem odeljenja.

⁷⁾ Eventualno mogu se zameniti vođenim raketama.

Tromblon s protivtenkovskom bombom kao lako masovno odbranbeno sredstvo naročito je potreban svima onim jedinicama koje se nalaze u zahvatu borbenog dejstva pešadije. Treba težiti da sem toga svaki štab, artiljerija, protivavionska artiljerija i pozadinske ustanove i jedinice raspolažu dovoljnim brojem tromblona kako bi se u svako doba zagarantovala organizacija lokalne zaštite.

b) Taktička iskustva

Načela

Iskustva iz prošlog rata nedvosmisleno govore da je zadatak i cilj svake protivtenkovske odbrane ne samo odbijanje neprijateljskih tenkova i **sopstvena** odbrana, već mnogo više zaštita poverenih joj jedinica. Ali ovaj zadatak — zadržati tenkovski napad ispred pešadije — protivtenkovska odbrana u prošlom ratu nije mogla da reši.⁸⁾

Kao što je u prethodnom odeljku izneseno, usled daljeg razvoja tehnike danas mogu da se upotrebe samo ona protivtenkovska oruđa koja mogu da izvrše ovaj zadatak.

Neprijateljski tenkovski napadi — naročito krajem rata — bili su većinom kombinovani ⁹⁾ (tenkovi uz pratnju pešadije): protiv ovog načina napada potrebno je sada naći odgovarajući metod odbrane korišćenjem ovih oruđa.

Vrednost savremene odbrane pre svega je u vatrenom dejstvu celokupnog naoružanja sa kojim se napad odbija. Ali ono samo onda ima odlučujući značaj ako je koncentrisano po vremenu i mestu i ako neprijatelja pogoda u trenutku njegove slabosti. Karakteristika većine

⁸⁾ U vezi s tim mora se napomenuti da su nemački propisi protivtenkovskoj odbrani zaista postavljali ovaj „zadatak zaštite”, ali — naročito u poslednjem delu rata — veliki i teško pokretljivi protivtenkovski topovi morali su da se postavljaju toliko unazad na glavnom položaju da često uopšte nisu bili u mogućnosti da dejstvuju ispred prednjeg kraja. Ako su se postavljali daleko unapred, bili su lako uništavani.

⁹⁾ Vidi str. 183 — 195 i sl. 10.

odbijenih napada iz prošlog rata je u tome što su ti napadi bili odbijeni još već na 200 do 400 metara **ispred** prednjeg kraja odbrane. Presudnu ulogu u tome je većinom odigrala artiljerija. Ali makoliko bile jake koncentracije artiljeriske vatre protiv neprijateljskih tenkovskih napada, one su ih samo ometale, a ne i **razbijale**. Kao što pokazuju iskustva, a naročito ona iz poslednjih godina rata, sada više niukom slučaju nije dovoljno da se neprijateljski tenkovi samo odvoje od pešadije. Postavlja se mnogo veći zahtev, a to je da se **oba** nosioca neprijateljskog kombinovanog napada, i tenkovi i pešadija, razbiju uništavajućom koncentričnom vatrom na istom mestu i u isto vreme. Svako drugo rešenje pretstavlja rasparčavanje vatre, a samim tim i celokupne odbrane. Inače dolazi do borbe u nekoliko rejona koji su međusobno odvojeni, a to su:

- 1) „artiljeriski” rejon borbe ispred i daleko ispred položaja,
- 2) „pešadiski” rejon borbe u dubini položaja i neposredno ispred prednjeg kraja,
- 3) protivtenkovski rejon borbe u dubini položaja.

Pošto je tehnika danas ostvarila protivtenkovskom topu koristan domet do 1000 m — a nije ograničila njegovu taktičku upotrebljivost povećanjem veličine i težine — ovi topovi mogu da se postave u dubini položaja (200 do 500 m pozadi prednjeg kraja). Uprkos tome može da se traži zona dejstva do 500 i 700 m ispred prednjeg kraja. Brisani prostor preko 1.000 m retko se može naći na srednjeevropskom zemljištu. On će većinom biti znatno manji. Ako se izvrši pogodan izbor protezanja prednjeg kraja odbrane — po mogućству na zadnjem nagibu, a po potrebi na grebenu ili na prednjem nagibu — samim tim protivtenkovska odbrana dobiće potreban brisani prostor i izbeći će nepotrebno izlaganje svojih oruđa. Obaveza zaštite pešadije, za protivtenkovsku odbranu napose, znači:

- zaštititi pešadiju da je neprijateljski tenkovi ne pregaze i
- onemogućiti neprijateljskim tenkovima izvršenje neposrednog gađanja sa otstojanja od 300 do 500 m na otporne tačke na prednjem kraju položaja.

Oba zadatka su nerazdvojno povezana. U napadu s tenkovima oba se tenkovska talasa međusobno štite vatrom, a ispred i pozadi svakog tenkovskog talasa kreće se po jedan pešadiski talas. Ovim metodom neprijatelj teži da rasparča braniočevu protivtenkovsku vatru i iskida celokupnu odbranu.

U tome je glavni problem svake savremene protivtenkovske odbrane. S obzirom na zaključke koje protivtenkovska odbrana treba da izvuče iz njega, tok kombinovanog neprijateljskog napada je sledeći (pripremne faze, kao što su izlazak na polazne položaje, artiljeriska priprema tenkovskog napada i ostalo, nisu od interesa u ovakovom slučaju):

Prva faza: obrazovanje vatrene zavese i vatrene podrške od strane artiljerije, minobacača i tenkovskih oruđa.

Druga faza: nadiranje prvog tenkovskog talasa u najvećoj brzini do prednjeg kraja braniočeve odbrane; vatreна podrška od strane drugog tenkovskog talasa uništanjem pojedinih vatreñih tačaka koncentričnom vatrom; dejstvo vatrom za uništavanje celokupne artiljerije na braniočeva protivtenkovska oruđa.

Treća faza: prodor u dubinu prvog tenkovskog talasa, čišćenje i rušenje objekata na prednjem kraju drugim tenkovskim talasom, upad prvog pešadiskog talasa da bi se drugom tenkovskom talasu pomoglo pri uništenju otpornih tačaka.

Ako sad branilac ne raspolaže protivtenkovskom odbranom, čiji se način vođenja borbe zasniva na **ideji**

aktivne odbrane, onda će njegove jedinice i borbena sredstva biti **počesno** tučeni.

Nezaštićena pešadija je prva žrtva. Zatim se uništavaju oruđa protivtenkovske odbrane koja pešadija više ne štiti. Posle toga se uništava materijalno najdragoceniji deo branioca — artiljerija — u borbi koja je postala jednostrana. Stoga **protivtenkovska odbrana svih jedinica** nije nikakva fraza, već obaveza svih rodova vojske da ostvare nesebično sadejstvo u borbi kako ne bi pojedinačno bili tučeni.

Tenkovi su oruđe koje objedinjuje bitne osobine tri roda vojske:

- oni mogu da napadaju brže i energičnije nego **pešadija** i uprkos tome ostaju „pokretna” poljska utvrđenja; ali oni su bespomoćni ako se upuste u borbu protiv savremenih protivtenkovskih oruđa za blisku odbranu bez zaštite sopstvene pešadije;
- oni mogu da se bore protiv braniočevih pešadiskih pojedinačnih ciljeva i protivtenkovskih oruđa kao **artiljerija**, ali je njihova zaliha municije vrlo ograničena. Popuna municije je teška u tenkovskim napadima u kojima tenkovi brzo prodiru u dubinu neprijateljskog položaja;
- oni mogu zameniti **protivtenkovsko oruđe** i uništavati neprijateljske tenkove i lovce tenkova, ali pritom pretstavljaju veliku metu zbog čega privlače na sebe vatru svih neprijateljskih sredstava, pa čak i braniočeve avijacije.

Prema tome je potrebno da se na osnovu pisanih **nedostataka tenkova**, kao i **dobrih strana koje imaju njihovi glavni protivnici** (pešadija, artiljerija, protivtenkovska odbrana), razradi takav način odbrane koji bi bio nadmoćniji nego što je savremeni način izvođenja tenkovskog napada.

Protivtenkovska odbrana svih jedinica kao pravi problem komandovanja **nije zadatak samo jednog roda** već većine rodova vojske. Prema tome, kakve zahteve može da postavi opštevojno komandovanje onim rodovima vojske koji učestvuju u toj odbrani?

1) Pešadija

a) **Bliska odbrana.** — Pešadija ne sme da gleda na oruđa za blisku borbu kao na sredstva za nužnu odbranu, već mora smatrati da ručni reaktivni bacači i tromblonske pt bombe pretstavljaju aktivno borbeno sredstvo.

Ovaj zahtev nema samo psihološki već i praktički značaj. Postignuto je već mnogo ako se neprijateljski tenkovi primoraju na oprezno nadiranje i stalno održavanje dodira sa pešadijom, koja ih prati i kreće se lagano peške. Ovakva aktivna bliska odbrana je naročito važna pri odbijanju napada prvog tenkovskog talasa, koji većinom napada ispred sopstvene pešadije i zbog toga je jako izložen. Ako bi braniočeva pešadija propustila ovaj talas u nameri da dejstvuje protiv njega iz pozadine, ona to ne bi mogla izvršiti, jer bi morala u to vreme odbijati zajednički napad drugog tenkovskog i prvog pešadijskog talasa napadačevo. Situacija „neprijatelj sa svih strana” bila je uvek početak kraja, čak iako se potpuno zanemari činjenica da ovakvo stanje dezorganizuje dejstvo protivtenkovskih oruđa, minobacača i artiljerije, koji se nalaze u dubini položaja.

Strelci s ručnim bacačima i pt tromblonskim bombama ne smeju niukom slučaju da se isture ususret neprijatelju, već moraju da dejstvuju iz dobro maskiranih zaklona, i to prvenstveno flankirnom vatrom. Pritom oni ne smeju da pretstavljaju metu za neprijateljsko pešadijsko naoružanje već, po mogućnosti, moraju otpočeti dejstvo protiv neprijateljskih tenkova sa otstojanja od 200 m, pošto tenkovi u vožnji obično mogu da uoče ciljeve tek sa otstojanja od 100 m. Docnije otvaranje vatre može biti povoljnije na jako ispresecanom zemljištu, a ako se

položaj izabere na zadnjem nagibu takvo otvaranje vatre postaje pravilo.

Ručni bacač („bazuka“) upotrebljava se u svojim vodnim otpornim tačkama i četnim rejonima na onim mestima gde je ograničena mogućnost dejstva trupnih protivtenkovskih topova, lovaca tenkova i sopstvenih tenkova. Ovo će većinom biti slučaj na nepreglednim i ispresecanim delovima ovih rejona.

b) Pešadiski protivtenkovski topovi. — Pešadiski protivtenkovski topovi predstavljaju deo celokupne „taktičke odbrane“. Način njihovog vođenja borbe je iznesen u odeljku „Plan protivtenkovske odbrane“.⁹⁾

c) Opšti postupak. — Gro pešadije sačekuje dolazak neprijatelja na otstojanju od 200 m, 100 m ili na još kraćem otstojanju u skloništima u stalnoj borbenoj gotovosti. Izuzetak predstavljaju pojedini mitraljezi koji ranije otvaraju vatru da bi neprijatelja primorali na zaklanjanje i da ga zavaraju u pogledu rasporeda i veličine tačaka i gnezda otpora. Minobacači dejstvuju koncentričnom vatrom na neprijateljske strelce, koji su primorani da se zaklanjaju, i onemogućavaju sadejstvo neprijateljske pešadije i tenkova.

2) Artillerija

Glavni zadatak artiljerije sastoji se u tome da najsnajnijim dejstvom svoje vatre odvoji neprijateljsku pešadiju od njenih tenkova. Pritom artiljerija mora neprijateljsku pešadiju prisiliti ne samo da prilegne već i da obustavi svako dejstvo protiv braniočevih otpornih tačaka na prednjem kraju i njegovih sredstava za blisku protivtenkovsku odbranu, i najzad, da uništi ovu pešadiju svojom koncentričnom vatrom. Artiljeriska vatra može da ima jako moralno i materijalno dejstvo protiv prikupljenih

⁹⁾ Vidi str. 256.

neprijateljskih tenkova u polaznim rejonima i u toku napada.

Borba protiv neprijateljske artiljerije ne sme da se prekida ni za vreme neprijateljskog tenkovskog napada. Bezobzirnost izvođenja sovjetskog napada sastozi se u tome što oni ne obustavljaju neposrednu podršku svoje pešadije i tenkova čak ni onda kad vode blisku borbu. U ovoj fazi to mora da se spreči neutralisanjem neprijateljske artiljerije.

3) Protivtenkovska oruđa

Nosioci taktičke protivtenkovske odbrane su pešadijski protivtenkovski topovi, diviziski bataljoni lovaca tenkova (Panzerjäger- Bataillon), pridati lovci tenkova Vrhovne komande kopnene vojske i (povremeno) tenkovi čiji je osnovni zadatak učešće u protivtenkovskoj odbrani. Od odgovarajuće organizacije sadejstva ova tri toliko različita elementa taktičke protivtenkovske odbrane zavisi jačina i slabost protivtenkovske odbrane svake jedinice. Pošto sva ova oruđa mogu da se kreću po bojištu pod artiljeriskom i pešadiskom vatrom, taktički vešto komandovanje može da suprotstavi koncentričnom neprijateljskom tenkovskom napadu odgovarajuću koncentraciju ovih sredstava a prema zamisli stvaranja težišta. Pritom, komandovanje koristi unapred pripremljene vatrene položaje sa kojih može da odbije napad neprijateljskih tenkova već na otstojanjima od 1.000 m ispred prednjeg kraja. Svako prihvatanje otvorene tenkovske bitke je isto tako pogrešno kao i sačekivanje napada u liniskom ili šahmatskom poretku. Tenkovski napadi su „udarci maljem“ po određenim tačkama fronta. Ti napadi se moraju dočekati protivudarom na **istim** mestima na kojima napadač traži odluku. Većinom se stvarno težište tenkovskog napada ispoljava tek onda kad se pojedine prednje tenkovske jedinice već nalaze u bliskoj borbi. Stoga taktička protivtenkovska odbrana mora stalno da raspolaže jakim rezervama ili da ih stalno obnavlja.

Sa najistaknutijih vatrenih položaja sredstava taktičke protivtenkovske odbrane treba da se omogući vatreno dejstvo najmanje na otstojanjima od 500, a delimično i na 1.000 m ispred prednjeg kraja odbrane. Oruđa sa vatrenih položaja koja se nalaze u daljoj dubini moraju u najmanju ruku štititi neposrednim gađanjem većinu otpornih tačaka na prednjem kraju i dočekati napad tenkova u dubini položaja, a najdalje ispred zone rasporeda artiljerije.

4) Plan protivtenkovske odbrane

Plan protivtenkovske odbrane obuhvata organizaciju celokupnog naoružanja i sredstava, koji treba da spreče upad neprijateljskih tenkova u položaj, a eventualno njihov probor kroz dužinu celog odbranbenog pojasa.

Svaka jedinica mora da razradi plan protivtenkovske odbrane — bez obzira da li se nalazi u napadu, odbrani ili povlačenju.

Da li će se ovaj plan razraditi usmeno ili pismeno zavisi od vremena a ne od načela.

U planu protivtenkovske odbrane obratiti pažnju na:

- izbor zemljišta (procenu zemljišta);
- izradu protivtenkovskih prepreka;
- upotrebu protivtenkovskih oruđa;
- rezultate izviđanja i prikupljanja podataka o zemljištu;
- organizacija službe osmatranja i javljanja o pojavi tenkova.

Plan protivtenkovske odbrane mora da bude jednostavan, logičan i treba da izbegava taktičku izveštačenost koja se sastoji u prenošenju lepih „planova na hartiju”.

a) Izbor zemljišta

Kao što je izloženo u poglavlju „Odbrana” u odeljku „Izviđanje i izbor položaja” zahtevi protivtenkovske odbrane imaju prednost u odnosu na pešadiske i artiljerijske zahteve. Stoga izrada plana protivtenkovske odbrane treba da se izvrši pre nego što se detaljno odredi protezanje položaja; inače on je trup bez glave i udova pošto bi u njemu bio izostavljen najvažniji deo — blagovremen i pravilan izbor položaja.

Procena zemljišta prethodi izboru položaja. Toliko omiljene u mirnodopskim planovima ratnih igara „procene zemljišta” u pogledu upotrebe tenkova” sa svojom podelom zemljišta na pogodna ili nepogodna za tenkove nisu se opravdale u ratnoj praksi. Postoji samo jedna značajna zemljišna prepreka koja je u stanju da zadrži pokrete velikih tenkovskih jedinica. To su široke i duboke vodene prepreke. Odlučujuće tenkovske ofanzive bile su u prošlom ratu svesno planirane i vodene preko zemljišta koje je po mirnodopskim teorijama važilo kao „nepogodno za upotrebu tenkova”. Čak i prostrane šume, srednje brdovito zemljište, jezera i bare gube odjednom svaku vrednost kao protivtenkovska prepreka ako napadač može iznenadno da ovlada pojedinim prelazima, putevima, tensacima ili prevojima.

Uprkos sposobnosti tenkova da savlađuju zemljište taktički uticaj zemljišta na tenk i protivtenkovsku odbranu je veliki. Otvoreno zemljište, oskudno u zaklonima idealno je bojište za velike tenkovske mase. Zemljište na kome je vidljivost ograničena na 800 do 1.000 m već je povoljnije za protivtenkovsku odbranu. Pokriveno i ispresecano zemljište je pogodno za protivtenkovsku odbranu.

bb) Izrada protivtenkovskih prepreka

Najvažnija tačka plana protivtenkovske odbrane posle izbora zemljišta jeste izrada protivtenkovskih prepreka. Ona je naročito važna na mestima gde je upotreba protivtenkovskih oruđa nepovoljna zbog zemljišta, što je

slučaj sa zemljištem bez zaklona ili u pojedinim nepreglednim dolinama. Najvažnije protivtenkovske prepreke su: protivtenkovski rovovi, eskarpe i mine.

Naročito je pogodna primena eskarpi kako na padinama okrenutim prema neprijatelju, tako i na kontranagibu.

Tenkovi su krajnje osetljivi na mine. Nailazak na prostrano minsko polje za svaku tenkovsku jedinicu predstavlja početak borbe peške radi obrazovanja „mostobrana” i otvaranja prolaza. S time je u najmanju ruku skopčan gubitak u vremenu. Za upotrebu mina leti treba dati prednost dolinama, a zimi grebenima. Ruska tenkovska pravila zahtevaju obrnuto: „Koristi prvenstveno doline, da se ne vidiš i da izbegneš vatru oruđa sa razantom putanjom. Ali ih izbegavaj zimi, pošto ih sneg zavejava i stvara veće nanose nego na grebenima. Po mogućству štoviše koristi zaklon”. Pored planski postavljenih minskih polja, pokazalo se dobro da se mine postavljaju u tragovima tenkova koji su prodrli napred. Naredni talasi tenkova zbog bojazni od mina kreću se po ranijim tragovima tenkova.

cc) Upotreba protivtenkovskih oruđa

Upotrebom protivtenkovskih oruđa treba da se napad tenkova razbije po mogućству ispred, a najkasnije u dubini položaja. Mnogobrojni frontovski izveštaji govore: „Grenadir mora pored sebe da ima top, što je potrebno iz moralnih razloga”. Ovako formulisanom zahtevu mora se oštro suprotstaviti u interesu pešadije: pešadija treba da zahteva **dejstvo** mase svih protivtenkovskih topova ispred sebe, ali da ne zahteva vatrene položaje topova pred sebe. Prvo, protivtenkovski top privlači vatru na položaje sopstvene pešadije i, drugo, ona će pre vremena biti razbijena.

Za svako protivtenkovsko oruđe pitanje zone vatretnog dejstva je od velikog značaja. Pred svakim tenkom postoji jedna zona za koju posada tenka može reći: „Ko

se nalazi u toj zoni ne može nas uništiti, ali mi njega možemo!" To znači da tenkovski top može da pogodi i uništi braniočevo neoklopljeno ili slabo oklopljeno oruđe na izvesnom otstojanju sa koga to oruđe može u najboljem slučaju samo da pogodi tenk, ali ne može da ga uništi. Dakle, posada tenka će uvek pokušati da borbu s protivtenkovskim oruđima vodi na otstojanjima koja joj daju preim秉tvo. Branilac mora da liši posadu tenka ovog preim秉tva. Iz ovog proizilazi načelo: idealna zona vatre nog dejstva odgovara korisnom dometu protivtenkovskog oruđa.¹⁰⁾ Ako se za protivtenkovski top traži zona vatre nog dejstva veća od njegovog korisnog dometa, on će biti već od prvog metka „u dogledu“ **svih** tenkova koji se nalaze u ovoj zoni, čak i onda ako taj top dotle nije bio uočen i ako je otvorio vatru tek po dolasku tenkova u njegov koristan domet! Ovo načelo važi za svako protivtenkovsko oruđe, bio to pešadijski protivtenkovski top, lovac tenkova ili ručni bacač. Ako se to načelo konsekventno primeni, dubina zone protivtenkovske odbrane jasna je sama po sebi.

Tenkovi nikad ne napadaju sami. Prema tome ni protivtenkovski topovi ne smeju da se postavljaju usamljeno. Stvaranje protivtenkovskih čvorova (protivtenkovskih tačaka) sa najmanje 3 do 5 protivtenkovskih topova opravdalo se.

Od presudnog je značaja **jedinstveno komandovanje svim protivtenkovskim oruđima**. Kao što su iskustva pokazala, na žarištima odbrane bili su koncentrisani protivtenkovski topovi svih kalibara; tamo su pored njih bili upotrebljeni tenkovi, jurišni topovi, lovci tenkova i samohodni protivtenkovski topovi. Pritom, nijedna od ovih jedinica nije bila upoznata sa načinom upotrebe drugih jedinica. To je imalo za posledicu:

¹⁰⁾ Sa prethodnih strana: „Koristan domet označava otstojanje na kome jedno oruđe može da probije oklop neprijateljskog tenka. Krajem rata taj domet je iznosio u odnosu na tenk T 34 kod 75 mm protivtenkovskog topa 1.000 m, a kod 88 mm protivavionskog topa 2.000 m”.

- nedovoljno sadejstvo, a samim tim i nedovoljno iskorišćavanje odbranbene snage, kao i nepotrebno nagomilavanje sredstava;
- uzajamno sprečavanje u vatrenom dejstvu, gubici od sopstvenih oruđa i ostalo.

To može da se spreči samo u tom slučaju ako su razrada i sprovođenje plana protivtenkovske odbrane, kao i celokupno komandovanje, objedinjeni. Na diviziskom odbranbenom otseku biće celishodno da se komandovanje protivtenkovskom odbranom objedini u rukama komandanta protivtenkovskog diviziona. U okviru celokupnog plana protivtenkovske odbrane on je odgovoran:

- da plan **obuhvati** sva protivtenkovska oruđa;
- da se svako oruđe **upotrebi** najpravilnije prema njegovim osobinama, jačini dejstva, zemljištu i taktičkoj situaciji;
- za organizaciju **sadejstva** svih protivtenkovskih oruđa, kako bi se na žarištima postiglo najveće dejstvo.

Naročito je važno povezivanje dejstva protivtenkovskih topova i pt oruđa za blisku borbu, s jedne strane, a s druge, povezivanje ovih oruđa sa dejstvom artiljerije sa njenih vatrenih položaja. Samo na taj način celokupno zemljište može da se bez praznina pokrije vatrom protivtenkovske odbrane.

dd) Rezultati izviđanja i rekognosciranja zemljišta

Plan protivtenkovske odbrane treba stalno da se dopunjava i poboljšava na osnovu rezultata izviđanja neprijatelja i zemljišta.

U to spadaju:

- iskorišćavanje podataka izviđanja iz vazduha, a naročito aerofotosnimaka;
- iskorišćavanje podataka koje daju izviđačke patrole i odredi za izvršenje nasilnog izviđanja;
- iskorišćavanje podataka prislušne službe (određivanje mesta radio stanica neprijateljskih oklopnih jedinica radiogoniometrisanjem), i
- ometanje neprijateljskog radio saobraćaja.

ee) Služba osmatranja i javljanja o pojavi tenkova

Organizacija službe osmatranja i javljanja o pojavi tenkova isto tako ulazi u plan protivtenkovske odbrane. U prošlom ratu ta služba je samo retko kad bila organizovana na zadovoljavajući način. Telefonski vodovi su većinom bili još pre napada tenkova iskidani, a radioveze često ometane. Svetlosni signali su bili još najpouzdanije sredstvo, ako su upotrebljavani isključivo po naređenju komandira vodova.

III. — ZAKLJUČAK

Problem protivtenkovske odbrane je mnogostran i zavisi naročito od tehničkog razvoja tenkova i protivtenkovskih oruđa.

Ukoliko za organizaciju protivtenkovske odbrane može da postoji samo jedan jedini nepromenljiv put, utolik se pružaju mnogobrojnije mogućnosti da se taj put ostvari. Te mogućnosti se ne nalaze samo kod jednog jedinog roda oružja ili kod jedne jedine jedinice koja je naročito formirana i opremljena za izvršenje ovog zadatka, već ostvarenje tih mogućnosti zahteva sadejstvo svih snaga i sredstava koji su iole za to pogodni. Ove moguć-

nosti moraju da se uzmu u razmatranje kako prilikom određivanja načina vođenja borbe i načela za komandovanje, tako i prilikom usmeravanje tehničkog razvoja oružja i da ispolje višestruki uticaj na sastav i naoružanje savremene kopnene vojske. Nijedan od njenih boračkih ili snabdevačkih delova ne ostaje izvan ovog uticaja.

Ako ove snage u pogledu svog rasporeda i upotrebe ostvare potpuno plansko sadejstvo, u tom slučaju sopstvene tenkovske jedinice mogu biti na raspolaganju za izvršenje zadataka za koje su one i namenjene.

Makoliko da se metodi protivtenkovske odbrane mogu menjati, cilj te odbrane zauvek ostaje nepromenjen:

„Uništenje neprijateljskog tenka kao oruđa koje odlučuje u borbi”.

F. — PROTIVAVIONSKA ODBRANA

U toku Drugog svetskog rata vazduh je sve više i više postajao poprište borbe koje je ponekiput imalo presudan uticaj na vojne operacije. Efikasna odbrana od neprijateljskog vazduhoplovstva postala je životno pitanje svake jedinice s obzirom na ogroman porast broja, brzine i udarne snage aviona.

Kako protivtenkovska tako i protivavionska odbrana mora da se upravlja prema napadaču. Njeni specijalni problemi su:

- raspoznavanje ciljeva;
- tačno merenje brzine, visine i smera ciljeva u vazduhu, a time i
- određivanje tačke susreta (mogućnost manevranja cilja za vreme leta zrna).

U okviru ove knjige obradiće se samo trupna protivavionska odbrana na vojištu.

I. — SOVJETSKO VAZDUHOPLOVSTVO U DRUGOM SVETSKOM RATU

Posle teških poraza 1941 godine, koji su doveli do gubitaka mase borbenih aviona, sovjetsko vazduhoplovstvo se iznenada brzo oporavilo i, otprilike, počev od 1943 postiglo znatnu brojnu nadmoćnost u odnosu na nemačko vazduhoplovstvo, oslabljeno učešćem u protivavionskoj odbrani Nemačke i upotrebom na Zapadu.

Težište sovjetske delatnosti u vazduhu za celo vreme rata bilo je u upotrebi protiv trupa na zemlji na frontu. Lovci-bombarderi, lako oklopljeni, postigli su pritom zнатне uspehe, naročito u dejstvu na artiljeriske položaje i prikupljena vozila.

Operativne napade na saobraćajne čvorove, železničke stanice i druge objekte, kao i noćne napade na kolone, vršile su samo slabije formacije ili pojedinačni avioni.

Opšti zaključak o sovjetskom vazduhoplovstvu u Drugom svetskom ratu sastojao bi se u tome što je to vazduhoplovstvo ispoljilo znatan uticaj na samom bojištu i posred, u najboljem slučaju, osrednjeg kvaliteta posada i tipova aviona.

U dalje pojedinosti ne bi trebalo ulaziti, naročito s obzirom na to što su Sovjeti posle rata znatno poboljšali kvalitet i povećali kvantitet svog vazduhoplovstva, zbog čega je iscrpljivo raspravljanje ratnih dejstava u okviru ove knjige postalo bespredmetno.

Sa sigurnošću se može očekivati da će se **sovjetsko taktičko vazduhoplovstvo** pojačati u dosad neviđenim razmerama, a naročito u pogledu broja **lovaca-bombardera**.

II. — PROTIVAVIONSKA ORUĐA

Za vreme prošlog rata na bojištu su bili upotrebljavani isključivo **topovi**, pošto rakete i drugi najnoviji prilasci nisu bili još usavršeni za upotrebu na frontu. Kod standardnih lakih, srednjih i teških protivavionskih topova došlo je samo do neznatnih poboljšanja i promena, pošto se pokazalo da su ova oruđa dostigla krajnju granicu mogućnosti gađanja brzopokretnih ciljeva u vazduhu sa dosad uobičajenim sredstvima. Protivavionski top 88 mm težio je oko 8 do 10 tona, a protivavionski top 105 mm 15 tona. Međutim, ovo povećanje težine nije znatno povećalo dejstvo zrna toga topa. Pošto je za upotrebu na bojištu potrebna što veća taktička pokretljivost — kao i za gađanje ciljeva na zemlji u **kritičnim situacijama** — protivavionski top 105 mm nije se koristio na frontu.

Na osnovu ratnih iskustava postavljaju se sledeći zahtevi kojima treba da odgovore oruđa trupne protivavionske odbrane.

Teški protivavionski top

Težina ne sme da pređe 8 tona, zbog čega nije moguća upotreba kalibra preko 90 mm, mala visina oruđa, jednostavno posluživanje i lakoća održavanja, zaštita od parčadi, brzina gađanja: 1 zrno u 2 do 3 sekunde, balističke osobine koje treba, u najmanju ruku, da odgovaraju bivšem nemačkom 88 mm protivavionskom topu M 41; vuča treba da omogućava potpunu pokretljivost po zemljištu; komandni računar da je osposobljen za optičko i radiolokatorsko davanje elemenata cilja.

Srednji protivavionski top

Kalibar 37 do 57 mm, potpuno automatsko oruđe sa brzinom gađanja od 300 zrna u minutu na svaku cev, jednocevni i dvocevni top, velika početna brzina, domet do 3.500 m, potpuno pokretljiv na zemljištu, delimično lako oklopljen samohodni lafet, pri čemu treba da postoji mogućnost da se top lako može skidati s vozila.

Laki protivavionski top

Kalibar 20 do 30 mm, dvocevni, trocevni ili četvoroclevni top na istom lafetu, potpuno automatsko oruđe velike početne brzine i brzine gađanja najmanje 1.000 zrna u minutu na svaku cev, domet do 2.500 m, top je potpuno pokretljiv na zemljištu van puteva, lako oklopljen samohodni lafet, s tim da se oruđe može skidati s lafeta.

Dalje usavršavanje komandnih računara i radiolokatorskih sprava.

Dalje usavršavanje municije u pogledu dejstva parčadi i zapaljivosti, odnosno probojne moći kod pancirne granate i kumulativnih zrna. Dalje usavršavanje blizinskih (radio) upaljača.

O raketnom protivavionskom oruđu na čijem razvoju se radi u svim armijama biće ukratko govora u zaključku.

III. — FORMACIJA PROTIVAVIONSKIH JEDINICA

Ratna iskustva su potvrdila ispravnost mirnodopske formacije, koja je predviđala mešoviti protivavionski divizion sastavljen od teških, srednjih i lakih protivavionskih oruđa.

Savremeni protivavionski divizion treba da bude približno ovakvog sastava:

mešoviti protivavionski divizioni od

tri teške baterija od po 4 ili 6 oruđa, kalibra oko 90 mm i 3 četvorocevna topa 20 mm, motorizovana; i
dve luke baterije od po 12 oruđa (dvocevni topovi od 57, odnosno 37 mm, odnosno četvorocevni topovi od 20 mm), delimično samohodni.

Dalje:

Laki divizioni protivavionske artiljerije sa 5 lakih baterija (samohodne) za PA odbranu oklopnih divizija.

Semi toga, jedinice sličnog sastava korpusne i armiške artiljerije i artiljerije RVK (Rezerva Vrhovne komande) kopnene vojske.

Ova formacija predviđa da jedinice u svom naoružanju imaju dovoljan broj protivavionskih mitraljeza ili topova od 20 mm za organizaciju sopstvene odbrane protiv niskoletećih aviona.

IV. — PROTIVAVIONSKA ODBRANA NA MARŠU

„Premeštanje u skokovima“ protivavionskih jedinica na maršu, koje su predviđala mirnodopska pravila, pokazalo se u ratu neizvodljivim. Naročito teške baterije nisu mogle proći pored kolona na maršu zbog čega često nisu bile spremne za otvaranje vatre u odlučujućim trenucima. Nije se retko dešavalo da su baterije tek uveče

stizale na predviđene položaje da bi u svanuće produžile svoj marš ne ispalivši nijedan metak. Ovo može da se reši donekle samo na taj način ako se po mogućству unapred odreknemo promene položaja po danu i ako se premeštanje teških protivavionskih baterija vrši noću na tako kratkim otstojanjima da baterije pri svanuću mogu biti sigurno ponovno spremljene za otvaranje vatre. Kod današnjeg stanja potpune motorizacije, jake snage protivavionske artiljerije moraju da uđu u sastav marševskih kolona što bliže njihovom čelu; one napuštaju marševske kolone na unapred utvrđenim tačkama koje naročito zahtevaju protivavionsko obezbeđenje i na taj način više ne ometaju pokret kolona koje idu za njima. Ove jedinice mogu da se pomere unapred uglavnom tek onda kada stanje saobraćaja na putevima dopusti njihovo premeštanje u jednom skoku. Pošto su luke baterije na svojim samohodnim lafetima spremne za otvaranje vatre u svako vreme, te zbog toga mogu da izvrše svoje zadatke neposredno iz marševskih kolona ili iz njihove neposredne blizine, one su pogodne da maršuju na odgovarajućim mestima marševske kolone. U većini slučajeva neprijateljsko vazduhoplovstvo vršiće napad pomoću lovaca-bombardera na čelne oklopne jedinice i jedinice na oklopnim transporterima, zbog čega njihova odbrana ima naročiti značaj.

Većinom će biti nemoguće da se put kojim će se vršiti nastupni marš zaštiti po celoj svojoj dužini. Stoga sopstvena protivavionska odbrana i protivavionska zaštita jedinica ima velik značaj.

Po danu u nastupnom maršu vatra se otvara, načelno, na svaki pogodan cilj, s tim što će se prvenstveno otvarati vatra na one avione koji vrše direktni napad na marševsku kolonu.

V. — PROTIVAVIJSKA ODBRANA U NAPADU

Potrebno je organizovati jaku protivavionsku odbranu jedinica u rejonima prikupljanja i na polaznom položaju za napad. Da se ne bi otkrili ovi rejoni, a u najmanju ru-

ku njihovo protezanje i veličina, vatru u većini slučajeva treba otvarati samo onda ako neprijatelj jasno ispolji namjeru za napad.

Pre početka napada vatreni položaji protivavionske artiljerije se nalaze u rejonu oko 1 do 4 km pozadi prednjeg kraja polaznog položaja za napad. Protivavionska artiljerija, a naročito njene lake baterije, prati prednje delove napadnih ešelona po mogućstvu na što manjem otstojanju kako bi mogla što pre preuzeti, naprimjer, protivavionsku odbranu mostova ili novih polaznih položaja. Naročito je važna protivavionska odbrana polaznih rejona tenkovskih jedinica i jedinica na oklopnim transporterima, prednjih delova napadnih ešelona i vatrenih položaja artiljerije.

Obaranje neprijateljskih aviona može da se očekuje samo od koncentrične vatre.

Mostobrani su naročito ugroženi od napada iz vazduha. Protivavionska oruđa, a naročito oruđa lakog kalibra, i bez obzira na vatru neprijateljske artiljerije koja može da se očekuje, moraju da se postave na položaj **u samom** mostobranu, uglavnom, čim se mostobran dovoljno proširi. Od ovog zahteva se može otstupiti ako se očekuje beznačajna upotreba neprijateljske avijacije i da se ne bi privlačila neprijateljska artiljeriska vatra na sopstvene jedinice i skupoceni materijal protivavionske odbrane.

VI. — PROTIVAVIONSKA ODBRANA U ODBRANI

U odbrani protivavionska oruđa moraju da se koncentrišu na težištima. Samo takvom koncentracijom biće zagarantovano da odbrana od neprijateljskih masovnih napada bude uspešna.

U prošlom ratu je često dolazilo do raspravljanja s drugim jedinicama, a naročito s jedinicama zemaljske artiljerije, oko izbora položaja. Pri većim koncentracijama snaga najbolje položaje i mesta zahtevale su za sebe jedinice koje su najpre prispele. Pošto protivavionska artiljerija može da dejstvuje samo sa izvesnih, za nju pogodnih

vatrenih položaja, opštevojno komandovanje mora da ima za to razumevanja i da PAA po mogućству daje prednost u pogledu izbora položaja. S druge strane, treba imati u vidu da će jedinice protivavionske artiljerije stalno na sebe privlačiti pažnju neprijatelja sa zemlje i iz vazduha.

Navećemo primer rasporeda diviziske protivavionske artiljerije koja se sastoji od tri teške i dve lake baterije na diviziskoj zoni širine 10 km:

Teške baterije postavljaju se 3 do 5 km pozadi prednjeg kraja odbranbenog pojasa, otprilike u visini vatrenih položaja zemaljske artiljerije; tri baterije u obliku trougla oko objekta koji se brani na međusobnom udaljenju od 600 do 800 m, u svakoj bateriji topovi se raspoređuju u četvorouglu ili nepravilnom petouglu s rastojanjima između topova oko 40 m.

Lake baterije postavljaju se po vodovima ispred teških, oko 1,5 do 3 km pozadi prednjeg kraja, **u** objektu i kružno **oko** njega. Rastojanje između lakih baterija (vodova) iznosi oko 200 do 300 m, dok su rastojanja između topova u vodovima oko 30 do 40m. Time je, s jedne strane, omogućena jedinstvena uprava vatrom od strane komandira baterije i jednovremeno otvaranje vatre iz **svih** topova, a s druge strane, dejstvo neprijateljske vatre svodi se na minimum. Lake baterije na samohodnim lafetima moraju da budu naročito pokretljive u pogledu upotrebe kako bi mogle neprijatelju stalno priređivati iznenađenja.

Topovi i sprave treba da se u odbrani, ukoliko je moguće, ukopaju. Uprkos tome protivavionske jedinice moraju da vode elastičnu odbranu i često vrše promenu položaja. Pri odbrani koja dugo traje često se mogu utvrditi skoro potpuno određene navike neprijatelja, a pod izvesnim okolnostima čak i njegovi glavni pravci naleta.

U odbrani se načelno, dejstvuje na **sve** ciljeve koji zaslužuju da se na njih troši municija. Položaji se time ne izdaju, pošto savremena tehnika aerofotosnimanja može i bez toga otkriti svaki položaj.

Prvenstveno se dejstvuje na neprijateljske artiljeriske avione. Njima se u najmanju ruku mora sprečiti mogućnost da upravljuju vatrom svoje artiljerije.

VII. — PROTIVAVIONSKA ODBRANA LAKIM PEŠADISKIM (STRELJAČKIM) NAORUŽANJEM

U poslednjem ratu jedinice kopnene vojske malo su koristile mitraljeze i puške za protivavionsku odbranu. Pojedinac se teško mogao ubediti u vrednost ove vatre, pošto se **direktno** obaranje aviona samo retko moglo postići. Sovjeti su u prošlom ratu dejstvovali iz celokupnog pešadiskog naoružanja na nemačke avione i pritom su ih doduše retko obarali, ali su često nanosili takvu štetu avionima da je za njihovu opravku bilo potrebno više dana. I psihološki jako utiče na posadu kad je ona pri svakom napadu na neprijatelja izložena vatri sa svih strana. Stoga svi vojnici koji su naoružani puškama i mitraljezima treba da dejstvuju na neprijateljske avione, ukoliko se takvim dejstvom ne odaju mesta prednjih delova ili položaji i ako to borbena delatnost na zemlji dozvoljava. Mitraljeskom i puščanom vatrom može da se dejstvuje iz streljačkih zaklona ili rovova sa lakovom nastrešnicom. Mitraljez je najpogodnije pešadisko oruđe za protivavionsku odbranu. Zbog velike brzine savremenih aviona teško je da se na jedan avion koncentriše vatra više mitraljeza. Ipak tome treba težiti.

Važno je dejstvo protiv aviona sa vozila. Najmanje svako treće vozilo u tu svrhu treba da ima ugrađeno protivavionsko oruđe kalibra 20 mm.

Prilikom koncentracija (rejoni prikupljanja, na mostobranima, nagomilavanja u tesnacima) treba, načelno, upotrebiti sva raspoloživa oruđa za protivavionsku odbranu. Zakloni ne smeju da ometaju zonu vatre nog dejstva. Za poslužu i oruđe izgrađuju se pokriveni i dobro maskirani zakloni koji su raspoređeni oko rejona koji se brani.

VIII. — PROTIVAVIONSKA ZAŠTITA (PASIVNA ODBRANA)

Drugi svetski rat je pokazao da se pojам „praznina bojišta“ upravo odnosi samo na bojište **pešadije**. Savremena potpuna motorizacija i jaka opremljenost spravama i glomaznim oruđima svih jedinica, sem pešadije, dovodi

lako do velikih nagomilavanja ukoliko se to ne spreči **drastičnim** merama. Ovakve pojave mogle su se često zapaziti od 1939 do 1942 kod Nemaca, a od 1942 godine kod Saveznika.

Ako je neprijatelj nadmoćan u vazduhu, s obzirom na današnju udarnu snagu vazduhoplovstva, jedna takva pojava vodi katastrofi. To se odnosi ne samo na front već i na pozadinu u dubini od nekoliko stotina kilometara.

Uslov za preduzimanje svih odbranbenih mera jeste trupna služba vazdušnog osmatranja i javljanja, koja blagovremeno obaveštava jedinice o pojavi neprijatelja u vazduhu. Bez blagovremenog javljanja uspeh može doći u pitanje, ma koliko da su odbranbene mere dobro pripremljene.

Pored ovih nagomilavanja, i marševski pokreti danju i noću pretstavljuju cilj neprijateljskih napada iz vazduha. Na prostorijama na kojima trupe mogu da se prikupe, i duž najvažnijih drumova i puteva, treba prema tome **unapred** izraditi zaklone s lakis nastrešnicama, bar za ljude, a po mogućству i za motorna vozila i materijal. Pored postojećih zaklona (kao što su rovovi, potkopi, tuneli, udubljenja, zemljinci useci itd.), **individualni zakloni** pružaju najbolju i najefektniju zaštitu protiv napada iz vazduha, pa čak i protiv bombardovanja prostorije (bombardovanja „tepihom“). Individualni zakloni izrađuju se u dovoljnem broju na međusobnom rastojanju od 5 do 10 m i na otstojanju oko 10 m od puta. Na sve mogućnosti zaštite i zaklanjanja mora se ukazati pomoću putokaza duž puteva i na tačkama za prikupljanje. Same zaklone treba obeležiti pomoću gužve slame. Sva naseљena mesta moraju se obuhvatiti jednim sistemom skloništa i individualnih zaklona.

Pri dužem boravku moraju se vozila i sprave toliko ukopati da su bar najvažniji delovi (motori, točkovi) zaštićeni od parčadi.

Jedna od najvažnijih mera protivavionske zaštite je zauzimanje rastresitog rasporeda. Izbor polaznih položaja i rejona za prikupljanje mora da omogući jedinicama široko korišćenje rastresitog rasporeda i maskiranja. Zak-

loni moraju da se izrade najkasnije po dolasku jedinica u rejonu za prikupljanje. Uopšte je potrebno da se održavaju otstojanja i rastojanja koja između pojedinaca treba da iznose po 10 m, a između vozila po 50 m. Protiv težnje za komoditetom i nagomilavanjem treba preduzeti najošttriјe mere.

Ljudstvo i materijal pri utovaru i istovaru na železničkim stanicama jako su ugroženi od napada iz vazduha. Pritom treba naročito обратити pažnju:

- da se spreči svako nagomilavanje na utovarnim rampama i ulicama;
- da se gro jedinica udalji od železničke stanice i dobro se zakloni i maskira;
- da se utovar i istovar vrši brzo;
- da se za protivavionsku odbranu železnica i železničkih prevoženja upotrebe sva pogodna oruđa. Pri svakom dužem zadržavanju voza, komandant transporta mora odmah da preduzme sve mere protivavionske zaštite i odbrane.

Naročito brižljivo treba preduzeti sve mere za obezbeđenje komandnih mesta viših štabova od napada iz vazduha. Svaki nehat i nemarnost u tom pogledu baš ovde bi se brzo svetili.

U poslednjem ratu se pored vojne policije naročito dobra pokazala i upotreba energičnih oficira iz neangazovanih štabova ili iz rezerve Vrhovne komande. Brižljivo regulisanje saobraćaja pretstavlja već važnu meru obezbeđenja u pogledu protivavionske zaštite.

Ako preti napad neprijateljskih lovaca-bombardera, onda se, pre svega, mora sprečiti nered. Najpre treba osmatrati neprijateljske avione, pošto se pomeranjem usplanu, upravno na pravac naleta, još može izići iz zone dejstva nepokretno ugrađenih topova i uređaja za ispaljivanje raketa na lovčima-bombarderima. To važi ne samo za ljudstvo nego i za vozila — ako to sklop zemljišta

dozvoljava. Često je još moguće da se izbegne dejstvo bombe ako se njihovo otkačivanje može blagovremeno da osmotri i ako se puštanje vrši sa takve visine da je moguće preduzeti odbrambene mere.

U prošlom ratu mogli su se baš u takvim trenucima primetiti pasivnost, koja je paralizovala ljudstvo, i besmislena panika.

Neprijateljski avioni se mogu lako obmanuti:

- gumenim maketama tenkova i topova koje se mogu naduvati;
- kamufliranjem tenkova kao kamiona;
- primenom dimnih sveća i magljenika za markiranje uspešnih pogodaka.

Sve pomenute mere moraju uvežbavanjem prosto da pređu jedinicama u krv još u mirno doba. Obuka u trupnoj protivavionskoj zaštiti nije nikakva specijalna obuka, već počinje u toku osnovne obuke i ide uporedo s razvojem borbene obuke.

IX. — ZAKLJUČAK

U poslednjim godinama rata pokazalo se da uobičajena oruđa protivavionske odbrane nisu više dovoljna za odbranu od masovnih napada iz vazduha ili od napada sa visine preko 8.000 m.

Stoga su posle rata u mnogim državama konstruisana protivavionska raketna oruđa sa zrnima vođenim pomoću radara ili zrnima koja sama traže cilj, kao i sa blizinskim upaljačima. Njihov razvoj još nije završen. Za uvođenje u naoružanje protivavionskih jedinica takvih oruđa biće potrebne godine. Stoga je preporučljivo da se za dogledno vreme još zadrže klasična oruđa protivavionske odbrane i da se način upotrebe sredstava protivavionske odbrane na vojištu i dalje zasniva na takvim oruđima.

G. — BORBE U NAROČITIM USLOVIMA

I. — NOĆNE BORBE

„Borbe koje se protegnu do noći ili iznenadni sudari noću, obično brzo dovode do vatrenog dejstva na mestu ili prekida borbe”.¹⁾

„Obim noćnog napada mora uopšte da se suzi, cilj napada da se ograniči”.²⁾

Gornje odredbe iz Ratne službe primenjivane su na mirnodopskoj obuci nemačke vojske.

Tok pohoda na Istok je u tome napravio odlučujući preokret. Povećan broj i dejstvo modernih oruđa pr nudili su vojske na prelaz na čisto noćne operacije, koje su u svom obimu sve više rasle. Porast značaja vazduhoplovstva je takođe prinudivao na to da se prikupljanje i pomjeranje snaga, kao i razne pripreme i izvlačenje iz borbe, sve više izvode po mraku.

Međutim, ne samo što su se promenili obim i značaj noćnih operacija već se bitno promenio i način njihovog izvođenja. Pre rata i na njegovom početku noćna dejstva su izvođena u najvećoj tajnosti. U toku poslednjeg rata, pored ovih bez buke izvršenih napada upotrebor manjeg broja pešadijskih jedinica, dolazilo je i do koncentracije ogromnih snaga za napade, koji su izvršavani veoma brzo, snažno i nezadrživo. Pritom su tenkovi, pri slabijoj neprijateljskoj vatri, i oklopni transporteri igrali odlučujuću ulogu.

¹⁾ Ratna služba (*Truppenführung*), tač. 539 (uvodna rečenica odeljka „Borba noću i po magli”).

²⁾ Ratna služba, tač 542.

Tenkovi s oklopnim transporterima ili oklopnim grenadirima koji su ih neposredno pratili, ili samohodna oruđa s natovarenom pešadijom, dejstvujući iz svih cevi, iznenada su napadali branioca i gotovo uvek su postizali uspeh. Već i samo približavanje tenkova s pratećim oklopnim transporterima noću izaziva kod branioca osećanje bespomoćnosti.

Borba po mruku ili magli zahteva izuzetno dobru obučenost, čvrstu, odlučnu jedinicu i dodeljivanje sredstava za osmatranje noću (infracrveni ili radarski aparati). Ovaj način borbe iziskuje od komande i jedinice veća umna, telesna i duševna naprezanja. Noćne borbe — naročito veća napadna dejstva — moraju še detaljno pripremiti. Većinom je potrebno više vremena za dnevno izviđanje, peške, kao i za izvršenje pokreta na bojnom polju. Neuspeh pretrpljen noću jače i štetnije deluje na moral jedinice nego neuspeh danju.

Ukratko, evo dobrih i rđavih strana noćnih dejstava.

Dobre strane:

smanjenje mogućnosti dejstva neprijateljskog naoružanja sa zemlje;

slabljenje dejstva neprijateljskog vazduhoplovstva;

jačanje napadačevog morala;

prikrivanje pokreta pozadi fronta i bojnog polja.

Rđave strane:

otežano komandovanje, orientacija, izviđanje, osiguranje i veza;

nedovoljna podrška i često nemoguće sadejstvo sa teškim oruđima.

U pitanju poslednje tačke treba naročito razmisiliti o nemačkim prilikama, pošto su dnevnoj borbi nemačkih

jedinica, koja se zasniva na inicijativi nižih starešina, noću oduzeti glavni oslonci; naročito je otežano sadejstvo svih oruđa i lomljenje neprijateljskog otpora povremenom koncentracijom vatre na pojedine tačke.

Na kraju krajeva, u noćnim borbama pobeđuju jača volja i bolji nervi. Oni su većinom na strani trupe koja je i danju imala više operativnog i taktičkog uspeha.

a) **Odlike sovjetskih noćnih borbi**

Opšta zapažanja

Nije tačno da su Sovjeti bolji od nemačkih vojnika u noćnim borbama. Oni su se zaista, s obzirom da su snalažljiviji u prirodi, bolje orijentisali, bešumno se kretali i uspevali povremeno i na nekim mestima da iznenade nemačke jedinice. Ali, uprkos tome, bili su manje od nemačkog vojnika dorasli psihičkim naprezanjima skopčanim s noćnim borbama. Sovjeti su noću naročito bili osetljivi na iznenadna dejstva i napade s boka. Noću je uticaj starešine krajnje ograničen, ali je zato inicijativa i samostalnost pojedinačnog borca dolazila do naročitog izražaja. Gde god su nemačke trupe noću energično ščepale Sovjete, put ka uspehu bio im je obezbeđen.

Marš i pokret

Sovjeti su noć u punoj meri koristili za taktičke i operativne pokrete. Na širokim drumovima i putevima oni su često maršovali u dvojnim marševskim kolonama, često su koristili poznavanje zemljišta za noćno kretanje evolusionim poretkom. Bili su majstori u noćnom korišćenju zemljišta koje se smatralo neprolaznim.

Osmatranje i izviđanje

Sovjeti su žilavi i izvrsni osmatrači. I pri čišći oni časovima leže gotovo nepomični na svojim stražarskim mestima, pri čemu ih je nemoguće otkriti.

Noćno izviđanje Sovjeti vrše nasilno, jakim jurišnim grupama ili noćnim napadima snagama do bataljona. Uprkos često visokim gubicima, oni su ovaj postupak primeњivali do kraja rata. Oni su često ubacivali pojedina izviđačka odeljenja kroz nemačke linije i danima ih ostavljali gotovo nepomične radi izviđanja u dubini nemačkih položaja.

Pripreme za vršenje noćnog napada

Pripreme za napad i njegovo izvršenje su se u toku rata sve više oslanjali na nemačka načela. Pojavile su se ove odlike:

- korišćeno je zemljište koje se smatralo kao neprolazno;
- grupisanje jakih snaga na uskom prostoru;
- šematski raspored napadnih jedinica;
- ukopavanje odmah.

Napad i gonjenje noću

Sovjeti su svoj način izvršenja noćnog napada u toku rata stalno ispravljali i usavršavali. Dok u toku 1941/42 godine lokalne uspehe nisu iskorišćavali ili su ih nedovoljno iskorišćavali, oni su već 1942/43 godine velike napade izvodili do duboko u noć, ali ne određujući im duboke ciljeve. Često je bilo u pitanju masovno angažovanje pešadije radi zauzimanja prednjih nemačkih rovova. Uspesi su ipak izostali, a gubici su većinom bili visoki. Jednom je nedostajala planska artiljeriska podrška, drugi put niže starešine nisu bile dorasle nemačkim protivnapadima čak i najmanjih odeljenja, koji bi odmah usledili. Pred kraj 1943 godine, Sovjeti su iz svojih raznovrsnih iskustava u pogledu noćnih napada izvukli pravilne zaključke. Noćnim napadima su skoro redovno određivali duble ciljeve, pa

su uz korišćenje jakih tenkovskih snaga postizali česte uspehe. Naročito su dobri primeri velikog sovjetskog proboga tenkova u toku noći na drugi dan napada bitke u mostobranu Baranov, januara 1945, i noćni napad na Berlin, u aprilu 1945. Poslednji doduše nije imao pred sobom neki čvrst nemački front.

U mostobranu Baranov, posle jake artiljeriske pripreme, sovjetske pešadijske jedinice, potpomognute tenkovima, u toku jedne noći i narednog dana načinile su široke bresle, u koje su, opet po mraku, bile bačene oklopne jedinice s operativnim ciljem.

Glavne odlike sovjetskog noćnog napada bile su:

- zavaravanje o namerama i načinu izvršenja;
- masiranje jakih snaga na mestima proboga ili (što često ovome prethodi)
- sapiranje i ubacivanje.

U gonjenju su Sovjeti često primenjivali noćne napade ili noćne marševe. U tome je naročito pao u oči napad sovjetskih oklopnih snaga krajem januara 1945 iz rejona Poznanja preko Landsberga na Varti ka Šćećinu, koji je najvećim delom usledio noću i bio izvršen u toku jedne noći uprkos velikoj i teško prohodnoj šumskoj oblasti landsberške pustare i jakim vejavicama.

Obrana

Sovjeti su noću praktično uvek spremni za obranu. Jako osiguranje, neumorno noćno izviđanje i velika dubina položaja karakterisali su sovjetsku noćnu obranu. Jake koncentracije vatre njihove artiljerije, koje su noću otvarali divizioni ili pukovi (radi razbijanja nemačkih priprema), imale su isto tako malo uspeha kao i jako kontrabatiranje nemačke artiljerije. Njihovo noćno plansko gađanje raskrsnica, železničkih stanica, mostova, bilo je, naprotiv, često vrlo tačno.

b) Noćni napad

Noćni napadi imaju za cilj:

- da otpočnu napadna dejstva velikih razmera u kojima je samo noćni probor obećavao uspeh i neznačne gubitke;
- da se postignuti uspesi iskoriste i prošire, i
- da se povrate izgubljeni delovi položaja (protivudar, protivnapad).

Uspeh noćnih napada zavisi od smelog izvođenja, tesne međusobne veze napadnih delova i **prostog**, detaljno pripremljenog plana napada.

Naročite razlike u odnosu na dnevni napad pokazale su se u pitanju:

Zemljišta:

Najpovoljnije je ono zemljište na kome nema prirodnih prepreka u pravcu neprijatelja, koje ima nekoliko markantnih repernih tačaka i omogućava napadaču nastupaњe iz tamne pozadine. Često, međutim, i nepregledno zemljište u zoni napada obećava uspeh; na njemu se neprijatelj može lakše iznenaditi.

Časa početka:

Početak napada mora da se odredi računajući s tim da se napad završi u svitanje, da je neprijateljski položaj u to vreme probijen ili se bar prvi njegovi rovovi nalaze čvrsto u našim rukama.

Vidljivosti:

Najpovoljnija je vidljivost od 50 do 70 m pri pešadijskim napadima i od 100 do 150 m pri napadu tenkova.³⁾ Naročito treba voditi računa o vremenu izlaska i zalaska

³⁾ Odnosi se na normalni vid. Kao što je poznato, 10% ljudi imaju „mačje oči”, 80% imaju normalne oči, a 10% su noću „slepi”.

meseca, kao i visini oblaka. Ako su oblaci dovoljno gusti, osvetljavanje zemljišta se može postići vertikalnim reflektorskim snopovima.⁴⁾ Ovo je naročito korisno kad se napadač nalazi takoreći pred ciljem, „s prstom na obarači“. Reflektori su se sem toga dobro pokazali u obeležavanju pravca i kao pomoćno sredstvo za gađanje.

Pripreme:

Noćni napadi moraju naročito temeljno da se pripreme. Jedinici u napadu treba u tu svrhu pri većim akcijama da stoji na raspolaganju, načelno, dan i noć. Ukoliko temeljnije, u toliko bolje. U gonjenju pak: ukoliko brže, u toliko bolje.

Jurišne jedinice se naročito opremaju (nikakav prtljag, velika količina ručnih bombi i municije, beli vidljivi znaci na leđima i drugo).

Plan napada treba da bude prost i da obezbedi:

- polazni položaj upravan na protezanje zone dejstva;
- protezanje zone dejstva po mogućnosti da bude pravolinisko i da se oslanja na zemljišne objekte (puteve, železnice, ivice šume, otseke potoka, sinore, ograde) ili markantne zemljišne tačke;
- izbegavanje borbi u naseljenim mestima i šumama, miniranog i ispresecanog zemljišta;
- prost, ali tačno predviđen plan pokreta i plan vatre.

Vođenje borbe

Jedinica u napadu blagovremeno treba da zauzme evolucioni raspored, ali što kasnije da se razvije za borbu. Održavanje dodira i pravca postiže se pomoću:

⁴⁾ Tj. odbijanjem svetla ka zemlji. — Prim. red.

- određivanja odeljenja za pravac;
- uzanih, dubokih poredaka sa što kraćim otstojanjima;
- nastupanje od linije do linije prema časovniku i busoli, pritom stalno, bezglasno uređivanje jedinice;
- opaljivanje svetlećih zrna za određivanje pravca ka cilju napada ili duž napadne zone.

Teška pešadijska oruđa se načelno pridaju streljačkim četama prateći ih neposredno, a isto tako i rezerve. Sve starešine se nalaze što više napred.

Noćni napad se odvija striktno na određenom pravcu; promene pravca su uopšte neizvodljive. Napadni ciljevi se u noćnim napadima određuju bliže, većinom se mora odrediti i više međuciljeva. Postupak pri dostizanju međuciljeva i posle uspelog proboga mora biti tačno regulisan.

Sa svakim noćnim napadom povezuju se mere za obmanjivanje — demonstrativni napadi ili markiranje priprema napada na nekom drugom mestu.

1) Noćni napad pešadije

Ako se na osnovu situacije i odlika zemljišta očekuje puno iznenadenje, noćni napad **bez** vatrene pripreme najpre obećava uspeh. Ako napadu prethodi vatrena priprema, onda će se ona većinom ograničiti na kratak žestok vatreni prepad, na koji se nadovezuje vremenski i prostorno regulisano pomeranje napred vatre za podršku. U oba slučaja, oruđa za podršku moraju da osmatraju tok nastupanja i da u svako doba budu u stanju da otvore jaku koncentričnu vatru. Noćnom napadu prethodi pregrupisavanje i posedanje položaja. On se mora nalaziti na takvom udaljenju od neprijatelja da pri posedanju polaznog položaja i zauzimanju početnog rasporeda neprijatelj ne čuje šumove do kojih neizbežno dolazi (po potrebi se vrši maskiranje šumova).

Radi izbjanja na polazni položaj i razvoja na njemu imaju se, načelno, koristiti putevi, čak i ako su obilazni.

Razvijanje za borbu se vrši kad se zastane, na samom polaznom položaju ili po dostizanju jednog od međuciljeva. Jurišni položaj se mora dostići u rasporedu predviđenom za probaj.

Pravo na otvaranje vatre zadržava za sebe komandant koji se nalazi najbliže neprijatelju. Vatra se otvara što kasnije. Veće moralno dejstvo naknađuje manju tačnost gađanja.

Jurišne trupe polaze na juriš jednovremeno, na određen znak. Prednje jurišne grupe uništavaju neprijatelja u bliskoj borbi i odmah se probijaju ka napadnom cilju. Kad se napadni cilj dostigne, jedinice se odmah raspoređuju za odbranu, ukopavaju se i sređuju. Prednje nagibe treba pritom izbegavati.

2) Noćni napad tenkova

Suprotno pešadiskom napadu, kod koga su odlučujući tajnost i sistematicnost, u noćnom tenkovskom napadu su od najveće važnosti brzina, jaka vatra i silina napada. Takva koncentracija napadnih snaga — noćne oklopne grupe mogu imati u svom sastavu do tenkovskog bataljona, bataljona oklopnih grenadira i tenkovske pionirske čete — omogućava veće operacije nego što su izvodljive sa pešadijom. Uz odgovarajuće preduslove, oklopne borbene grupe se mogu tako upotrebiti da jedan napadni cilj (probijanje neprijateljskog pešadiskog položaja) dostignu pre pola noći, a sledeći napadni cilj (neprijateljski artiljeriski položaji) pre svetuća. Time se stvara dubina napada koja celokupni neprijateljski položaj kida do te mere da idućeg dana često neće ni biti potreban dnevni napad, koji je inače skopčan s velikim gubicima.

Takvi se napadi moraju izvesti brzo i odlučno. Brzina je važnija od tajnosti, pošto buka motora i bez toga odaje napad uprkos maškiranju šumova (paralisanje šumova pomoću pojedinih aviona u niskom letu ili artiljeriskom vatrom).

Tenkovski noćni napadi mogu naići na ove teškoće:

- neprijatelj može da osvetli predteren ili svetlećim zrnima ili paljenjem kuća, ambara, plastova slame u pozadini tenkova, usled čega se njihove siluete jasno ocrtavaju;
- održavanje pravca i orientacija su otežani;
- uočavanje i borba protiv opasnih neprijateljskih ciljeva su teški.

Za uspešne noćne napade tenkovima moraju da postoje ili da se stvore ovi preduslovi:

Neprijatelj: nedovoljno spremam za odbranu, ili je u prethodnim borbama u nedeljama izgrađivanom, dubokom sistemu položaja bar načet, ili je bar operativno i taktički slabiji.

Sopstvene oklopne jedinice: ljudstvo u potpunosti obučeno, dobar borbeni moral, specijalna obuka i specijalno naoružanje za noćnu borbu, homogena i iskusna borbena grupa, koja je bar skupno učestvovala već u dnevним borbama; najmanja jačina oko 50 tenkova i 30 oklopnih transporterata (izuzimajući čisto lokalne akcije). Najveća jačina svake borbene grupe: oklopni bataljon, bataljon oklopnih transporterata i tenkovska pionirska četa. Potpuna popunjenoš municijom i pogonskim gorivom.

Zemljište: blago talasasto, otvoreno zemljište bez zemljinih prepreka, vodenih tokova, močvara, strmih padina, naseljenih mesta, šuma. U napadnoj zoni ne treba da bude nikakvih tesnaca koji bi kanalisali napad. Celishodno je tamnije zemljište i pozadina. Snežni pokrivač koji treba preći iziskuje odgovarajuće bojadisanje tenkova.

Vidljivost: ciljevi na 100 do 150 m koji se mogu otkriti golim okom (ne računajući infracrvene zrake i radare); stoga: noć s mesečinom, svetle zimske noći pri snežnom pokrivaču, veštačka svetlost pomoću reflektora, gađanja u cilju paljenja kuća pozadi neprijateljskog položaja kad neprijatelj na predterenu stvara dimnu zavesu.

Detaljne pripreme: brižljivo izviđanje zone napada peške, izviđanje neprijateljskih oruđa i odbranbenih mera — protivtenkovskih rovova i minskih polja, novi aerofotosnimci celokupne zone napada, detaljan plan vatre i plan pokreta, pripreme napada s tim da ih neprijatelj, po mogućnosti, što kasnije otkrije. Maskiranje buke ne sme da usledi tek u noći određenoj za napad, već redovno ranije i na mestima koja nisu određena za napad. Pooštrena radio i telefonska disciplina.

Upotreba snaga: po mogućnosti ne frontalno već samo vezujući na frontu, a udar vršiti u bok i pozadinu; ako prilike dozvoljavaju, skrenuti iz uske u neprijateljskom frontu načinjene breše i vršiti napad na objekte bočno od prodora, s tim da ovo ne usporava dalje napredovanje u dubinu ka artiljeriskim položajima.

Noćne napade mogu vršiti tenkovi i oklopni grenadiri (na oklopljenim vozilima) zajedno ili oklopni grenadiri (na oklopljenim vozilima) bez tenkova. Tenkovi bez oklopnih grenadira (na oklopljenim vozilima) nisu pogodni za noćne napade, jer su ugroženi u bliskoj borbi. Tenkovski napadi s oklopnim grenadirima **peške** mogući su samo u nekim situacijama, u gonjenju i pri napadima s ograničenim ciljem. Pritom tenkovi napadaju s oklopnim grenadirima natovarenim na njima ili ih ovi neposredno prate. Upotreba tenkova u poslednjem slučaju, kao i upotreba samohodnih oruđa, vrši se uglavnom na način koji odgovara načelima za pešadijski napad.

Pri noćnom napadu tenkova s oklopnim grenadirima, tenkovi se kreću napred. Oklopni grenadiri na vozilima neposredno se kreću za njima ili prate tenkovski napad na bokovima. Pri dovoljnoj jačini oklopnih jedinica mogu se obrazovati dva ešelona:

1 ešelon: gro tenkova i pojedini pridati oklopni transporteri za zaštitu tenkova u bliskoj borbi. Napad se po mogućnosti izvodi u liniji; svi tenkovi su napred da bi gađajući u pokretu mogli ostvariti jaku frontalnu vatru (vatra zadnjih oruđa ugrožava noću sopstvene trupe). Krična vozila često obeležavaju svoje mesto ugovorenim zna-

kom, kao što je mitraljeski rafal svetlećim zrnima na zah-tev predat radijem.

2 ešelon: gro oklopnih transporterata i pojedini pridati tenkovi za protivtenkovsku odranu, u sopstvenom dubokom poretku, da bi se omogućilo manevrovanje i zaštita bokova. Ovaj ešelon se bori samo ručnim vatrenim oružjem i sredstvima za blisku borbu. Glavni zadatak: čišćenje neprijateljskog položaja i uništenje protivtenkovske linije obuhvatnim napadom. Tenkovska pionirska jedinica se nalazi neposredno kod komandanta oklopljene jedinice (komandanta prvog i drugog ešalona), da bi mogla brzo otstraniti prepreke.

Potpuno mešanje tenkova i oklopnih grenadira otežava komandovanje obema jedinicama i dolazi u obzir samo ako je oklopna jedinica brojno tako slaba da bi obrazovanje dva ešelona značilo rasparčavanje snaga.

Ako tenkova nema, oklopni grenadiri na vozilima sami kreću u napad. Slabost oklopa se izravnava manje preciznom neprijateljskom vatrom. Uvek treba pridavati protivtenkovska oruđa (i pojedine tenkove).

Svaki napad oklopne jedinice vrši se u pokretu, brzo i iznenadno, ali od linije do linije kao pešadijski napad, kako bi se oklopnim grenadirima stvorilo vreme za čišćenje zemljišta.

Pri vatrenom dejstvu svih oruđa, noću otpada precizno gađanje. Stoga se vatra mora sasrediti na verovatna gnezda otpora i površinske ciljeve. Stvaranje vatrene zavesе dejstvom iz svih mitraljeza prednjeg talasa tenkova i prednjeg talasa oklopnih transporterata znatno utiče na neprijateljev moral.

Artiljeriska podrška noćnog tenkovskog napada izvodi se prirodno, prema načelima za noćni napad pešadije.

c) Odbrana noću

Noću je vatra glavni elemenat odbrane. Veliku opasnost pretstavlja iznenadan napad, pošto je osmatranje go-lim okom ograničeno.

Branilac nikad ne može neprijatelju potpuno onemogućiti pribavljanje podataka osmatranjem i izviđanjem pogledom, uprkos ustaljenim postupcima u borbi (maskiranje, malo „aktivnih“ a više lažnih mitraljeza i topova, korektura vatre samo na pomoćne ciljeve), ali može zaista u velikoj meri da ih oteža, što je važno s obzirom da prikupljanje podataka o zemljištu i protivniku pretstavlja neophodne činioce za izradu plana napada.

„Ničija zemlja“ — pojam koji je nastao u Prvom svetskom ratu, a sam po sebi je nepravilan — mora se, po mogućnosti držati pod kontrolom, i to sve do neprijateljske žičane prepreke. To se postiže pomoću borbenih osiguranja, izviđačkih patrola, isturanjem stražara i vatrom. Takva aktivnost osim toga omogućava održavanje borbenog duha i sposobnosti jedne jedinice u toku dugog poziciskog rata.

Vladanje pojasom obezbeđenja noću donosi ove koristi:

- branilac ne može prepadom da se iznenadi; on je obimno obezbeđen i blagovremeno se alarmira;
- neprijatelj može da izradi samo nepotpun plan napada;
- izvršenje neprijateljskog plana napada znatno se ometa, naročito zaprečavanjem pojasa obezbeđenja sredstvima (niska žičana prepreka, razne mine, ugrađene svetlosne klopke) koja se aktiviraju poteznim upaljačima;
- artiljeriska protivpriprema na neprijateljske polazne položaje može uspešno da se primeni.

Međutim, sovjetskim napadnim metodama branilac se mora drukčije suprotstaviti. To se postiže:

- gušćim posedanjem položaja u toku noći, naročito na nepreglednom zemljištu na kome je moguće

- prikriveno približavanje, radi obezbeđenja od juršnih i izviđačkih delova;
- izradom naročitog noćnog plana vatre, koji se svako veče na osnovu osmatranja u proteklom danu ponovo proverava;
- naročitim merama za osvetljavanje pojasa obezbeđenja;
- privlačenjem lokalnih rezervi.

Jače i gušće posedanje položaja noću mora da se izvrši po planu prilagođenom lokalnoj situaciji. Ovo prebacivanje ne sme da znači da se padom mraka i ponovo u svanuće na položaju vrši neka velika „selidba“. Tim pre što je svitanje — prelaz na dnevni raspored — omiljeno vreme napada Sovjeta. Stoga je naročito važno da skelet položaja ostane nepromenjen. Strelac koji preko dana osmatra pojas obezbeđenja može se noću dobro snaći ako je samo neznatno pomeren na položaju. Ali se nipošto ne sme dozvoliti da većina oruđa jednovremeno menja položaje i time ne bude spremna za dejstvo. Stoga je pri prelazu u noćni raspored obično u pitanju zgušnjavanje uturanjem posada pozadnjih gnezda otpora, lokalnih rezervi, pojedinih teških oruđa. Noću se snage drže zajedno, po grupama; raspored u liniji, strelci u nizu jedan pored drugog, pogrešan je. Praznine nastale u grupnom rasporedu u oba pravca kontrolišu udvojeni stražari i izviđačke patrole.

Da se izbegne premaranje posade, služba noćnog obezbeđenja mora se ravnomerno podeliti na jedinice i često nadgledati.

Pri izradi noćnog plana vatre treba voditi računa o tome da napadač, u odnosu na dnevno težište, noću prebacuje svoje težište na druge delove položaja. Noću se vatra na napadača otvara kasnije i manje precizno. Potrebna je veća količina municije i prenošenje vatre neposredno na prednji deo položaja.

Po iskazima sovjetskih zarobljenika, koji su se stalno ponavljali, gipke noćne koncentracije vatre imale su na-

ročito snažno dejstvo. Tako sasređena, kao malj sručena vatra, naročito na polazne položaje, odlučno povećava poverenje sopstvene pešadije. U navratu i na naizmenične ciljeve otvarana, ona je znatno kočila neprijatelja.

Ukratko se može reći da se organizovan noćni napad u vidu prepada može utoliko lakše odbiti ako branilac:

- u prethodnoj borbi ovlada pojasom obezbeđenja;
- blagovremeno bude obavešten o njemu i time
- dobije dovoljno potrebnog vremena za pripremu protivmera.

d) **Zaključak**

Noćne borbe su u savremenom ratu postale nešto što se samo po sebi razume. Preduslov da se u njima izdrži pretstavlja jedinica naročito obučena za noćne borbe, sistematski naviknuta na noć, čije je ljudstvo izgubilo prirodnu bojazan i nesigurnost čoveka u mraku i, povrh toga, načinilo noć svojim saveznikom.

II. — BORBA U GRADOVIMA I NASELJENIM MESTIMA

Značaj naseljenih mesta u borbi u srazmeri je s njihovim položajem, vrstom zgrada i veličinom.

Naseljena mesta pružaju zaklon od ugleda sa zemlje, otežavaju osmatranje iz vazduha i pružaju, prema načinu svoje izgradnje, izvesnu zaštitu od vatre zemaljskih oruđa i od napada iz vazduha. Njihove zgrade štite trupe od vremenskih nepogoda, a olakšavaju rad službama snabdevanja. Međutim, naseljena mesta privlače na sebe neprijateljsku vatu i napade iz vazduha.

Naseljena mesta mogu, zavisno od svog položaja, u borbi da obrazuju otporne tačke i da postanu žarišta borbe. Kad neprijatelj tuče naseljena mesta, trupe moraju da

prođu kroz njih uzimajući veća otstojanja i u rastresitom poretku. Nepovoljna su za smeštaj jakih rezervi.

Borba u naseljenom mestu zahteva neprekidno angažovanje jakih snaga, koje se brzo troše. Ona se većinom vodi na bliskim otstojanjima i načelno se sastoji od mnogobrojnih pojedinačnih borbi, jednovremenih ili uza-stopnih.

Stoga ishod borbi u naseljenom mestu zavisi uglavnom od sposobnosti nižih starešina za samostalno dejstvo i odlučnog, iniciativnog međusobnog pomaganja pojedinih vojnika.

Ograničeno polje vida i nepreglednost idu naruku iznenađenjima. To omogućava vođenje borbe iz zaklona i zasede, kao i primenu varki i lukavstva.

Napad na naseljeno mesto

Ako neprijatelj nije potpuno spremam za odbranu, često će se manja naseljena mesta moći zauzeti prepadom isturenih brzih jedinica. Pri dovoljnoj prolaznosti zemljista i motorizovane trupe mogu da obidu naseljena mesta, pri čemu se posade na njihovim ivicama moraju neutralisati vatrom. Sovjeti su naseljena mesta većinom branili u tesnoj vezi sa snagama koje su se nalazile van njih.

Ako se napad na naseljena mesta ne može izbeći, celi-shodno je slabim snagama frontalno vezati posadu, a jačim snagama napasti sa bokova ili iz pozadine. Frontalni napadi na veća naseljena mesta, uređena za otsudnu odbranu, često su teški i skopčani s velikim gubicima. Sposobnost Sovjeta da naseljena mesta za kratko vreme urede za otsudnu odbranu često je zahtevala izvršenje napada prema načelima za napad na jako utvrđen položaj u poljskom tipu. Ako je neprijatelj imao vremena da u velikim gradovima organizuje odbranu, onda je odbranbeni sistem, sličan utvrđenjima, iziskivao sadejstvo jakih vazduhoplovnih jedinica i artiljerije prema načelima za borbu oko utvrđenja stalnog tipa.

Dok noćni napadi na pojedine salaše i manja naseljena mesta mogu imati uspeha, dotle se napadi noću na veća naseljena mesta i gradove moraju ograničiti na napade lokalnog karaktera i pojedinačne akcije. Bolje poznavanje mesta pruža noću znatne koristi braniocu.

Priprema napada

Radi napada na naseljeno mesto treba prikupiti podrobne podatke i izvršiti izviđanje. U tu svrhu se jedinici mora ostaviti dovoljno vremena. Prenagljena upotreba i oskudne pripreme uvek se svete.

Kad su podaci o naseljenom mestu oskudni, izviđanje sa zemlje često će obuhvatiti samo zemljiste ispred naseljenog mesta i njegovu spoljnju ivicu. I izviđanje iz vazduha je veoma ograničeno. Sve jedinice koje učestvuju u napadu moraju utoliko više da iskoriste sve mogućnosti za brižljivo osmatranje i upoznavanje pojedinosti odbrane. Samo tako je izvodljiva celishodna upotreba oruđa za podršku i, eventualno, potpuno određivanje ciljeva. U tom cilju treba otkriti:

- postojeće puškarnice, otvore, mesta strelaca i oruđa na prozorima, krovovima, u sporednim zgradama;
- uređaje van zgrada;
- prepravke zgrada;
- barikade, prepreke i zaklone; i
- ukopane tenkove.

Prema iskustvima iz proteklog rata, Sovjeti su, pošto otkriju pripreme napada, često veći deo posada naseljenih mesta neprimetno dovodili na položaje sa strane (ivice šuma, visovi itd.), ostavljajući u naseljenom mestu samo slabe snage. Stoga se izviđanje mora protegnuti i na ove položaje. U protivnom, napadač pod flankirnom vatrom sa

ovih neizviđenih položaja može da bude razbijen. I pojedinačne zgrade i grupe kuća ispred naseljenog mesta Sovjeti su brzo pretvarali u jake otporne tačke. Zadaci se izviđačkim organima mogu dati samo na zemljištu. Neizvodljivo je angažovanje ovih organa na pravcu naseljenih mesta prema kartama uobičajenim u trupi. Aerofotoplanovali, ili na osnovu njih izrađene skice, moraju da ih zamene. Pri napadu na veće gradove, dobre usluge čine postojeći planovi gradova. Vrlo dobro su se pokazali i prosti panoramski snimci. U njih treba brižljivo uneti sve pojedinosti izviđanja.

Plan napada

Na osnovu rezultata izviđanja izrađuje se detaljan plan npada. On je sličan planu napada na položaj uređen u poljskom tipu. Pritom treba imati u vidu ove karakteristike:

- jedinica predviđena za napad formira se u jurišne grupe;
- napadni ciljevi su bliži (u naseljenim mestima koja su velike dubine);
- jurišne grupe se angažuju na mestima na kojima je dubina naseljenog mesta najmanja;
- veća je upotreba oruđa za podršku s položenom putanjom, koja sa skrivenih vatreñih položaja neposredno gađaju pojedinačne ciljeve;
- jurišne grupe potpomažu pojedini tenkovi za neposrednu podršku (samohodna oruđa) pri prođoru u ivicu naseljenog mesta i u borbi oko gnezda otpora i otpornih tačaka u unutrašnjosti naseljenog mesta.

Metode napada i vreme izvršenja napada treba radi iznenadenja branioca stalno menjati. U izvesnim okolnostima može imati uspeha iznenadan napad bez prethodne

pripreme oruđa za podršku. Usled slabe preglednosti i oskudnih podataka o dubini naseljenog mesta, napad će se odvijati u ovim fazama, pri čemu se mora računati s konkretnom lokalnom situacijom:

1 faza: zauzimanje istaknutih položaja, pojedinačnih salaša ili zgrada ispred ivice naseljenog mesta, kao i zgrada s kojih se prodor u ivicu mesta može flankirati.

2 faza: prodor u ivicu naseljenog mesta.

3 faza: ulične borbe i borbe u zgradama u dubini naseljenog mesta sve do izbijanja na njegovu suprotnu ivicu.

Manja naseljena mesta mogu se često probiti u jednom naletu.

Oruđa za podršku

Podrška napada artiljerijom i bacačima (raketnim oruđima) počinje još pre početka napada tučenjem pojedinih otkrivenih ciljeva. Jake kratke koncentracije vatre na ivicu mesta moraju jurišnim grupama da omoguće prodor. Obeležavanje kraja vatrenega naleta pomoću dimnog zrna pretstavlja sopstvenim jurišnim grupama trenutak za prodor i zaslepljava neprijatelja. Upotreba artiljerije i bacača pri nastavljanju napada u dubini naseljenog mesta veoma je ograničena usled oskudne preglednosti. Vatrom sasređenom na napadnute delove mesta mora se neutralisati neprijatelj koji se tamo nalazi i sprečiti akcije uperene protiv jurišnih grupa. Ako napad zastane pred nekom naročito uporno branjenom zgradom, blokom kuća, artiljerija treba koncentričnom vatrom i dalje da potpomaže jurišne grupe, ali je tada potreban naročito brižljiv rad istaknutih osmatrača, koji se jurišnim grupama pridaju u samom početku napada. U naseljenim mestima s visokim zgradama treba uzeti u obzir teškoće na koje se nailazi u vezi s putanjom zrna,

Pošto se, shodno iskustvu, posle zauzimanja naseljenog mesta ima odmah računati s protivudarima, artiljerija mora biti spremna da im se suprotstavi.

Duža koncentrična artiljeriska vatra ima, doduše, visoko moralno dejstvo, ali pritom nastala rušenja mogu da povećaju sposobnost naseljenog mesta za odbranu. Stoga će se, u svakom slučaju, preko više komande, ustanoviti da li je ova vrsta artiljeriske podrške pri borbi oko naseljenih mesta umesna ili nije.

Isto to važi i za upotrebu vazduhoplovstva, pri čemu pojedinačno bacanje bombi na male ciljeve treba pretpostaviti tepihu bombi. Da se pogrešnim bacanjem bombi ne bi ugrozili sopstveni napadni klinovi, potrebno je tačno obeležavanje prednjih linija i položaja jurišnih grupa. Vazduhoplovni oficiri za vezu kod napadnih klinova moraju da upravljaju ovim napadima.

Minobacači su u borbi u naseljenom mestu veoma upotrebljiva oruđa za podršku. Usled veoma ubacne putanje, oni u borbi u naseljenom mestu mogu da prebacuju zgrade i zidove. I njihovi se osmatrači neposredno pridaju jurišnim grupama.

Tenkovi i samohodna oruđa

Upotreba oklopnih jedinica biće većinom korisna do prodora u ivicu naseljenog mesta, pri čemu se oklopni grenadiri isturaju napred. U borbama u zgradama i uličnim borbama većinom je moguća samo pojedinačna upotreba tenkova u tesnom sadejstvu s jurišnim grupama. Od napada sakrivenih boraca za blisku protivtenkovsku borbu sa gornjih spratova i iz podruma tenkove moraju sa svih strana obezbediti pešadiška zaštitna odeljenja. Zadatak tenkova je da gađaju gnezda otpora, prepreke i druga postrojenja sve dok ne budu zrela za zauzimanje jurišem. Ako naseljeno mesto omogućava, oni za svoje nastupanje, isto kao i jurišne grupe, koriste vrtove i sporedne ulice. Na glavnim ulicama ih naročito ugrožavaju postavljene mine i prikriveni protivtenkovski topovi.

Neoklopljena pojedina oruđa — protivtenkovski top i top — u uličnim borbama i borbama oko zgrada brzo su na Iстоку postajala žrtvom neprijateljske odbrane.

Pioniri sa svojim borbenim i eksplozivnim sredstvima pretstavljaju dragocenu pomoć pešadiskim jurišnim grupama. Njihov zadatak se sastoje u:

- razaranju zaborakadiranih ulaza;
- otstranjenju prepreka i barikada;
- stvaranju prolaza u zidinama i zidovima;
- isterivanju posada iz gnezda i otpornih tačaka pomoću bacača plamena;
- postavljanju prepreka radi zaprečavanja na bokovima, naročito radi odbrane od protivnapada.

Formiranje napadnih jedinica

Nosilac napada u naseljenom mestu, naročito u uličnim borbama i borbama u zgradama, svakako je pešak i oklopni grenadir. Raspoređen u jurišne grupe, njegov je zadatak u tome da u upornim pojedinačnim borbama zauzima kuću po kuću, a u većini zgrada sprat po sprat. Zavisno od veličine naseljenog mesta, otkrivenih osetljivih mesta u neprijateljevom raspoředu i mogućnosti približavanja, angažuje se više jurišnih grupa. Jurišna grupa je otprilike jačine voda i deli se na:

- udarno odeljenje (ojačano pionirima), kod koga se nalazi i vođa jurišne grupe sa istaknutim osmatračem;
- odeljenje za zaštitu sa mitraljezima i snajperima;
- odeljenje za čišćenje;

— odeljenje donosilaca za neprekidno snabdevanje grupe sredstvima za blisku borbu i za evakuaciju ranjenika.

Radi neprekidnog prodiranja u dubinu naseljenog mesta priprema se dovoljan broj slično formiranih rezervnih jurišnih grupa. Popuna jurišnih grupa oslabljenih gubicima nije se pokazala korisnom. Celishodnije je zameniti ih svežim jurišnim grupama. Ukoliko je naseљeno mesto u dubini prostranije, utoliko mnogobrojnije moraju biti rezervne jurišne grupe. Delove jedinice koji nisu upotrebljeni kao jurišne grupe treba kao dalje rezerve držati što bliže prednjim delovima. Oni su dužni da zatvaraju bokove mesta proboga na celoj dubini, jer u protivnom slučaju prednji napadni klinovi mogu lako biti otsećeni. Njima se takođe može staviti u zadatak i proširenje mesta proboga ustranu i potpuno čišćenje zauzetih delova naseljenog mesta.

Opremanje i naoružanje jurišnih grupa

U bliskoj borbi automatska puška predstavlja idealno oruđe pripadnika jurišne grupe. Bilo brzom jedinačnom paljbom, bilo kratkim rafalima, on može iz svakog zaklona koji mu se nađe pri ruci da se bori protiv pojedinačnih ciljeva koji se trenutno pojave. Ako se tome doda i tromblon, on je u stanju da razantnim dejstvom probije zaklon od zidova. Odozgo nepokriveni zaklonjeni ciljevi mogu se tući ubacnim gađanjem.

Jurišna grupa, pored toga, mora da se snabde većom količinom ručnih bombi, eksplozivom i sredstvima za blisku borbu protiv tenkova. Za savlađivanje prepreka potrebne su sekire, čuskije, leštvice od užeta, konopci s kukom za zidove i druga pomoćna sredstva.

Sobom se mora poneti i aparat za zadirmljavanje i zaslepljavanje branioca i signalna sredstva za obeležavanje dostignute linije.

Način borbe

Suprotno od borbe na otvorenom zemljištu, borba u naseljenom mestu mora da se vodi ne samo u „horizontalnom” već i u „vertikalnom” smislu. To znači da se jedna zgrada može smatrati zauzetom tek ako je od podruma do krova u napadačevim rukama. Nije, dakle, samo u pitanju borba od prostorije do prostorije, već i od sprata do sprata.

Pod zaštitom vatre svih oruđa, upravljenom i na susedne kuće, jurišna grupa se približava mestu prodora na ivici naseljenog mesta, pri čemu, neposredno posle završetka vatrenog naleta na pravi objekat napada, mora brzo da savlada otstojanje koje je od tog objekta još odvaja. Na taj način će često biti moguće izbeći neprijateljsku vatru s gornjih spratova ili s krova i dospeti u prostor neposredno uza zid zgrade, koji se ne može potpuno tući.

Samo prodiranje u zgradu mora da se izvrši neposredno posle toga; svako oklevanje prouzrokuje gubitke. Za prodiranje treba upotrebiti sva razorna i borbena sredstva. Korisno se pokazalo ispaljivanje plotuna u unutrašnjost zgrade iz sredstava za blisku protivtenkovsku borbu; pored stvarnog dejstva, moralno dejstvo je bilo visoko i odbrana zgrade gubi međusobnu borbenu povezanost. Pošto su, shodno iskustvu, glavni ulazi bili naročito uporno branjeni, celishodno je upotrebom eksploziva otvoriti ulaze na mestima na kojima se branilac ne nada (sporedni ulazi, zabatni zidovi i zidovi sa strane). Borbu oko ulaza štite sa bokova odeljenja za zaštitu. Pođe li delovima jurišne grupe za rukom da se provuku pored zgrade, onda će neprijatelj koji uzmiče ka zadnjoj strani biti uništen.

Posle prodiranja, borba u unutrašnjosti zgrade nastavlja se sve dok se ne dostignu najviši spratovi i krov. Dati neku šemu za to nije moguće. Borba se vodi zavisno od gradnje i svakog pojedinog slučaja. Ali se stalno mora računati s neprijateljevim lukavstvima i stalno starati o „zaštiti leđa”. Stepenice koje se penju, silazi u podrume i

nezauzeti delovi zgrade moraju se zaprečavati, da bi se neprijatelj sprečio da iz njih napadne napadača sleđa. Opreznost nije isto što i plašljivost. Radi pretraživanja i čišćenja većih zgrada moraju odmah potom da se upute odeljenja za čišćenje. Uvek se mora paziti na sakrivena eksplozivna punjenja.

Ako je zgrada zauzeta, odmah treba organizovati odbranu u pravcu neprijatelja, pošto, na osnovu iskustva, treba računati sa brzo izvedenim protivnapadima, tim pre što je za produženje napada potrebno izvesno vreme.

Posle zauzeća zgrade, vođa jurišne grupe dobija potreban pregled za dalje vođenje napada i može da organizuje napad na sledeću zgradu. Toga radi preduzima:

- izviđanje daljih rejona napada, naročito mogućnosti za prikriveno približavanje;
- izviđanje neprijatelja podrobnim osmatranjem;
- obezbeđenje vatrenе zaštite (snajperi);
- mere za zaštitu od flankiranja iz susednih zgrada i pobočnih ulica;
- reorganizaciju jurišne grupe i
- popunu municijom i borbenim sredstvima.

Ni za produženje napada u naseljenom mestu nije moguće dati ustaljenu šemu. Mada se u principu imaju primeniti načela za napad u dubini odbrane, ipak ova vrsta napada podleže naročitim uslovima za vođenje ulične borbe i borbe u zgradama.

Vatrenu zaštitu, ako je moguće, treba na gornjim spratovima tako organizovati da može što duže da štiti dejstvo jurišne grupe, a da ga ne ugrozi. Važno je da se pod vatrom drže uočene puškarnice, prozori i otvori, stoga je potrebno izvršiti tačnu podelu ciljeva. Ako je jurišna grupa dostigla sledeću zgradu, vatru treba sasrediti na njene gornje spratove sve dok jurišna grupa koja se bori u zgradi ne da znak za početak napada naviše.

Za izvođenje napada treba izbegavati ulice koje vode pravo ka neprijatelju. U njima se napadač, nemajući mogućnosti za zaštitu, izlaže neprijateljskoj odbranbenoj vatri. Stoga za dalje napade treba koristiti vrtove i stražnje delove dvorišta, bez obzira na to što se tempo napada usporava. Ako se nadiranje ulicama ne može izbeći, onda se jurišna grupa pod zaštitom vatre oruđa za podršku, koja je upravljenja prema isturenim delovima zgrada, balkonima itd., prebacuje od jednog do drugog kućnog ulaza. Naročito je važno osmatranje suprotne ulice. Ako su u pitanju blokovi zgrada, ponekad će biti moguće izvršiti napad kroz podrumе; za to se zidovi između zgrada moraju probijati. Često može biti celishodno i nastupanje veštog ljudstva iz jurišne grupe preko krovova. Korišćenje spletka kanalizacijskih uređaja većinom je teško usled njihove nepreglednosti. Oni se moraju zaprečiti pošto se, shodno iskustvu, neprijatelj u njih povlači, da bi kasnije neočekivano, većinom noću, iz njih opet napao napadača u leđa (Varšava 1944). Za borbu protiv takvih uređaja potrebne su naročite mere i borbena sredstva. Telefonom treba tačno javljati o borbenoj situaciji i dostignutom prostoru. Samo tako se može održavati tesan dodir između komandira čete i jurišnih grupa. Svetlosni signali se u naseljenom mestu često rđayo vide i varaju u pogledu ishoda zauzimanja zgrade, isto tako kao i borbena huka.

Pri napadu na velike zgrade često će biti potrebno angažovati više jurišnih grupa. Da bi obezbedio sadejstvo, njima će upravljati komandir čete. Pritom se napad većinom vodi obuhvatno, dok oruđa za podršku sasređuju svoju vatru na nenapadnuti deo zgrade.

Ako je napad privremeno zaostao ili je borba prekinuta, u dostignutom rejonu odmah treba preduzeti sve mere za odbranu.

Komandiri četa i komandanti bataljona moraju, osim toga, pomeranjem rezervi i oruđa za podršku da pothranjuju napad i da zauzeti prostor obezbede dok se jurišne grupe i dalje bore od kuće do kuće.

Napad se ne sme završiti na suprotnoj ivici naseljenog mesta, već na nekom povoljnem zemljишnom otseku,

s koga napadač, organizovan za odbranu, može da odbije protivnapade. U tu svrhu smesta treba privući dosad neu-potrebljene rezerve, istaknute osmatrače i oruđa za podršku. Tada treba obrazovati i nove rezerve. Ako situacija dozvoljava, jurišne grupe treba izvući. Isto tako, treba preduzeti izviđanje predzemljišta i izvršiti pripreme za odbranu, naročito za protivtenkovsku odbranu.

Tehničke pojedinosti borbe u naseljenim mestima

Pri savlađivanju čvrstih ograda, gustih živih ograda i pregradnih zidova treba načiniti više prolaza i mesta prodora, pošto u protivnom, pri savlađivanju prepreka samo na jednom mestu, jurišna grupa dospeva u koncentričnu braniočevu vatru. Da bi se prešla otvorena tučena mesta, poprečne ulice i veći trgovi, korisno je primeniti dim, koji mora biti tako gust da, penjući se naviše, onemogućava neprijatelju koji se nalazi na visokim spratovima osmatranje i njegovu preciznu vatru. Skokovi moraju biti kratki, ali ih celokupno ljudstvo jurišne grupe, koje se prebacuje po delovima, ne sme vršiti na istom mestu.

Ako se pretpostavlja da se neprijatelj nalazi u podrumima, onda se, kad god se u to sumnja, unutra ubacuju ručne bombe.

Bacanje dimnih kutija u zatvorene prostorije ograničava braniočevu odbranbenu snagu ili ga primorava da napusti takve prostorije; bacanje kutija treba spojiti s bacanjem ručnih bombi.

Uglovi, udubljenja i izbočine zgrada pružaju mnogostruke mogućnosti za zaklanjanje. Pritom ipak treba računati s tim da su ova mesta minirana ili da se odozgo mogu ugroziti bacanjem ručnih bombi. Ulaze u velike zgrade (fabričke hale, šupe), neprijatelj je često branio u unutrašnjosti postavljanjem višećih skela iznad ulaza. Stoga će biti celishodno ne koristiti ove ulaze, već prođreti na drugom mestu, gde se to ne očekuje.

Nužnost paljenja zgrade, što se može i gađanjem postići, treba brižljivo ispitati. Pošto se ovi požari većinom

ne mogu lokalizovati, često se namera pretvara u svoju suprotnost. Nastala para i dim zaslepljavaju sopstvena oruđa za podršku i osujećuju njihovo sadejstvo.

Mogućnost da se neprijatelj koji se dobro ugnezdio izbaci iz zgrade gađanjem, veoma je mala; zauzimanje je moguće samo jurišem. Opasnost od iznenađenja, naročito pri borbi u zgradama, može se sprečiti samo tesnim uzajamnim potpomaganjem više ljudi. U tu svrhu se u jurišnoj grupi obrazuju manja odeljenja, koja se međusobno potpomažu i štite. Povezanost pojma „pojedinačni borci” i „dejstvo celine” baš ovde u odnosu na pešaka dolazi do izražaja.

Obrana naseljenih mesta

Naseljena mesta se često moraju uključiti u odbranu. Prema svojoj veličini i položaju ona obrazuju jednu ili više otpornih tačaka. Žilavo branjena, ona pretstavljaju bedem na kome se lome napadačevi talasi i, sem toga, pružaju oslonac trupama koje se bore van naseljenog mesta. Naseljena mesta su naročito povoljna za odbranu ako svojim položajem nude povoljne mogućnosti za protivtenkovsku odbranu.

Prema iskustvima iz pohoda na Istok, Sovjeti su posle uspelog prodora ili proboga, i u gonjenju, angažujući masu tenkova s natovarenom ili motorizovanom pešadijom, pokušavali na prepad iznenadno da zauzmu naseljena mesta. Ako ova namera ne bi uspela, opkoljavali su naseljena mesta i napadali ih planski ili pokušavali da ih zauzmu noćnim prepadom. Zbog toga, svako naseljeno mesto predviđeno za odbranu treba da se organizuje za kružnu odbranu. Ovo važi i za naseljena mesta u dubini zone operacija. U tome imaju da učestvuju svi štabovi, komandna mesta, jedinice za snabdevanje i pozadinske službe, koji se u njima nalaze. Na ovaj način se stvara duboko razgranata mreža otpornih tačaka, koja u vezi sa odbranom van naseljenih mesta i odbranom međuprostora obrazuje dubinu zone operacija. Odbrana naseljenih

mesta vodi se prema opštim načelima za odbranu, uzimajući u obzir karakteristike borbi u naseljenim mestima i oko njih. A to su:

- ograničeno polje vida i mala zona dejstva vatre u naseljenom mestu;
- mogućnost uređenja zgrada za odbranu;
- povoljne mogućnosti za protivtenkovsku odbranu;
- raznovrsne mogućnosti za borbu iz zaklona i zaseda;
- borba na bliskim otstojanjima.

Neprijatelju ne sme poći za rukom da rasparča odbranu na delove bez međusobne veze i da ih potom pojedinačno uništi.

Za odbranu naseljenog mesta potrebne su, slično odbrani u šumama, jače pešadijske snage nego na otvorenom zemljištu.

Izviđanje i osiguranje

Izviđanjem, naročito kad je situacija nejasna, jedinica mora da se zaštiti od iznenađenja. Ono istovremeno pretstavlja najbolje osiguranje sve dok gotovost za odbranu ne bude potpuna. Kad se dođe u neko mesto određeno za odbranu, ono se mora neposredno osigurati. Osiguranje obuhvata ne samo prilazne drumove i puteve (ulaze u mesto) već i osmatranje zemljišta povoljnog za neprijateljevo približavanje (klanci, udolja, prorašće, šuma). Na tačkama s kojih je preglednost odlična (krovovi, kule, industrijske visokogradnje) treba smesta urediti osmatračice koje posedaju istaknuti osmatrači. Već tada oruđa za podršku tako posedaju položaje da svojom vatrom mogu braniti ivicu naseljenog mesta na verovatnom glavnom pravcu napada od iznenadnih neprijateljskih napada. Pre-

preke izgrađene na brzu ruku treba da se postave na izlazima naseljenog mesta, mostovima i drugim važnim mestima.

Ako prispe noću u mesto određeno za odbranu, jedinica pored zadatka izviđanja i osiguranja mora u posednutom delu naseljenog mesta da se kružno utvrdi i time poveća svoju spremnost za odbranu. Jak zamor usled prethodnih marševa i borbi ne sme da dovede do zanemarivanja ovih zadataka. Baš u takvim situacijama sve starešine treba stalno da kontrolišu preduzete mere za osiguranje.

Izviđanje zemljišta

Pod zaštitom osiguranja komandant odbrane naseljenog mesta najpre vrši opšte izviđanje položaja u naseljenom mestu i van njega. Za organizaciju odbrane prvenstveno su važne mogućnosti protivtenkovske odbrane. Ako ivica naseljenog mesta ne pretstavlja nikakvu naročito uspešnu protivtenkovsku prepreku, prednju ivicu odbrane treba postaviti na zemljištu ispred naseljenog mesta ili u njegovoj unutrašnjosti. Otporne tačke koje se nalaze sa strane naseljenog mesta, ili iza njega, sprečavaju opkoljavanje. Pojedine salaše i zgrade van naseljenog mesta posedaju delovi borbenog osiguranja i organizuju kao otporna gnezda ili otporne tačke.

Za otporne tačke u naseljenim mestima zbijenog tipa naročito su pogodne čvrste zgrade od betona i prirodnog kamena, koje će, s obzirom da se nalaze na raskrsnicama, tačkama s dobrom preglednošću i na stešnjenim mestima, biti u stanju da odole neprijateljskom napadu. Ovakvih otpornih tačaka treba da bude po celoj dubini naseljenog mesta. Na isti način se izviđaju najpovoljnije tačke za postavljanje prepreka. Neprijatelj mora biti iznenaden kad na njih nađe; stoga se one smeju otkriti tek u poslednjem momentu i moraju se osigurati otpornim gnezdima.

Plan vatre

Treba težiti mogućnosti brze koncentracije artiljerijske vatre na sve strane naseljenog mesta. U tu svrhu je potrebna gusta mreža osmatračica u dubini naseljenog mesta, postavljenih na tačkama s dobrom preglednošću i pogodnim za tu svrhu. Minobacači moraju biti u stanju da dejstvuju i pred ivicama naseljenog mesta i u njegovoj unutrašnjosti. Zbog toga se oni mogu postaviti na tavanu (s koga je skinut krov!).

Gro mitraljeza se postavlja u prednje otporne tačke i tako uređuje da s prikrivenih vatreñih položaja (spreda zaštićenih) mogu da dejstvuju flankirnom vatrom. Sav prostor između pojedinih otpornih tačaka i gnezda treba tući jakom vatrom. Naročito je uspešna unakrsna vatra na otvorena mesta (veći trgovi, poprečne ulice, raskrsnice). Iz dobro uređenih zakhona mitraljezi moraju biti u stanju da puteve i ulice tuku uzdužnom vatrom.

Ako otpornu tačku čini više zgrada, prostor između njih se mora takođe u potpunosti tući. Pojedine zgrade moraju međusobno da se štite flankirnom vatrom i da vatrom dominiraju međuprostorima. Isturene delove zgrade i balkone treba u tom cilju iskoristiti. Svaka zgrada uređena za odbranu dobija takav plan vatre da posada može dejstvovati u sve strane. Netučeni prostori u planu vatre moraju se upotpuniti otpornim gnezdima van zgrade, koja naročito jakom vatrom tuku nastale mrtve uglove neposredno duž zidova zgrade. Na isti način se tuku i poprečni zidovi, žive i druge ograde. S naročitim uspehom se dejstvuje s nadvišavajućih položaja na gornjim spratovima, sa krovova itd.

Plan protivtenkovske odbrane

Naseljena mesta kanališu napad neprijateljskih tenkova. Stoga se protiv njih pri borbi u naseljenom mestu mogu s malo protivtenkovskih oruđa postići veliki uspesi. Protivtenkovski topovi se prikriveno postavljaju u

otporne tačke ili gnezda otpora pozadi zemljišta povoljnog za dejstvo tenkova. Glavne ulice su za to naročito povoljne. Dejstvo protivtenkovskih oruđa se upravo u naseljenim mestima upotpunjava lovcima tenkova. Zbog povoljnih mogućnosti za približavanje i zaklanjanje, oni dejstvuju iz zaklona i zaseda. Svaka otporna tačka mora da raspolaže dovoljnom količinom sredstava za blisku borbu protiv tenkova. Uspešno se upotrebljavaju i pomoćna sredstva (zapaljive boce, mine, bacači plamena, eksplozivna punjenja).

Deo protivtenkovskih topova drži se u blizini komandnog mesta u rezervi. Na raspolaganju moraju stajati i odeljenja za blisku borbu protiv tenkova. Postojeća oruđa protivavionske odbrane uključuju se u plan protivtenkovske odbrane.

Plan borbe

Plan borbe, sastavljen na osnovu izviđanja, mora obuhvatiti i borbu na ivici naseljenog mesta i u njegovoj dubini. Ako se raspolaže dovoljnim snagama, naseljeno mesto treba braniti na celoj dubini. Slabe snage u naseljenim mestima zahtevaju da se odbrana ograniči na taktički najvažniji deo naseljenog mesta. Svako gnezdo otpora, svaka otporna tačka, brani se do poslednjeg čoveka. Prodre li neprijatelj u pojedine kuće, borba se nastavlja u njihovoј unutrašnjosti. Od presudnog značaja za borbu svakako je braniočevo poznavanje mesta i njegova volja da prodrlog neprijatelja u bliskoj borbi izbaci napolje. Zbog toga treba raspolagati spremnim rezervama za protivnapad. One moraju biti pokretne i postavljene veoma blizu da bi se na izviđenim, po mogućnosti prikrivenim, pravcima približavanja mogle šte pre upotrebiti. Prodrrom neprijatelju se ne sme dati vremena da se u zgradama utvrdi i da ih za odbranu uredi. Kao pokretnu rezervu, sem toga, treba držati pojedine tenkove ili jurišna oruđa. Od neprijateljske vatre ona se moraju zaštитiti izgradnjom garaža pod zemljom ili u kućama. Vatreni položaji pozadi zidova, ruševina i

na najvažnijim raskrsnicama moraju se blagovremeno izvesti i izgraditi. Maske koje se mogu lako otstraniti zaklanjaju ova oruđa od neprijateljevog ugleda i garantuju im iznenadno otvaranje vatre. Odeljenja za zaštitu tenkova imaju da se blagovremeno pridaju pojedinim tenkovima radi njihove neposredne zaštite.

Protivavionska odbrana

Naseljena mesta su privlačni ciljevi za neprijateljske napade iz vazduha. Kao protivavionske zaštite dolaze u obzir:

- izgradnja zaklona pored kuća za pojedine strelce i vozila (preti opasnost od zatrpananja);
- brižljivo maskiranje svih uređaja;
- raspored osmatrača neba na tačkama s dobrom preglednošću.

U naseljenim mestima se koriste sva oruđa upotrebljiva za protivavionsku odbranu. Pri odbrani manjih naselejnih mesta jedinice protivavionske odbrane posedaju spoljnje položaje.

Uređenja za odbranu

Najpre treba izraditi položaje na prednjoj ivici odbranbenog položaja, zatim za borbu u pojedinim rejonima naseljenog mesta.

Red izvođenja radova:

- izrada gnezda otpora u rejonima u kojima se najpre računa na dodir s neprijateljem;
- raščistiti predteren u zoni dejstva vatrom;

- izrada borbenih postrojenja na svim važnim ulicama i putevima koji su predviđeni za izvođenje protivnapada;
- izgradnja saobraćajnica (pokrivenih) do gnezda otpora;
- izgradnja borbenih postrojenja za oruđa za podršku i u dubini naseljenog mesta.

Ako vreme koje stoji na raspolaganju i postojeće snage dozvoljavaju, dalji radovi imaju obuhvatiti:

- izgradnju pokrivenih saobraćajnica između pojedinih borbenih postrojenja, čime se postepeno stvara položaj za kružnu odbranu;
- izgradnju otpornih tačaka na osnovu ranije izvršenog izviđanja;
- izgradnju zaklona i skloništa pored zgrade za posade gnezda otpora i otpornih tačaka.

Pored toga su neophodni:

- izgradnja puškarnica na osnovu plana vatre;
- pojačavanje zidova nasipanjem zemlje, slaganjem vreća i sanduka s peskom;
- podupiranje tavanice gredama;
- zatvaranje prozora i ostalih otvora od ubacivanja ručnih bombi itd.;
- omogućavanje saobraćaja između spratova probijanjem tavanice i pomoću leštvica;
- uređenje podrumskih prostorija za komandna mesta, borbena mesta i bunkere za stanovanje, vodeći pritom naročito računa o izradi izlaza;

- izrada skrivenih komunikacija (otvori u zidovima, saobraćajnice), a na pravcu neprijatelja i postavljanje sredstava za zaslepljivanje;
- pri korišćenju kanalizacije za saobraćaj, neiskorišćene otvore treba minirati i zatvoriti;
- postavljanje kružnih prepreka oko gnezda i otpornih tačaka;
- izgradnja jezgra odbrane naseljenog mesta: komandno mesto starešine i rejon polaznog položaja rezervi, koji obrazuju poslednji redovi odbrane;
- izrada prepreka: prepreka na brzu ruku, minskih polja i barikada (od stabala, prevrnutih vozila) protivtenkovskih kloplja za oklopna vozila.

Komandovanje i sredstva komandovanja

Odbrana naseljenih mesta navodi na rasparčavanje snaga i sredstava za komandovanje. Stoga je potrebno obrazovati težište odbrane. Sigurno i brzo prenošenje izvestaja pri borbi u naseljenom mestu, u kojoj je osmatranje otežano, ima odlučujući značaj za komandovanje. Jedinica mora u svakoj situaciji, čak i pri prodoru neprijatelja, čvrsto da ostane u ruci starešine.

Ukoliko postoje telefonske veze, linije se moraju brižljivo postaviti i zaštititi od dejstva vatre, požara i rušenja. Postojeće mesne mreže treba koristiti. Radiofonske veze se moraju koristiti zajedno sa žičnim, pri čemu se mora uzeti u obzir da visoke zgrade i gvozdene konstrukcije ograničuju domet i mogućnost rada stanica.

Sa postojećom rezervom mora se raspolažati štedljivo.

Kao rezerva komande predviđaju se sredstva koja se ne smeju trošiti. U njih se takođe ubrajaju voda za piće i sanitetski materijal.

Civilno stanovništvo

Mora se iskoristiti svaka mogućnost da se stanovništvo iseli. Ako evakuacija civilnog stanovništva iz naseljenih mesta koja se imaju braniti nije moguća, onda se ono mora smestiti u određene rejone naseljenog mesta. S jedne strane, ono manje ometa borbu i, s druge, zaštićeno je. Snabdevanje se reguliše u saradnji s mesnim vlastima.

Sovjeti su se, što potvrđuju iskustva, u sopstvenoj zemlji obilno služili civilnim stanovništvom za izviđanje i prenošenje izveštaja. Stoga se u neprijateljskoj zemlji stragim nadzorom ima sprečiti svaka eventualna veza sa neprijateljem, a saobraćaj u naseljenim mestima ima se što više ograničiti. Kad je stanovništvo neprijateljski raspoloženo, mora se u svako doba računati s njegovim učešćem u borbi (bande), izdajom i sabotažom.

III. — BORBA U ŠUMAMA I MOČVARAMA

„Šuma na bojnom polju obično privlači trupe“.⁵⁾ „U borbi u šumi jedinica se lako ispušta iz ruku starešina ... Ograničeno polje vida i uzbuđenje, koje izaziva borba na najkraćim otstojanjima, kao i povećana borbena buka, doprinose mešanju prijatelja i neprijatelja“.⁶⁾

Borba u šumi je jedna od najtežih vidova borbi. Prostrane oblasti šuma i močvara Istočne Poljske i SSSR, sa svojim siromašnim putevima, većinom zapuštenim šumaricima i listopadnim šumama, stavile su nemačke jedinice na početku rata pred zadatke na koje one nisu bile navikle. Osim toga, borba u šumi je u mirnodopskoj obuci pripadala kategoriji borbenih radnji „u naročitim uslovima“ na čijim se retkim uvežbavanjima mnogo vodilo računa o interesima šumarstva.

Sovjeti su majstori za borbu u šumi. Sa instiktom i sigurnošću životinje, oni su se pojedinačno kretali u neprolaznoj šumi, dok se nemački vojnik, obučen u zapadnim

⁵⁾ Ratna služba, tač. 559

⁶⁾ Ratna služba, tač. 560.

kultivisanim šumama, morao najpre prilagoditi otežanim borbenim uslovima. Stoga u borbi u šumi on nije bio dorastao svom sovjetskom protivniku.

Tek u toku rata se ova razlika uglavnom izjednačila, pošto je bila plaćena gorkim i krvavim iskustvima. Pošto su ona od velike vrednosti, treba ih u nastavku objasniti.

a) Sovjetski način borbe

1) Napad

Za napad u unutrašnjosti guste i prostrane šume Sovjeti su načelno upotrebljavali samostalne ojačane bataljone ili čete. Napad je većinom bio vođen na uzanom frontu, samo s jednoćetom u prednjoj liniji. Time je trebalo izbeći nerede i dobiti potrebnu dubinu za napad u tri, četiri, pet ili još više talasa. Pojedini talasi su munjevito jurišali, obično u granicama normalne širine fronta, čovek do čoveka, trčeći, gađajući iz svih oruđa i nepokolebljivo urlajući „ura“. Ako je prvi talas bio pokošen vatrom, nавljavao je drugi, zatim svi ostali bez obzira na gubitke, težeći bliskoj borbi. U njoj su se Sovjeti osećali nadmoćnim. Obuka u bliskoj borbi, a naročito u borbi nožem, u sovjetskoj armiji pretstavlja posebnu oblast obuke.

Ako bi Sovjetima prodor uspeo, odmah bi se zaustavljali, koristili neprijateljski položaj za sopstvenu odbranu i ukopavali se u šumsko zemljište velikom brzinom.

Snage privедене iz dubine napadale su odmah u dubinu odbranbenog položaja.

Pri svakom napadu nalazila su se kod prednjih pešadijskih delova teška oruđa, naročito mnogobrojni minobacači.

Običaj Sovjeta da ponekad samo jednu četu kompaktно angažuju u jednom talasu, zasniva se na jasnom saznanju da ni oni u svojim šumama ne mogu da stvaraju čuda, kao i na želji da se jedinice pri tome ne mešaju. Sovjeti su vršili napad u sopstvenoj šumi posle solidnih priprema i otpočinjali ga, načelno, tek ako bi naišli na mesta branii-

očevih spojeva, na neko močvarno mesto, koje je branilac smatrao neupotrebljivim za napad, ili na kakva druga slaba mesta. Pritom su za lokalne napade danima koristili izviđačke delove sposobne za borbu, jačine do čete, da bi „ispipali“ deo položaja koji nameravaju da napadnu. Toga radi su često težili da se još pre početka stvarnog napada tako učvrste blizu prednjih neprijateljskih odbranbenih postrojenja da ih više ne može zahvatiti artiljeriska zaprečna vatra. U tom cilju je primenjivano i ubacivanje, koje je braniocu naročito u šumi neprijatno.

Za stvarni napad Sovjeti su većinom birali svanuće, večernji sumrak ili noć, da bi u to vreme prodrli u položaj, a borbu u dubini šume vodili su po danu. Artiljeriska podrška se pri sovjetskim napadima u velikim šumama većinom ograničavala na lake kalibre. Rđave putne prilike kočile su sovjetsku artiljeriju. Međutim, oni su putnu mrežu, bezobzirnim angažovanjem trupa i civilnog stanovništva, za kratko vreme pojačavali.

I u borbi u šumi Sovjeti su na težištu rado upotrebljavali tenkove, uvek tamo gde su oni mogli da se kreću, bilo na putevima, bilo u retkim šumama. Tenkovi su pratili pešadiju kao jurišni tenkovi ili su na prosecima i proplancima zamjenjivali artiljeriju i protivtenkovska oruđa.

2) Obrana

Sovjeti su majstorski koristili sve prednosti koje šuma pruža braniocu. Usled maskiranja, sovjetski položaj se mogao uočiti tek na najbližem otstojanju. Borbeni zakloni u gustom žbunju, iza isečenih stabala, izdašno primenjene mine i prepreke svih vrsta karakteristični su za sovjetski položaj u šumi.

Sovjeti su se retko branili ispred šume, nikad na njenoj ivici, već načelno u dubini. Naročito rado su postavljali svoj položaj iza močvarnih mesta.

Sovjetska pešadija je u šumi posedala neprekidan položaj koji je u dubini bio upotpunjena mnogobrojnim otpornim tačkama organizovanim za kružnu odbranu. Jake

rezerve za protivnapad držane su u blizini. Sovjeti su i u odbrani tražili blisku borbu.

Za Sovjete su naročito karakteristični bili borbeni zakloni sa zonom vatrengog dejstva isključivo nazad, kao i mnogobrojni pojedinačni odozgo pokriveni zakloni.

Izgradnja položaja u svemu ostalom i u šumi je vršena prema poznatim sovjetskim načelima. Značajan je pak bio način na koji su Sovjeti stvarali zonu vatrengog dejstva. Oni nisu stvarali proseke i sektore za gađanje, niti su u manjoj ili većoj meri raščišćavali zemljište u zoni dejstva vatre, već su do u visinu kuka samo proredivali šiblje i granje. Ovi „vatreni tuneli”, postavljeni frontalno i za flankiranje, obezbeđivali su im dovoljnu zonu vatrengog dejstva, te su uz izvrsno maskiranje od ugleda sa zemlje i iz vazduha znatno kočili napadačeve pokrete. Vatrenu borbu Sovjeti su pre svega vodili masovnom upotreboru minobacača; pri dužem zadržavanju i odgovarajućoj izgradnji puteva, oni su pojačavali artiljeriju. I u odbrani se moralno stalno računati s sovjetskim tenkovima, koje su Sovjeti upotrebljavali na dva načina:

1) upotreba pojedinačnih tenkova blizu prednje linije u svojstvu tenkova za neposrednu podršku pešadije, često ukopani do kupole, vrlo dobro maskirani i vezani za dočiščni rejon;

2) zadržavanje malih grupa tenkova, jačine od 3 do 8 tenkova, kao rezerve za protivudar.

Mnogobrojne mine upotrebljavale su se prema načelima za odbranu na otvorenom zemljištu.

b) Sopstveni način borbe

Pohod na Istok je pokazao da se nemački vojnik teško mogao naviknuti na osobenosti istočnih šuma. Ni najbržljivija obuka jedinica izvedena u zapadnoj kulturnoj zemlji nije mogla da koristi drukčije nego samo kao pretpredlog; odlučujuća je bila praksă. Pokušaji nemačkih komandanata da obiđu velike šume i močvare morali su ostati bez uspeha, jer su Sovjeti dejstvujući velikim jedinicama

ma i u njima i iz njih često preduzimali dejstva čak i operativnog značaja. Izbegavanje takvih područja u toku rata često je dovodilo do ozbiljnih kriza. Često su nedostajale i snage za čvrsta okružavanja takvih zona. Borba u ovim šumama zahtevala je dobro obučenu jedinicu s visokim borbenim moralom. Borba u šumi je pretežno bliska borba; automatske puške, ručne bombe, hladno oružje i bacači plamena pretstavljaju najvažnija borbena sredstva. Borbu u šumi ne rešava „vatreni malj”, ni tenk, već pojedini čovek, pešak sa svojim vatrenim ručnim naoružanjem, svojom pokretljivošću, svojom aktivnošću i vatrenim dejstvom. Iz svega ovoga izvučena su sledeća podrobnna iskustva:

1) Izviđanje, marš i razvoj

Ako se jedinica približi nekoj velikoj šumskoj oblasti ili močvari, treba blagovremeno, pored operativnog izviđanja sa zemlje i iz vazduha, otpočeti s borbenim izviđanjem. Ako izviđanje izneveri, preti opasnost da se uleti u zasedu ili da nepripremljena jedinica udari na neprijateljski odbranbeni položaj.

Svi rezultati izviđanja, uključujući rezultate izviđanja iz vazduha, imaju se naneti na jednu kartu puteva, koja se po mogućnosti predaje jedinici pre početka borbe. Radi celishodne upotrebe kod jedinica preporučljivo je pojedine poteve i tačke na zemljištu obeležiti nazivima ili brojevima.

Za razliku od postupka na otvorenom zemljištu, snage za izviđanje, pribavljanje podataka i blisko obezbeđenje treba pojačati. Njih treba znatno ranije uputiti napred, one nastupaju od linije do linije i stalno održavaju tesnu vezu sa svojom jedinicom.

U pogledu reda marševanja treba imati u vidu da je na uzanim šumskim putevima teško napred privući jedinice ili formacije koje su znatno zaostale. Pošto se pri kretanju u šumi mora računati s mnogobrojnim preprekama, minama itd., pioniri se isturaju ispred teških oruđa. Za izradu puteva, nasipa od pruća, mesta za mimoilaženje i za

obeležavanje puteva na osnovu karte puteva preporučljivo je blagovremeno angažovati druge pionirske i građevinske jedinice.

Sve starešine na maršu kroz šumu dolaze na čelo svojih jedinica, pošto uticaj mogu ispoljiti samo iz neposredne blizine.

Brz probor prostranih, neprekidnih šumskih oblasti većinom neće uspeti bez prednjeg odreda i obimnih priprema.

Cim u šumi treba računati na jači dodir s neprijateljem, jedinica se mora kretati napred u skokovima, od linije do linije. Prednje jedinice se pritom razvijaju i kreću s obe strane puta u uskom poretku. Odeljenje za pravac, označavanje pravca obeležavanjem drveta (boja, trasirna traka), saobraćajci na putu i druge mere, olakšavaju održavanje pravca kretanja i privođenje jedinica. Sposobnost za nečujno i brzo kretanje napred nedostajalo je našim jedinicama, jer nisu bile naviknute na šumu.

Ako je potrebno kretanje raščlanjenim poretkom, trupa se kreće u koloni ili streljačkom stroju, zbijeno, duboko ešelonirana iza gustog zastora izviđača i uz jako osiguranje bokova pomoću patrola i kretanjem u dubokom poretku. Od presudne je važnosti međusobna tesna veza vojnika. Rasparčane snage propadaju u šumi. Starešina jedinice nalazi se daleko napred. Ali „daleko napred“ ne znači „u prednjoj liniji“, jer bi starešina u tom slučaju bio uočen i ubijen.

Neposredno iza izviđača kreću se prednji delovi jedinice koja napada sredstvima za blisku borbu i sekirama za krčenje puta. Pojedina teška oruđa i odeljenja za blisku borbu protiv tenkova imaju se postaviti u neposrednu blizinu.

Na veoma prostranom, nepreglednom šumskom zemljištu, jedinica se kreće napred prema „orientacionim pravcima i uzastopnim linijama“.

Orientacione pravce pretstavljaju putevi, proseci i drugi objekti na zemljištu, koji se po mogućnosti protežu pravoliniski, naprimjer uočljivi visovi, raskrčena mesta u šumi, ivice visokog drveća i vode, jednom rečju svi mar-

kantni objekti na zemljištu. Nastupanje se vrši s obe strane ovih orijentacionih pravaca ili tesno se naslanjajući na njih. Jednovremeno se mora prema busoli dati azimut. Uzastopne linije dele zonu nastupanja po dubini na pojaseve. One se moraju utvrditi prema karti ili aerofotosnimku, koristeći markantne zemljišne objekte na osnovu kojih se određuju i orientacioni pravci. Uzastopne linije treba, po mogućnosti, da budu upravne na orijentacione pravce. Po dostizanju jedne takve linije pokret se privremeno prekida, hvata se veza levo i desno i jedinice se nečujno uređuju. Ako zemljište nema markantnih tačaka, ili se ove prema karti ili aerofotosnimku ne mogu odrediti, jedinica se mora čvrsto držati, s tim da se pošto pređe otprilike kilometar kratko vreme zadrži. Necelishodno je ovo zadržavanje određivati vremenski, jer zemljište većinom ne dozvoljava podjednaku brzinu kretanja svih jedinica.

Načelno je bolje nastupati lagano i u redu, nego žubom izazvati cepanje ili mešanje jedinica.

2) Napad

Manje šume privlače na sebe neprijateljsku vatru i napade iz vazduha, pa ih, po mogućnosti, treba obilaziti. U većim kompleksima šuma, odgovarajuće gustine, zauzimanje na prepad i trenutan juriš s najbližeg otstojanja celišodni su samo pri iznenadnom sudaru sa slabim protivnikom ili radi zauzimanja pojedinih otpornih tačaka. U svim drugim slučajevima je umesna sistematska priprema i posetanje polaznog položaja čemu treba posvetiti dovoljno vremena. Napade u šumi treba, po mogućnosti, voditi obuhvatno. U svakom slučaju, zaklon koji šuma pruža treba koristiti za iznenadna dejstva.

Sadejstvo teških oruđa s pešadijom u napadu i mogućnost podrške u šumi veoma su ograničeni. Uprkos tome, treba se pridržavati načela o usklađivanju vatre i pokreta. Pešadija će često samo u svojim jedinicama moći ovo načelo da ostvari. Naročito je teško brzo saopštavanje podataka o ciljevima i tačno izračunavanje elemenata za

gađanje. Dokazalo je svoju vrednost razmotavanje telefonske linije s metarskom podelom. Ovom linijom se spaja istaknuti osmatrač s vatrenim položajem oruđa za podršku. Na taj način je u svako doba moguće tačno utvrditi otstojanje i izvestiti o njemu, kao i garantovati brzo otvaranje vatre.

Napad iz pokreta

Pri napadu iz pokreta mora se stalno nastojati da se neprijatelj s fronta samo veže, a da se ugroze njegov bok i pozadina. Oskudni putevi u šumskim područjima navode na to da se odluka iznuđuje na pravcu protezanja ovih puteva. Ali je neprijatelj većinom baš na tim mestima najbrži i najjači, samim tim i najspremniji za odbranu, pa jedinica koja na njega natrči iz pokreta trpi velike gubitke. Stoga se dobra strana šume — mogućnost neopaženog pomeranja i obilaženja — mora do krajnjih granica koristiti.

Napad sa polaznog položaja

Polazni položaj u šumi ne može da se odredi po karti, već samo koristeći sve podatke prikupljene putem izviđanja i najnovijih aerofotosnimaka. Zbog otežane orientacije u gustim šumama neko pomeranje delova i jedinica za vreme posedanja polaznog položaja je veoma teško i oduzima vreme. Stoga polazni položaj treba većinom posedati tek kad je plan napada već utvrđen.

Nastupanje i probor duž drumova i puteva većinom obećavaju uspeh ako neprijatelj još nije u neprekidnoj liniji poseo svoj položaj.

Organizovanje i izvršenje većih napada, slično postupku u noćnim borbama, treba da bude što jednostavnije. Najvažniji preduslov za napad su, kao kad su jedinice u nastupanju normalno razvijene, lako uočljivi objekti na zemljištu, kojih jedinica u svom kretanju treba da se pridržava. Oni, po mogućnosti, treba da su paralelni sa napadnim pravcem. Ako se zone napada u šumi ne mogu odre-

diti zbog njene preterane gustine, napadni pravci se jednostavno određuju po azimutu. Cilj napada u šumi mora da bude znatno bliži kako se ne bi dogodilo da neke neprijateljske otporne tačke ostanu, eventualno, neotkrivene ili se mimoиду. Žurba pri napadu u šumi pretstavlja naročito tešku grešku. Ciljevi napada na zemljištu moraju biti uočljivi, naprimjer: visovi, vodeni tokovi, staze i proplanci.

Sam napad se ne vodi u širokom poretku, već celishodnim uskim i dubokim rasporedom naročito opremljenih jurišnih grupa jačine voda i čete. Ove grupe raspolažu automatskim puškama, velikom količinom ručnih bombi i pojedinim bacačima plamena. Odeljenja za blisku borbu protiv tenkova i minobacači neposredno prate grupe. Artiljerija će u šumi moći da gađa samo dubinu neprijateljskog položaja. Svi raspoloživi istaknuti osmatrači moraju se ranije pridati prednjim četama kako bi na vreme mogli upravljati vatrom na šumskim proplancima i ivicama šume. U gustim šumama mora će artiljeriska podrška da se ograniči samo na jak vatreni nalet iz svih cevi **pred** početak napada.

Ako je neprijateljski položaj organizovan u neprekidnoj liniji, važno je lomiti pojedine otporne tačke jednu za drugom, po mogućnosti flankirnom vatrom ili dejstvom iz pozadine.

Toga radi, jurišne grupe u toku juriša prodiru u ustavljena osetljiva mesta neprijateljskog položaja u šumi — ukoliko nije moguće nečujno uvlačenje i ubacivanje na naročito nepreglednim delovima položaja. Zakloni koje šuma pruža napadaču ne mogu nikad dovoljno brižljivo da se iskoriste. Iznenadan upad bez otvaranja vatre često je uspešniji od alarmirajuće artiljeriske pripreme.

Napadni vrhovi klinova moraju bez buke i brzo da prodru u neprijateljski odbranbeni sistem. Sledeći delovi moraju prodror da prošire i očiste mesto proboga. Na taj način, ovi čvrsti napadni klinovi s jakim bokovima moraju obuhvatnim dejstvom da komadaju neprijateljski položaj u šumi.

U toku napada jedinice ne smeju da se nagomilavaju na putevima, prosecima i preglednom zemljištu. Privo-

denje rezervi i postupak pri protivnapadima neprijatelja upravljuju se prema načelima za napad na normalnom zemljištu.

Ako je mesto proboga neprijateljskog položaja u šumi dovoljno široko i duboko, neposrednim nastavljanjem napada mora se neprijatelju onemogućiti utvrđivanje na nekoj drugoj liniji, a sledeći napadni cilj mora biti zadnja ivica šume ili jedan šumski rejon. Dalje od ove ivice šume sme se napadati tek ako artiljeriska vatra i protivtenkovska oruđa pružaju dovoljnu zaštitu.

Ako se u toku napada nađe na veće močvarno područje, pravilno je potražiti neki eventualno postojeći put, nasip ili ostrvo u močvari. Ova borba se vodi prema načelima za borbu oko tesnaca. Da se napad ne bi morao izvoditi na suviše uzanom frontu, treba koristiti blagovremeno pripremljene prelaze od stabala i fašina.

3) Odbrana

Odbrana u šumskim oblastima iziskuje jače snage — pre svega pešadijske — nego na otvorenom zemljištu. Po red gušćeg posedanja prednje ivice položaja, potrebne su, pre svega, jače rezerve.

Borba artiljerije i teških oruđa, glavnog elementa odbrane, moraće se u šumi svesti gotovo samo na neosmatranu vatru i vatru za zaprečavanje. Stoga će prodori napadača biti znatno češći nego na otvorenom, nepošumljenom zemljištu. Prema tome, branilac se mora pripremiti na mnogobrojne protivnapade.

Dok na otvorenom zemljištu vatra nanosi napadaču jake gubitke, naročito kad mu se namere ne ostvare, oskudno polje vida i veoma ograničene mogućnosti osmatranja u šumi ne dozvoljavaju ovakvo dejstvo. Preciznu vatru artiljerije i teških oruđa zamenjuje bliska borba pešadije. Upravo zbog toga svaka jedinica pri odbrani u šumi mora bar jednu trećinu svojih snaga da drži u rezervi.

Odbrana u šumi treba da bude što gipkija. Pri dužem trajanju borbe, ovu gipkost moraju komande naroči-

tim merama da podižu i održavaju. U lokalnim mnogobrojnim poduhvatima, pod zaštitom šume i mraka, prednji kraj položaja se čas pomera napred, čas opet vraća nazad, tako da se napadač stalno stavlja u novu taktičku situaciju.

Mesta objekata prednje linije treba da budu tako izabrana da neprijatelj što kraće može da osmatra naše položaje. Stoga se oni uvek moraju postavljati **duboko** u šumi, nikad na ivici, a u izuzetnim slučajevima dovoljno **ispred** ivice šume.

Pri izboru položaja za odbranu duboko u šumi treba težiti da se neprijatelju prepusti teško prolazno i putevima siromašno zemljište, dok sopstveni položaj treba da obuhvati bolje komunikativan prostor, sa čvrstim i suvim tlom i dubljim podzemnim vodama.

Širina fronta grenadirskog bataljona ratnog sastava pri odbrani u šumi ne treba da iznosi više od 800, najviše 1.000 m.

Neprekidan vatreni sistem ispred položaja u šumi nije moguć, utoliko je važniji gušći raspored oruđa za blisku borbu. Radi toga se naročito mitraljezi moraju u što većem broju postaviti na prednjoj liniji; ukoliko se ne postave, neće biti u stanju da na srednjim otstojanjima tuku neprijatelja koji se približava. Najjače dejstvo postižu ako napadača zahvate flankirnom vatrom u pripremljenim „vatrenim tunelima”. U slučaju neprijateljskog noćnog napada, po magli ili mećavi, mitraljezi se moraju utvrditi da bi mogli dejstvovati i ne osmatrajući. U svim otpornim tačkama mora se raspolagati što većom količinom ručnih bombi.

Najuspešnije teško oruđe u odbrani u šumi su minobacači. Oni se većinom po odeljenjima pridaju četama prve linije.

Položaj se uređuje prema načelima za uređenje položaja na otvorenom zemljištu, pri čemu se naročito mora imati u vidu:

- izrada „vatrenih tunela”, odričući se većeg krčenja i sečenja zbog mogućnosti osmatranja iz vazduha;

- veća priprema skloništa od drveta;
- povećana izrada lažnih postrojenja i prepreka svih vrsta;
- neupadljivo pokrivanje važnih delova položaja (položaji teških oruđa) radi zaštite od dejstva parčadi smrskanih drveta.

Vešto postavljenim prerekama može neprijatelj da se navuče na lažni pravac i u flankirnu vatru.

Malo šuma se može smatrati sigurnim od tenkova. Sovjeti su, načelno, i pri napadima u šumama upotrebljavali tenkove. Ako se za pojačanje protivtenkovske odbrane ne raspolaže tenkovima, naoružanje jedinica sredstvima za blisku borbu protiv tenkova mora biti naročito obimno.

Sopstveni tenkovi se u odbrani u šumi upotrebljavaju kao tenkovi za neposrednu podršku pešadije pri protivnapadima i za protivtenkovsku odbranu. Ukopavanje tenkova u položaj dolazi u pitanje samo za sopstvene tenkove nesposobne za kretanje i za zaplenjene neprijateljske tenkove.

Glavna teškoća pri napadu u šumi — prilagođavanje vatre pokretu sopstvenih snaga, koji se teško osmatra i prati, otpada u odbrani. Ako na raspolaganju stoji dovoljno vremena, moguće je izvršiti tačnu korekturu, poboljšati položaje, izraditi lažne položaje i popraviti puteve za evakuaciju. Vatra, pak, zbog opasnosti od parčadi drveta ne sme suviše da se približi prednjim odbranbenim postrojenjima.

U odbrani je potrebno jače korišćenje pionira. Oni se ne smeju upotrebiti za izgradnju pešadiskih položaja ili kao rezerva za protivnapad, pošto je njihov glavni zadatak izrada taktičkih prepreka, postavljanje mina, kao i izrada mostova i puteva. Važno je pionirske snage držati zajedno. To znači da najpre treba potpuno urediti jedan rejon, a ne započinjati jednovremeno na više mesta delimične rade.

IV. — BORBA ZIMI

Iskustva iz pohoda na Istok uče da rezultati zimskih napadnih operacija u Istočnoj Evropi većinom nisu bili u srazmeri sa velikim žrtvama u ljudstvu i materijalu i često su vodili porazima. Pa ipak su zimske poziciske borbe, kao i lokalni napadi, uspešno vođeni i u naročito surovim zimskim prilikama. Osim toga se pokazalo da se sadašnjim borbenim sredstvima mogu nastaviti veće borbene radnje i u uslovima istočnoevropske zime. Sovjeti su ovu šansu koristili u punom obimu i zimi su otpočinjali napade najvećeg stila. Nemačka vojska je u zimskim borbama sakupila izvanredno gorka iskustva, prvenstveno u oblasti opštih priprema i uticaja zime na tehnička sredstva — te stoga i nije predmet izučavanja ove knjige. Ali i taktička iskustva zaslužuju da se podrobno razmotre, utoliko pre što nemačka vojska od 1939 godine nije imala gotovo nikakvih iskustava u zimskim borbama.

U letnjim operacijama sve snage mogu prvenstveno da se sasrede na uništenje neprijatelja. Zimi su, pak, potrebni naročiti napor i snage da se savladaju vremenske nepogode i povećane teškoće koje stvara zemljište. Stoga način vođenja borbe zimi znatno otstupa od načina vođenja borbe u koje drugo godišnje doba. Dubok sneg, kao i prethodni jesenji i sledjući prolećni period blata, tako jako koće svaki pokret van retkih drumova i puteva da borba većinom postaje rvanje za komunikacije i naseljena mesta. Pri proračunu vremena i prostora moraju se načelno uzimati trostrukе i četvorostruke vrednosti. Kratki dani i duge noći još više ograničavaju mogućnosti za operacije.

U zimskim borbama su samostalnost, lična inicijativa, moć improvizacije starešine i vojnika od presudnog značaja za uspešnu borbu.

a) Odlike zime u Istočnoj Evropi

Istočnoevropska zima počinje (otprilike od sredine oktobra) i završava se (otprilike sredinom marta) blatnim

periodima koji obično traju tri do četiri nedelje. Blatni periodi ne ometaju pokrete ništa manje od nepogoda stvarnih zimskih meseci. Oni su na evropskom istoku zbog nedostatka drenaže, kanalizacije, rovova pored puta, kao i regulisanja reka, usled čega se pojavljuju i visoke podzemne vode, neobično teški i pretvaraju velike površine zemlje u blatne i barovite predele.

Za jesenjim blatnim periodom nailaze od polovine novembra tri do pet nedelja u kojima se zemljište čvrsto smrzava, a snežni pokrivač je još veoma nizak (10 do 20 cm), što, sem kratkoće dana i otežane izgradnje položaja, na sve vrste operacija ne utiče naročito nepovoljno. Jake snežne padavine počinju većinom sredinom decembra, da u januaru dostignu svoj vrhunac. Visina snega od jednog do dva metra (nameti nisu uračunati) nije nikakva retkost. Ona gotovo onemogućava sve pokrete van očišćenih i stalno korišćenih drumova i puteva.

Hladnoća obično počinje već od sredine novembra (oko 15°C ispod nule); od decembra do februara vladaju često temperature do -40°C . Promena između oštре hladnoće i povremene blage jugovine naročito škodi zdravlju.

Retka naselja na Istoku, nedostatak u drumovima, putevima i železničkim prugama, kao i mnogobrojne bare, stepi i ogromno prostranstvo, još više pojačavaju nedaće istočnoevropske zime.

Pri planiranjima i preduzimanju mera moraju se sve ove okolnosti daleko unapred predvideti i uzeti u obzir prilikom proračuna vremena i prostora, vrste snabdevanja i količine potreba u hrani i specijalnom odelu. Trupama se mora omogućiti da se za važne promene u načinu vođenja borbe, naoružanju i opremi blagovremeno i temeljno pripreme.

b) Napad zimi

Napadi većih razmara s ciljem izvojevanja odluke zimi su vrlo teško izvodljivi. Vrhunac napada mora se doći mnogo ranije nego leti. Napadni klinovi su veoma vezani za drumove i puteve, stoga su uski i mogu se lako

otseći. Jaka uporišta se veoma teško i uz veliki gubitak vremena mogu obići. Frontalni napadi su zimi, pri snežnoj površini bez zaklona, većinom neizvodljivi. Ako je ikako moguće, treba težiti obuhvatu s obe strane. Napadi po magli, mraku i mečavi olakšavaju obuhvat. Svaki napad mora naročito brižljivo da se pripremi. On će se većinom ograničiti na uzan prostor, otprilike s obe strane puta, ili na zauzimanje najbližih naseljenih mesta, tim pre što se teška oruđa, protivtenkovska oruđa i artiljerija načelno mogu dovesti samo na položaje u neposrednoj blizini puteva. Lovačke smučarske jedinice su vrlo pogodne za potpomaganje napada vezivanjem neprijatelja na bokovima i u pozadini.

Procena zone napada po karti zimi je skoro nemoguća. Izviđanje se naročito mora pozabaviti smetovima. Pri promeni vетра i vremena, ovo izviđanje se mora ponoviti. Izviđanje iz vazduha donosi dobre rezultate u pogledu stanja na drumovima i putevima (tragovi saonica). Svetle zimske noći olakšavaju izviđanju iz vazduha otkrivanje pomeranja trupa.

Dovođenje jedinice u stanje gotovosti za napad traje znatno duže nego leti. Razvijanje za borbu treba da se izvrši pred samim neprijateljem i da bude što kraće. Za približavanje se znatno više mora koristiti pokriveno zemljište. Osim toga, u šumama ima manje snega nego na otvorenom zemljištu, naročito **pre** nego što zima dostigne vrhunac. U rejonu prikupljanja za napad noću se postavljaju oznake. Pre početka napada treba izdavati toplo jelo i piće (nikako alkohol).

Ciljevi napada se određuju na kraćem otstojanju; to su većinom naseljena mesta, delovi šume ili važni putevi. Teška oruđa se privlače bliže da bi se izbegla promena položaja na većoj daljini i da se ne bi gubilo vreme. Naročito se moraju imati u vidu zimom uslovljene mogućnosti pokreta.

Za približavanje i napad pešadija mora da koristi uvale i ostale zemljišne useke, pri čemu treba računati s tim da se veliki smetovi često stvaraju baš u njima.

Tenkovi, načelno, treba da napadaju duž ravnih i blagih kosa i da izbegavaju strme obronke i udoline sa smetovima. I ogoljene površine se načelno izbegavaju.

Pri jako smrznutom zemljištu i malom snežnom pokrivaču, napad se zbog povećanog dejstva parčadi razornih zrna vodi u veoma rastresitom rasporedu. Slično napadu noću i u šumi, i ovaj se napad vrši u uskom i dubokom poretku. Ovo, pak, zahteva da se naročite mere preuzmu protiv delova neprijatelja koji nisu neposredno napadnuti. Među njih spadaju demonstrativni napadi, nasilno izviđanje, obmanjivanje artiljeriskom vatrom i druge mere. Jednom organizovan i počet napad teško se može istog dana preorientisati.

Ako se napadom ne dostigne cilj, bolje je blagovremeno se zadržati na nekoj povoljnoj liniji ili se čak vratiti na polazni položaj da bi se idućeg dana — zagrejan i odmoran — ponovo otpočeo.

Svaki napad zimi izvanredno mnogo zahteva od jedinice. Njemu su uopšte dorasle samo u borbi isprobane trupe sa iskustvom u zimskim dejstvima.

c) Odbrana zimi

Odbrana zimi u odnosu na napad nesumnjivo ima preimcućstava. Glavni elemenat savremenog napada — pokret, naročito duži pokret — zimi je onemogućen blatom, visokim snegom, kratkoćom dana. Noću je, pak, vidljivost zbog snega bolja, što ide naruku braniočevom vatrenom dejstvu.

S druge strane, zimi postoji opasnost da neprijatelj iznenada prinudi jedinice na prelaz u odbranu i time spreči postizanje gotovosti za odbranu i izgradnju položaja, da bi ih zatim, tako nepripremljene, u bespomoćnoj situaciji razbio.

Posle gorkih iskustava u ranu zimu 1941, nemacke trupe su se vrlo brzo snašle i otpočele da koriste dobre strane odbrane zimi, izvojevavši velike odbrambene uspehe.

Najbitnije razlike odbrane zimi u odnosu na odbranu leti ogledaju se u ovome:

Uređenje položaja traje mnogo duže nego leti zbog duboko smrznutog zemljišta i teške nabavke materijala. Još u toku jesenjih borbi moraju se pod zaštitom trupa na frontu unapred predviđeni pozadnji delovi izgraditi upotrebom građevinskih jedinica i civilnog stanovništva. Čak i posle uspešnih napadnih borbi, bezuslovno je korisno povući front na ove pripremljene položaje ukoliko bi trupe daleko napred morale da se ukopaju pod nepovoljnim okolnostima i da se bore trpeći velike gubitke; u tom slučaju bi docnije za odbranu dalje pozadine stajale na raspolažanju veoma slabe snage.

Izbor položaja treba izvršiti na osnovu drugih mera nego leti. Tako reke, jezera i bare ne pretstavljaju više nikakve prepreke. Često su usećene, zamrznute reke najbolje zaštićene i veoma upotrebljive za rokadne veze neposredno iza fronta. Naseljena mesta, koja leti po mogućnosti treba izbegavati, zimi prinudno postaju životni centri. Njihovo uređenje u vidu otpornih tačaka organizovanih za kružnu odbranu, pojačanje dobro izrađenih podruma za skloništa, iskorišćenje materijala — dobijaju povećan značaj.

Neprijatelju, po mogućnosti, treba prepustiti otvorenou zemljište, na kome će naići na veoma slabe mogućnosti za zaklanjanje. Često je dovoljno da se takvo zemljište koje se nalazi u sopstvenim rukama posedne veoma slabim snagama. Preko dana je dovoljno vatrom dominirati međuprostorima, a noću pojačati broj izviđačkih odeljenja i objavnica. Na nepreglednim mestima (šuma, veoma talasasto zemljište, žbunovito zemljište) položaj se mora poseti neprekidno da bi jedinice bile dovoljno jake pri iznenadnim napadima i obezbedile se od ubacivanja.

O protivtenkovskoj odbrani se i zimi mora naročito voditi računa. To pogotovu važi za položaje pozadi reka i baruština, pošto su one pri jakom mrazu vrlo često pogodne za kretanje tenkova.

Položaji predviđeni za borbu zimi, naročito rovovi, borbeni zakloni i zakloni za pojedine strelce moraju bez izuzetka da budu dublji, pošto se dno stalno zatrپava sne-

gom, ledom i prljavštinom. Pored više otvorenih borbenih zaklona, treba uvek izraditi i pojedine pokrivenе osmatračnice koje moraju biti podesne i za loženje.

Zimi će većinom biti moguće **stvarno** organizovati samo **jedan** položaj. Utoliko je važnija izrada mnogobrojnih „snežnih položaja“ pozadi stvarnog položaja. Oni se sastoje od izrađenih snežnih zidova visine od 1,5 m i odgovarajuće debljine. U njih su ukopani borbeni zakloni. Ovi položaji služe za oslonac i prihvat, kao i za skloništa rezervi, za vatrene položaje i baze za snabdevanje. Kad je pojas obezbeđenja zavejan a neprijatelj znatno udaljen, na njemu se postavljaju vidljive oznake za određivanje otstojanja.

Pri neprijateljskom napadu po visokom snegu, koji koči svaki pokret, vatrica se iz svih oruđa otvara što ranije, uključujući pešadiska oruđa. Prvo, neprijatelj na snegu pruža bolji cilj, drugo, pri ranijem otvaranju vatre neprijatelj se pokretima u visokom snegu jače zamara. Koncentracije vatre nadmoćnih napadnih sredstava zimi se ne treba bojati toliko kao leti.

Ako neprijatelj napada preko potpuno otvorenog zemljišta (zamrznuto jezero ili otvorena ravnica), biće povoljnije pustiti ga da nađe na zamrznutu površinu pa tek tada otvoriti iznenadnu vatru i tući ga dok je van zaklona.

Rezerve se u odbrani zimi imaju držati znatno bliže i podeljene u više grupa, da bi se proboji što brže likvidirali. Pritom važi načelo: što manje snaga angažovati neposredno u borbi a imati što više lokalnih rezervi i češće smenjivati jedinice; osim toga je celishodno jedinice uvek po mogućnosti ostavljati u istom rejonu.

Svaka jedinica na položaju zimi se bori neobično žilavo i uporno, pošto predaja položaja znači gubitak toplih skloništa i pokret u neizvesnost.

d) Zaključak

Ratna istorija mnogim primerima pokazuje kako su se pohodi, kod kojih se nije blagovremeno i dovoljno razmišljalo o zahtevima operacija zimi, kobno završili. U zim-

skim bitkama u pohodu na Istok naročito su 1941 i 1945 izvojevane velike odluke. U savremenom ratu one ne predstavljaju više ništa osobito. Odlučujuće je da se jedinice tako vaspitaju da u zimskim prilikama vide jednog dopunskog saveznika.

V. — OKRUŽENJE

Uništenje okruženog neprijatelja je većinom cilj napadne operacije. Okruženje je klasičan oblik uništavajuće bitke. Okružena jedinica, otsečena od svojih glavnih snaga i svojih baza, mogla se u vreme kada blizina neprijatelja nije više dozvoljavala uredno povlačenje smatrati uništenom. Dalekometna oruđa i mogućnost snabdevanja iz vazduha u Drugom svetskom ratu uneli su izvesne promene u ovo. Već u Prvom svetskom ratu došlo je do niza probaja iz okruženja (poznat je probaj kod Bžežinija 1915 godine), ali su se oni većinom ograničavali na manje jedinice.

U Drugom svetskom ratu je došlo do mnogobrojnih okružavajućih bitaka, do kojih su besumnje dovele tenkovske i potpuno motorizovane velike jedinice. Nemci su naročito velika iskustva stekli u ovoj vrsti borbe i to kako u borbi protiv okruženog neprijatelja, tako i u borbi u okruženju.

Okruženja u većini slučajeva iznuđuje pokretljiviji napadač, brojno i materijalno nadmoćan. Usled prekida snabdevanja, uskog prostora i jakog duševnog opterećenja kod branioca nastaju tako nepovoljne prilike da samo naročite okolnosti opravdavaju dobrovoljno prihvatanje okruženja. Ove se okolnosti pojavljuju samo onda kad držanje nekog određenog zemljišta pretstavlja jedini preduslov za kasnije napadne operacije ili kad glavne snage sa sigurnošću mogu osloboediti okruženu jedinicu. Prema iskustvima iz Drugog svetskog rata, međutim, to će, načelno, biti slučaj samo ako se ima puna inicijativa, pri čemu će sopstveni delovi u toku velike bitke za okruženje, pri otsecanju i razbijanju neprijatelja u obruču privremeno i sami biti okruženi. Ovo shvatnje je sasvim jasno

izraženo u nemačkim predratnim pravilima. Ono pak nije spričilo Hitlera da prenebregne ova načela i da se saglasi sa dobrovoljnim okruženjima velikih nemačkih jedinica koja su se sigurno mogla izbeći. Ako su se okruženja kod Demjanska i preteće, ali osujećeno, okruženje u odbranbenim bitkama kod Rževa u najmanju ruku mogla s operativne tačke gledišta i braniti, katastrofe kod Staljingrada, Sevastopolja, u Tunisu, kod Čerkasija i druge dovoljno su jasno dokazale da posle gubitaka strategiske inicijative neko dobrovoljno ostajanje u oboruču znači samo besmislenu žrtvu. U svakom slučaju, neprijateljske snage se pri tom većinom ne vezuju u takvoj razmeri, niti im se uskraćuju tako važne komunikacije, da bi se mogla opravdati žrtva i bez toga brojno slabijih sopstvenih trupa. Ovo važi i za operativna i taktička dejstva, pri čemu je svejedno da li su u pitanju okruženja u otvorenoj bici ili oko tvrđava i utvrđenja. Bitno drukčiji su, pak, izgledi ako postoji sopstvena strategiska nadmoćnost. U protivnom, bilo bi zaista besciljno držati uopšte padobranske i vazdušnodesantne trupe koje, s obzirom na svoju primenu, moraju unapred računati najmanje s prolaznim okruženjem.

Uporno držanje težišnih tačaka na zemljишtu naročito je važno u okruženju. Ono dobija povećan značaj savremenom odbranom u otpornim tačkama organizovanim za kružnu odbranu, koja je usavršena na osnovu iskustava iz Drugog svetskog rata. Ove otporne tačke, jačine do bataljona, moraju pri neprijateljskim većim napadima računati s privremenim okruženjem i stoga njihove posade moraju biti obučene i snabdevene za ovu vrstu borbe.

Ali i velike jedinice, naročito u pokretnim dejstvima, moraju računati s okruženjima koja su postala karakteristika savremene borbe. Stoga starešine i jedinice moraju biti spremne na ovu vrstu borbe, kako na „borbu za okruženje”, tako i na „borbu u okruženju”.

a) Borba za okruženje

Do borbe za okruženje neprijatelja može da dođe posle obuhvatnog napada, probroja i u gonjenju. Još pre

završenog okruženja važno je najpre prekinuti snabdevanje neprijatelja sa zemlje, kasnije i iz vazduha. Ako je okružavanje završeno, jake sopstvene snage moraju se privući mestima na kojima treba računati s neprijateljskim probojem.

To su prvenstveno mesta najbliža neprijateljskim glavnim snagama, kao i mesta na najvažnijim putevima i s obe njihove strane.

Važno je blagovremeno otpočeti i s veštrom propagandom radi prebegavanja ili predaje.

1) Postupak pri neprijateljskom pokušaju probaja

Onemogućavanje neprijateljevog pokušaja probaja vrši se prema opštim načelima za odbranu, uzimajući u obzir ove karakteristike:

Obruč okruženja ne može svuda da bude podjednako jak; osim toga se ni okružena jedinica većinom još ne nalazi na položaju spremnom za odbranu. Ako se obruč ne može odmah na svim frontovima ojačati, jedinica se na tim mestima raspoređuje za odbranu, po mogućnosti na preglednom zemljишtu s velikim poljem dejstva (položaji na prednjem nagibu ili na grebenu). Veće šume, visoka žitna polja, gradovi i naseljena mesta moraju da leže ili daleko ispred ili pozadi fronta okruženja. Postoje li znaci probaja neprijatelja s topovima i vozilima (otkriveni izviđanjem iz vazduha, borbenim izviđanjem, prislушкиvanjem), obruč se naročito jako poseda s obe strane drumova i puteva.

Ako se očekuje probaj bez vozila (većinom u poodmrklom stadijumu okružavajuće bitke), onda se baruštine, klanci, šume, sporedni putevi i vodeni tokovi moraju osmatrati i posesti jakim snagama.

Ako se probaj svih okruženih snaga očekuje na jednom mestu, polazni položaj ovih snaga se tuče ne štedeći municiju, a verovatno mesto probaja se pojačava. Na manje ugroženim delovima obruča biće tada dovoljno slabije

obezbeđenje. U svakoj situaciji treba očekivati da će neprijatelj pribeti obmanjivanju.

Ako neprijatelju probaj podje za rukom, treba ga frontalno dočekati ranije pripremljenim rezervama, napasti, ponovo rasparčati, okružiti i uništiti.

2) Uništenje snaga u okruženju

Veća okruženja se cepaju celishodnim koncentričnim napadima s više strana. U tu svrhu se prema jezgru okruženih snaga dejstvuje jakim udarnim klinovima, dok se ostale snage obruča postepeno stežu. Udarni klinovi se upućuju u pravcu važnih zemljišnih tačaka, ka glavnim artiljeriskim snagama i ka mestima za snabdevanje. Neprijateljske snage u rasparčanim delovima okruženja treba da se jedna za drugom unište.

Radi uništenja manjih okruženja korisno se pokazao ovaj postupak: snage koje vrše okruženje, a nalaze se pozadi povoljnog zemljišnog otseka, brane ovaj otsek, dok delovi koji se nalaze na suprotnom frontu okruženja stupaju u napad.

Ako sopstvene snage nisu dovoljne za napad, neprijatelj se aktivnim dejstvima odbrane, akcijama jurišnih grupa, vatrom svih oruđa iznurava i najzad gladu primorava na predaju.

b) Borba u okruženju

U doba motorizovanih jedinica i trupa prebačenih vazdušnim putem često se neće moći da izbegnu veća okružavanja sopstvenih trupa. Stoga je važno da se starešine i jedinice više obučavaju ovoj vrsti borbe. U nemačkim predratnim i ratnim pravilima i propisima uglavnom su nedostajala odgovarajuća uputstva. To najzad i nije bio razlog što su se iskustva u ovoj vrsti borbe morala veoma skupo platiti. Ali su i u sovjetskim pravilima ona bila pomenuta samo u odnosu na borbu pešadije.

U poslednjem ratu se pokazalo da su okružene sovjetske jedinice veoma retko uspevale da izbegnu uništenje, dok su, obrnuto, nemačke jedinice bivale izgubljene samo kad je probaj bio zabranjen ili suviše dockan odobren. Nemačka iskustva iz Drugog svetskog rata ukazuju dovoljno jasno na to da se bez prinudnog razloga okružavanje ne sme dozvoliti. Željeni uspeh skoro nikad neće biti postignut ili će se do njega doći samo uz žrtve koje su u potpunom raskoraku s onim što je stvarno postignuto.

Ako je neprijatelju pošlo za rukom da izvrši okružavanje, pa se uspešno deblokiranje tih svojih snaga ne može sa sigurnošću očekivati, jedinici u oboruču mora se odmah odobriti probaj i izvlačenje pod borbom. Savremena borba zahteva tako obiman dotur svaké vrste da je snabdevanje iz vazduha moguće samo ako se nadmoćnost u vazduhu sigurno nalazi na strani okruženih trupa. U obrnutom slučaju, borbena snaga okruženih trupa tako će brzo opasti da će čak i uspešan probaj biti moguć samo u početnoj fazi borbe u okruženju.

Razume se da načela za borbu u okruženju važe za sve jedinice (bez obzira na njihovu jačinu), za utvrđenja, jake odbrambene tačke, otporne tačke organizovane za kružnu odbranu na nekom odbranbenom položaju i slične prilike.

Jedna se jedinica smatra okruženom ako se kružno oko nje nalazi neprijatelj, ako više nema nikakvu zemljisku vezu sa sopstvenim glavnim snagama i ako je, sledstveno tome, potrebljno izvršiti probaj. Cilj svake borbe u okruženju, koju nam je nametnuo neprijatelj, jeste oslobođenje iz neprijateljevog obroča izvršenjem probaja ili deblokiranjem, odnosno i jednim i drugim istovremeno. Odluka o tome mora se doneti što ranije, s tim da se odmah pristupi njenom realizovanju, pošto vreme ide u priлог neprijatelju koji vrši okružavanje. Pri proceni svake „situacije u okruženju“ prvenstveno se mora istaći opasnost koja preti od zakašnjavanja.

Da bi se u okruženju u svim situacijama izdržalo od odlučujućeg značaja je ovo:

- **sasređeno komandovanje s jednog** komandnog mesta u unutrašnjosti obruča. Komandant mora da ima punu vlast nad jedinicama i vojnicima svih delova oružanih snaga i nad civilnim stanovništвом;
- **jačanje moralа trupa** primenom aktivnih dejstava, suprotstavljanjem neprijateljskoј propagandi, povećanim staranjem i primernim držanjem svih štabova i starešina;
- **snabdevanje iz vazduha**;
- **centralizovanje svih izvora za snabdevanje**, strogo racionisanje i energično sprečavanje nepotrebne potrošnje.

1) Postupak u slučaju pretnje okruženjem

Ako se predviđa okruženje od strane neprijatelja onda se njegovo dovršenje, ako je već neizbežno, mora zadržavati što duže kako bi se stvorili povoljni uslovi za odbranu i kasnije oslobođenje. Naročito je važno da bar **jedan** put ostane slobodan za dotur.

Komandanti moraju pre svega pokušati da u svojim rukama održe zemljишne rejone važne za odbranu i da ne dozvole nikakvo sužavanje i drobljenje okruženog prostora. Velike šumske oblasti i veliki gradovi, koji se nalaze na spoljnem frontu okruženog prostora, štetni su, jer njihova odbrana guta suviše mnogo snaga i borbenih sredstava.

Zato branilac treba da uvrsti u front okruženja i da brani samo takve zemljишne rejone koji olakšavaju proboj spolja radi oslobođenja (deblokiranje) ili proboj sopstvenih jedinica iz okruženja. Ako snage nisu dovoljne da se celokupan okružen prostor brani shodno načelima za odbranu, taj prostor se mora blagovremeno smanjiti u odgovarajućoj meri. Zato se blagovremenije moraju sprovedi ove mere:

- evakuacija ranjenika;
- evakuacija po naređenju i prema jedinstvenim uputstvima ljudstva neupotrebljivog za borbu i nepotrebnog materijala. U okruženju ostaje samo ono što je najpotrebnije za borbu i proboj iz okruženja;
- preorientacija snabdevanja na borbu u okruženju; spretno pakovanje namirnica, blagovremeno stvaranje zaliha pešadijske municije i municije u kojoj se oskudeva, kao i pogonskog goriva;
- prikupljanje svih potrebnih zaliha sa dotične prostorije;
- sprovođenje oštih disciplinskih mera i pojačano regulisanje saobraćaja.

2) Odbrana u okruženju

Ako su okružene veće jedinice i ako se ne može računati sa skorim oslobođenjem spolja (deblokiranjem) i probojem iz okruženja, onda se preporučuje da se pod upravom **najstarije komande** izvrši podela komandovanja na ovaj način.

Formira se: 1 štab za odbranbeni front u okruženju,

1 štab za pripremu i izvođenje proboja,

1 štab za unutrašnju organizaciju okruženja: snabdevanje, regulisanje saobraćaja i opšta disciplina.

Sadejstvo sa jedinicama koje treba da izvrše napad spolja radi oslobođenja jedini je zadatak ovih triju štabova koji su potčinjeni jednom zajedničkom štabu. U manjim razmerama (bataljon ili borbena grupa) dovoljno je ako umesto pomenuta tri štaba jedan naročito energičan oficir s nekoliko pomoćnih organa preuzme na sebe ove zadatke.

Vodenje borbe

Borba u okruženju vodi se po posebnim načelima. Njeno glavno preim秉stvo je borba po unutrašnjim pravcima, brzo manevrovanje rezervama, borbe za proboj iz okruženja i gipko vatreno dejstvo svih rodova vojske. S druge strane, neuspesi u odbrani imaju jači uticaj nego u normalnoj odbrani. Od čuvanja povezanosti fronta zavisi uspeh ili neuspeh okruženih trupa.

Za pojedine rodove vojske karakteristično je:

Pešadija snosi glavni teret borbe utoliko više što u okruženju obično vrlo brzo dolazi do nedostatka municije. Dokle god se odbranbeni front mora držati, masa pešadije se mora upotrebiti na ovom frontu. Broj i vrednost raspoloživih pešadijskih snaga odlučno utiču na veličinu odbranbenog fronta okruženja. Artiljeriski zahtevi za što većim proširenjem okruženog prostora moraju da dođu u drugi plan; tako se postupa čak i kad se raspolaže velikim količinama municije (postojanje mestimičnih velikih zaliha municije u nekom bivšem pozadinskom rejonu u oblasti fronta). Veći neprijateljski upadi ne mogu da se dozvole; stoga se pešadijske udarne rezerve moraju što bliže postavljati (neprekidni sistem otpornih tačaka s kružnom odbranom; pešadijska protivtenkovska oruđa moraju se upotrebljavati što više unapred). Važno je održavanje borbene snage pešadije. Zato ona ima prvenstvo u pogledu snabdevanja municijom, namirnicama i opremom. Preostalo ljudstvo drugih rodova vojske i suvišno ljudstvo pozadinskih službi ne sme da obrazuje dežurne jedinice i da se one upotrebljavaju u celini kao pešadijske jedinice, već to ljudstvo treba pojedinačno dodeliti pešadiji i davati mu u početku jednostavne zadatke.

Tenkovi i jurišna oruđa. Tenkovske jedinice koje stoje na raspolaganju biće često jako načete u prethodnim borbama, a poreg toga, u većim okruženjima većinom vlađa oskudica u pogonskom gorivu. Načelo da se oklopne jedinice upotrebljavaju sasređeno i da se u slučaju nekoliko neprijateljskih upada ti upadi čiste jedan za drugim, u okruženju ima samo ograničenu važnost. Na prvom mestu

važno je da se prodori uopšte spreče. Kao što su iskustva pokazala, najcelishodniji je način upotrebe tenkova u tu svrhu u grupama slično upotrebi jurišnih oruđa. Oni moraju da se postave mnogo bliže prednjem kraju kako bi njihova upotreba mogla sprečiti neprijateljski upad.

Tenkovi na taj način moraju stvoriti odlučan oslonac pešadiji koja je u okruženju moralno jako opterećena. Često se pokazala opravdanom upotreba „istaknutog osmatrača“. Starešina odgovarajuće tenkovske grupe zadržava se sa svojim tenkom u blizini obruča okruženja, izviđa mogućnost upotrebe i daje savete pešadiji. Već samo prisustvo jednog jedinog tenka utiče vrlo povoljno na držanje pešadije. Ipak **pojedinačnu upotrebu** ovakvog tenka treba zabraniti. U slučaju opasnosti on poziva radijem svoju grupu.

Ali tenkovi i jurišna oruđa imaju i drugi jedan zadatak: oni su, sada ponovo sasređeno upotrebljeni, glavni nosioci probaja iz okruženja.

Artiljerija. Nagomilavanje artiljerije u okruženju treba sprečiti zbog povećane opasnosti od napada iz vazduha. Pokazala se korisnom upotreba manjeg broja baterija za izvršenje redovnih vatreñih zadataka, dok gro artiljerije otvara vatru samo pri velikom neprijateljskom napadu. Rezervni položaji se mogu samo retko posedati zbog oskudice u pogonskom gorivu. Objedinjeno komandovanje celokupnom artiljerijom u okruženju ima velik značaj.

Protivtenkovska obrana. Upotreba vatre protivtenkovske odbrane treba obično da se vrši daleko ispred pešadijskih jedinica. Ešeloniranje po dubini, kome treba težiti u drugim situacijama, u okruženju većinom nije izvodljivo.

Pojedinosti. Mesta štabova treba da se nalaze u blizini fronta pošto su baš u okruženju jedinice vrlo osetljive ako štabovi ne žive istim životom kao i one, dok s druge strane primerno držanje starešina na njih vrlo povoljno utiče.

Važna je unutrašnja organizacija u okruženju: samo pojačanim régulisanjem saobraćaja mogu se održavati red i disciplina. U slučaju potrebe, treba koristiti naročito o-

probane jedinice za ojačanje vojne policije. U drumskoj i putnoj mreži treba sprečiti obrazovanje „uskih grla”, a po potrebi izgraditi i rokadne veze paralelno frontu.

Snabdevanje treba oštro regulisati isključivo sa taktičke tačke gledišta. Blagovremeno strogo racionisanje treba da olakša izvršenje snabdevanja iz vazduha. Evakuacija ranjenika i dalje redovno funkcionisanje ratne vojne pošte imaju naročiti psihološki značaj.

Ne sme se oklevati da se civilno stanovništvo upotrebi naročito za izgradnju položaja u pozadini i poboljšanje saobraćajne mreže. Ipak, ono se prilikom pokreta jedinica mora skloniti dalje od puteva. Stanovništvo mora da sarađuje na prikupljanju zaliha.

3) Proboj iz okruženja

U pogledu izbora trenutka, pravca i načina proboga došlo se do ovih iskustava:

Nije u svim slučajevima potvrđeno da je blagovremena odluka za izvršenje proboga olakšala njegovo izvođenje. Najopasniji je za jedinice u okruženju onaj neprijatelj koji svoje jedinice određene za napad ne raspoređuje šematski prema celom frontu okruženja, već ih koncentriše na odlučujućim tačkama kako bi u samom početku napadom zdrobio i razbio jedinice u okruženju. Ali za ovakva dejstva je potrebno gipko operativno i taktičko komandovanje koje je Sovjetima ponekad nedostajalo. U tome je nesumnjivo jedan od osnovnih razloga što su nemačke trupe u mnogobrojnim bitkama u okruženju mogle da izbegnu uništenje. Prerano izvršenje proboga je onda opasno kad se neprijatelj, koji vrši okruženje, još nalazi u pokretu i ako se kod njega još nisu pojavile teškoće u pogledu komandovanja i snabdevanja jednog fronta u obliku prstena. Ali, ako je on već završio okruženje, onda su za njega pregrupisavanja teška i zahtevaju više vremena. S druge strane, probog ne sme da se vrši onda kad je borbeni snaga sopstvenih jedinica jako oslabljena nedovoljnim snabdevanjem, pošto je za izbor pravca i načina pro-

boja iz okruženja od odlučujućeg uticaja stanje trupe. Proboj iz okruženja u **jednom** pravcu pokazao je uvek svoju vrednost kod jedinica koje još nisu načete i koje su sačuvale svoju borbenu snagu. Samo jako iznurenje jedinice i jedinice koje trpe od potpune oskudice u snabdevanju treba da vrše proboj u nekoliko grupa i nekoliko različitih pravaca. Pritom se mora računati s ostavljanjem ranjenika, kao i s gubitkom teškog naoružanja i vozila, pošto su takve grupe većinom suviše slabe da mogu borbenim osloboditi drumove i puteve.

Najnepovoljniji pravac izvršenja proboga je u većini slučajeva proboj na dosadašnjem pravcu udara neprijatelja. Izvršenje proboga upravno na neprijateljski pravac udara često pruža više izgleda na uspeh. Načelno, iznenadenje u pogledu izbora mesta, vremena i načina proboga, kao i obmana neprijatelja, imali su mnogo odlučniji uticaj nego jačina neprijatelja, zemljiste i blizina sopstvenog fronta.

U katastrofalnim situacijama jedini spas može da bude u tome da se grupe od 20 do 30 ljudi probijaju pod zaštitom mraka.

Pripreme za izvršenje proboga iz okruženja

Proboj iz okruženja mora planski da se pripremi, naročito ako je u pitanju sasređeno probijanje groa okruženih jedinica sa ranjenicima i vozilima u **jednom** pravcu.

U to spadaju:

aa) Taktičke pripreme:

- skraćivanje ili slabljenje opšteg odbranbenog fronta da bi se pojačale trupe na mestu proboga; pritom je važno plansko razgraničenje komandovanja između odbranbenog fronta i otseka na kome se vrši proboj, ako to već ranije nije bilo izvršeno;

- obmana neprijatelja pomoću lažnih pokreta i stvaranjem lažnih polaznih položaja;
- napadi s ograničenim ciljem;
- lažan radiosobraćaj;
- otpuštanje pojedinih grupa zarobljenika;
- izviđanje slabo posednutih neprijateljskih položaja i pribavljanje podataka o povoljnom zemljištu;
- veza sa jedinicama za deblokiranje;
- izdavanje zapovesti za posedanje polaznih položaja i izvršenje proboja (s ovim zapovestima treba upoznati samo mali broj starešina!).

Odlučujući značaj imaju mere za obmanu neprijatelja. Uspešna obmana neprijatelja postiže se prikupljanjem tenkova na mestima koja ne odgovaraju stvarnom mestu za izvršenje proboja. Izvršenje ovih mera za obmanjivanje pomoću tenkova — po mogućству povezano sa izvršenjem napada s ograničenim ciljem — preporučuje se kako dan pre početka proboja, tako i neposredno pre samog proboja. Neprijatelj će sigurno na to reagovati pomeranjem snaga. Često je dovoljan jedan jedini tenk koji noću kruži. Premeštanje težišta sa fronta odbrane prema otseku za proboj moguće je postići u većini slučajeva samo planskim skraćivanjem fronta, što je skopčano sa znatnim rizikom na oslabljenim otsecima fronta. Neprijateljski prodori za vreme priprema za proboj nemaju više toliko ozbiljan uticaj kao ranije; njih sopstveni komandanti na tim mestima olako precenjuju. Skraćivanje fronta se najprostije može sprovesti ako se kreću sve okružene jedinice, tj. ako se pokreću u pravcu proboja ili u sličnom pravcu. Ovaj „pokretni obruč“ ima isto tako znatno moralno preim秉stvo: izbegava se strah od okruženja, jedinice više nisu neaktivne i nemaju osećanje da se moraju boriti na jednom mestu bez mogućnosti da izvrše ma kakav pokret.

bb) Ostale pripreme:

- zbrinjavanje i ukrcavanje ranjenika;
- bezobzirno rasterećenje vozila od suvišnog tereta;
- uništenje vozila, oruđa, sprava, opreme i namirnice i dokumenata koji se ne mogu nositi sobom;
- podela sledovanja i municije;
- pripremanje (a ne i izvršenje) rušenja, zaprečavanja, itd.;
- povećanje broja organa za regulisanje saobraćaja;
- pripremanje evakuacije civilnog stanovništva.

Izvršenje proboga iz okruženja

Poreci pri izvršenju proboga su prema opštoj situaciji, zemljištu i jačini okruženih trupa u osnovi tako različiti da se mogu navesti samo opšta iskustva.

Pokazalo se korisnim postavljanje na polazne položaje više udarnih grupa srazmerno blizu jedna drugoj i njihovo jednovremeno izvršenje proboga. Svaka udarna grupa može pritom da se rasporedi na ovaj način:

prvi ešelon (talas): najsposobnija pešadiska jedinica za borbu i komandant udarne grupe;

drugi ešelon (talas): tenkovi i jurišna oruđa;

treći ešelon (talas): slabiji pešadiski delovi s ranjenicima, artiljerijom, vozilima, štabovima, pozadinskim službama i, eventualno, s civilnim stanovništvom;

četvrti ešelon (talas): ostatak pešadije s pojedinim tenkovima.

torizovanih i nemotorizovanih jedinica da bi se izravnale različite marševske brzine i sprečilo kidanje veze. Pored toga, jedinica koja zna da se pozadi nje nalaze sopstveni potrebna su jaka bočna osiguranja. Važno je mešanje mo-

Pri izvršenju probaja upravo na neprijateljski front delovi i ranjenici, neće tako brzo doći u iskušenje da izmakne napred. Svaka udarna grupa dobija relativno samostalan borbeni zadatak; u sklopu same udarne grupe komandant mora da drži jedinice stalno u ruci i da ih vodi od linije do linije, s tim da se time ne ugrozi jednom započeti razvoj probaja. Pri izvršenju noćnog probaja može da bude celishodno da se izostavi artiljeriska priprema probaja. Snažne koncentracije vatre na udaljene otseke, koji nisu predviđeni za probaj, pokazale su se tada vrlo korisnim za dovođenje neprijatelja u zabludu.

Slabiji neprijateljski otpor treba slomiti u bliskoj borbi, jači otpor obići u slučaju ako se time ne ugrožava izvršenje plana za probaj. Ako je jedna udarna grupa postigla naročiti uspeh, a druga zaustavljena bez izgleda na njega, može da se pojavi potreba pregrupisavanja i privlačenja snaga na mesta gde se prilikom izvršenja probaja iz okruženja ocrtao uspeh. U pokušaju probaja iz okruženja noću mogu da dođu u obzir jača grupisanja nego danju. Masovno bekstvo i panika moraju se sprečiti.

Deblokiranje

Ako su jedinice u okruženju jako iscrpljene borbom i nalaze se na velikom otstojanju od sopstvenog fronta, potrebno je izvršenje napada spolja radi deblokiranja. Da bi ovaj napad imao uspeha, treba raspolagati dovoljno jakim jedinicama koje će biti u stanju da izvrše napad na širokom frontu u pravcu okruženja a ne da zastanu na pola puta stvorivši samo uzani napadni klin.

Izbor trenutka, način i izvođenje probaja moraju da se izvrše u tesnom sadejstvu s okruženim trupama. Želje okruženih trupa imaju prednost. Komandovanje jedini-

cama koje vrše napad spolja izvodi se po opštim taktičkim načelima.

Ako se ne raspolaže sa dovoljno jedinica za izvršenje deblokirajućeg napada, probaj iz okruženja mora da se potpomogne u najmanju ruku napadima s ograničenim ciljem, demonstrativnim napadima i drugim meraima.

Prihvati jedinica koje dolaze iz okruženja mora se planski pripremiti. U to naročito spadaju pripremanje namirnica i opreme svake vrste i smeštaja, kao i pojačane mere za negu ranjenika.

Zaključak

Okruženja više ne predstavljaju nikakvu retkost, ali su im dorasle samo jedinice oprobane u borbi i visoke borbene vrednosti. Postignut uspeh u većini slučajeva nije u srazmeri s visokim žrtvama. Glavno je spasti ljudi. Cilj svakog vođenja rata je pre svega uništenje neprijateljskih trupa a ne čvrsto držanje određenog zemljišta. Stoga se može i mora svim sredstvima sprečiti upadanje sopstvenih trupa u okruženje.

VI. — PARTIZANSKO RATOVANJE*)

Partizansko ratovanje obuhvata političke, privredne i vojne zadatke i ciljeve.

Politički zadatak sastoji se u razbuktavanju opšteg narodnog ustanka. Privredni zadaci imaju cilj da neprijatelju u velikoj meri onemoguće iskorишćenje privrednih bogatstava zemlje i iskoriste ih za sopstvenu borbu.

Vojni zadaci te borbe su posredno i često neposredno potpomaganje sopstvenog kao i sprečavanje neprijateljskog vođenja borbe.

*) Sobzirom da se u knjizi govori o sovjetskim partizanima, to je izraz Bandenkampf preveden sa partizansko ratovanje. — Prim. red.

Sredstva za to su: prepadi svih vrsta na jedinice, transportna sredstva i puteve, kao i rušenja, miniranja, špijunaža itd.

Nosioci partizanskog ratovanja su mesno stanovništvo i otsečeni ili planski upotrebljeni delovi regularnih oružanih snaga. U partizanskom ratovanju ne teži se nikad za tim da se postigne samo jedan izolovan odlučujući uspeh, već da se zadaju mnogobrojni manji udarci na osetljiva mesta. Operacijama se ne upravlja po načelima koja inače važe za vođenje rata. Dok ta načela zahtevaju koncentraciju snaga i sredstava na odlučujućem mestu, partizan teži da pojedinačnim akcijama postigne što veće rasparčavanje neprijateljskih borbenih trupa.

Borba većih partizanskih jedinica deli se stoga na bezbroj manjih akcija da bi se neprijatelj sprečio da iskoriisti svoju nadmoćnost u ljudstvu i materijalu. Partizanske jedinice se kreću svuda, po mogućству samo ne tamo gde ih neprijatelj očekuje. One ne pokušavaju da održe u svojoj vlasti određeno ili da povrate izgubljeno zemljište.

Iskorišćenje noći, magle i svih preimaćstava jednog neprolaznog i nepreglednog borbenog zemljišta glavne su karakteristike partizanskog ratovanja. Uslovi za vođenje takvog ratovanja su preprednost, lukavstvo, opreznost i tajnost, i takvo ratovanje zahteva veliku odlučnost kao i ratničku čvrstinu. Rđavo vođene i neupoznate s osobnostima svoje borbe, partizanske jedinice mogu da nanesu više štete nego što mogu da donesu koristi.

U partizanskom ratovanju ne odlučuje brojna i materijalna nadmoćnost već moralna vrednost urođena takvom borcu. Male, izvežbane, dobro vođene borbene jedinice u stanju su da često izbore velike uspehe.

Ukoliko se rat modernim sredstvima, kao što su motor i avion, proteže na veće prostorije i ukoliko se primenuju komplikovanija tehnička borbena sredstva, utoliko raste i značaj borbe partizana.

Dalji razvoj tehnike naoružanja neće ništa promeniti u njenim načelima.

Za uspešno partizansko ratovanje važe ovi uslovi:

- volja stanovništva za otporom,
- ratničke osobine naroda,
- prostrana, besputna, slabo naseljena zemlja,
- male, gipke partizanske jedinice koje ne iziskuju mnogo a fanatične su, sa sposobnim vođama,
- pouzdani oslonac na sopstveno civilno stanovništvo i sopstvene operativne jedinice,
- snabdevanje iz vazduha oružjem i municijom.

a) Sovjetske partizanske jedinice

1) Postanak

Retka naseljenost velikih prostora SSSR, siromašnih putevima i ispresecanih šumama i baruštinama, olakšava je partizansko ratovanje i pružala mu široke mogućnosti za akciju. Usto se prvobitno prijateljsko i iskreno držanje širokih narodnih masa prema nemačkim trupama uskoro potpuno izmenilo usled vrlo teških grešaka najvišeg nemačkog političkog voćstva i grubih omaški nemačke civilne uprave. Partizanske jedinice su svuda u sve većoj meri nailazile na potajnu ili čak otvorenu podršku civilnog stanovništva.

Težište sovjetskih partizanskih dejstava nalazilo se na srednjem otseku Istočnog fronta, u velikim šumskim i močvarnim oblastima Brjanska, zapadno od Smolenska, kao i u Pripjatskoj oblasti. Jače partizanske akcije na južnom otseku nisu mogle da dođu do izražaja zbog potpuno otvorenog zemljišta, a na severnom otseku zbog političkog stava baltičkog stanovništva. U neposednoj operaciskoj zoni naše trupe su većinom bile poštedene od napada partizana. Glavni ciljevi za napad partizanskih jedinica bili su:

železnice, mostovi, slagališta za snabdjevanje, bivaci i mesta gde su smeštene jedinice.

Dejstvo sovjetskih partizanskih jedinica stvorilo je velike teškoće kako snabdjevanju operativnih jedinica, tako i njihovoj operativnoj pokretljivosti prilikom velikih napadnih operacija i borbi u povlačenju. Da bi se to ilustrovalo pružamo nekoliko brojčanih podataka⁷⁾). U **junu** 1943 u toku nemačkih priprema za napad na Kursk („Operacija Citadela”), protiv nemačkih koncentracija koje su se uglavnom vršile prugama Smolensk — Brjansk i Minsk — Brjansk, izvršena je:

— 841 diverzija sa oštećenjem 298 lokomotiva, 1222 vagona, 44 mosta. U **julu** 1943 je bilo 1114 diverzija, u **avgustu** 1395 sa 20.505 mesta na kojima su bili pojedinačno postavljeni eksplozivi, a u **septembru** 1256 na 14.150 mesta, dok je 343 voza izbačeno iz šina.

Isto tako, povremeno su bile sprovedene velike akcije, kao što je napad hiljadu partizana noću 21 marta 1943 na dvostruki železnički most preko reke Desne kod Brjanska.

Pritom je u borbi bila uništena četa za osiguranje a oba mosta su dignuta u vazduh. Drugi veliki uspeh partizana u julu 1943 doveo je do uništenja jednog voza s pogonskim gorivom na železničkoj stanici Osipovič, dva voza s municijom i jednog voza natovarenog tenkovima „Tigar”, koji je bio naročito dragocen.

U daljem toku rata opšte upravljanje akcijama partizana vršilo se sve oštije i oštije u skladu s operacijama na frontu. Tako je u toku priprema za sovjetsku letnju ofanzivu 1944, u zoni srednjeg otseka, u noći između 19 i 20 juna munjevito izvršeno 10.500 rušenja, čime je za nekoliko dana bilo usporeno privlačenje nemačkih operativnih rezervi.

Po grubim procenama, na Istočnom frontu bilo je oko 100.000 dobro organizovanih partizana, čijim se akcijama rukovodilo iz Moskve.

⁷⁾ Vidi Wehrwissenschaftliche Rundschau, 1953, str. 468-475; Partisanen gegen die Eisenbahn (Partizani protiv železnica), od Hermana Teskea.

Nemačke jedinice za osiguranje raspolagale su sa oko 50.000 ljudi. Te jedinice bile su gotovo isključivo sastavljene od starijih godišta ili su iz drugih razloga bile nepogodne za borbu protiv partizanskih jedinica.

Iz jednog borbenog sredstva kao što je partizansko ratovanje koje je, uz neznačne žrtve, sama stvorila, Sovjetska vrhovna komanda majstorski je umela da izvuče maksimum koristi.

2) Organizacija

Jačina pojedinih partizanskih odreda bila je promenljiva i prema situaciji, zemljištu, borbenom zadatku i ostalim prilikama iznosila je od 40 do 200 ljudi. Pojedini odredi su bili grupisani teritorijalno i potčinjeni jednom komandantu područja. On je sa svoje strane bio neposredno potčinjen najvišoj sovjetskoj komandi za rukovođenje partizanskim jedinicama, koja se nalazila u Moskvi. Na svom području taj komandant je bio apsolutni gospodar nad životom i smrти kako potčinjenih odreda tako i civilnog stanovništva. Civilno stanovništvo je bilo obavezno da pruža sve vrste pomoći. Iz njenih redova regrutovalo se nedostajuće ljudstvo za borbene jedinice. Civilno stanovništvo je moralo da primi na sebe snabdevanje partizanskih odreda. Njegovi su osnovni zadaci: prenošenje izveštaja i celokupna obaveštajna i izviđačka služba, kao i špijunaža. Te zadatke su većinom vršila deca i žene.

Sastav odreda bio je vrlo mešovit, kako u pogledu ljudstva tako i u pogledu opreme i naoružanja. Pored vojnika iz razbijenih regularnih jedinica nalazili su se tu, uz civile, stariji seljaci i mladići. Ljudstvo je nosilo civilno odelo ili sovjetske i nemačke uniforme. Ono je bilo naoružano nemačkim i sovjetskim ručnim vatrenim oružjem, lakiom a ponekiput i teškim minobacačima. Odredi su bili bogato snabdeveni eksplozivnim sredstvima. Protivtenkovskih oruđa i pojedinih topova bilo je malo. Popuna oružjem i municijom vršila se pomoću prepada na transportne vozove i komore. U daljem toku rata partizanski odredi su

sve više i više bili snabdevani iz vazduha. Štaviše, u većim rejonima koje su partizanske jedinice kontrolisale, bili su izgrađeni pomoćni aerodromi. Ta okolnost zaista očigledno najjasnije pokazuje koliko je neizmerno velik sovjetski prostor.

Navika na oskudicu i žilavost sovjetskih ljudi ospozobila ih je da lako podnesu surovi način života skopčan s borbama partizana. Široko rasuti po šumama, oni su živeli neometano i stalno menjali mesto boravka. U sela su ulazili retko, najviše radi izvršenja rekvizicije ili napada na nemačku posadu. Nepoverenje prema svakom bilo je najviši zakon. Čuvanje tajne pretstavljalо je najvažniji uslov za sopstvenu sigurnost.

Izveštaje su prenosili većinom kuriri iz redova civilnog stanovništva. Ovaj izvrsno uvežbani sistem izveštavanja obuhvatao je celokupnu sovjetsku teritoriju koju su okupirali Nemci. Stanovništvo je prosto inzenađujuće brzo saznavalo o premeštanju jedinica ili prikupljalo ostale podatke.

Za prenošenje izveštaja i sporazumevanje služili su i raznovrsni ugovoreni znaci, kao slomljene grane, na samim putevima ili pored puteva postavljene grančice, zarezi sekirom ili ašovom na stablima drveća. Pomoću dimnih znakova partizanske jedinice su se sporazumevale između sebe za najkraće vreme i na dalekim otstojanjima, pre svega onda kad im preti opasnost. Veza sa najvišom komandom partizanskih odreda održavala se radijem. Samo ako su u pitanju opširni izveštaji ili ako nije postojala veza pomoću avijacije, veza se održavala pomoću sigurnih kurira koji su se provlačili kroz front.

Zadatak svake pojedine partizanske jedinice sastojao se u tome da u svom rejonu dejstva postane apsolutni gospodar. Glavni joj je cilj bio da se neprijatelju u svim ovim oblastima stvore pakleni životni uslovi.

3) Borbeni postupci

Izvršenje ovih zadataka zahtevalo je naročiti borbeni postupak.

Borbena taktika partizanskih odreda odgovarala je pre svega klasičnom načelu izviđanja: „Mnogo videti, a ne biti viđen”. Partizani smeju da se vide samo tamo gde s uspehom mogu izvršiti iznenadan prepad, otimanje, pljačku*), s tim da odmah opet iščežnu. Neprijatelj koji se posle toga pojavi na mestu prepada ne sme više da ih nađe. Niko ne sme da zna odakle partizani dolaze i kuda odlaze. Oni se moraju pojavljivati kao sablasti, i da neprijatelja stalno drže u neizvesnosti. Sve mora da bude obuzeto stalnim nemirom, a nervosa neprijatelja ima se uvek iznova potpirivati. U njihovom borbenom pravilu najviše je načelo: „Neprijatelja neprestano tražiti, ali mu nikad ne dozvoliti da nas nađe. Nikada se ne upuštati u ozbiljnu borbu i nikad se ne vezati za neprijatelja. Ako neprijatelj napada — iščeznuti bez traga”. Lukavstvo i podmuklost su glavne osobine partizana.*). Zaseda je njihov najuspešniji način borbe. Primenom ove taktike male aktivne partizanske jedinice bile su kadre zavarati i veće snage i često jače neprijateljske snage vezivati na duže vreme.

Način vođenja borbi i način života partizana bitno su se razlikovali od uobičajenih oblika rata. Pojedini partizanski odredi žive na području svog dejstva ostavljeni isključivo sami sebi. Borbe i pokreti odvijaju se poglavito noću. Danju se gro partizana odmara, dok se samo neznanat broj ljudi stara o službi izviđanja, obezbeđenja i prijavljanja podataka. Vodići iz redova civilnog stanovništva koji poznaju zemljište služe kao putovođe. Oni se puštaju tek kad više ne mogu da naškode i ostavljaju se u neizvesnosti u pogledu narednog marševskog cilja. Obezbeđenje na odmoru vrši se pomoću udvojenih stražara, patrole i poverljivih civila. Odredi na jednom mestu ne borave nikad duže od jedne noći i od svakog kriju naredno prenoćište. Čak i stanovništvo treba obmanuti u pogledu jačine odreda. U teškoj situaciji, prilikom susreta s nadmoćnim neprijateljem, partizani uzmiču deleći se na

*.) Ovo pokazuje stav pisca prema partizanima koji je uslovljen njegovom klasnom pripadnošću i krajnjom neobjektivnošću i netačnošću prema njima. — Prim. red.

manje grupe i određujući iduće novo mesto prikupljanja. Odredi se nikad ne upuštaju u ozbiljnu borbu sa jakim neprijateljem.

U zoni dejstva jednog jedinog partizanskog odreda nalaze se samo jedno ili dva stalna skloništa. Ona su skrivena duboko u šumi, većinom usred pošumljene močvare na nešto uzvišenom mestu. Tom skloništu se može prići samo jednim prilazom. To je obično pešačka staza koja se do na 50 do 100 m otstojanja proteže pravo ka skloništu, tako da se iz skloništa može osmatrati i braniti vatrom. Ne posredno pred skloništem pešačka staza savija ustranu, oko skloništa pravi puni krug i pritom postepeno postaje uža. Tek kad se obide ceo ovaj krug, dođe se pred stvarni ulaz u logor odreda. S obe strane prilazne staze postavljene su dobro kamuflirane zaseke, koje gotovo onemogućavaju sklanjanje nastranu. Sam logor zauzima mali prostor. Većinom jedva ima prečnik veći od 50 m. Male kolibe ili ukopana skloništa opkoljavaju vatrene položaj koji je postavljen u sredini. Kolibe mogu da prime oko četiri do osam ljudi. Između prstena koliba ili skloništa i pešačke staze koja okružuje logor nalaze se neposredno jedan do drugog zakloni za blisku odbranu. Samo na takvim položajima otkrivene i opkoljene partizanske jedinice brane se do poslednjeg čoveka i na takvim položajima partizani umiru. Ovamo se odredi povlače samo onda kada im više ne ostaje nikakva druga mogućnost za povlačenje. Neprijatelj koji goni — biće dočekan iznenadnim vatrenim prepadom. Sve što se nađe od neprijatelja na kružnoj pešačkoj stazi — gine. Neprijatelju ne ostaje nikakva mogućnost povlačenja, sklanjanja sa pešačke staze sprečavaju zaseke, a otstupanje prilaznim putem, koji je stalno pod jakom vatrom partizana, završava se sigurnom smrću. Neprijatelj ima samo jedan izbor: napasti i logor partizanskog odreda zauzeti na juriš.

Pošto su sve zasede i prepreke partizana izvrsno kamuflirane, takvo jedno sklonište teško se može raspoznati. Samo izvežbani lovci na partizane imaju potreban instinkt da brzo raspoznaju maskiranje i da pronađu sklonište. Taktika vođenja partizanskog rata karakteriše se neumornom

aktivnošću. Čim se upoznao sa svojom zonom dejstva i čim je prikupio podatke izviđanjem i obaveštavanjem o vrsti i načinu života neprijatelja, partizanski odred počinje borbu.

Pritom su se razvili ovi načini borbe:

Kao najlakši poduhvat — akcije po mogućnosti bez dodira s neprijateljem. U to se ubrajaju:

- rušenje železničkih pruga, veštačkih konstrukcija i drugih objekata;
- prekidanje stalnih veza ili uključenje u njih i prislушкиvanje neprijateljskog telefonskog saobraćaja;
- izrada prepreka, postavljanje mina.

Nešto teži način su prepadi iz pozadine. U sigurnoj zasedi odred sačekuje nailazak neprijatelja da bi ga onda vatrom uništio. Zarobljenici se ne uzimaju. Ko se uhvati živ — umire najgroznijom smrću. Na taj način treba da se još više poveća strah od partizana.

U ovu grupu akcija pored toga spadaju:

- izvršenje vatreñih prepada na vojne transporte;
- prepadi na manja odeljenja na maršu i pojedina vozila;
- gađanje aviona koji nisko lete;
- hvatanje izveštača i kurira.

Najobimnije akcije su prepadi izvršeni pomoću udarnih odeljenja. Uz pomoć poverenika iz redova civilnog stanovništva vrši se izviđanje. Poverenici prikupljaju podatke o jačini neprijatelja, njegovom sastavu, službi osiguranja i stražarskoj službi, kao i o ostalim karakteristikama i navikama neprijatelja. Na ovim podacima partizani zasnivaju svoju akciju. U najvažnije akcije se ubrajaju:

- prepadi na slabo posednuta naseljena mesta, železničke stanice i mesta stanovanja, važne mostove, i
- uništenje slagališta za snabdevanje svake vrste.

Ove akcije se vrše noću, pod zaštitom magle, po rđavom vremenu, a naročito u sumrak ili u svanuće.

Akcije su se uvek pripremale i izvodile prema jednostavnim planovima. Samo u retkim slučajevima prepadi su se istovremeno vršili s više strana a ne samo s dve strane. U tom slučaju su druga, treća i sledeće grupe za dejstvo imale strogo određene zadatke. Oni su se sastojali u obezbeđenju, zaštiti vatrom ili u obmanjivanju, dok je glavna udarna grupa vršila stvarni prepad. Rasparčavanje snaga uvek se izbegavalo. Borbene grupe su se u pokretu i u akciji tesno držale zajedno. Osiguranje se vršilo na bokovima i u pozadini. Za tu svrhu se upotrebljavalo malo ljudi na otstojanjima najviše do 100 koraka.

Tokom vremena pojedine borbene partizanske grupe poznaju prilično tačno jačinu, sastav i navike neprijatelja na svom borbenom području, kao i pokrete na putevima za dotur. One se upoznaju sa železničkim redom vožnje. Drumovi na kojima se odvija glavni saobraćaj stalno se osmatraju. Vrši se registracija vremena u kome se odvija pojačani i slabiji saobraćaj. Cilj partizana je da se ovaj uigrani sistem saobraćaja naruši. Jedna jedina mina koja eksplodira na putu dovoljna je da poremeti miran i ravnomerni tok saobraćaja u oba pravca za vreme od više časova ili dana. Dizanje u vazduh železničkih šina vodi istom cilju. Usamljeno vozilo koje je uništeno i izgorelo ostalo na putu deluje tako da se ubuduće nedeljama na tom putu vozila smeju kretati samo u konvojima. Uspešan prepad na neko slabo posednuto mesto uzbunjuje odmah celo područje. Dakle, na taj način dolazi do stanja koje partizani žele da postignu:

- celo područje se uznemiruje;
- niko više ne sme da se kreće sam i bez oružja;

— organi pozadinske službe, pored svojih pravih zadataka snabdevanja, moraju preuzeti i dopunske zadatke osiguranja i stražarske službe. Vršenje celokupne pozadinske službe se otežava, pojavljuju se usporavanja i gubici, pošto pozadinsko osoblje pored pojačanog osiguranja i stražarske službe mora preduzimati i aktivna dejstva protiv partizana. Sem toga pojavljuje se potreba da se vrši pooštreni nadzor nad civilnim stanovništvom.

Pored borbenih akcija, u zadatak partizanskih odreda spada i osmatranje:

- pokreta trupa svih vrsta od fronta i prema frontu;
- pojačanog saobraćaja za snabdevanje na drumovima i železničkim prugama;
- pojave novih štabova i komandi za izviđanje zemljišta;
- pojave specijalnih jedinica kao što su tenkovske, jedinice teške i najteže artiljerije, pionira;
- novih slagališta namirnica i municije;
- pojačane izgradnje putne mreže i veza;
- izrade pomoćnih aerodroma;
- pripreme za dizanje u vazduh objekata i rušenja;
- izrade prepreka i odbranbenih objekata; i
- ukidanje i premeštanja slagališta.

b) **Borba protiv partizana**

1) Opšte mere sigurnosti

Na području ugroženom partizanima pokazalo se korisnim preduzimanje ovih mera sigurnosti:

- pojačana služba osiguranja i stražarska služba u svim mestima za stanovanje trupa, u slagalištima, na železničkim stanicama i ostalim objektima;
- osiguranje veštačkih objekata i industriskih postrojenja stalnim stražama, pojačano postavljanjem žičnih prepreka, miniranjem i izradom borbenih zaklona;
- osiguranje železničkih vozova pomoću vagona obezbeđenih od dejstva zrna s ugrađenim mitraljezima;
- sečenje šuma na 150 m otstojanja s obe strane drumova i železničkih pruga;
- evakuacija civilnog stanovništva iz naseljenih mesta koja se nalaze pored drumova i železničkih pruga;
- saobraćaj drumovima u konvojima pod naročitom zaštitom;
- uvođenje redovnih pokretnih patrola na putevima i železnicama;
- mere za obezbeđenje železničkog transporta, kao što su: smanjenje brzine vožnje, prikopčavanje ispred lokomotive vagona-platorme natovarenog peskom;
- naročita briga za civilno stanovništvo i na taj način vršenje propagande protiv partizana.

Značajno je jedinstveno upravljanje izviđanjem i obaveštajnom službom protiv partizanskih odreda. Uspeh ovih mera zavisi od saradnje stanovništva.

2) Način borbe

aa) Upotreba poternih odreda i patrola

Najprostiji i u isto veme najuspešniji način borbe protiv partizanskih odreda sastoji se u tome da se oni suzbijaju njihovim sopstvenim sredstvima i metodima. Potrebno je živeti i boriti se tačno tako kao što se oni bore, neupadljivo izviđati, neprestano goniti, otkrivati mesto gde se nalaze i uništavati ih. Najpogodnije sredstvo za to su poterni odredi jačine od 40 do najviše 60 ljudi. Ali njihova popuna zahteva drugu vrstu starešina i ljudstva nego što su oni kojima se popunjavaju borbene jedinice. Najbolji borci protiv partizana većinom su bili takozvani „autsajderi”, tj vojnici u čijim se ocenama često mogla naći primedba „kao potčinjen — težak”.

Za borbu protiv partizana nije potrebno savršeno sadještvo rodova vojske, već instinkt primitivca. Lovci, šumari, šumski radnici su naročito podesni za borbu protiv partizanskih grupa.

Naoružanje i oprema poternih odreda sastoji se iz automatskih pušaka ili automata, ručnih bombi, ranca i rezervnih obroka za nekoliko dana. Mitraljezi i minobacači uglavnom nisu potrebni. Kao sredstva za vezu dolaze u obzir lake radiostanice i odeljenja izviđača-konjanika. Snabdevanje i evakuacija ranjenika vrši se lakim vozilima koja su u upotrebi u tom predelu ili pomoću aviona (helikoptera).

Pored ovih poternih odreda, koji treba da se bore protiv pojedinih odreda partizana potrebne su poterne patrole na konjima ili na specijalnim terenskim motornim vozilima. Te patrole nemaju nikakav određeni zadatak, već se upotrebljavaju za slobodno izviđanje na putevima i drumovima, na područjima ugroženim partizanima, i moraju prokrstariti ova područja uzduž i popreko. Čim nađu na trag neke partizanske grupe, često po upozorenju samog stanovništva, moraju preduzeti gonjenje do dolaska poternog odreda koga pozivaju radjem. Pored ovog zadataka, poterne patrole imaju zadatak da vrše nadzor nad stanovništvom i saobraćajem između naseljenih mesta.

Usled kombinovanih akcija poternih odreda i patrola, partizanski odredi gube svoj najvažniji uslov za uspešno dejstvo: neograničenu prevlast na području svog dejstva. Oni u tom slučaju postaju sami gonjeni i krstare bez predaха čitavim područjima, stalno očekujući da budu otkriveni i napadnuti. U tim okolnostima oni više nisu u stanju da planski i u miru pripremaju i izvode svoje akcije.

bb) Akcije većih razmera

U velikim slobodnim područjima duboko u pozadini fronta, koja niti mogu da posednu organi pozadinskih službi niti ih mogu kontrolisati jedinice za osiguranje, upotreba poternih odreda u većini slučajeva neće biti dovoljna. Ako na tom području moraju da se obezbede putevi, železnice, industriska postrojenja onda je u većini slučajeva celishodno da se ta područja najpre očiste jednom velikom akcijom, a zatim da se ustupe na čuvanje ojačanim poternim odredima.

Za takvu jednu veliku akciju potrebne su vrlo velike snage. Tako za šumsko ili barovito područje od 30×50 km potrebne su najmanje tri divizije. Najpogodnije su pešadiške jedinice, naročito ako su pre toga vodile borbe na velikim šumskim ili barovitim područjima. U tu svrhu jedinice moraju da se potpuno preformiraju i po mogućnosti nekoliko dana da se obučavaju na jednom partizanskom području. Sva teška oruđa ostavljaju se u pozadini, svaka jedinica se bori kao pešadiška jedinica automatskim puškama, automatima i s nešto malo mitraljeza. Jačina jedinica ne sme da pređe 80 ljudi. Za snabdevanje moraju biti na raspolaganju kolske komore sastavljene od vozila koja su u upotrebi u tom kraju.

Cela operacija mora prethodno vrlo brižljivo da se pripremi i da se drži u tajnosti. Na osnovu podataka izviđanja mora se izraditi plan za okruženje. Prikupljanje jedinica i zauzimanje polaznih položaja mora da se izvrši neupadljivo, a okruženje područja da se sproveđe iznenadno i po mogućству u obliku jednog neprekidnog obruča

koji obuhvata celo područje. Nije dovoljno da se posednu dominirajuće tačke na zemljištu, kao što se to radi, naprimjer, u jednoj normalnoj operaciji za okruženje. Naprotiv, između pojedinih jedinica mora da se održava veza okom. Unapred treba pripremiti mnogobrojne poterne odrede sa specijalnom opremom kako bi se moglo odmah preduzeti gonjenje partizana koji bi se probili iz okruženja. Jedinice koje vrše okruženje usretstvuju pažnju isključivo na unutrašnjost okruženog prostora. Pošto se deblokiranje spolja ne može očekivati, a partizanski odredi načelno ne prihvataju borbu već se uglavnom uklanjaju, ta se borba po pravilu razlikuje od zaokruženja jedne neprijateljske operativne jedinice. Otvoreno zemljište, bar danju, ne treba da se poseda. Šume, bare, ispresecano zemljište, obrasla polja itd. moraju naročito gusto da se posednu. Po utvrđenom planu okruženje se postepeno sužava i zemljište pročešljava, većinom u streljačkom stroju na otstojanju od tri do pet koraka. Okruženje može da se izvrši i na način na koji se izvode hajke. Partizani se pritom potiskuju prema jednoj stalnoj, gustoj i dobro posednutoj zaprečnoj liniji, po mogućству na nepreglednom zemljišnom otseku. Snage koje budu oslobođene u toku nastupanja prema bokovima, posedaju uvek pravce koje partizani mogu da iskoriste za izvlačenje.

U odnosu na okruženje „hajka” je mnogo jednostavniji način, što potvrđuju i neka lovačka iskustva. Zbog toga načelno hajke treba izvoditi kad god to zemljište dozvoljava.

Izviđanje iz vazduha i osmatranje okruženog zemljišta su naročito važni. Ako velika akcija traje nekoliko dana, ne sme se davati odmor po delovima — inače je cela operacija unapred osuđena na neuspeh, pošto se partizani probijaju isključivo noću. Ako su jedinice zamorene, preporučuje se da se u toku dana daje odmor od nekoliko časova kako se ne bi noću „mačka pustila iz džaka”.

Raspored poternog odreda u nastupanju (istovremeno i marševski raspored) izgleda ovako:

poterno i izviđačko odeljenje (eventualno sa psima — tragačima);

odeljenje za osiguranje, u isto vreme i vatrena grupa;
komandant poternog odreda;
kurirsko i odeljenje za održavanje pravca;
zamenik komandanta;
udarna grupa (gro poternog odreda), i
začelno osiguranje.

Ukupna jačina prema situaciji. Otstojanja između
odeljenja prema situaciji i zemljištu.

H. — OPŠTA BORBENA ISKUSTVA

I. — KARAKTERISTIKE SOVJETSKOG NAČINA VOĐENJA BORBE

Osnovna razlika između načina vođenja borbe Sovjetske armije i taktike zapadnih vojski sastoji se u bezobzirnoj upotrebi i žrtvovanju ljudi. Na prvi pogled takva praksa nema neposredne veze s taktičkim načelima, ali u stvarnosti na toj praksi zasniva se njihova taktika. Uticaj te prakse oseća se u svakom vidu borbe, čak i u upotrebi najmanjih sovjetskih jedinica. Za takvu praksu karakteristični su uporno ponavljanje napada na isti način i na istim mestima s nagomilavanjem ljudskih masa, kao i bezobzirno žrtvovanje pretstraža, otpornih tačaka i okruženih jedinica u odbrani.

Dok se taktika i obuka zapadnih vojski zasnivaju na načelu da vojnički uspeh treba postići sa što manje žrtava. Sovjeti se na to nisu obazirali. Broj ljudi koji im je stajao na raspolaganju dosada se praktično pokazao neiscrpnim i dovoljnim da se i najveći gubici stalno popunjavaju.

Ova tendencija da se faktoru „masovna upotreba“ prida znatno veći značaj nego faktoru „taktička pokretljivost“ nije posledica slobodnog izbora, već je stvorena nuždom. Sovjetskoj armiji oduvek su nedostajali taktički dovitljiv i pokretljiv srednji i niži starešinski kadar, gipkost i sadejstvo svih rodova vojske. Nedostatak inicijative kod nižeg starešinskog kadra dovodio je u mnogim bitkama prošlog rata do mnogobrojnih propuštenih prilika. Krajem rata u tome je ipak nastupila izvesna promena. Sovjetska vrhovna komanda je uvidela ovu slabost svoga nižeg sta-

rešinskog kadra, čiji je uzrok bio u nedostatku dovoljnog broja obučenih nižih starešina, i preduzela mere da se to otkloni. Pre svega, ona je svojim profesionalnim vojnicima stvorila povlašćen materijalni položaj i time privukla elitu nacije u sastav svoga nižeg starešinskog kora. Obuka ovih starešina i usavršavanje taktike i dalji razvoj borbe ne tehnike na stepen načina vođenja borbe u kome nisu potrebne tako velike ljudske žrtve zahteva duži vremenski period u jednoj zemlji u kojoj praktično široki srednji sloj i ne postoji. Ali se ne sme prevideti da su Rusi uvek umeli brzo i pravilno iskoristiti ratna iskustva. Tako su oni, naprimjer, 1914 priredili iznenadenje time što su iskoristili iskustva Rusko-japanskog rata i uveli u naoružanje veliki broj mitraljeza i ručnih bombi i ostvarili upadljivo visoki stepen obuke u izgradnji poljskih utvrđenja. U toku prošlog rata Sovjeti su vrlo brzo izvukli pouke iz bitaka prve godine rata i prilagodili se nemačkom načinu vođenja borbe. U to naročito spada:

- upotreba velikih oklopnih jedinica s daleko postavljenim ciljem;
- obrazovanje izrazitih težišta koncentracijama artillerije i tenkova, i
- pothranjivanje borbe iz dubine.

Tako je sovjetski način vođenja borbe 1944-1945 u osnovnim potezima postao kopija nemačkog načina vođenja borbe iz 1941-1942 godine. Nekadašnji učitelj nije više mogao da se suprotstavi ovom načinu vođenja rata, pošto su Hitlerove zopovesti onemogućile primenu oprobanih nemačkih borbenih načela, pretvorivši ih u njihovu suprotnost. Besmisleno žrtvovanje nemačkih jedinica pred Moskvom i Staljingradom, rat na više frontova i oskudica u sirovinama toliko su smanjili nemačku borbenu snagu i prouzrokovali tako nepovoljan odnos snaga da i pored sve dovitljivosti koja se samo može zamisliti često nije bilo moguće sprečiti probor sovjetskih tenkovskih masa. Pored toga, Hitler je nametnuo nemačkim komandantima operativne i taktičke okove koji su Sovjetima omogućili da vode operacije tako kako smo to mi činili 1941-1942,

a nas prinudili da operacije vodimo na način koji su naša pravila izričito zabranjivala.

Sovjetski komandanti usmerili su na bojištu borbeni raspored svojih jedinica i njihove zadatke kao i upotrebu na bojištu na to da neprijatelja obmanu, da ga uvuku u klopku i da ga iznenade. Strogo održavanje maskirne discipline, strogo čuvanje tajnosti, pronošenje lažnih glasova, sistematska primena lažnih položaja, sve je to bilo karakteristično za sovjetski način borbe.

S druge strane sovjetske jedinice nisu neosećljive prema iznenađenjima. Ako pođe za rukom da se tok borbe, utvrđen u većini slučajeva prema krutoj šemi, omete i pobrka i da se uticaj nižih starešina isključi, kod sovjetskih vojnika nastupa trenutak krize. Doduše, dolazak takvog trenutka ne sme se očekivati suviše rano.

Između svih vidova borbe prvo mesto u Sovjetskoj armiji zauzima napad. „**Jedino napad koji se vodi s nesalomljivom odlučnošću da se neprijatelj uništi u borbi prsa u prsa, donosi pobedu**“. To je glavna postavka sovjetske Ratne službe od 1943 godine.

Ova težnja za napadom, terana do krajinosti pa čak po svaku cenu iznuđena u toku rata, dovodila je, u vezi s tešnim ograničenjem inicijative sovjetskih nižih starešina, do bezbroj puta ponovljenih masovnih napada i do velikih gubitaka. Da bi se ti gubici smanjili, 1943 je uveden pojam „najmanje širine fronta“:

„**Srednje popunjena divizija**, koja operiše u sastavu grupe armija, dobija **normalno zonu dejstva od oko 4 km širine**, a u svakom slučaju **nikad manje od 3 km**“ — propisuje Ratna služba od 1943 godine.

U istom pravilu se traži da i u odbrani treba da dominira težnja za napadom: „**Jedino protivnapad, koji dovodi do borbe prsa u prsa, donosi odluku u defanzivnim borbenim dejstvima uništenjem napadača**“.

Sovjetska armija vidi sredstvo za postizanje rešenje u u bici u ovim rodovima vojske svrstanim po važnosti:

MIDELDORF
TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU

*

Jezičku redakciju izvršila
Stana Stanić

*

Tehnički urednik
Kolja Lekaj

*

Korektor
Miodrag Vrbica

*

Štampanje završeno maja 1958 godine
Tiraž: 3000

Stampa Novinsko izdavačko preduzeće „Rilindja”
Priština

VOJNA BIBLIOTEKA

— inostrani pisci —

Izdala je dosada ove knjige:

I knjiga: General Ajzenhauer

OD INVAZIJE DO POBEDE

Rasprodato

II knjiga: Feldmaršal Montgomeri

OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA

Rasprodato

III knjiga: Kamil Ružeron

BUDUĆI RAT

Strana 380, cena 230 din.

IV knjiga: Pukovnik dr fil. Bešlajn

RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM

Rasprodato

V knjiga: Bazil H. Lidel Hart

STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA

Strana 397, cena 230 din.

VI knjiga: Kamil Ružeron

POUKE IZ RATA U KOREJI

Rasprodato

VII knjiga: Džordž Paton

RAT KAKVOG SAM JA VIDEO

Rasprodato

VIII knjiga: General Er

ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE

Strana 405, cena 300 din.

IX knjiga: Omar Bredli

USPOMENE JEDNOG VOJNIKA

Strana 754, cena 600 din.

X knjiga: Pukovnik Lika

EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA

Strana 341, cena 300 din.

XI knjiga: J. O. Hiršfelder

ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA

Strana 490, cena 500 din.

XII knjiga: Maršal Papagos

GRČKA U RATU 1940/41

Strana 400, cena 400 din.

XIII knjiga: Džon Kresvel

RAT NA MORU 1939/45

Strana 457, cena 450 din.

XIV knjiga: **Rozberi**

BIOLOŠKI RAT

Strana 268, cena 280 din.

XV knjiga: General-pukovnik Peko Dapčević
ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA

Strana 638, cena 500 din.

XVI knjiga: General Šasen

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

Rasprodato

XVII knjiga: Svečin

STRATEGIJA

Strana 452, cena 450 din.

XVIII knjiga: Ajmansberger

TENKOVSKI RAT

Strana 356 sa 3 priloga, cena 400 din.

XIX: knjiga: Kamon

NAPOLEONOVI RATOVI

Strana 496, cena 850 din.

XX knjiga: Kaprov

OBALSKA ODBRANA

Strana 524, cena 700 din.

XXI knjiga: Mikše

TAKTIKA ATOMSKOG RATA

Strana 250, cena 350 din.

XXII knjiga: Mideldorf

TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU

Strana 364, cena din.

XXIII knjiga: **Ajre**

RATNA VEŠTINA I TEHNIKA

Delo je u štampi

XXIV knjiga: **Prentis**

CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU

Delo je u štampi

XXV knjiga: **Hitl**

VOJNI ŠTABOVI

Delo je u pripremi.

XXVI knjiga: **Mosor**

OPERATIKA

Delo je u pripremi.

XXVII knjiga: **Fojhter**

ISTORIJA VAZDUŠNOG RATA

Delo je u pripremi.

XXVIII

PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE

(Zbirka članaka sovjetskih autora)

Delo je u pripremi.

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA „VOJNO DELO”

Poštanski fah 692. Tel. 44-981/4 — lokal 0004

Beograd, Zahumska br. 26

